અમદાવાદ એં. વ અને ભાવનગર આનંદ પ્રીં પ્રેસ,

અર્પણપત્રિકા.

સંસ્થાન ભાવનગરના નેકનામદાર મહારાજા
સર ભાવસિંહજી બહાદુરના
વિદ્યાવિલાસી લોકપ્રિય અમાત્ય
આજમ મહેરબાન પ્રભાશંકર દલપત્તરામ પટ્ટની,

માનવંતા સાહેબ,

આ પૃથ્વીપર અનેક સ્થળે સંપત્તિની અનેકવિધ સામગ્રી દૃષ્ટિગોચર થાય છે, અને અનેક સ્થળે સૌજન્યની પણ બહુ બહુ પ્રકારની મૂર્ત્તિ નજરે પડે છે, પરન્તુ સંપત્તિ અને સૌજન્ય—ઉભય—નો એકત્ર સમાવેશ તો—રાજ્યવાહનની અતિ મહાન્ ધુરાને શાસ્ત્રજળના પ્રક્ષાલનવડે નિર્મળ થયેલી બુદ્ધિના અતુલ બળવડે, અશ્રાન્તપણે વહન કરતા, અને અખિલ પ્રજાવર્ગનો અંતઃકરણનો અનુરાગ દ્વિગુણ વૃદ્ધિ પમાડીને દેશકાલોચિત પ્રવૃત્તિ કરતા એવા—આપ નામવરને વિશે પ્રત્યક્ષ થાય છે. એ નિહાળી 'અભયકુમાર મંત્રી'નું આ ચરિત પણ આપના જેવા એક ગુણસંપન્ન મંત્રીને અર્પણ કરૂં છું તે આપ નામવર સ્વીકારશો.

ભાવનગર સં. ૧૯૬૪ વિજયાદશમી	લી. આજ્ઞાંકિત સેવક **મોતીચંદ ઓધવજી** ભાષાન્તર કર્તા

ગઝલ

નર્યા નિર્દોષ આનન્દે, હૃદય મુજ ઝીલતું છન્દે,
મહારાજા તણા રાજ્યો સમું સુખ કે' તું શાને દે?
ધરા નિજ બાળને અર્પે સરવ સંસારના સુખ જે—
તથા સે'જે વિના યત્ને મળ્યા સંસારના સુખ જે— 1

બધાં છોને દીલે લાવો, દીલે ધ્યાવો તથાપિ ના
શકે મારાં મને જાયા—સુખોથી તુલના કો હ્યાં,
અધિકારી જનોના વિભવોથી હીન છુ, તો યે
કદિ અભ્યર્થના ઇચ્છે ન શાણું ચિત્ત મારૂં એ. ૨

ચહું હું નિસ્પૃહી વૃત્તિ, મને હમ્મેશ છે તૃપ્તિ ;
નથી બીજો કદિ આલમ્બ, મ્હારા માનસે ના દંભ;
ત્યજી મર્યાદા ના કો દિ, ઉચિતતાને દૂરે મૂકી;
(છું) જીવનનિર્વાહને અર્થે અપેક્ષિત વસ્તુનો યોગી. ૩

નહિં ગર્વિષ્ટ શાસનને સહ્યું મેં દીનતા દાખી,
કશુ જો ન્યૂન છે મૂજને, પૂરે મન તેહ વેગેથી .
અહા ! આવા મને પ્રેર્યો સુખે ઘેર્યો વિચારૂં છું
" મહારાજાતણા રાજ્યો સમું સુખ શું ન પામું હું ? " ૪

બહોળી છે સમૃદ્ધિ—તે અતિ ઉદ્વેગકારી જો;
ત્વરાયે જે ચઢે છે તે પડે છે શીઘ્ર, ધારી જો,
નિરાહારે પીડાતા તે દુ:ખી જેવા દુઃખી તેવાં
અતિ આહાર લેનારાં, સમજ દૃષ્ટાન્ત આ લેવાં. ૫

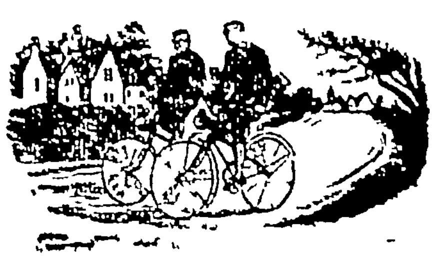
દિપાવ્યા આસનો ઉંચા, અખત્યારો હજારો શા:
દબાવ્યા દુષ્ટ દેવે તોય, નીહાળે નેત્ર મારા ક્યાં ?
ઉપાર્જ્યા દ્રવ્ય આયાસે, વળી રહ્યા ભયે આશે .
રહ્યા જન એહ અભ્યાસે, નહિં મુજ દીલ તે ચ્હાશે. ૬

બીજાનાં દુઃખને દેખી હસું ના, ના કરૂં શેખી ;
બીજાનાં સુખને દેખી, બહાઉં ના અસૂયાથી.
સમુદ્રે નાવને જળના તરંગો તો ઉછાળે છે,
ન માનસનાવને મારાં, ઉપાધિ કોઈ કાળે છે.

નથી દુશ્મન મારે કો, પછી શી ભીતિ મારે કો' ,
નથી કો મિત્ર મારે તો, જશું ક્યાં ગીત ત્યારે તો.
ન ગર્હું જીન્દગાની આ, ભરીને દુઃખના ભરથી :
ન સ્પર્હું જીન્દગાની આ, ડરીને મૃત્યુના ડરથી.

સમૃદ્ધિશાલી યાચે જો! અકિંચન—હું ન યાચું કો ;
છતે દ્રવ્યે દરિદ્રિ એ, વિના એ હું ધનેશ અહો!
જુઓ! એ દીન, હું અર્થેશ : કો' માગે ભલે, આપું ;
નથી ત્યાં કાંઇ; મારે ત્યાં બધું ; તે મ્લાનિ હું કાપું.

કશું મારૂં હવે તે ર્‌હો, નથી શોધે બીજે જાવું,
ચહું સંતોષની ભૂમિ, નથી લોભાદ્રિએ જાવું
દુઃખે યે ધૈર્યને ધારી, વૃથા શ્રમ હું ન કરનારો
ગણું આ શાન્ત માનસનો ખજાનો ક્યાં ન મળનારો.



અભયકુમાર મંત્રીશ્વરનું જીવન ચરિત્ર.

ભાગ પહેલો.

પિતાનું રાજ્ય—પુત્રની દિવાનગિરિ.

In all times and places, the hero has been worshipped It will ever be so We all love great men love, venerate and bow submissive before great men Ah, does not every true man feel that he is himself made bigger by doing reverence to what is really above him? No nobler or more blessed feeling dwells in man's heart

સર્વ સ્થળે અને સર્વ કાળે વીર પુરૂષો પૂજાયા છે. હમ્મેશાં બન્યાં કરશે પણ એમજ. આપણે સર્વે એ વીરપુરૂષોને ચ્હાઈએ છીએ, એટલુંજ નહિં પણ એમના તરફ પૂજ્યબુદ્ધિ દર્શાવીએ છીએ અને એમને સવિનય નમન કરીએ છીએ. (કારણકે) શું પ્રત્યેક મનુષ્યને એમ નથી લાગતું કે જે પુરૂષ પોતાના કરતાં નિઃસંશય શ્રેષ્ઠ છે તેનો સત્કાર કરવાથી પોતેજ શ્રેષ્ઠ બને છે? આવા ઉત્તમ પુરૂષોના સત્કાર કરતાં કોઈ વિશેષ સુખપ્રદ કે ઉદાર લાગણી મનુષ્યના અન્તઃકરણમા હોઈ શકે નહીં.

પ્રસ્તાવના.

શિશુ! જગત્માં જન્મી, તત્ક્ષણ રડતું વસ્ત્ર વિનાનું તું,
માતાપિતા—ઉત્સંગે બેઠું—દેખી સર્વ કોઇ હસતું ૧
જીવ[1] જીવન તું એવું, દીર્ઘ મૃત્યુ—નિદ્રાને વશ થાતાં
તું પોતે જા હસતું, મેલી તુજનો સાથ સકળ રડતો ૨

એક સંસ્કૃત વિદ્વાને

"धर्मे तत्परता मुखे मधुरता दाने समुत्साहिता
मित्रेऽवंचकता गुरौ विनयिता चित्तेऽतिगम्भीरता ।
आचारे शुचिता गुणे रसिकता शास्त्रेऽतिविज्ञानिता
रूपे सुन्दरता भवे भजनिता सत्स्वेव संदृश्यते ॥"

આ શ્લોકમાં ગણાવેલાં લક્ષણોથી ઉપયુક્ત એવા ઉત્તમ પુરૂષોનાં સમગ્ર જીવન અત્યન્ત ઉપયોગી છે. એઓ વિદ્યમાન છતે એમના પ્રત્યક્ષ નિરૂપણથી, અને એઓ નામશેષ થયે, એમના શ્રવણ—મનનથી, વ્યવહાર અને પરમાર્થ—ઉભયના આદર્શરૂપ બની, આપણું જીવન ઉચ્ચતર કરવામાં એ સહાયભૂત થાય છે કારણકે, પૂર્વાવસ્થામાં, (કદાચિત્) પ્રતિકુળતારૂપી સરિતાને ઓળંગવા માટે સ્વાશ્રયરૂપી પૂલ બાંધી, ઉત્તરાવસ્થામાં, શુદ્ધ બુદ્ધિ અને ઉદાર અન્તઃકરણને સહાયક બનાવી, રાગ અને દ્વેષને કટ્ટા શત્રુ ગણી, દૂરત ત્યજી દઇ, જનસમુહના કલ્યાણને અર્થે અને ગુણસંતતિની ઉત્પત્તિને અર્થે, પૂર્વાનુભવનો ઉપયોગ એઓ કેવી રીતે કરે છે—એ સર્વનું એમાં નિરૂપણ કરેલું હોય છે

---

૧ નિર્ગમન કર

૨ ધર્મને વિષે તત્પરતા, વાણીને વિષે મધુરતા, દાનદેવામાં ઉત્સાહ, મિત્રપ્રતિ નિષ્કપટતા, ગુરુપ્રતિ વિનય, ચિત્તની અતિ ગંભીરતા, આચારની પવિત્રતા, ગુણીજન પર અનુરાગ, શાસ્ત્રનું પરિપૂર્ણ જ્ઞાન, રૂપને વિષે [illegible] પરમાત્માની ભક્તિ—આ સર્વ ઉત્તમ પુરુષોમાં દૃષ્ટિગોચર થાય છે

પૂર્વે ગ્રીસ—રોમ આદિ પાશ્ચિમાત્ય દેશોના ઇતિહાસકારોએ પોતાના સમકાલીન કે પૂર્વકાલીન મહાપુરૂષોના વૃત્તાન્ત લખી એમના નામ અમર કરવાનો યોગ્ય પ્રયાસ કર્યો છે. તેમ વર્તમાન સમયના ચરિત્રનિરૂપકો પણ પોતાની ઇષ્ટ વ્યક્તિને અમર કરવાની અન્તઃકરણની લાગણી, અને મુખ્યત્વે કરીને એ વ્યક્તિના કીર્તિકથનદ્વારા સમુદાયની ઉન્નતિનો પરિપૂર્ણ વિશ્વાસ—એ ઉભય વિચારથી નામાંકિત પુરૂષોને જગપ્રસિદ્ધ કરે છે

જ્યારે આમ છે ત્યારે જે મહાપુરૂષે એક વખતે (૧) પોતાની વક્તૃત્વશક્તિથી, (૨) અત્યન્ત ગહન સિદ્ધાન્તોને વિકસિત કરનારા પોતાના સામર્થ્યથી, (૩) મનોજ્ઞ, દુષ્પ્રેક્ષ્ય (dazzling) અને સર્વાંશે યુક્તિમત્ પ્રમાણોને ગ્રહણ કરી લેનારા પોતાના વિચારબળથી અને (૪) વિશાળ આશયો તથા અસ્ખલિત પુરૂષાર્થથી, અત્યન્ત વ્યગ્રતાએ આકુળ છતા પણ નિષ્કલંક અને બહુદેશી દક્ષતાએ પૂર્ણ—કાર્યભાર વહન કરનાર રાજ્યનીતિજ્ઞ અમાત્ય તરીકે, ક્વચિત્ નમીને તો ક્વચિત્ નમાવીને દીર્ઘદૃષ્ટિ પહોચાડી દરેક કાર્ય કર્યું છે: વળી સ્વતંત્ર સત્તા વિના પણ પ્રધાન પદનું નિર્વહણ કરી, શાસન અને સાધુતાના સંમીલનથી પોતાના પૂર્ણ મહત્વની છાપ પાડી ઉત્તમ પ્રકારની નિપુણતા સિદ્ધ કરી આપી છે. તથા રાજકુળમા બનતા અનેક વિરોધવાળા પ્રસંગો શમાવવારૂપ આયાસમય ફરજો બજાવતા, પ્રપંચ કરવામા પ્રવીણ અને કાવતરા કરવામા કુશળ કહેવાતા પોલીસ ખાતાની અંગભૂત મારફાડ કર્યા વિના પણ વિજયપરંપરાઓ મેળવી અત્યન્ત અભિનન્દનીય ચાતુર્ય દર્શાવ્યું છે, એટલુંજ નહીં પણ, ઉત્તમ પ્રકારની કાર્યશક્તિ. અંગીકૃત કાર્યમાં અખંડિત ઉત્સાહ અને દેશકાળને અનુસરતા વર્તનવડે. પોતાની કીર્તિને અક્ષય અને અજરપદ પ્રાપ્ત કરાવ્યું છે.—એવા એક શાસ્ત્રપ્રસિદ્ધ નરરત્નનુ જીવનચરિત્ર જનસમાજની ઐહિક તેમજ આમુષ્મિક ઉન્નતિનુ ઉત્તમ સાધન રૂપ થશે—એવી ધારણાથી આ [1]અભયકુમાર

[1] "અભયકુમાર મંત્રીશ્વરની બુદ્ધિ હજો" એ આપણા દર નવા વર્ષના ખાતામા માગળિક અર્થ લખાતા અનેક ઉત્કર્ષસૂચક વાક્યોમાનુ એક છે એ પરથી પણ સમજાય છે કે અભયકુમારની બુદ્ધિ તીવ્ર અને સમયોચિત હોઇનેજ દૃષ્ટાન્તરૂપ થઇ પડી હોવી જોઇએ

મંત્રીશ્વરનું જીવન ચરિત્ર મૂળ સંસ્કૃતમાંથી ગુજરાતીમાં લખી પ્રસિદ્ધિ-મા મૂકવાનો યોગ આવ્યો છે.

બીજું આ કાવ્યને વિષે કર્ત્તા—કવિ ઉપાધ્યાયે અનેક અતિ ઉપયોગી વિષયોનો અનુપમ સંગ્રહ કર્યો છે. ધર્મનું યથાર્થ સ્વરૂપ, તત્વનો યત્નપૂર્વક નિર્ણય, સ્વર્ગનરકાદિકનાં સુખદુ ખનો તાદૃશ ચિતાર. પ્રાસંગિક ઉત્તમ સ્ત્રીપુરૂષોની ન્હાની મ્હોટી ઉપકથાઓ તથા સર્વથી અધિક કેવળી ભગવંતનો, સંસારીજીવને ઉપકાર કરનારો ઉપદેશ—ઇત્યાદિ પ્રકરણોના પ્રસ્ફોટનને યોગે જાણે વૈરાગ્યરસના પ્રવાહની નદીઓ વહેતી કરી છે તો એવા અમૂલ્ય અમૃતમય ઝરણામાથી સર્વ વિવેકી જનો યથા-રૂચિ પાન કરે એ પણ આ પ્રયાસનો એક હેતુ છે.

વળી ગ્રંથકારે આ ગ્રથમા ધર્મના અધિકારની સાથે પ્રસ્તુત મંત્રીશ્વરની બુદ્ધિકળાના દૃષ્ટાન્તો અને ચમત્કારી કાર્યોની નોધ લેતાં, ઉત્તમ કવિત્વશક્તિદર્શક ઉચ્ચ કલ્પનાઓ તથા પ્રૌઢ પણ સરલ શબ્દશૈલિ-સહિત સ્થળે સ્થળે ભિન્ન ભિન્ન ઋતુઓના વર્ણન, ગ્રામ–નગર–પર્વતાદિ પૃથ્વીના વિભાગોના આબેહૂબ ચિત્રો, સૃષ્ટિસૌન્દર્યદર્શક સ્થળોનો મન-હર આળેખ—વગેરે અદ્‌ભૂત રસમય કાવ્યકળાના ચિત્તને આહ્‌લાદ ઉપજાવનારા વિષયો રૂપી પુષ્પોને અનેક અર્થ–ચમત્કૃતિ. વિવિધ વૃત્ત અને નવનવીન અલંકારો રૂપી દોરીઓ વડે ગુથીને, આ ગ્રંથરૂપી પુષ્પહારની એવી મનપસંદ રીતે રચના કરી છે કે એ **સંસ્કૃત** હારનો **સંસ્કૃત**ના અધિકારીઓ એકલાજ ઉપભોગ ન લે પણ ગુર્જરી ભાષાનો વિદ્વદ્વર્ગ સુદ્ધા એ જુએ–નિરખે–હસ્તને વિષે ગ્રહણ કરે અને હોંશે હોંશે એના પરિમળથી આકર્ષાઈ એને સદાકાળ પોતાના કણ્ઠપ્રદેશને વિષે આરોપણ કરી રાખે—એવી પણ એક પ્રબળ ઇચ્છાને લીધે ભાષાન્તર કર્ત્તા એ પુષ્પ હારને—એ મનોહર અને નિત્યસુવાસિત હારને ગુર્જર જનમંડળને અર્પણ કરે છે તો સર્વ ગુણજ્ઞ અને મહાનુભાવ આર્ય-જનો એને સાદર પરિધાન કરશે એવી અભિલાષા રાખવામા આવે છે

અભયકુમાર મગધદેશના રાજ્યકર્ત્તા શ્રેણિક મહીપાળનો પુત્ર હતો યુવરાજ શ્રેણિક પોતાના પિતાની હયાતીમા એક વખતે પિતાથી રીસા-ઈને દૂર દેશાન્તર જતો રહે છે ત્યા કોઈ ભદ્રશ્રેષ્ઠીની નન્દા નામે પુત્રી

સાથે એનાં લગ્ન થાય છે. નન્દાને ગર્ભ રહે છે એવામાં એના પિતા પ્રસેનજિત્ રાજાને પ્રાણહર વ્યાધિ થાય છે અને શ્રેણિક ક્યા છે એના ઉડતા સમાચાર મળે છે. પિતા પુત્રને બોલાવી લે છે આજ્ઞાંકિત પુત્ર પણ વૃદ્ધ પિતાનો આદેશ શીરપર ચઢાવી એમની સેવામા હાજર રહેવાને ચાલી નીકળે છે. નન્દાને પોતે કોણ છે એ વિષે એક સમસ્યા આપી જાય છે. તે પણ અભણ નન્દા ના સમજતીજ નથી.

અહીં પ્રસેનજિત્ રાજાનો વ્યાધિ વધી પડવાથી એનું મૃત્યુ નીપજે છે અને યુવરાજ ગાદીનશીન થાય છે

પાછળ નન્દાને પુત્ર પ્રસવે છે. તે મ્હોટો થાય છે અને પોતાનો પિતા ક્યાં છે એ સ્વાભાવિક પ્રશ્ન માતાને પૃછે છે. માતા પણ શ્રેણિકે જતી વખતે એ આપેલી નિશાની પુત્રને બતાવે છે વિદ્વાન્ પુત્ર તુરત સમજી જાય છે. પોતે એક રાજપુત્ર છે અને એની માતા એક રાજપત્ની છે એમ જાહેર કરે છે પછી માતામહની આજ્ઞા લઈ માતાની સાથે પિતાને નગર જવા નીકળે છે

તે વખતે શ્રેણિકરાજા પોતાના અનેક મન્ત્રીઓમાના એકને મંત્રીશ્વર—સર્વથી શ્રેષ્ઠ મંત્રી—Prime Minister—ની પદવી આપવાને માટે પરીક્ષા લે છે તે પરીક્ષા સર્વ કોઇને માટે—પ્રજાજનને માટે—કોઇ પણ દેશાન્તરથી આવેલા પ્રવાસીને માટે પણ ખુલ્લી હતી વય સુદ્ધાનું પ્રમાણ બાંધ્યું નહોતુ પણ એ પરીક્ષામા કોઇ ઉત્તીર્ણ(વિજયી) થતુ નથી. આબાળવૃદ્ધ સર્વ—અધિકારીવર્ગ પણ સર્વ નાસીપાસ થાય છે

એવામાં મોસાળમા રહી જે પોતાના અતુલ બુદ્ધિબળ વડે સકળ વિદ્યાનો અભ્યાસ કરી પારંગત થયો છે એવો વિદ્વાન **અભય** ત્યાં આવી પહોચે છે. રાજાની પરીક્ષા વિષે સાભળી પોતે એક ઉમેદવાર તરીકે બહાર પડે છે અને વયે ન્હાનો પણ ચતુર અભય વિજયી નીવડે છે.

રાજા વિજયી **અભય**ને પોતાની પાસે બોલાવે છે, અને ઓળખાણ નીકળે છે. પિતા પુત્રને ભેટે છે અને મુખ્ય અમાત્યની મુદ્રિકા અર્પણ કરે છે. આમ પુત્ર-અભય પિતા-શ્રેણિકરાજાનો મંત્રી થાય છે.

(અહિં પહેલા સર્ગની સમાપ્તિ થાય છે)

આ પ્રમાણે અમાત્યની પદવી પ્રાપ્ત કરીને અભયકુમાર રાજા, પ્રજા. ઉભયના હિતનાં કાર્યો કેવી કુશળતાથી બજાવી આપે છે, એ વગેરે પછીના સર્ગોમા વર્ણવેલું છે.

અભયકુમાર મંત્રીની ખરેખરી રાજનીતિજ્ઞતા તો એજ છે કે પોતે જેનો પુત્ર છે એનો પાછો અમાત્ય પણ પોતેજ છતાં, એકે તરફ સ્વાર્થવૃત્તિથી ન દોરાતા રાજા—પોતાના પિતા—નું હિત સાચવી જાણે છે અને એજ સમયે પાછો પરમાર્થી એવો એ પ્રજાનાં મન પણ રંજન કરી જાણે છે.

આવા એક નમુનેદાર મંત્રીનુ જીવનચરિત્ર પ્રજાને લેશ પણ બોધપ્રદ જણાઇને આવકારદાયક થઇ પડશે તો હું આ મારો પ્રયાસ ફળીભૂત થયેલો સમજીશ, અને આ ચરિત્રનો ઉત્તર ભાગ, જે વિશેષ ચમત્કારી અને ઉપદેશાત્મક હોઇને ઉત્તરાવસ્થાને પ્રાપ્ત થયેલા મનુષ્યોના સ્વભાવતઃ શંકાશીલ હૃદયોના પ્રશ્નોના ઉત્તર આપી સમાધાન કરવામા એક ગુરૂ કે મહાત્મા યોગી સમાન છે તે પણ,—પ્રજા સન્મુખ મુકવાને ભાગ્યશાળી થઇશ

છેવટ. આ સંસ્કૃત મહા કાવ્યનું ગુજરાતી ભાષાંતર મેં મારાથી બન્યુ તેટલુ શુદ્ધ કર્યુ છે, જરૂર જણાઈ ત્યા ત્યા ફુટનોટ આપી છે, અને વળી રહી ગયેલી ફુટનોટ, ટીકા વગેરે માટે ગ્રંથને છેવટે પરિષિષ્ટ સુદ્ધા મુકવા ભૂલ્યો નથી—છતા " મનુષ્ય માત્ર દોષને પાત્ર છે " તો હું આ મારા પ્રયાસમા રહી ગયેલી હરકોઇ ભૂલો માટે વાચક વર્ગની ક્ષમા ચાહું છુ

વળી ભાષાંતર કરતાં શંકા પડેલી ત્યા, મને સદા શિષ્યદૃષ્ટિથી નીહાળનાર મારા ગુરૂવર્ય પન્યાસજી શ્રીમદ્ગંભીરવિજયજી મહારાજે, અને મુનિરાજ શ્રી ચારિત્રવિજયજીએ સમાધાન કરેલું છે એ બાબતમાં એઓશ્રીનો અંતઃકરણપૂર્વક ઉપકાર માની આ પ્રસ્તાવના સમાપ્ત કરૂં છું.

ભાવનગર. | લી.

અષાઢી બીજ. | ભાષાન્તર કર્તા.

અનુક્રમણિકા.

દેવ-મનુષ્ય-તિર્યંચની પર્ષદા. ઉદ્યાનપાળકની વધામણી. પ્રભુના અતિશય—શ્રેણિકરાજાની સ્તુતિ. પ્રભુની દેશના—નારકીનું સ્વરૂપ. મનુષ્યભવના દુઃખ. "ઘેર ઘેર માટીના ચૂલા." શ્રાદ્ધધર્મ-એના અતિચાર. શ્રાદ્ધધર્મ-એના અતિચાર (શરૂ). સમવસરણને વિષે બળિ—એનો પ્રભાવ. મેઘકુમારનો વિરક્તભાવ વત્સલ માતાનો સત્વવંત પુત્ર. દીક્ષામહોત્સવ નવદીક્ષિતનુ સંક્લિષ્ટ ચિત્ત પૂર્વભવ-ગ્રીષ્મઋતુનું વર્ણન. વનને વિષે મહાન્ દાવાગ્નિ તિર્યંચ છતા પણ દયાની ઓળખાણ દુષ્કર તપશ્ચર્યા. અભયકુમારનુ "ટાઇમ ટેબલ" બુદ્ધિશાળી મંત્રીશ્વરની ઉત્તમ ભાવના ... . પૃષ્ટ ૧૦૫ થી ૧૫૯ સુધી.

સર્ગ ચોથો: શિશિરઋતુના સંતાપ શ્રેણિકરાજાની શંકા. "મુંડાવ્યા પછી વાર શો પૂછવો? 'એકદંડીઓ મહેલ રાજારાણી કે દેવદેવી? ચોર પકડવાની યુક્તિ કરિયાણુ મારૂ અવશ્ય ખપનારૂ પતિવ્રતા પદ્મિનીની પૂર્ણ પ્રતિજ્ઞા. પ્રભાતનો સમય ચોરનુ પકડાવુ. શ્રી વીરપ્રભુનું પુન આગમન. "ઘેર બેઠા ગંગા." કૌમુદી મહોત્સવ મન અને મુદ્રા ચોરનાર તસ્કરરાજ રાજાને રાગ—રાણીને વૈરાગ્ય. લોહખુર ચોર. ચોર પિતાનો ચોરપુત્ર રૌહિણેય પ્રજાની ફરિયાદ—રાજાનો કોપ રૌહિણેય પકડાય છે અભયકુમારની બુદ્ધિનો ઉઠાવ—ઇન્દ્રજાળ કે સ્વપ્ન? ઠગબાજ ચોરનો છેવટ પશ્ચાત્તાપ વૈરાગ્ય—શુદ્ધિ. પૃષ્ટ ૧૬૧ થી ૨૦૩ સુધી.

સર્ગ પાંચમો. અભયકુમાર—એનો મિત્ર આર્દ્રકુમાર. અનુપમ ભેટ. પૂર્વભવનુ સ્મરણ. મિત્રદર્શનની ઉત્કંઠા. આર્દ્રકકુમાર પ્રત્યેકબુદ્ધ. સાધુને વરનારી શ્રીમતીની યૌવનાવસ્થા. પિતાનો આગ્રહ—પુત્રની દલીલ. ભાવિની પ્રબળતા—આર્દ્રક મુનિ સંસારી. ગૃહસ્થાશ્રમનાં બાર વર્ષ "ધર્મની વ્યાખ્યા ગોશાળા સાથે વાદવિવાદ. હસ્તીનો "મોક્ષ." આર્દ્રક મુનિનુ મોક્ષગમન જિનદત્ત શેઠ અને એનુ કુટુંબ. લક્ષ્મીનો નાશ—દારિદ્ર્ય યોગી જેવા જણાતો પુરૂષ. ભૂતનું સ્મરણ—વર્તમાનનું અવલોકન ધર્મના પ્રભાવ— પુન ભાગ્યના ઉદય આનંદમાં વિઘ્ન—અમૃતમાં વિષ દરિદ્રશિરોમણિ વિપ્ર સેડુબક મૂર્ખશિરોમણિની પ્રાર્થના

કૃતઘ્ની પુત્રોનો પ્રપંચી પિતા. વિધાતાની અનુકુળતા—દેહુજ સ્વર્ગ સેડુબકના ઉત્તર ભવ. કલ્પદ્રુમ છતાં દારિદ્રય? સત્વવંત રાજા—દેવતાની અનુપમ ભેટ. આપે તેવું મળે—વાવે તેવું લણે. ગાડરીઓ પ્રવાહ તો મૂર્ખોનેજ શોભે. વિષનો પરિત્યાગ—અમૃતનુ ગ્રહણ.



ओन्नमः श्रीसर्वज्ञाय ।

અભયકુમાર મંત્રીશ્વરનું જીવન ચરિત્ર.

સર્ગ પહેલો.

आदौ धर्मोपदेष्टारं केवलालोकभास्करम् ।
सुरासुरनतं वन्दे श्रीनाभेयजिनेश्वरम् ॥१॥ +
हरयोऽपि नमस्यन्ति येषां पादान् वतानिशम् ।
तेऽन्येप्यजितनाथाद्या जयन्ति जिनकुंजराः ॥ २ ॥
यस्य कान्तिः स्वर्णवर्णोल्लसन्ती चैत्यपादपे ।
स्थिताऽधाद्गरुडस्याभां स वीरः श्रेयसेऽस्तु मे ॥ ३ ॥
स्वस्यासदपि यो वस्तु स्वशिष्येभ्यः किमप्यदात् ।
श्रीगोतमगणेन्द्राय तस्मै लब्धिमते नमः ॥ ४ ॥
श्रीसुधर्मगणाधीशमुख्या दुःप्रसभान्तिमाः ।
निवसन्तु मम स्वान्ते श्रीयुगप्रवरागमाः ॥ ५ ॥

+ આ "અભયકુમાર મંત્રીશ્વરનુ જીવન ચરિત્ર" એક મહા કાવ્ય છે, કારણકે "મહાકાવ્ય"ના કહેલા સર્વ લક્ષણોથી એ સમેતછે કર્તા કવિ શ્રીચંદ્રતિલક ઉપાધ્યાય आशीर्नमस्क्रिया वस्तुनिर्देशो वाऽपि तन्मुखम् (આશીર્વાદ, નમસ્કાર કે વસ્તુ નિર્દેશથી કાવ્યનો પ્રારભ કરવો જોઈએ) એ વચન પ્રમાણે (એ ત્રણમાથી એક) ...ાર રૂપી મંગળથી કાવ્યનો આરભ કરે છે

[1]પ્રથમ ધર્મોપદેશક, [2]કેવળજ્ઞાન રૂપી પ્રકાશવાળા સૂર્ય, અને સુર તેમજ અસુરો જેમને નમન કરે છે એવા શ્રી ઋષભદેવ ભગવાનને હું વંદન કરૂં છું. ૧

[3]ઇંદ્રો પણ જેમના ચરણને અહર્નિશ નમે છે એવા અજિતનાથ આદિ બીજા જિનવરો પણ જયશાળી વર્તે છે. ૨

જેમની દેદિપ્યમાન હેમવર્ણી કાન્તિ [4]અશોકવૃક્ષને વિષે રહી છતી ગરૂડની કાન્તિને ધારણ કરતી [5]હવી એ શ્રી વીરપ્રભુ મારા કલ્યાણને અર્થે હો. ૩

જેમણે પોતાની [6]પાસે નહોતી એવી પણ કોઇ અવર્ણ્ય વસ્તુ પોતાના શિષ્યોને આપી હતી એવા [7]લબ્ધિવાળા [8]શ્રી ગૌતમગણધરને નમસ્કાર. ૪

---

૧ સાધુધર્મ અને શ્રાવકધર્મ એ ઉભય પ્રકારનો ધર્મ લોકોને પહેલો આદિ પ્રભુ શ્રીઋષભદેવેજ બતાવ્યો હતો. ૨ આપણા જૈનશાસ્ત્રમા મતિજ્ઞાન, શ્રુતજ્ઞાન, અવધિજ્ઞાન, મનઃપર્યવજ્ઞાન અને કેવળજ્ઞાન (કૈવલ્ય) એમ ઉત્તરોત્તર પાચ પ્રકારના જ્ઞાન કહ્યા છે. તેમાં કેવળજ્ઞાન=સર્વજ્ઞતા એ સર્વથી ઉચુ છે ૩ બહુવચન કારણ કે એમની સંખ્યા ૬૪ છે

૪ અશોક વૃક્ષ જિનેશ્વર ભગવતના આઠ પ્રાતિહાર્યો (સાથેને સાથે રહેનારા attendants) માનુ એક છે अशोकवृक्षः[1] सुरपुष्पवृष्टिः[2] दीव्यध्वनि[3]श्चामर[4]मासनं[5] च । भामंडलं[6] दुन्दुभि[7]रातपत्रं[8] स्युः प्रातिहार्याणि जिनेश्वराणाम् ॥ ૫ સમવસરણને વિષે શ્રી વીરપ્રભુ દેશના (ઉપદેશ–પ્રતિબોધ) આપતા હોય ત્યારે ઉપર રહેલા અશોકવૃક્ષને વિષે એમના શરીરની સુવર્ણવર્ણી કાન્તિ–તેજ–પ્રકાશ પડે, માટે વૃક્ષવાસી અને પીત વર્ણના ગરૂડની કાન્તિ સાથે એ (શ્રી મહાવીરની કાન્તિ) ને સરખાવી છે. ૬ એમની પાસે નહોતી એવી અવર્ણ્ય વસ્તુ તે કેવળજ્ઞાન એમના નવદીક્ષિત શિષ્યોને એમનાથી પહેલુ કેવળજ્ઞાન પ્રાપ્ત થતુ હતુ, એમને પછી પ્રાપ્ત થયુ હતુ. ૭ અગમ્ય શકિત=ચમત્કાર high attainments. ગૌતમ ગણધરની લબ્ધિ માટે કહ્યુ છે કે—

અઠમને પારણે તાપસ કારણે ક્ષીર લબ્ધે (લબ્ધિએ) કરી અખુટ કીધી ૮ ગણ=સમુહ=શિષ્યોનો સમૂહ.ગણધર એટલે એ શિષ્યોને વિષે મુખ્ય,મહાવીરના મુખ્ય શિષ્ય.

જેમને વિષે શ્રી સુધર્માગણધર પ્રથમ થઇ ગયા છે અને દુઃપ્રસભ એ નામના છેલ્લા થશે એવા [1]યુગપ્રધાનો મારા હૃદયને વિષે વાસ કરો. ૫

જ્ઞાન અને ક્રિયાને ચઢવાને વાસ્તે થડરૂપ ચરણ છે જેમને એવા, વળી જેમને હસ્ત એ શાખાઓ છે; આગળીઓ પ્રશાખા છે, નખરૂપ પલ્લવો છે, દંતપંક્તિરૂપ પુષ્પો છે, ઓષ્ઠરૂપી મકરંદ છે; ચક્ષુરૂપી ભ્રમરો છે; કર્ણલતારૂપ સરસ્વતી અને સંયમશ્રીને હિંચકવાના હિંચકા છે, મોક્ષરૂપી ઉત્કૃષ્ટ ફળ છે, અને ભાળ અને નાસિકાવંશ રૂપી, સરસ્વતી દેવીએ હિંચકતી વખતે (તે વૃક્ષ ઉપર) સ્થાપન કરેલા અલાબુ અને વીણાદંડ છે,—એવા, [2]વિબુધોથી સેવાતા, [3]જંગમ કલ્પવૃક્ષરૂપ શ્રીજિનેશ્વરસુરીંદ્ર મન વાંછિતને પૂર્ણ કરો[4].

---

૧ પોતપોતાના યુગ એટલે કાળને વિષે પ્રધાન એટલે શ્રેષ્ઠ=શ્રેષ્ઠ આચાર્યો. એવા યુગપ્રધાનોની કુલ સંખ્યા ૨૦૦૪ની કહી છે

૨ વિબુધો (૧) વિદ્વાન્ લોકો (૨) દેવતાઓ ૩ કલ્પવૃક્ષ સ્થાવર હોય માટે જંગમ મુનિની સાથે સાદૃશ્ય ન બેસે—એ વિસંવાદિપણું દુર કરવાને માટે કલ્પવૃક્ષને 'જંગમ' એ વિશેષણ આપ્યું છે ૪ અહિ જિનેશ્વરસૂરિને કલ્પવૃક્ષની સાથે સરખાવ્યા છે કલ્પવૃક્ષને થડ-શાખાઓ-પ્રશાખાઓ-પલ્લવો-પુષ્પો-મકરંદ (રસ) અને ભમરો,—તેવાજ સૂરિને ચરણ-હસ્ત-આંગળીઓ-નખ-દંતાવળી (દાંતની હાર)-ઓષ્ઠ અને ચક્ષુ, કલ્પવૃક્ષને દેવીઓને હિંચકવાની લતા હોય તેમ અહિં સૂરિને, સરસ્વતી દેવીને અને ચારિત્રલક્ષ્મી દેવીને હિંચકવાને બે કર્ણરૂપી લતાઓ, કલ્પવૃક્ષ ફળ આપે છે એમ મુનિથી-મુનિની દેશના (ધર્મોપદેશ)થી- દેશનાના શ્રવણ-ધારણ-નિદિધ્યાસથી મોક્ષરૂપી ઉત્કૃષ્ટ ફળ પ્રાપ્ત થાય છે આટલા સાદૃશ્યથી બસ ન હોય તેમ ગ્રંથકર્તા હજુ વિશેષ સાદૃશ્ય કહે છે સરસ્વતી દેવી વૃક્ષપર ચઢીને હિંચકે ત્યારે પોતાના અલાબુ અને વીણાદંડ (વીણા અને ગજ) વૃક્ષપર મુકે એવું અહિં મુનિના સંબંધમાં શું ? તો કહે છે કે-એમનું ભાળ-કપાળ (કે જે અલાબુસમાન વિસ્તીર્ણ છે) અને નાસિકા વંશ-નાકની દાંડી (કે જે વીણાદંડ-ગજ જેવી સીધી પાતળી અને આકૃતિ જેવી છે)

સર્વ વિદ્યારત્નના સાગર, ઉદાર તથા નિર્મળ ચિત્તવાળા અને સર્વ સાધુઓના શિરોમણિ શ્રી વિજયદેવસૂરિને હું નમસ્કાર કરૂં છું,–કે જેમની પાસેથી [1]અર્થગ્રંથિને પ્રાપ્ત કરીને, મંદબુદ્ધિ એવો પણ હું, વણિક્પુત્રની પેઠે જ્ઞાનરૂપી ઋદ્ધિવાળો થાઉં.

જેની કૃપારૂપ નિસરણીને પ્રાપ્ત કરીને જડપુરૂષ પણ કવિ પ્રબંધરૂપ મહેલપર સુખેથી ચઢી શકે છે એવી, જિનેશ્વર ભગવાન્ના મુખકમળને વિષે વસનારી, અને ચિંતામણિની પેઠે ઇચ્છિત ફળ આપનારી **સરસ્વતીદેવીને** હું સ્તવું છું.

અનેક અદ્ભુત, શાંત આદિ [2]રસરૂપી નીરના સરોવર તુલ્ય એવું **અભયકુમારનું** ચરિત્ર હું કહું છું.

ચરિત્રારંભ.

જેમ વિમાનોને વિષે ઉડુ વિમાન અને નક્ષત્રોને વિષે ચંદ્રમા પ્રસિદ્ધ છે તેમ દ્વીપોને વિષે શ્રેષ્ઠ **જંબુદ્વીપ** નામે પ્રસિદ્ધ દ્વીપ છે. એમાં [3]સીમાપર્વતથી ભિન્ન થયેલ [4]ભારતાદિ પોળો, વિદેહરૂપી ચૌટાં, સુંદર ઉંચા સૂરાલયો, [5]વિજયાદિ ચાર દ્વારવાળો કિલ્લો અને સમુદ્રરૂપ ખાઇ હોવાથી એ જાણે એક

---

૧ અર્થગ્રંથિ. (૧) અર્થની ગુંથણી=રચના (૨) અર્થ=દ્રવ્ય-ની થેલી.

૨ (કાવ્યગ્રંથોમાં) રસ=ભાવ એ રસ આઠ છે શૃંગાર-હાસ્ય--કરૂણા--રૌદ્ર-વીર-ભયાનક-બીભત્સ-અદ્ભુત. કેટલાક શાંતરસને પણ એક રસ ગણે છે વળી કેટલાએક વાત્સલ્ય રસને એમાં ઉમેરીને બધા મળી દશ રસ ગણાવે છે. કાવ્યમાં રસ ઓછે વત્તે કે પૂર્ણ અંશે આવેજ (वाक्यं रसात्मकं काव्यम्)

૩ સીમા પર્વત=વર્ષધર પર્વતો. એ સાત છે, હેમવંત, મહાહેમવંત, નિષધ, શિખરી, રૂપી, નીલવંત અને મેરૂ ૪ ભારતાદિ=ભરત વગેરે, અર્થાત્ ભરત, હેમવંત, હરિવાસ, ઐરવત, ઐરણ્યવંત, રમ્યક્ અને મહાવિદેહ (જે સાત વર્ષધર ક્ષેત્રો છે) ૫ જંબૂદ્વીપને વિજય આદિ ચાર દરવાજા છે (૧) વિજય (૨) વિજયંત (૩) જયંત અને (૪) અપરાજિત

[1]નગરની શોભાને ધારણ કરે છે. વળી સર્વ દ્વીપોનો એ સ્વામી હોયની એવો છે; કારણકે મેરૂપર્વતરૂપ એનો અતિ ઉચ્ચ કીર્તિસ્તંભ જણાય છે. વિજયો રૂપ આભૂષણવાળો એવો એ વળી વિજયી નૃપની લક્ષ્મીને ધારણ કરે છે, કારણકે અન્ય દ્વીપરૂપી રાજાઓ એને પોતાની વચ્ચે રાખીને રહેલા છે. અથવા તો તીર્થંકરની જન્મભૂમિ એવો એ (દ્વીપ) વાણીને ગમ્ય જ નથી, કારણકે હસ્તીના પગલાને વિષે સર્વ (ના) પગલા સમાઈ જાય છે[2].

એ જબૂદ્વીપને વિષે ધર્મરૂપી [3]કણલક્ષ્મીને મેઘસમાન ભરતખંડ નામનો ખંડ છે, તે, સાધુનો ધર્મ જેમ [4]છ વ્રતમાં વ્હેંચાયલો છે તેમ [5]છ ભાગમાં વ્હેંચાયલો છે. [6]એ લવણ જળના પૂરના આગમનને રૂંધનારા અને (તેથી) વૈતાઢ્યરૂપી સ્થિર પડેલા બાણને સંધાન કરવાને ઈચ્છાતુર એવા જંબૂદ્વીપે, એ લવણસમુદ્રના ઉચ્છેદને અર્થે ખેંચેલું જગતીના કોટરૂપી પીઠવાળું અને હિમાદ્રિરૂપી પણછવાળું જાણે એક ધનુષ્ય હોયની એવો દેખાય છે. વળી એ નિઃસંશય વસુંધરારૂપી સ્ત્રીનું લલાટ

---

૧ જબૂદ્વીપને નગરની ઉપમા આપી ત્યારે જેજે નગરમા હોય તે બધુ જબૂદ્વીપમા પણ જોઇએ (જુઓ) નગરને આસપાસ ખાઈ હોય તેમ જબૂદ્વીપને આસપાસ વીટાયલો સમુદ્ર એજ ખાઈ, નગરને પોળો હોય તેમ જબૂદ્વીપને ભારતાદિ પોળો, નગરને બજારો હોય તેમ જબૂદ્વીપને મહાવિદેહના ૩૨ વિજયોરૂપી બજાર, નગરને કોટ હોય તેમ જબૂદ્વીપનેવજ્રમય જગતીનો કોટ, અને નગરમા દેવમન્દિરો (દેરાસરો) હોય તેમ જબૂદ્વીપમા દેવમંદિરો (દેવતાઓને રહેવાના સુદર આવાસ) આવી રહ્યા છે

૨ પગલામાં મ્હોટામા મ્હોટુ પગલુ હસ્તીનુ, તેમ ભૂમિમા ઉત્તમમાં ઉત્તમ તીર્થંકરની જન્મભૂમિ, માટે એ ભૂમિનુ વિશેષ વર્ણન શુ કરવુ ? ૩ ધાન્ય ૪ સાધુના છ વ્રત· પ્રાણાતિપાતવિરમણ (જીવહિંસા ન કરવી તે), મૃષાવાદ–વિરમણ (અસત્ય ન બોલવુ તે), અદત્ત દાનવિરમણ (ચોરી ન કરવી તે), બ્રહ્મચર્ય, પરિગ્રહત્યાગ, (પાસે દ્રવ્ય ન રાખવુ તે), રાત્રીભોજનત્યાગ ૫ વૈતાઢ્ય અને હિમાદ્રિ પર્વતોથી, તથા ગગા અને સિન્ધુ નદીઓથી ભરતક્ષેત્રના છ ભાગ પડેલા છે તે આ પ્રમાણે બે સિન્ધુખડ, બે મધ્યખડ, બે ગગાખડ ૬ એ (ભરતખડ) જાણે એક ધનુષ્ય હોયની (આમ સબધ છે)

છે, કારણકે એને પણ ગંગા એજ જાણે [1]તિલક. [2]આમ છતાં પણ એને અષ્ટમીના ચંદ્રમાનું સાદૃશ્ય અપાય નહિં, કારણકે એ ચંદ્રમા તો એના હજારમા ભાગની કળાનો યે ધારણ કરનારો નથી[3].

આ ભરતખંડમા મગધ નામનો એક દેશ છે. એ નિશ્ચયે સ્વર્ગનોજ એક વિભાગ હોયની એવો છે કારણકે એને પામીને પંડિતો અમર થયા છે. ત્યાંના સરોવરો માનસ સરોવર જેવાં છે. નદીઓ સ્વર્ગ ગંગા તુલ્ય છે, વાવો દેવતાઓની વાવ સમાન છે. અને દ્રહ પદ્મદ્રહ સરખા છે. ત્યાં ધાન્યોને (એક વાર) લણી લીધા છતાં પણ, પાણી અને ખાળ પુરૂષોએ હરી લીધેલી ભા[illegible] પુરૂષોની લક્ષ્મીની પેઠે, પુનઃ પુનઃ ઉત્પન્ન થાય છે. શં[illegible]ની [illegible] એની ભૂમિ લીલાં અને વિચિત્ર હરિત ના[illegible] [illegible] ધાન્યને લીધે, મેરૂપર્વતની સુવર્ણના તૃણવા[illegible] [illegible] શું એવી શોભી રહી છે. ત્યાં [4]ઘટપૂર [illegible] ઉદાર ગાયો જાણે વિન્ધ્યાચળની હાથ[illegible] એમ સ્વેચ્છાએ ક્યા કરે છે. નારંગ, કદળી, આ[illegible] આદિથી પૂર્ણ એવા એના વનમાં ફર્યા કરતો મા[illegible] નગરમાં ફરતા હોય તેમ કદિ પણ શ્રમિત

થતો નથી. ઉત્તમ રાજ્ય, આરોગ્યતા, સૌભાગ્ય, નિર્ભયતા અને [1]નિરીતત્વ-એ સર્વ સુખના કારણો, ઉત્સુક સ્ત્રી જેમ સુભગ જનને ભજે (ઇચ્છે) તેમ, નિરન્તર એ દેશને ભજતા રહેતા. પોતપોતાના ફળને આપનારી સર્વે (છયે) ઋતુઓ, સંધિ આદિ ગુણો જેમ ઉત્તમ મહીપતિને ભજે છે તેમ યથાકાળ એને (મગધદેશને) ભજતી હતી[3].

એ દેશમાં, આકાશને વિષે સૂર્ય અને સરોવરને વિષે કમળની જેવું (શોભી રહેલું) જગવિખ્યાત કુશાગ્રપુર નામનું નગર હતું. ત્યાં [4]સંયમ, [5]ગુપ્તિ, [6]સમિતિ અને

---

૧ (૧) અતિવૃષ્ટિ (બહુજ વર્ષાદ) (૨) અનાવૃષ્ટિ (બીલકુલ વર્ષાદ નહિ-દુષ્કાળ) (૩) તીડનો ભય (૪) ઉંદરનો ભય (૫) પોપટનો ભય અને (૬) પરરાજ્યનો ભય એ છ 'ઈતિ' કહેવાય છે (अतिवृष्टिरनावृष्टिः शलभाः मूषकाः शूकाः। प्रत्यासन्नाश्च राजानः षडेता ईतयः स्मृताः ॥) એ ન હોવાપણું એ 'નિરીતત્વ' ૨ એટલે કે એ પાચેનાના એ દેશમા હતા.

૩ સંધિ આદિ (છ) ગુણો (૧) સંધિ (મૈત્રી), (૨) વિગ્રહ (યુદ્ધ), (૩) યાન (લડવા માટે કુચ કરવી તે), (૪) આસન (પડાવ નાખીને રહેવુ તે), (૫) દ્વૈધીભાવ (શત્રુને બહારથી મૈત્રીભાવ દર્શાવવો તે-છેતરપીંડી) અને (૬) આશ્રય (શક્તિ ન હોય તો બળવંત ધાર્મિક નૃપનો આશ્રય લેવો તે)-આ છ રાજાના ગુણો કહ્યા છે. એ છ યે ગુણોથી શોભતા રાજાની પેઠે મગધ દેશ પણ છ યે ઋતુના અનુકૂળપણાથી દીપી રહ્યો હતો.

૪ સંયમ (૧) સંજમ-દીક્ષા, એ મુનિઓનેજ હતી, (૨) બંધન-એ કોઈને ન હતું.

૫ ગુપ્તિ (૧) નિગ્રહ, દાબ (એ ત્રણ પ્રકારે છે-મનગુપ્તિ વચનગુપ્તિ, અને કાયગુપ્તિ)-એ મુનિઓનેજ હતો; (૨) કારાગ્રહ, કારાગ્રહ એટલે બંધીખાનામા કોઈને જવુ પડતુ નહિ (ગુનાહિત કૃત્યો કોઈ કરતુ ન હતુ તેથી)

૬ સમિતિ=સમ્યક્ પ્રવૃત્તિ moderation એના પાચ પ્રકાર છે (૧) ઈર્યાસમિતિ એટલે ચાલવામા સમ્યક્ પ્રકારે જોઈને ચાલવુ, (૨) ભાષાસમિતિ એટલે વિચારીને બોલવુ, (૩) એષણાસમિતિ એટલે આહારાદિ શુદ્ધ ગ્રહણ કરવો, (૪) આદાનનિક્ષેપસમિતિ એટલે વસ્તુઓ લેતા મૂકતા જીવ જંતુની વિરાધના ન થાય તેમ વર્તવુ, (૫) પરિષ્ઠાપનિકાસમિતિ એટલે શરીરના અનુપકારી મળમૂત્રાદિ જીવરહિત ભૂમિકાએ પરઠવવાં-સ્થાપવા એ સમિતિ સાધુઓનેજ હતી. 'સમિતિ શબ્દનો બીજો અર્થ 'વૈરભાવ' એ (પ્રજામા) ક્યાય પણ નહોતો.

[1]નિરગારતા મુનિઓનેજ હતી. [2]દંડ પણ કેવળ એમના હસ્તમાંજ દેખાતો. અપત્યપ્રત્યયાભાવ, વિકાર, દ્વંદ્વ, વિગ્રહ, ક્રિયાતિપત્તિ, વિશ્લેષ, વર્ણનાશ, વિપર્યય, નિપાત, આગમબાધ, સોપસર્ગક વિકરણ, ગુરૂ પર અને લઘુ પૂર્વ એ સર્વ વ્યાકરણમાંજ [3]હતા. ત્યાં નિશ્ચયે નિરન્તર વરૂણદેવની પૂજા થયા કરતી હતી કારણકે અન્યથા ત્યાં સ્વાદિષ્ટ અને નિર્મળ જળવાળી તળાવડી, વાવ અને કુવાઓ પુષ્કળ ન [4]હોય. તે નગરમાં સર્વ શ્રેષ્ઠિજનો રાજાઓ (જેવા)જ હતા એમાં કંઇ પણ સંશય નથી કારણ કે એઓ પણ દાનમંડપને વિષે દાન આપતા હતા; અન્ય રીતે (એટલે પોતાને ઘેર) નહિં. ત્યાંના લોકો ચુગલીઆની પેઠે સ્વદારાસંતુષ્ટ અને અલ્પક્રોધવાળા હતા, અને એમને પુણ્યરૂપી કલ્પદ્રુમથી સર્વ મનવાછિત પ્રાપ્ત થતાં હતા. તે (નગર)નાં પુણ્ડરીક કમળ સમાન શ્વેત મહેલો પરની સુવર્ણના કુંભોની પંક્તિ, જાણે એ કમળની અંદરથી બહાર આવી રહેલો સાક્ષાત્ [5]કિં-

---

૧ મુનિઓજ નિરગાર–અગાર રહિત–ઘર રહિત હતા. (કારણકે યોગી જનને પોતાનાં રહેવાના ઘર હોતાં નથી), પ્રજા જનમાં કોઇ નિરગાર–ઘર વગરના–આથડતા–રખડુ ન્હોતા. ૨ દંડ (૧) કાષ્ઠનો દંડ–એ ફક્ત મુનિઓનેજ હતો, (૨) શિક્ષા પ્રજામા કોઈને શિક્ષા કરવી પડતી નહિં.

૩ અર્થાત્ લોકોમા–પ્રજાજનમાં, એમાનુ કઇ પણ હતું નહિં અપત્ય એટલે પુત્રપુત્ર્યાદિક એનો આધાર–એનો અભાવ ન્હોતો (સૌ સંતતિવાળા હતા), સૌ વિકાર–રહિત હતા, દ્વન્દ્વ–દ્વંદ્વ યુદ્ધ એમને કરવુ પડતુ નહિ, વિગ્રહ–ક્લેશ એમનામાં ન્હોતો, ક્રિયા–નિત્ય કર્મ–નુ ઉલ્લંઘન તેઓ કદિ ન કરતા, વિશ્લેષ–વિયોગ–એમનામા કદિ થતો નહિ, વર્ણ–એક બીજાની માન પ્રતિષ્ટા–નો ભંગ એઓ કદાપિ કરતા નહિ, વિપર્યય–દુર્ભાગ્ય–વાળુ એમનામા કોઈ ન હતુ, નિપાત–અકાળ નાશ–કોઈનો થતો નહિ, આગમબાધ એટલે શાસ્ત્રનું ઉલ્લંઘન કોઇ કરતુ નહિ, ઉપસર્ગ–દુઃખ–દેનારા વિકરણ–વ્યાધિ ત્યાં હતા નહિ, ગુરૂજન–વડીલ વર્ગ પૂર્વ એટલે પ્રથમ ચાલતા, અને લઘુ જન પર એટલે પાછળ રહેતા (ન્હાના મ્હોટાની આમન્યા રાખતા, લોકો વિવેકી હતા) ૪ વરૂણ દેવ જળના અધિષ્ઠાયક દેવ હોવાથી એમની પૂજાના બદલામા લોકોને જળનું હરેક પ્રકારનું સુખ મળેજ.
૫ કિંજલ્ક=કમળની અંદરના સૂત્રતંતુ જેવા રેસા. (જેમનો રંગ પણ પીળો હોયછે)

જલ્કનો સમૂહ હોયની એવી શોભી રહી હતી. ત્યાં હરિના ઉદરને વિષે જેમ સર્વ ભુવનો તેમ, પ્રત્યેક દુકાને કપુર આદિ સર્વ કરિયાણાં હતાં. ત્યા ઉંચી ફરકી રહેલી ધ્વજાઓવાળી ચુનાથી ધોળેલી મનહર હવેલીઓ દેવતાઓના વિમાન જેવી દીપી રહી હતી.

એ નગરને વિષે, જગત્ને આનંદ આપનાર, ત્રાસરહિત, અને હારના મુખ્ય મણિ (ચકદા) જેવો **પ્રસેનજિત્** રાજા રાજ્ય કરતો હતો. તેણે વનહસ્તી જેવા ઉન્મત્ત અને અત્યંત બળથી શોભતા એવા પોતાના શત્રુઓ પર વિજય મેળવીને પોતાના નામને સાર્થક કર્યું હતું. તેના કરને વિષે, જાણે આકાશ ગંગાને પોતાના સંગ થકી પવિત્ર કરવાને (આકાશમાં) જતી યમુના નદીજ હોયની એવી ઉંચુ મુખ કરી રહેલી ખડ્ગલતા ઝળહુળી રહેતી હતી. તેનો [1]**હસ્તકમળ** અનેક અર્થીજનોના **મુખચંદ્રને** જોતો છતો પણ કદાપિ સંકોચ પામતો નહીં. આ રાજા વળી સાક્ષાત્ કામદેવજ હતો–કે જેણે વૈરિઓની સ્પર્દ્ધાને લીધે પોતાની વલ્લભા રતિ અને પ્રીતિને સર્વાંગે આશ્લેષ દઇને રાખી હતી. સુંદર આકૃતિને લીધે શોભી રહેલા અને પરસ્ત્રીના સહોદર એવા તે

---

[1] હસ્તકમળ, ચરણકમળ, નયનકમળ, આવા આવા કવિજનોના શબ્દો શરીરના તે તે અવયવોનું કમળ સમાન સૌન્દર્ય–કોમળત્વ આદિ દાખવે છે, જો કે એ સમાન ભાવમા, એએ અવયવો જે ઉપમેય છે, તે, કમળ જે ઉપમાન છે તેના કરતા, ચઢીયાતા નથી, બલ્કે ઉતરતાં છે અને કવિજનો તેમને વર્ણનને ખાતરજ માત્ર, સમાન ભાવમા મૂકે છે. પણ અહિંતો આ કવિ, એવા એક અવયવ–હસ્ત–ને સમાન ભાવમાજ નહિ પરંતુ અધિકતા–શ્રેષ્ટતામા લાવી મૂકે છે હસ્ત ને કમળ કરતા અધિક બતાવ્યો છે એમ કહીને કે, સાધારણ કમળ છે તે ચંદ્રમાને જોઈને, અર્થાત્ ચંદ્રમા ઉદય થયે છતે એટલે કે રાત્રીએ, સંકોચાઇ જાય છે, પણ આ (રાજાનો હસ્ત) કમળ તો અનેક (અર્થીજનોનાં મુખ–] ચંદ્ર જોતા છતા પણ, અર્થાત્ ગમે તેટલા યાચકો એની પાસે દાન લેવા આવે તોપણ, કદી દાન આપવાથી સંકોચાતો નહી–પાછો હટતો નહી.

રાજાએ **यत्राकृतिस्तत्र गुणाः** એ વચનને સત્ય કરી બતાવ્યું હતું. જેમ ચંદ્રમાએ શુદ્ધ દક્ષપુત્રીઓને વરીને ઉજ્વળ અંતઃપુર બનાવ્યું હતું તેમ આ મહીપતિએ પણ બીજા રાજાઓની કન્યાઓનું પાણિગ્રહણ કરીને પોતાનું ઉત્તમ અન્તઃપુર કર્યું હતું. પાર્શ્વનાથ ભગવાન્‌ના શાસનરૂપી આમ્રવૃક્ષને વિષે શુકસમાન અને સમ્યકત્વ અણુવ્રતનો ધારણહાર એવો એ નરેશ ઉત્તમ ફળવાળા તરૂવર જેવો શોભતો હતો.

એ રાજાને, જેમ ઇંદ્રિને શચી–ચંદ્રમાને રોહિણી–અને હરિને લક્ષ્મી તેમ, ધારણી નામે પટ્ટરાણી હતી. અનેક રાજાઓથી ભોગવાતી, જડ (ળ) ના સંબંધવાળી, છિદ્રયુક્ત અને પંકિલ એવી કસ્યપાત્મજા–ધરણીની સાથે, એનાથી વિપરીત ગુણવાળી ધારણીની તુલના થાયજ શી રીતે? બીજું તો એક બાજુએ રહ્યું, માત્ર અધિક માત્રાવાળા પોતાના નામે કરીને પણ તેણે (ધારણીએ) તેને (ધરણીને) જીતી લીધી હતી. શીલરૂપી રત્નાલંકારથી અલંકૃત છે શરીર જેનું એવી એ રાણીના શેષ ગુણો એના સૌભાગ્યની ઉપર મંજરીરૂપ હતા. આમ શુદ્ધ ધર્મને વિષે લીન એવી એ રાજપત્નીના સર્વ ગુણો, જેમ મૂળ સજીવન હોય તો લતાના પત્ર–પુષ્પ–ફળ ખીલી રહે છે તેમ, સવિશેષ ખીલી રહ્યા હતા.

---

૧ ધરણી એટલે પૃથ્વી યે આ રાજાનીસ્રી (કારણ કે રાજાઓ પૃથ્વીપતિ કહેવાયછે)અને આ ધારણી યે આ રાજા (શ્રેણિક) ની સ્રી, પરંતુ ધારણી ધરણી કરતાં સર્વ વાતે અસમાન હતી ધરણીને અનેક રાજાઓ પતિ, ધારણીને આ એકજ પતિ, ધરણી જડ–ળ ના સંબંધવાળી એટલે કે એને અનેક જડ વસ્તુઓ પાષાણ–પર્વતાદિની સાથે અને જળની સાથે સંબંધ, પણ આ ધારણીને તો ફક્ત ચૈતન્ય સાથેજ સંબંધ, ધરણી છિદ્રયુક્ત એટલે અનેક ગુફા–કુવા–ખીણ વગેરે છિદ્રવાળી, પણ ધારણી છિદ્રરહિત એટલે ગમે તેના ગુહ્યમંત્રને સાચવવાવાળી-ગોપવનારી, ધરણી પંકિલ–કચરા કાદવવાળી––અશુદ્ધ, અને ધારણી અપંકિલ––વિશુદ્ધ, આમ સર્વ ગુણોમા વિપરીતતા

આવા નિરન્તર ઉત્તમ ભોગોને ભોગવતા દંપતીને, ઇંદ્ર-ઇન્દ્રાણીને જેમ જયન્ત તેમ, કુલનન્દન શ્રેણિક નામનો પુત્ર થયો. તે દુઃખીજનોની શ્રેણીને રક્ષણને અર્થે, સુભટોની શ્રેણીને યુદ્ધને અર્થે, અને અર્થીજનોની શ્રેણિને દાનને અર્થે બોલાવશે એમ જાણીનેજ જાણે એના માતપિતાએ એ [1]ત્રણ પ્રકારે વીરના અન્વયવાળું શ્રેણિક નામ પાડ્યું હોયની ! આ શ્રેણિક કુમાર અખિલ જ્યોતિઃશાસ્ત્રનો પારંગત છતા પણ નિરન્તર તિથિની ભ્રાન્તિરૂપ મ્હોટી ભૂલ કર્યા કરતો હતો; કારણ કે પારકાના પર્વત સમાન મ્હોટા દોષોને જોતાં છતાં પણ એની જીહ્વા હમેશાં મૌન એકાદશીનું વ્રત આચરતી હતી.[2] શ્રેણિકની પછી બીજા પણ શૂર-ઉદાર-સ્થિર-ધીર-ગભીર અને રૂપવંત પુત્રો પ્રસેનજિત્ રાજાને થયા, રોહણાચળથી મણિઓ ઉત્પન્ન થાય તેમ.

એકદા આ પ્રસેનજિત્ રાજાને વિચાર થયો કે "[મારે ઘણા પુત્રો છે પરંતુ એમાંના] કયા કુમારમાં શેષનાગની પેઠે પૃથ્વીને ધારણ કરી રાખવાનું ખરૂં સામર્થ્ય છે એ નક્કી કરવાને મારે એમની પરીક્ષા લેવી જોઇએ; અને તે પણ પ્રથમથીજ લઇ મૂકવી જોઇએ; કારણ કે યુદ્ધ સમય આવે ત્યારેજ અશ્વોને ખેલાવીને આધીન કરાતા નથી. (પરંતુ એમને પહેલાંથીજ તૈયાર રાખવા જોઇએ છીએ.) આવો વિચાર કરીને એણે બ્રાહ્મણોના શ્રાદ્ધમા અપાય છે તેવી રીતે ઘી, ખાંડ અને ખીર પીરસેલી

---

1 શ્રી વીર પ્રભુની પેઠે ધર્મવીર, યુદ્ધવીર અને દાનવીર 2 'મૌન એકાદશી વ્રત આચરવુ " એ વાક્યના (1) શાબ્દિક અને (2) પારમાર્થીક અર્થ ઉપર અધિકવિની ઊત્પ્રેક્ષા છે. પારકાના દોષ જોતા છતા પણ એ નિરન્તર મૌન એકાદશીનુ વ્રત આચરતો હતો એટલે કે મૌન રહેતો હતો એ દોષોને પ્રગટ કરતો નહિં—એ પારમાર્થિક અર્થ માટે નિરન્તર મૌન એકાદશીનુ વ્રત આચરવું એટલે નિત્ય નિત્ય એકાદશીજ સમજીને એનુ વ્રત કરવુ હમ્મેશાં એકાદશીજ જાણે બીજી તિથિઓજ નથી એમ જ્યોતિશાસ્ત્રનો પારગત એવો છતા પણ, શ્રેણિક સમજતો હોવની એ ઉત્પ્રેક્ષા

થાળીઓ કુમારોને બોલાવીને જમવા આપી. કુમારો સ્વાદથી જમવા લાગ્યા એટલે રાજાએ તેમના તરફ ભૂંડાના ટોળાની મા ફક, અનેક પહોળા મુખવાળા કૂતરા છોડી મૂકયા. એ જોઇને બધાં ભયભીત થઇને અર્ધા જમેલા ઉચ્છિષ્ટ મુખે અને ઉચ્છિષ્ટ હાથે ઉઠીને નાસી ગયા. ફક્ત શ્રેણિક કુમાર એકલોજ, ભૂતને જેમ બળિના શરાવ આપે તેમ, તેમને ખીરની થાળીઓ આપતો ગયો, અને એ થાળીઓમાંથી એ ચાટવા મંડ્યા એટલામાં પોતે પણ જમી લીધું.

આ જોઇને તો રાજા પોતાને જાણે એક નિધાન હાથ લાગ્યો હોય તેમ હર્ષઘેલો થઈ ગયો અને વિચારવા લાગ્યો "જેમ ગારૂડી લોકો સર્પને થંભાવે છે તેમ નિશ્ચયે આ કુમાર શત્રુઓને સ્તબ્ધ કરશે, અને પોતાની વહાલી પ્રાણવલ્લભાની પેઠે પૃથ્વીનો ઉપભોગ કરશે. પણ, આ એક પરીક્ષામાં પસાર થયો તોયે એની પુનઃ પણ પરીક્ષા કરવાની આવશ્યક્તા છે. કારણ કે આ થયું છે એ કદાચ કાકતાલીય ન્યાયથી થયું હોય. એમ ધારીને એણે વળી સર્વ કુમારોને મુખ બંધ કરેલા મીઠાઇના કંડીઆ અને સાક્ષાત્ કામદેવના કુંભજ હોયની એવા જળના કુંભ (ઘડા) આપ્યા. સાથે સર્વને જણાવ્યું કે–વિદ્યાસિદ્ધ પુરૂષોની પેઠે, કંડીઆ કે જળકુંભની મુદ્રા ઉખેડ્યા શિવાય એ મોદક જમો અને એ જળનું પાન કરો. પણ શ્રેણિક શિવાય બીજા સર્વ મંદબુદ્ધિવાળા હોવાથી નહિં જમી શકયા ને નહિં પાણી પી શકયા, કારણ કે ઉપાયને નહિં જાણનારા એવા પુરૂષોની કાર્યસિદ્ધિ કેવી રીતે થાય? શ્રેણિકે તો પોતાનો કંડીઓ હલાવી હલાવીને તેમાંથી નીકળેલો મોદકનો ભૂકો ખાવા માંડ્યો, કારણ કે નિર્મળ બુદ્ધિ કામધેનુ સમાન સર્વ મનવાંછિત પૂર્ણ કરનારી છે. વળી એણે કુંભની ચોતરફ જવવા લાગેલું પાણી પણ કચોળામા એકઠું કરી પીધું. બુદ્ધિમાનને વાર શી ?

શ્રેણિક કુમારનું આવું અનુપમ બુદ્ધિબળ જોઇને તો રાજાના અન્તઃકરણમાં જે આનન્દ થયો તે તેમા સમાયો પણ નહીં. કારણ કે ચંદ્રમાના ઉદયથી સાગર ઉભરાઇ ઉભરાઇજ જાય છે. પુનઃ તે વિચારવા લાગ્યો—આ તો આ પરીક્ષામાયે પૂર્ણ ફતેહમંદ નીવડયો; નિશ્ચયે કસોટીથી કસો કે અગ્નિને વિષે આંચ દો પણ સુવર્ણ તો સુવર્ણજ રહેવાનું. (ત્યારે હવે એક છેલ્લામાછેલ્લું કરવાનું છે તે કરી લઉં) કર્મશાસ્ત્રને વિષે નિપુણ એવો પુરૂષ જેમ કર્મબંધાદિકને વિચારે તેમ સર્વને વિષે શ્રેષ્ટ એવું જે મહત્વ–રાજ્યલક્ષણ તે સંબંધી વિચાર મારે કરવો જોઇએ. એમ ધારીને તેણે કુમારોને કહ્યુ–જેમ શિષ્યો પોતાના ગુરૂના ચરણ પ્રક્ષાલે તેમ તમે પણ હેમકુંભમાં જળ ભરી લાવીને મારા ચરણનું પ્રક્ષાલન કરો. એ સાંભળીને અન્ય સર્વ કુમારોએ ભાર વહન કરનાર [મજુર] ની પેઠે પોતપોતાને સ્કંધે કળશ મૂકી લઇ આવીને પિતાના ચરણનું પ્રક્ષાલન કર્યું. પણ શ્રેણિકે તો પોતાના મિત્ર મંત્રીપુત્રને ખભે કળશ મૂકીને આણ્યો. જુઓ, અયોગ્ય એવા શિશુની આવી યોગ્ય ચેષ્ટા ! તેણે રાજ્યાભિષેક સમયે આદીશ્વરપ્રભુના લક્ષ્મીવંત અને વિબુધાર્ચિત[1] ચરણને યુગલીઆ જેવી રીતે પ્રક્ષાલન કરે તેવી રીતે પિતાના લક્ષ્મીવંત અને વિબુધાર્ચિત[2] ચરણને પ્રક્ષાલન કર્યા શ્રેણિકનું આવું આચરિત જોઇને રાજાએ, અંગને વિષે હર્ષ ઉભરાઇ જવાથી, શીષ હલાવ્યુ; તે જાણે એ હર્ષને પૂરેપૂરૂં સ્થાન આપવાને [સમાવી દેવાને] જ હોયની ! વળી તે વિચારવા લાગ્યો "અહો! ધન્ય છે એના શૌર્યને, એની બુદ્ધિને, અને એના નેતૃત્વને! એ સર્વ એનાં અપૂર્વ છે. ત્રણત્રણ વારની પરીક્ષાથી એની યોગ્યતા નિશ્ચયે ઠરી ચુકી છે. ખરેખર-ત્રણવાર બોલીને કરેલું સર્વ નિશ્ચળ થાય છે. સર્વ કુમારોમાં આ જ રાજ્યલક્ષ્મીને દીપાવનાર થશે; સિન્ધુને

૧ વિબુધ (૧) દેવ–(એમણે પૂજન કરેલા) ૨ વિદ્વાન્ લોકો–(એમનાથી સેવાતા)

વિષે મણિ તો પુષ્કળ છે પણ હરિનું ભૂષણ તો કૌસ્તુભમણિ-જ થયું છે.

હવે એ નગરને વિષે, સ્રીના અંતઃકરણથકી ગુહ્ય વાતની જેમ, લોકોના ઘર થકી, સાધારણ રીતે અગ્નિ શીઘ્રપણે પ્રગટી ઉઠતો. તે પરથી રાજાએ પટહ વજડાવીને અમારીઘોષણાની પેઠે સાદ પડાવ્યો કે જેના ઘરમાંથી, રાફડામાંથી સર્પ નીકળે તેમ અગ્નિ સળગી ઉઠશે તેને સભામાંથી કુષ્ટિની જેમ, નગરમાંથી બહાર કાઢવામાં આવશે. આમ વાત થયા પછી એક માણસના ઘરમાં એ નિરંકુશ અગ્નિ પ્રદિપ્ત થયાથી એને, સ્વર્ગમાંથી સંગમક[1] દેવની જેમ, નગર બહાર કાઢી મૂકવામા આવ્યો.

અન્યદા રાજાના પોતાના મહેલને વિષે, રસોઇ કરનારાઓના પ્રમાદને લીધે અગ્નિ લાગ્યો. (અહો આ વિશ્વને વિષે દુર્જન અને અગ્નિ બન્ને સરખા છે.) શત્રુઓના યુદ્ધની જેમ અગ્નિ વૃદ્ધિ પામ્યે [illegible] રાજાએ [illegible]ની જેમ, કુમારોને આજ્ઞા કરી કે 'હે વત્સો, આ[illegible] [illegible] આદિ ગમે તે વસ્તુ જે લઇ લેશે તે તેની છે કારણ કે [illegible]માથી ગમે તે પ્રકારે ઉદ્ધાર કરવો સારો છે. એ સા[illegible] [illegible] કોઇએ અશ્વ, તો કોઇએ હસ્તી, કોઇએ મોતીનો સમૂહ [illegible] [illegible] કુંડળો, કોઇએ કંઠના આભૂષણો, તો કોઇએ એ[illegible] [illegible] હાર, કોઇએ બાજુબંધ, તો કોઇએ સુંદર મુકુટ, કોઇએ [illegible] [illegible], તો કોઇએ માણિક્યનો સમૂહ; કોઇએ સુવર્ણ [illegible] [illegible] સોનૈયા, કોઇએ રૂપાના ઢગલા તો કોઇએ નેપાળની કસ્તુરી [illegible] [illegible] કોઇએ પોતપોતાને મનગમતી વસ્તુઓ] લીધી. [illegible] કોઇએ [illegible] કુંકુમ તો અન્યે ચંદનના કટકા; કોઇએ [illegible] [illegible] અન્યોએ અગરુવ કપુર; કોઇએ યક્ષકર્દમ[2] તો

---

[1] [illegible] [illegible] [illegible] કરનાર [illegible] [2] કુંકુમ, [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] પદાર્થોનો યક્ષકર્દમ બને છે

કોઇએ ઉત્તમ ગુલાલ, તો કોઇએ ઉંચુ એવું નિશાન [મુખ્ય ધ્વજ] એમ લોભને લીધે સૌએ જે જે હાથમાં આવ્યું એ લીધું. કારણ કે ઇચ્છા પ્રમાણે લેવાનું ઠર્યા પછી કોણ પાછું વાળીને જુએ? પણ શ્રેણિકે તો, પોતાને પ્રાપ્ત થનારી રાજ્યલક્ષ્મીનું સત્યંકાર[1] હોયની એવી રાજાઓના ચિન્હરૂપ ઢક્કા[2] ગ્રહણ કરી. એ જોઈ અન્ય કુમારો તો સામસામા તાળી દઈ હસવા લાગ્યા "અરે! જુઓ તો ખરા, આણે આ ભાભિકને[3] ઉચિત શું ગ્રહણ કર્યું?" પિતાએ પણ પૂછયું-આ તેં શું કર્યું? આવે વખતે એક બાળક પણ પુષ્કળ દ્રવ્ય લઈ લે. પણ શ્રેણિકે અંજલિ જોડી ઉત્તર આપ્યો.-પિતાજી, આ જે મેં લીધું છે તે વિજયનું ચિન્હ છે; અને રાજાને, વિજય એજ સર્વસ્વ છે, માટે એ [ઢક્કા] મહાધન [પુષ્કળ દ્રવ્ય] કેમ ન કહેવાય? હે સ્વામી, રાજાઓને દિગ્યાત્રાના આરંભમાં શંખના ધ્વનિની પેઠે આના જ શબ્દથી મંગળિક થાય છે. જેણે રણક્ષેત્રને વિષે એનું રક્ષણ કર્યું તે વિજયી થયો સમજવો, અને જેણે એ ગુમાવી તે પરાજય પામ્યો સમજી લેવો. માટે આ ઢક્કાનું તો રાજાઓએ પિતાની પત્ની અને કીર્તિની પેઠે સર્વ પ્રયત્નથી રક્ષણ કરવું જોઇએ.

શ્રેણિકનાં આવાં વચન સાંભળીને, મેઘની ઘોર ગર્જનાથી વિદૂરપર્વતની ભૂમિ રત્નાંકુરોથી છવાઇ જાય તેમ, રાજા રોમાંચથી ભરાઇ ગયો; ને વિચારવા લાગ્યો-અહો! આનું વાક્ચાતુર્ય અપૂર્વ છે; હું માનુંછું કે દેવગુરૂ-બૃહસ્પતિની પણ એવા પ્રકારની વાણી નહિં હોય. અહો! એ બાળક છતાં પણ એનો કોઈ આશ્ચર્ય ઉદાર આશય જણાય છે; કારણ કે સિંહના બચ્ચાંનો હસ્તીને જીતવાનો જ મનોરથ હોય છે, લઘુ એવા પણ દીપકને અંધકારના સમૂહનું પ્રાશન[4] કરવાની રૂચિ થાય છે, અમૃતના

૧ નમુનો, વાનકી ૨ ઢકો-ભંભા ૩ ભભાવાળો ૪ ખાઇ જવાનો-અર્થાત્ નાશ કરવાનો.

એક બિંદુને પણ સર્વ વ્યાધિઓનો નાશ કરવાની ઇચ્છા હોય છે. આમ વિચારી રાજાએ શ્રેણિકને, અદ્‌ભૂત પરાક્રમ કરી આપેલા સુભટને બિરૂદ[1] આપે તેમ, ભંભાસાર[2] એવું નામ આપ્યું.

પછી એકદા રાજાને "જેના ઘરમાંથી અગ્નિ પ્રકટી નીકળશે તેને નગર બહાર કાઢી મૂકવામાં આવશે" એવી પોતાની કરાવેલી ઉદ્‌ઘોષણા[3] યાદ આવી. કારણ કે સત્પુરૂષોને સ્મૃતિ સમીપ રહેલી હોય છે. એને વિચાર થયો કે જો હું મારા બોલ્યાનો અમલ મારા ઉપર નહિં કરૂં તો પછી "પારકાનેજ શિખામણ દેવાય" એમ કહેવાશે; કારણ કે જે વૈદ્ય પોતાનાંની ચિકિત્સા નથી કરી શકતો, તે પારકાની તો કયાંથીજ કરી શકે? માટે આ નગરની બહાર આવાસ લઇને[4] હું મારી પ્રતિજ્ઞાને સત્ય કરૂં, કારણ કે સજ્જનોની પ્રતિજ્ઞા મિથ્યા હોય નહિં. રામચરિત્રને વિષે પણ સંભળાય છે કે રામ પિતાની પ્રતિજ્ઞાને સત્ય કરવાને રાજ્યનો ત્યાગ કરીને વનમાં ગયા હતા. પણ અહો! બહાર રહેવા જવાની પ્રતિજ્ઞાવાળા મારામાં અને એમનામાં મેરૂ અને સરસવ જેટલું અન્તર છે. આ પ્રમાણે સદ્‌બુદ્ધિથી વિચાર કરીને બૃહસ્પતિની વિદ્વત્તાવાળા રાજાએ દિગ્‌વિજયને વિષેજ હોયની એમ નગરની બહાર પડાવ નખાવ્યો. તે વખતે છાવણીમાં ફરતા લોકો માંહોમાંહે સંલાપ કરવા લાગ્યા—અરે! તું કયાં જાય છે? [ઉત્તર] મિત્ર, હું રાજગૃહે [રાજાને આવાસે] જાઉછું, એપરથી મહીપતિએ ત્યાં નગર વસાવી એનું નામ રાજગૃહ પાડયું. એની આસપાસ વળી એક કિલ્લો ચણાવ્યો અને ખાઈ ખોદાવી. વળી સુંદર દેવમંદિરો, ઉત્તમ બજારો તથા બાળકોને માટે પાઠશાળાઓ, રમ્ય હવેલીઓ, કુવા, તળાવ, વાવ અને બગીચા વગેરે પણ તેમાં કરાવ્યા. રાજા પોતે સુદ્ધા ત્યાં રહેવા લાગ્યો તેથી અનુક્રમે એ નગર પણ કુશાગ્રપુરની જેવું થઇ પડયું, કારણ કે જ્યાં સૂર્ય ત્યાં દિવસ.

---

૧ ઈલ્કાબ ૨ ભંભા એજ છે દ્રવ્ય જેનુ ૩ ઢંઢેરો ૪. પડાવ નાખીને.

આ વખતે રાજાને વળી ચિન્તા થઈ કે 'જો હું વસ્ત્રાલંકાર વગેરેથી શ્રેણિકનું સન્માન કરીશ તો અન્ય સર્વ કુમારો એને રાજ્યયોગ્ય માનીને એનું અશુભ કરશે; કારણ કે શુભગ્રહ [પણ] વખતે ઘણા ક્રૂર ગ્રહ થકી પરાભવ પામે છે. માટે હું એના પ્રતિ અનાદર અને બીજાઓ પ્રતિ આદર બતાવું; કારણ કે બુદ્ધિમાન્ પુરૂષોએ કાળને યોગ્ય કાર્ય કરવુ જોઇએ.' એમ વિચારીને એણે સર્વ કુમારોને, પોતાની માનીતી રાણીઓના પુત્રો હોયની તેમ પૃથક્ પૃથક્ દેશો વ્હેંચી આપ્યા. પણ શ્રેણિકને અણમાનીતીના પુત્રની જેમ કંઇ પણ આપ્યું નહિં-એમ ધારીને કે એને તો [આખુ] રાજ્ય મળવાનું છે. નિસંશય સત પુરૂષો દીર્ઘદર્શી હોય છે. આવું જોઇને શ્રેણિક વિચાર કરવા લાગ્યો-હું નિત્ય વિનયી રહ્યા છતા મારા પિતા પણ આમ વર્તે છે તો શું હું એમનો પુત્ર નથી? જો અન્ય કોઈ ગમે તેવો સામર્થ્યવાન્ પુરૂષ મારો પરાભવ કરે તો, એને તો હું (ધોળે) દિવસે તારા દેખાડી દઉં. પણ આ તો મને જન્મ આપી મ્હોટો કરનાર મારા ગુરૂજન ઠર્યા એટલે મારે શુ કરવુ? કારણ કે જેઓ આપણા પૂજ્ય હોય એમને કોપાવવા નહિં એવી નીતિ છે. મારા જેવા-તાતનો પરાભવ પામેલા-ને લોકોને વિષે પ્રતિષ્ઠા દુર્લભ છે, કારણ કે જે ઘરને વિષે હલકો પડયો એને વાયુ પણ બહાર કાઢી મૂકે છે. આધિ, વ્યાધિ, તૃષ્ણા, ક્ષુધા, વનવાસ, ધનહીનતા, ભિક્ષા, જરા, અન્ધત્વ, વન્ધ્યત્વ, દુ:ખ અને શત્રુ એ સારાં, પણ અપમાન સહન કરવુ એ વિષકન્યાની પેઠે બીલકુલ સારૂ નથી. માની પુરૂષોને સામાન્ય પરાભવ પણ દુસહ હોય છે. માટે મારા જેવા પરાભવ પામેલાએ વિદેશગમન કરવુ શ્રેય છે, સંધ્યાકાળે મંદપ્રતાપવાળા સૂર્યની જેમ.

એમ વિચારીને માન એજ જેનું સર્વસ્વ છે એવો તે (શ્રેણિકકુમાર) વનમાંથી સિંહ નીકળે તેમ, નગરમાથી નીસરીજઇને વેણાતટ નગરે ગયો ત્યા એણે જંગમ લક્ષ્મીજ હોયની એવા ઉત્તમ વસ્ત્રાભરણ અને સુગંધી વિલેપન યુક્ત સ્વરૂપવંત જનોને

જોયા. આવા નગરના દર્શનથી તે અન્તઃકરણને વિષે અત્યન્ત આનન્દ પામ્યો; કારણ કે સુંદર વસ્તુઓ જોવાથી કોને પ્રમોદ ન થાય? (ફરતાં ફરતાં) શ્રેણિકે એક દુકાને વિશાળ ઉંચી બેઠકપર બેઠેલા તે નગરના અધિષ્ઠાયક હોયની એવા ભદ્ર નામના શ્રેષ્ઠીને દીઠા. એ શેઠ આકૃતિએ સૌમ્ય હતા, અવસ્થાએ વૃદ્ધ હતા; અને શરીરે સુંદર અને ભાગ્યશાળી હતા, તથા એમની મૂછ અને શીષના વાળ લાંબા વધેલા હતા. ભદ્રમૂર્તિ શ્રેણિક તો એમનો ઉદયશીલ પુત્ર હોયની તેમ એ શેઠની કરિયાણાથી ભરેલી દુકાન ઉપર જઇને બેઠો.

એ દિવસે નગરને વિષે ઉત્સવ હોવાથી, શિષ્યોથી ગુરૂ વ્યાકુળ થઇ જાય તેમ, શેઠ ઘરાકોથી વ્યાકુળ થઇ ગયા હતા; કોઇ ઉત્તમ વર્ણવાળા[1] લક્ષણની જેવું કપુર માગતા હતા, તો કોઇ તાપને નાશ કરવાવાળું સદાગમ[2] જેવું ચંદન માગતા હતા. કોઈ અર્થનીતિ જેવી અર્થસારા[3] કસ્તુરી, તો કોઇ રંગને[4] આપનારૂં, તર્કશાસ્ત્ર જેવું તીક્ષ્ણ કુંકુમ માગતા હતા. કોઇ સ્ફુરાયમાન વાસવાળા[5], નિર્દોષ[6] ધર્મગ્રંથો જેવા સુગંધી પદાર્થો માગતા હતા, તો કોઇ સંવેગના[7] ગ્રંથોની જેમ દ્રવ્યયોગથી[8] બનાવેલું દ્રવ્ય માગતા હતા. કોઇ મહાકાવ્યની જેવી સ્વચ્છ[9] અને ચૂર્ણ[10] થઇ શકે તેવી ખાંડ માગતા હતા, તો કોઈ અલંકારની પંક્તિ જેવી સ્ઃરસ[11] સાકર માગતા હતા. (આ અવસરે)

૧. ઉત્તમ વર્ણવાળુ=ઉત્તમ રંગવાળુ (કપુર), અર્થાત્ બહુજ શ્વેત કપુર, ઉત્તમ વર્ણવાળુ (લક્ષણ)=ઉત્તમ અક્ષરોએ યુક્ત એવુ લક્ષણ ૨ સદ્ આગમ=શ્રેષ્ઠશાસ્ત્ર. (બાહ્ય) તાપનો નાશ કરનાર ચંદન, અને (અન્તર્) તાપનો નાશ કરનાર સદાગમ. ૩. (૧) મનહર (કસ્તુરી), (૨) અર્થ-દ્રવ્ય-ની સારભૂત (અર્થનીતિ). ૪. રંગ (૧) રંગ colour (૨) આનન્દ ૫. વાસ (૧) ગંધ (૨) સંસ્કાર ૬. નિર્દોષ (૧) દોષ વિનાના (ગ્રંથો), (૨) દોષ=જીવજંતુ આદિ દોષ-રહિત (પદાર્થો) ૭. સંવેગ-વૈરાગ્ય-ના ગ્રંથો. ૮. દ્રવ્ય યોગથી [૧] દ્રવ્યાનુયોગના વિચારથી (ઉત્પન્ન થતા સંવેગના ગ્રંથો), (૨) અમુક અમુક દ્રવ્યો (ચીજો) ના યોગ-મેળવણી-થી (તૈયાર કરવામાં આવેલ્રુ રૂપ-દ્રવ્યવિશેષ) ૯ (૧) શીઘ્ર સમજાય તેવુ (૨) શ્વેત. ૧૦ (૧) પદચ્છેદ થઈ શકે તેવુ (૨) ભાંગી શકે તેવી ૧૧. [૧] રસ-મીઠાશ-વાળી (સાકર), (૨) કાવ્યમાં શૃંગાર આદિ રસ આવે છે તે રસ-વાળા અલંકાર-કાવ્યાલંકાર figures of speech.

જેમ વિકરણ, પ્રત્યય અને પ્રકૃતિના વાચ્ય અર્થને વિષે સહાય કરે છે તેમ શ્રેણિક પડીકા વાળી આપવામાં શેઠને સહાય આપવા લાગ્યો. એટલે બહુ દ્રવ્ય કમાવાથી શેઠને ઘણો હર્ષ થયો, કારણ કે વણિક્‌જન, દુકાનપર જે લાભ થાય છે તેને પુત્રલાભ કરતાં પણ વિશેષ ગણે છે. એ બોલ્યો–આજે મને આ (શ્રેણિક) ના પ્રભાવથી અલ્પકાળમા આખા વર્ષ જેટલો લાભ થયોછે, જાણે આજે પ્રભાતે મારી પુત્રીનું પાણિગ્રહણ કરતો જે રત્નાકર સમાન પુરૂષ મેં સ્વપ્નને વિષે જોયો હતો તે નિઃસંશય આ જ છે. કારણ કે પ્રભાતનું સ્વપ્ન, પ્રભાતની મેઘગર્જના અને પ્રભાતની સ્મૃતિ એ સર્વ સર્વદા ફળદાયી હોય છે. આવા રામ જેવા નરમણિ અને ઉત્તમ સ્વામીને પામનારી મારી પુત્રી નંદાના પણ જનકનંદના સીતા જેવાં ધન્યભાગ્ય સમજવા. વળી અમારા જેવા સંબંધીઓ પણ ભાગ્યશાળી ઠર્યા કે પુત્રીને આવો પતિ મળ્યો; કારણ કે રૂપ અને શીલ ગુણોએ યુક્ત જમાઇ મળવો ખરેખર દુર્લભ છે. પુત્રીને અર્થે સ્વામીની શોધમાં ઘેરઘેર ભમતા પિતાને, રાત્રીને સમયે શેઠીઆઓના ચરણનું મર્દન કરતા વણિક્‌પુત્રની જેમ, બહુ દુઃખ સહન કરવું પડે છે. પાત્રને વિષે સદ્‌ગુરૂની વિદ્યાની જેમ, કોઈ ઘણા ભાગ્યશાળીનીજ કન્યા ઉત્તમ ગુણયુક્ત સ્વામીને વિષે પ્રતિષ્ઠિત થાય છે.

આવો વિચાર કરીને તે ઉદાર આશયવાળો શેઠ કુમારને પુછવા લાગ્યો (કારણ કે કૃપણતાના ગુણવાળાઓને આવી સ્તુતિ કરવી બહુ ગમે છે)–જેવી રીતે દેવતાઓનેજ સેવ્ય એવું પારિજાત રૂક્મિણીને પ્રાપ્ત થયું હતું તેવી રીતે તું કયા ભાગ્યશાળીને ત્યા અતિથિ થયો છે? કુમારે કહ્યું–હે તાત, લક્ષ્મીવંત પિતાનો પુત્ર પિતાના ઘર શિવાય બીજે કયાંય જાય ખરો?

કુમારનાં આવાં વચન સાંભળીને, અશોકવૃક્ષપર જેમ પુષ્પો ઉગી નીકળે તે પ્રમાણે, શેઠને શરીરે હર્ષના રોમાચ ખડાં થયા. એણે કહ્યુ–મારા મહદ્‌ભાગ્ય ! મેં પૂર્વે પૂણ્ય કર્યા હશે ! કે તમે મારા અતિથિ થયા, કારણ કે પુણ્યરહિત પ્રાણીઓને

કૃષ્ણ[1] ચિત્રાવેલની પ્રાપ્તિ હોયજ નહિં, જો તમે મારે ઘેર પધારશો તો હું સમજીશ જે હુ પૂરો પુણ્યશાળી છું કારણ કે પુણ્યનો ઉદય થાય છે ત્યારેજ ગુરૂ[2] લગ્નને[3] પૂર્ણ દૃષ્ટિથી જુએ છે. તમે મારે ત્યા પગલાં કરશો તો હું પવિત્ર થઇશ, કારણ કે સરસ્વતી નદી પોતાના નીરથી સર્વ પાપપ્રદેશને પવિત્ર કરે છે.

આમ કહી શેઠ શ્રેણિકકુમારને પોતાની સાથે ઘેર તેડી ગયો. શેઠના ઘરને નાના પ્રકારની શાળા–ઓરડા–પ્રશાળ વગેરે હતાં; સેંકડો સાદા સ્તભ હતા; ચુનાએ ધોળેલી ભીંતો હતી; અને નગરને જોવાના એના ચક્ષુઓ હોયની એવા, ચારે દિશામાં ગવાક્ષો આવી રહ્યા હતા. ત્યાં કોઇ સ્થાને ખાંડ તો કોઈ સ્થાને સોપારીના ઢગલા પડેલા હતા. કોઈ જગ્યાએ ઉત્તમ મજીઠ તો અન્યત્ર નાળિયેરના સમૂહ દેખાતા હતા. એક સ્થળે એલચી, લવીંગ, કક્કોલ અને જાયફળ હતા તો બીજે સ્થળે ચંદન, કપુર, કેસર, કસ્તુરી વગેરે હતાં. કોઈ સ્થળે સુદર વર્ણવાળું સુવર્ણ, તો કોઈ સ્થળે કંઇક રક્ત એવું તામ્ર પડ્યું હતું. એક ઓરડામાં મુક્તાફળ–પ્રવાળા ઇત્યાદિ હતાં તો બીજામાં રૂપાના પાટ દ્રષ્ટિએ પડતા હતા. ક્યાંઈક રેશમી વસ્ત્રોના ગંજને ગંજ તો ક્યાંઇક કલમ–શાલ આદિ ધાન્યોના ઢગલા પડ્યા હતા.

ઘેર લઈ જઇને શેઠે કુમારને રોમ–ત્વચા–માંસ–અસ્થિ આદિને સુખ ઉપજાવવામાં કુશળ એવા પોતાના મર્દન કરનારા સેવકો પાસે શતપાક તેલનું મર્દન કરાવ્યુ. પછી એક જણે એને ઉષ્ણજળથી સ્નાન કરાવી વસ્ત્ર પહેરાવ્યા, કારણ કે કયો વિચક્ષણ પુરૂષ ચિન્તારત્નને પ્રાપ્ત કરીને એનો આદર ન કરે? ત્યાર પછી એને સન્માન સહિત સર્વકામગુણવાળું ભોજન કરાવ્યું અને સ્નેહથીજ હોયની એમ ચંદન તથા કપુરનું વિલેપન કરાવી શેઠે પોતાને હાથે પાચ સુગંધિયુક્ત એવું તાંબુલ આપ્યું. ખ-

---

1. કાળી ચિત્રાવેલી નામની વેલ (વલ્લી) આવતી કહેવાય છે તેના ઉપર જો કોઈ ખાલી વાસણ આદિ મુકવામા આવે તો તે વાસણ જે પદાર્થનું હોય તે પદાર્થ તેમા ભરાઈ જાય છે એમ કવિ લોકો કહેછે 2 ગુરૂ (1) બૃહસ્પતિ (2) મ્હોટો પુરૂષ 3 લગ્ન (1) (જ્યોતિષ્યમા) કુડલી લગ્ન (2) સસર્ગમા આવેલા.

રેખર ભોગી પુરૂષોને સર્વ અવસ્થાને વિષે ભોગ પાસે જ હોય છે. આ પ્રમાણે શેઠના ઘરમાં શ્રેણિકે પોતાનાજ ઘરની જેમ રહેતા ઘણા દિવસ સુખમા નિર્ગમન કર્યા.

એક દિવસે શેઠે ભાગ્યના ભાજન એવા શ્રેણિકને કહ્યુ-જેમ નળરાજા દમયન્તીને વર્યા હતા તેમ તમે પણ મારી પુત્રીનું પાણિગ્રહણ કરો. એ સાભળી નિસ્પૃહશિરોમણિ એવા શ્રેણિકે ઉત્તર આપ્યો-હે તાત, તમે મારૂં કુળ જાણ્યા શિવાય મને કેવી રીતે કન્યા આપશો? એક નિર્ધન માણસ પણ વરનું કુળ જાણ્યા પછીજ એને કન્યા આપે છે, તો તમારા જેવા યુક્તાયુક્તનો વિચાર કરવાવાળા સમૃદ્ધિવંતની તો વાતજ શી? તમે એક વત્સળ પિતા થઇને તમારી સગી પુત્રીને આ પ્રમાણે શા માટે કુવામાં નાખવાનું કરોછો? શેઠે એ પરથી કહ્યું-હે શ્રેણિક, મુનિને વિષે જેમ જ્ઞાનાદિક તેમ વરને વિષે કુળ-રૂપ તથા વિભૂતિ જોવાયજ છે. દાઢમ-ગાયનું દુધ અને ચદ્રમાના કિરણો સમાન નિર્મળ એવા તમારા ગુણોથી મેં તમારૂ કુળ પથમથીજ જાણ્યું છે, કારણ કે રૂપ પ્રમાણેજ ફળમાં રસ હોય છે. તમારી વિભૂતિ પણ મે આ તમારા શરીરની કાંતિથી જાણી લીધી છે, કારણ કે મૂળને વિષે સરસતા વિના તરૂમા લીલાશ હોયજ નહિં. વળી તમારૂં રૂપ તો મકરધ્વજને પણ જીતે એવું છે એ તો પ્રત્યક્ષજ છે માટે લક્ષ્મીને જેમ શ્રીકૃષ્ણ, તેમ મારી પુત્રીને તમેજ યોગ્ય ભર્તા છો હે કુમાર, જગત્‌ને વિષે ચંદ્રમા જેવા જે તમે-એમનો હુ આ નિર્મળ જ્યોત્સનાની સાથે સંબંધ કરાવું છુ તેમા તમે શાનો ઉપાલભ આપોછો? વળી તમે અહીં આવ્યા તેની આગલી રાત્રીએ સ્વપ્નને વિષે મેં કોઈ રત્નાકર સદૃશ પુરૂષને મારી પુત્રીનું પાણિગ્રહણ કરતા જોયો છે. માટે આ તમને દૈવજ આપે છે, એમા હું તો માત્ર સાક્ષીભૂત છું-જેવી રીતે હવે પછી પાણિગ્રહણ સમયે અગ્નિ સાક્ષીભૂત થશે તેમ.

આ બધું સાભળી, નમી જવાનો છે સ્વભાવ જેનો એવા શ્રેણિકકુમારે ભદ્રશ્રેષ્ઠીનું વચન સ્વીકાર્યું, કારણ કે મ્હોટા પુરૂષો પોતાના મતની જેમ, પરની પ્રાર્થનાનો, ભગ કરતા નથી.

શ્રેણિકકુમારે હા કહી એટલે ભદ્રશેઠે ક્ષણમાત્રમાં વિવાહની સામગ્રી તૈયાર કરાવી: કારણ કે મ્હોટા લોકોનાં કાર્ય એમના બોલ્યા પહેલાંજ થાય છે. સર્વ સ્વજન સંબંધીઓએ એકત્ર મળીને ભોજનમંડપ નાંખ્યો કારણ કે ઉદ્યમીના મનને ભોજનની સામગ્રી કશી ગણત્રીમા નથી. પછી શ્વેતશાળ, ઘીના બનાવેલાં નવીન વડાં, ખાંડના ખાજાં, તળેલી પુરીઓ, મધુર ઘોળ આદિ પકવાન્નો રસોઇઆ પાસે તૈયાર કરાવી શેઠે સકળ વર્ગને જમાડયા, અને તેમને ચંદનાદિથી વિલેપન કરી પાન સોપારી આપ્યાં; કારણ કે સારૂં કહેવરાવવાની ઇચ્છાવાળા ગૃહસ્થોને આ બધું કરવું ઘટેજ છે.

ત્યારપછી દાસીઓએ નંદાને દશાયુક્ત ઉજ્વળ વસ્ત્ર પહેરાવી, ચંદનનું વિલેપન કરી, આભૂષણ સાથે પુષ્પમાળા પણ આરોપણ કરાવી, માતૃગૃહ (માયરા)મા આણી. ત્યાં તે કુલદેવીને નમીને સામી ઉભી રહી. શ્રેણિકકુમાર પણ કેસરાદિનું વિલેપન તથા ઉત્તમ વસ્ત્રો ધારણ કરી, જંગમ કલ્પવૃક્ષ હોયની એવો જણાતો, દેવીના ભવન પ્રત્યે આવ્યો. ત્યાં નન્દાને હર્ષથી નિહાળી એ રાજપુત્ર શૃંગારરસમાં ડુબતો ચિત્તને વિષે વિચારવા લાગ્યો:-અહો! આના રક્ત ઉન્નત્ર ચરણ કેવા શોભે છે! નિશ્ચયે એનાથી પરાજય પામીનેજ જાણે પદ્મકમળે જળદુર્ગ[1] નોઆશ્રય લીધો હોયની! આના મુખની સાથે સ્પર્ધા કરવાથી પોતાને અપરાધી ગણી, આની આરાધનાને અર્થેજ જાણે ચંદ્રમા નખના મિષે આના ચરણમાં પડયો જણાય છે. દિગ્યાત્રાર્થે પડાવ નાખી રહેલા ભગવાન્ કામદેવના પટમંદિરમાના[2] ચાર મહાન્ સ્તંભોમાંથી એક સરલ જોડલુ પ્રચ્છન્નપણે અહિં આવીને રહ્યું હોયની એવી દેખાતી આની બે જંઘાઓ મારા ચક્ષુને અત્યંત આનન્દ પ્રાપ્ત કરાવે છે. અહો! આના ગોળ અને વિશાળ ઉરૂ મારા ચિત્તને વિષે રમ્યા કરે છે, એમનાથીજ પરાભવ પામીને કદલીવૃક્ષો જાણે વનમાં જતા રહ્યા હોયની! આના વિશાળ, કો-

૧ જળરૂપી કિલ્લો ૨ તંબુ

મળ અને સુંદર નિતમ્બો કામદેવની જાણે અભ્યાસભૂમિ હોયની ! એનું ઉદર કૃશતાને પામેલું છે તે જાણે ઉપર રહેલા વક્ષોજના ભારને વહન કરવાથીજ હોયની ! આલાનસ્તંભનું ઉન્મૂલન કરીને તથા શૃંખલાને ત્રોડી નાખીને, કામદેવરૂપી ગજ નિશ્ચયે આના જ શરીરરૂપી નગરને વિષે ફર્યા કરે છે; કારણ કે અન્યથા ગભીર નાભિના મિષે વિવર અને રોમરાજિના મિષે લોહશૃંખલા અહીં હોય કયાંથી ! મારા નેત્રને કામણરૂપ આના પુષ્ટ અને ઉન્નત સ્તન જોઇનેજ જાણે કુંભસ્થળો હસ્તીને શરણે ગયા હોયની ! સરલ અંગુલિઓરૂપી પલ્લવવાળી એની રમ્ય ભૂજાઓ આ પુરૂષના મનનાં અભીષ્ટને પૂર્ણ કરવાવાળી જાણે કલ્પ લતાઓ હોયની ! આનો રેખાવાળો અને શંખ સમાન ગોળાકાર, કંઠરૂપી કંદલ, નિશ્ચયે વદન રૂપી કમળનાં નાળનાં વિભ્રમને[1] ધારણ કરે છે. આના કાન્તિમાન્ અને નિરન્તર ગોળ એવા મુખથી પરાજય પામીનેજ ચંદ્રમા જાણે શૂન્યભાવને ધારણ કરતો હોયની ! વિદ્રુમને પણ કનિષ્ઠ ગણતો આનો અધરોષ્ઠ તે જાણે, હૃદયમાં નહિં સમાવાથી મુખરંધ્ર થકી બહાર નીકળી ગયેલો મારા પરનો તેણીનો રાગ[2]જ હોયની ! દાતની બે ઉજ્વળ પંક્તિને ધારણ કરતી આ બાળા, એને કોઇએ રતિ ધારીને બે કુંદપુષ્પની માળાથી એની પૂજા કરી હોયની એવી દેખાય છે ! જેમ વાદ કરનારા એવા બે વાદીઓની મધ્યસ્થ[3] સભા હોય તેમ આના બે નેત્રોની મધ્યસ્થ આની સરલ નાસિકા (વીરાજી રહી) છે. પરાભવ પામેલા પરાભવ પામેલાની સાથે મૈત્રી બાંધે છે એ વાત સત્ય છે કારણકે એના નેત્રથી જાણે પરાભવ પામેલા નીલપદ્મ ચંદ્રમાના પક્ષમાં ગયા છે[4] ! તમાલપત્રના સમાન અને સ્નિગ્ધ વાળવાળા એના ભવાં, જાણે એનાં નેત્રોએ કમળો પર મેળવેલા વિજયને પાટે વીરપટ્ટ[5] [illegible] હોયની

૧ [illegible] (૧) [illegible] (૨) [illegible] [illegible] આપનાર [illegible] (૩) [illegible] ૫ [illegible]

એવાં છે. એના સ્કંધપર રહેલા મનહર કર્ણદ્વય જાણે યુવાન પુરૂષોના અસ્થિર ચિત્તને બાંધી લેવાને તૈયાર કરેલી પાશ હોયની ! વળી પત્રવાળી[1] આની ભાળસ્થળી[2], કામદેવે કર્મને પરિણામે મનુષ્યદેશને પ્રાપ્ત કરાવેલી તેની શાળાજ હોયની ! અહો ! આ નંદા ચરણથી મુખપર્યન્ત લાવણ્યરસથી[3] ભરેલી છે; અન્યથા કેશના વિષે રહેલા આ દુર્વાકુરો અહિં હોય નહીં ! નિશ્ચયે આને ગૌરીની સમાન કેવળ સુવર્ણના પરમાણુઓથી નિર્માણ કરેલી અથવા હેમકૂટ પર્વત થકી આકૃષ્ટ કરેલી હોયની !

શ્રેણિક કુમાર આ પ્રમાણે ચિન્તવન કરતો હતો એવામાં, સિદ્ધાન્તનો પાઠ કરતા સાધુને પોણી પોરસી[4] થાય તેમ લગ્નવેળા થઈ. એટલે જકાત લેનારો અધિકારી જેમ વ્યાપારીનો કર (જકાત) લે તેમ શ્રેણિક કુમારે હર્ષ સહિત નન્દાનો કર ગ્રહણ કર્યો. વેદિકાની પાસે આવીને એ પતિપત્નીએ, માગશર માસની પ્રથમ તિથિએ રોહિણીને શશી જેમ મેરૂપર્વતની પ્રદક્ષિણા કરે તેમ, અગ્નિની પ્રદક્ષિણા કરી. કરમોચનને વખતે શ્રેષ્ઠીએ અશ્વાદિકનું દાન કર્યું કારણ કે ઉદાર પુરૂષોનું નિત્ય આવુંજ આચરણ હોય છે. આ હસ્તમેળાપ પુષ્કળ દ્રવ્યના વ્યયને લીધે બહુજ પ્રશંસાપાત્ર થયો કારણ કે ઘણો કસુંબો નાખવાથી વસ્ત્રને વિષે પણ રાગ (રંગ) થાય છે.

આ વખતે શ્રેણિકને વિચાર થયો કે—મારા પિતાએ કરેલું મારૂં અપમાન પણ મારા ઉદયને અર્થે થયું: મસ્તકપર ફોલ્લો તો થયો પણ એથી ચક્ષુને શીતતા મળી. અહો ! પૂજ્યવર્ગે કરેલું અપમાન સારૂં, પણ નીચ જનોએ કરેલો સત્કાર સારો નથી; આરોગ્યથી થતી કૃશતા સારી, પણ વાયુથી ઉત્પન્ન થતું પીનત્વ સારૂં નથી.

શ્રેણિક સંબંધી આ સર્વ વૃત્તાન્ત એના પિતા પ્રસેનજિત્ રાજાએ જાણ્યો કારણ કે અન્ય લોકો તો પોતાનાંજ નેત્રથી જુએ

---

૧ પીળ કાઢેલી. ૨ કપાળ ૩ (૧) લાવણ્ય રસ અને [૨] લાવણ્યરૂપી જળ જ્યાં દૂર્વાકરો હોય ત્યા રમ (જળ) હોયજ, આટી (નંદામા) (કેશરૂપી) દૂર્વાકુરો છે, માટે એનામા રસ (લાવણ્ય) છે ૪ સાધુની અમુક ક્રિયા ને પોરસી કહે છે.

છે પરંતુ રાજાઓ તો પારકાં નેત્રથી (ચરપુરૂષોથી) પણ જુએ છે.

હવે શ્રેણિકકુમાર નન્દાની સાથે ઉત્તમ ભોગ ભોગવતો દોગન્દુક[1] જાતિના દેવોની પેઠે કાળ નિર્ગમન કરે છે એવામા એકદા સુખમા નિદ્રાવશ થયેલી નન્દાની કુક્ષિને વિષે, પદ્મિનીને[2] વિષે કલહંસની જેમ, કોઇ પુણ્યનિધિ જીવ અવતર્યો. એટલે શય્યાને વિષે સુતેલી એવી તેણીએ (નિદ્રામાંજ) પ્રભાતને સમયે ચારે દિશાઓના મદોન્મત્ત નાગો (દિઙ્નાગો)ને જીતીને યશના પિણ્ડ પ્રાપ્ત કર્યા હોયની એવા ચાર ઉદાર દન્તૂશળને ધારણ કરતો; ગર્ભનું અતિ સૂક્ષ્મદર્શીપણું જણાવતો હોયની એમ લોકોને અભયદાનને અર્થે જેણે પોતાની શુંઢ ઉંચી રાખી છે એવો; પંખા જેવા નિરન્તર હાલ્યા કરતા એવા પોતાના કર્ણોએ કરીને જાણે [નંદાની] ભવિષ્યમાં થનારી દુરવસ્થાને જણાવતો હોયની એવો, ઉદારતા આદિ ગુણોએ કરીને જાણે બંદિજનરૂપ મુખર ભમરોને દાન આપતો હોયની એવો; શ્વેત વર્ણવાળો, ઐરાવણ જેવો ગજરાજ પોતાના મુખમા પ્રવેશ કરતો જોયો. એટલે જાગી જઇને શીઘ્રપણે પલંગથી ઉતરી, હર્ષાતુર બનેલી તે, જંગમ રાજ્યલક્ષ્મીજ હોયની એમ પતિની પાસે ગઈ. ત્યાં આમ્રવૃક્ષના અંકુરો ખાવાને લીધે સ્ફુટ છે કંઠ જેનો એવી કોકિલાની જેવી મધુર વાણીવડે નંદાએ હસ્તીના સ્વપ્નની વાત સ્વામીને નિવેદન કરી, ને પૂછ્યું–હે સ્વામી, ઉત્તમ શુકન જેવા આ માગ સ્વપ્નથી મને શું ફળ પ્રાપ્ત થશે? એ સાંભળી, શ્રુતસામ્રાજ્યના લાભની પેઠે અદ્વૈત આનન્દને ધારણ કરતા શ્રેણિકકુમારે પોતાની બુદ્ધિને અનુસારે એ સ્વપ્નનું ફળ કહ્યું–હે પ્રિયે તને સર્વલક્ષણસંપૂર્ણ અને વિવિધ બુદ્ધિમા બૃહસ્પતિ સમાન પુત્ર થશે, રૂક્મિણીને પ્રદ્યુમ્ન થયો હતો તેમ. "દેવગુરૂના પ્રસાદથી અને આપના પુણ્ય-ઉદયથી મને એમ થાઓ" એમ કહીને નન્દાએ ગુરૂની શિક્ષાની જેમ સ્વામીનાથના વચનનો સ્વીકાર કર્યો, અને, જેમ નિર્ધન પુરૂષ દેવતાએ આપેલું ચિન્તામણિ (રત્ન) ગાઢે બાધી

1 દોગન્દુક નામના ભોગવિલાસમાં આસક્ત રહેનારા દેવો 2 કમળ પુષ્પોથી ભરેલી તળાવડી

લે તેમ એણે તેના શકુનની ગાંઠ બાંધી લીધી. પછી તે એક સાધ્વી જેમ પોતાના ચારિત્રનું યથાયોગ્ય રીતે પાલન કરે તેમ, પોતાના ગર્ભનું,–નહિં અતિ સ્નિગ્ધ કે નહિં અતિ કઠોર, અતિ ઉષ્ણ પણ નહિં તેમ અતિ શીત પણ નહિં, અતિ કડુ પણ નહિં તેમ અતિ લવણ પણ નહિં, નહિં તીખા કે નહિં મોળા, નહિં અપકવ કે નહિં અતિ કષાયવાળા, નહિં અતિ આમ્લ કે નહિં અતિ મધુર, દેશ–કાળ–વયને અનુસરતા, ગર્ભને પોષનારા, અનવદ્ય અને મિત આહારથી પોષણ કરવા લાગી.

આ સમયે કુશાગ્રપૂરનગરને વિષે, અભવ્ય[1]ની જેમ પ્રસેનજિત્ રાજાને કુશળ વૈદ્યોથી પણ અસાધ્ય એવો કોઇ વ્યાધિ થયો. વ્યાધિને અસાધ્ય જાણીને, રાજાએ મૂર્તિમાન્ ક્ષાત્રધર્મ જેવા શ્રેણિકને તેડી લાવવા ઉંટવાળાઓને મોકલ્યા. એ માણસો મૌન ધારણ કરી રહેલી, મનના જેવા વેગવાળી, પીતવર્ણી, દુર્બળ મુખવાળી, લઘુકર્ણી, કોટને વિષે લટકતી માળાવાળી, ચરણને વિષે શબ્દ કરતા નૂપુરવાળી, ઘુઘરમાળથી શોભતી સાંઢણીઓપર આરૂઢ થઇને વેણાતટનગરે આવી પહોચ્યા. અસ્થિર કાન, બલિષ્ટ સ્કંધ, કુચા જેવી લાંબી ચોટલી અને પદ્મપત્ર સમાન વિશાળ નેત્રોવાળા, એ–રાજાના સદા વિશ્વાસુ ગૌરવર્ણા–સેવકોને દૂરથીજ જોઇને શ્રેણિક અતિ આનન્દ પામ્યો: પોતાના દેશના અવર માણસોને પણ બહુ કાળે જોવાથી હર્ષ થાય છે તો પોતાનાજ માણસોને જોવાથી તો વિશેષજ થાય. એઓ આવીને કુમારને ચરણે પડ્યા અને કુમારે એમની પીઠપર હસ્ત મૂક્યો; કારણ કે ઉચિત કરવામાં સત્પુરૂષો કદાપિ ભૂલ કરતા નથી.

પછી–મારા વિશ્વપાલક પૂજ્યપાદ પિતાશ્રી પોતે ખુશીમાં છે? મારા પુત્રસ્નેહથી પૂર્ણ માતાજી સારાં છે? મારી અપર માતાઓ પણ સારી પેઠે છે કે? મારા વડીલ ભાઇઓ અને ન્હાના બંધુઓ પણ આનંદમાં છે કે? મારાં બીજા મમતાળુ સંબંધીઓ પણ કુશળ છે કે? રાજ્યકાર્યને કરનારા એવા પ્રધાનો

1 સમ્યક્ત્વનો સદ્ભાવ છતાં પણ મોક્ષ જેને ન મળી શકે એવો (પ્રાણી).

પણ ખુશીના છે કે? બૃહસ્પતિની બુદ્ધિવાળા અમાત્યો પણ
સારા છે કે? સદ્‌ગુણોથી શોભતો એવો સકળ પરિગ્રહ[1] પણ
સારી પેઠે છે કે? પૂજ્ય વડીલે નિરન્તર લાડ લડાવેલ એવા ન-
ગરવાસિજનો પણ આનંદમાં વર્તે છે કે? પૂજ્યપિતાએ પાલન
કરાતા સર્વે માંડળિક રાજાઓ પણ કુશળ છે કે? આવા આવા
પ્રશ્નો શ્રેણિકકુમારે ગુરૂભક્તિને લીધે એમને પૂછ્યા. અથવા તિ-
રસ્કાર પામતા છતા પણ ભક્ત તો ભક્ત જ રહે છે કલ્યાણકારીને
વિષે સર્વ કલ્યાણમય જ હોય છે. સેવકોએ ઉત્તર આપ્યો, હે
સ્વામિ, વિજયશાળી એવા આપના પિતાના પ્રભાવથી સર્વત્ર
કુશળ પ્રવર્તે છે, સૂર્યનો ઉદય થયે અન્ધકાર કેવું? પણ એક
વિજ્ઞાપના કરવાની છે કે—આ "વિજ્ઞાપના કરવાની છે કે" શ-
બ્દોથી ધીરશિરોમણિ એવા કુમારનું મન પણ, આકાશને વિષે
વિદ્યુત્ ઝળકે તેમ, સહસા કંપાયમાન થયું. એટલે તેમણે કુ-
મારને એકાન્તમાં રાજાને વ્યાધિ થયાના સમાચાર કહ્યા અને
એના આપ્ત તરીકે પોતે તેને તેડવા આવ્યા છે એમ જણાવ્યું.

આવા કર્ણને વિષે વિષસમાન સમાચાર સાંભળીને શ્રેણિક-
કુમાર બહુ વિષાદ પામ્યો, કારણ કે ખાડ ખાવતાં આ મારે ઠા-
ઠેરા આવ્યા જેવું થયું. "અહો! મારા જેવા મંદભાગ્ય પુત્રે તાત-
સેવા પણ તજી દીધી! નિષ્ફળ વૃક્ષની પેઠે મારા દિવસો પણ
નિષ્ફળ ગયા! સામગ્રી પામ્યા છતા પણ મારા જેવો ગુરૂકર્મી
આવી ગુરૂજનની સેવા કરી શક્યો નહિ! અથવા તો પૂજ્યપિ-
તાનું નિત્ય સ્મરણ કર્યા કરવાથી હું એવો નથી કરતો એમ
મારૂં અન્તઃકરણ સાક્ષી પૂરે છે. પણ હવે ચિંતા કરવી રહેવા
દઈ મારે પિતાનું વચન માન્ય કરવું કારણ કે વ્યાધિ અને
આપત્તિને માટે લાંબો વિચાર કરવો શોભતો નથી. વળી મારા
પિતા અતિ માંદગીને વશ છે ત્યારે મારાથી મોડું કેમ જવાય?
ગાળી અટકી પડ્યા પછી વિનાયક (વિઘ્ન કરનાર) ઉપ-
સ્થિતિ શું કરે?"

---

[1] પરિવાર [illegible]

આમ વિચાર કરી પિતાસમાન શ્વશુર-શ્રેષ્ઠીની આજ્ઞા માગી શ્રેણિકકુમાર, હંસ હંસીની પાસે જાય તેમ, નન્દા પાસે ગયો. ત્યાં જઇ વક્તાઓને વિષે શિરોમણિ એવો એ બોલ્યો-હે પ્રિયા, હે સદ્ધર્મચારિણી, મારા પિતાએ મને તેડાવ્યો છે માટે હું અહિંથી જાઉંછું. જેને લીધે લોકો તને બીજના ચંદ્રમાની પેઠે નમે છે એવા તારા શીલવતનું તું તારી જાતની પેઠેજ રક્ષણ કરવામાં નિરન્તર યત્નવતી રહેજે. કારણ કે એ શીલ કુળની ઉન્નતિ કરવાવાળું, વિપત્તિનો નાશ કરવાવાળું અને (સર્વ કોઇનું) કલ્યાણ કરવાવાળું પરમ ભૂષણરૂપ છે. મારે વધારે શું કહેવું ? એવું વર્તન રાખજે કે જેથી બન્ને લોક અને બન્ને કુળ ઉજ્વળ રહે. અદ્વિતીય ગુણોવાળી એવી તને મારે આવી શિખામણ આપવી એ ચંદ્રમાને ઉજ્વળ કરવાનો પ્રયત્ન કરવા જેવું છે. આમ કુમારે નન્દાને અમૃત સમાન કોમળ વાણીથી બોધ આપ્યો. કારણ કે અન્ય સ્થળે મૃદુતા રાખવી કહી છે તો સ્ત્રીઓને વિષે મૃદુતા રાખવી (જોઇએ) એમાં તો શુંજ કહેવું? પછી पाण्डुरकुटचा गोपाला वयं राजगृहे पुरे એવા ઉત્તમ મંત્રના બીજ સમાન અક્ષરો લખીને એણે નન્દાને અર્પણ કર્યા એટલે નન્દાએ કહ્યું-હે સ્વામિ તમારો માર્ગ વિપત્તિરૂપી દધિને મન્થન કરનારો થાઓ; અને તમને સંપત્તિ આપ્ત થાઓ.

પછી મૂર્તિમાન્ શુભ ભવિતવ્યતા હોયની એવી સાંઢણી ઉપર આરૂઢ થઇને, પોતાનાં પુણ્ય હોયની એવા ઉંટવાળાઓની સંગાથે તેણે રાજગૃહ નગર પ્રત્યે પ્રયાણ કર્યું. માર્ગને વિષે સંસારીજીવની પેઠે અખંડ પ્રયાણ કરતો એવો કુમાર ભોજન કરતો ત્યાં પણ બીલકુલ ખોટી થતો નહિં. તેના મસ્તકપર વૃક્ષો, સ્ત્રીજન 'લાજ'[1] નો વર્ષાદ વરસાવે તેમ, પુષ્પનો વર્ષાદ વરસાવવા લાગ્યા; રસવાળાં પકવ ફળોની, ભવિષ્યમાં રાજા થનારા એવા એને જાણે ભેટ આપવા લાગ્યા; મન્દ વાયુથી હાલતા રક્તપલ્લવોરૂપી કરવડે, "તને રાજ્ય મળ-

[1] એ નામનુ એક જાતનું ધાન્ય

વાનું છે માટે શીઘ્ર ગમન કર" એમ જાણે અભિનય કરવા લાગ્યા; અને પ્રચંડ પવનથી હાલેલી-માટે જાણે નમન કરતી હોય એવી-શાખાઓવડે (રૂપમાં) કામદેવને જીતનાર એવા કુમારને જાણે વંદન કરવા લાગ્યાં. આ બધો ઉપચાર એમણે જાણે એમ ધારીને કર્યો કે "આપણે આ આપણા જન્મદાતાની ભૂમિને વિષે વસીએછીએ માટે જાણે એ એમને કર આપ્યો."

(વાટ પૂરી થઇ અને ઇચ્છિત સ્થળે આવી પહોચ્યા) એટલે નગરને વિષે પ્રવેશ કરતા એને મયૂર-નકુળ-શ્વાન-ચાષપક્ષી-વૃષભ-શુક અને ખંજનપક્ષી એ સર્વ જમણા ઉતર્યાં. અને કુંભ-છત્ર-અશ્વતુરી[1] અને ઉન્નત સૂંઢવાળો ગર્જના કરતો હાથી એ સર્વ ઉત્તમ રાજ્યલક્ષ્મીના મુખો હોયની તેમ એની સન્મુખ આવ્યાં. આવાં ઉત્તમ મંગળિકસૂચક શકુનો સહિત તે, ભવ્ય પ્રાણી જિનેશ્વરના શાસનને પામે તેમ, પિતાના મ્હેલ પ્રત્યે પામ્યો (મ્હેલે પહોચ્યો) અને વિમળ[2] જેમ અપ્રમત્તગુણસ્થાને ચઢે તેમ, તે અનુક્રમે એ મ્હેલને સાતમે માળે ચઢયો. ત્યાં એને પિતાના દર્શન થતી વખતે પોતે પૂર્વે કદિ નહિં અનુભવેલો એવો હર્ષ થયો. પણ પાસે ગયો એટલે એમને વ્યાધિગ્રસ્ત જોઇ વિષાદ પામ્યો, લોકો રાહુથી ગ્રસ્ત એવા સૂર્યને જોઇને વિષાદ પામે છે તેમ. આમ એકે કાળેજ હર્ષવિષાદથી જેનું મન પૂરાઇ ગયું છે એવો શ્રેણિક શિષ્યની પેઠે ઘણે કાળે ગુરૂજનને[3] ચરણે પડયો, એટલે રાજાએ પ્રમોદ સહિત તેના મસ્તકપર પોતાનો હસ્ત સ્થાપ્યો, તે જાણે દશમ[4]દ્વાર દ્વારા પોતાના ભુજબળનું તેને (કુમારને) વિષે સંક્રમણ કરાવતો હોયની!!

પછી પિતા-પ્રસેનજિત રાજાએ પુત્ર-શ્રેણિકકુમાર પ્રત્યે કહ્યું-હે પુત્ર, ધર્મકાર્યને અર્થેજ હોયની એવી ત્વરાથી તું અહિં આવ્યો એ તેં બહુ યોગ્ય કર્યું, કારણ કે મને તારા દર્શન થયાં. હે બન્ધુવત્સળ પુત્ર! તારો મેળાપ થયો એજ કહી આપે છે કે

---

૧ એક જાતનું વાજિત્ર ૨ વિમળ એવો આત્મા કે ... ૩ વડિલ ૪ મસ્તક ઉપરના દશ દ્વાર કહેવાય છે

યાંમિકની[1] પેઠે મારી પ્રજાનાં ભાગ્ય હજુ જાગ્રત છે. હે પુત્ર, પરાભવ પામ્યા છતાં પણ ગુરૂજન પ્રતિ, વિકાર ન જણાવતાં, તું સુશિષ્યની પેઠે ભક્તિમાન્ રહ્યો એથી તું મારો પુત્ર જણાઇ આવે છે. અગર જો પુત્રની સ્તુતિ ન કરવી જોઇએ તોપણ હું કરૂં છું, કારણ કે તારા ઉપર મારી અકૃપા છતાં પણ તેં મારી આજ્ઞાને મસ્તકપર ધારણ કરીજ.

ગર્જના કરીને મેઘ રહી જાય તેમ, આ પ્રમાણે ભૂપતિ બોલી રહ્યા પછી, મયૂરની પેઠે[2] શ્રેણિક હર્ષથી ગદ્ગદ કંઠે કહેવા લાગ્યો–હે તાત, મને વિકાર રહિત ક્યાં ભાળ્યો? અને મારી ભક્તિ પણ શી દીઠી? હું તો માનભંગ સમજીને મારી (બાલ–) બુદ્ધિ અનુસાર ક્ષણવારમા દેશાન્તર જતો રહ્યો. મારે વિષે ગુણનું આરોપણ, એ છીપને વિષે રૂપાના આરોપણ જેવું છે; ગુરૂજનનો પ્રબળ પક્ષપાત એજ આમા કારણભૂત છે. જ્યાં સ્વામિની ઉજ્વળ દૃષ્ટિ પડે છે ત્યાં ગુણ હોય છે એમ કહે છે એ સત્ય છે, કારણકે એ સ્વયમેવ દેખાય છે, પ્રત્યક્ષ છે.

આ પ્રમાણે પોતાની લઘુતાના વચનો કહીને શ્રેણિક મૌન રહ્યો; કારણકે ગુરૂજનની આગળ અધિક ભાષણ શોભતું નથી. પુનઃ ભૂપતિએ કહ્યું–હે વત્સ, તારા પિતાનું રાજ્ય તું હવે ગ્રહણ કર. કર્મરોગથી પીડાતા અમે તો હવે આત્મસાધન કરીશું.

પણ પુત્રે કહ્યુ–હે તાત, હું તો પાળાની જેમ નિરન્તર, આપના સમાન ચિરંજીવી પિતાના ચરણની સેવા કરીશ. આપ યાવચ્ચંદ્ર દિવાકરૌ સામ્રાજ્ય ભોગવો. આપનો વ્યાધિ છે તે, મણિનો મેલ વન્હિથી દૂર થાય છે તેમ, ધર્મકાર્યથી દૂર થશે.

એ સાંભળી પિતાએ કહ્યું–મારા કુળમંદીરના દીપક! કલ્પવૃક્ષની પેઠે સર્વ અવસ્થાને વિષે સેવવા યોગ્ય એવો જે ધર્મ તેતો મારે સેવવોજ છે, ને રાજ્ય પાત્રને વિષે અર્પવું છે. માટે હવે તું કંઇ પણ બોલ તો તને મારા સોગન છે.

(આમ પુત્રને શપથ આપી બોલતો બંધ કરી) પ્રસેનજિત્

---

૧ પહેરેગીર. ૨ મેઘની ગર્જના પછી મયૂરની કેકા, તેમ

રાજાએ એના અભિષેકને અર્થે સામગ્રી તૈયાર કરાવવા માંડી; એક સૂરિ પોતાના શિષ્યને સૂરિપદ આપતી વખતે કરાવે તેમ. સુવર્ણ સમાન કાન્તિવાળા શ્રેણિકને સુવર્ણના સિંહાસન ઉપર બેસાડયો–તે વખતે એ અન્ય મેરૂ પર્વત હોયની એવો શોભવા લાગ્યો. પૂર્વ દિશાને વિષે રાજા પોતે અને અન્ય ત્રણે દિશાઓમાં સામન્તો હસ્તને વિષે સુવર્ણના જળકુંભો લઇને ઉભા રહ્યા તે વખતે એઓ ગજદંતની[2] જેવા શોભવા લાગ્યા. મેઘ જેમ ગિરિના શિખરપર અભિષેક કરે તેમ એમણે કુમારને અભિષેક કર્યો, અને રાજાએ રૂપાના કચોળામાં ચન્દન મંગાવી એને પોતાને હાથે તિલક કર્યું–તે જાણે "તું પણ આમ નિરન્તર વૃદ્ધિ પામ" એમ સૂચવન કરવાને હોયની! પછી, શિષ્યને શિક્ષાપાઠ આપીને ગુરૂ નમે તેમ રાજાએ પુત્રને નમન કર્યું, કારણકે સત્પુરૂષો ઉત્તમ પ્રકારે વર્ણવેલા ન્યાયને દીપાવવામા સદા તત્પર રહે છે. પછી સામન્ત આદિ અન્ય જનોએ પણ એને સાધુની જેમ નમન કર્યું, કારણકે મહંત પુરૂષોએ પાડેલો માર્ગ અન્ય જનોને દુષ્કર રહેતો નથી (સરલ થઇ જાય છે) કુળની વડીલ સ્ત્રીઓએ પણ, નિર્બળ શત્રુઓપર બાણનો વર્ષાદ વરસાવવામાં આવે છે તેમ, એના મસ્તકપર દહીં, દુર્વા અને અક્ષતની વૃષ્ટિ કરી.

પછી કૃતકૃત્ય એવો પ્રસેનજિત્ રાજા સૂરિની જેમ, નવા રાજાને, રાજાને યોગ્ય એવી શીક્ષા આપવા લાગ્યો·—હે મહા સામન્તોના અધિપતિ, ચિરકાળ પર્યન્ત રાજ્ય કરવાની ઇચ્છાવાળા તારા જેવા રાજપુત્રે પદાતિ[1] સૈન્યને પોતાના સમાન ગણવું, કારણકે એના વિના, મહા કાર્ય સાધવું હોય તે સધાતું નથી. અને વાડ વિના વૃક્ષની રક્ષા થતી નથી તેમ એના વિના શરીરની રક્ષા પણ થતી નથી. વળી સર્વ મંત્રીપ્રમુખ અધિકારીઓને એવી રીતે રાખજે કે જેથી એઓ કદાપિ પણ ઉદાસીન થઇને કાર્યની ઉપેક્ષા કરે નહિં હે પૃથ્વીપતિ, આમ કુ-

---

[1] પદાતિ-પગે ચાલતું સૈન્ય. [2] ચાર દિશાઓમા ચાર ગજદંત પર્વતો આવેલા છે તે.

રીને તારે તારી પ્રજાનું તારી પોતાની સંતતિની પેઠે પાલન કરવું; તે એવી રીતે કે એને તારા પૂર્વજોનું સ્મરણ કરવું પડે નહિં. કોઠાર અને કોશ પણ તેમને જ હોય છે કે જેઓ પોતાની પ્રજાનું પાલન કરે છે, કારણકે દહીં વિના માખણની આશા રાખવી વ્યર્થ છે. (વળી તારે) ધર્મ-સિદ્ધિને અર્થે સર્વ તપસ્વિઓની રક્ષા કરવી; અને જીવિતવ્યને અર્થે બીજા અંગોની રક્ષા કરતાં, મસ્તકની રક્ષા સવિશેષ કરવી. હે રાજન્, તારે એવી પ્રવૃત્તિ રાખવી કે જેથી કલ્પદ્રુમની પેઠે તને સર્વ ન્યાયશાલી પુરૂષોરૂપ તરૂવરોની મધ્યે પ્રથમ પંક્તિ પ્રાપ્ત થાય.

પિતાના આ સર્વ આદેશને, શ્રેણિકે અંજલિ જોડી, મેઘજળને ગ્રહણ કરતા ચાતકની પેઠે, પડતાં પૂર્વેજ ગ્રહણ કર્યા.

પુત્રની પછી, સામન્ત આદિ પરિગ્રહને પણ, પ્રસેનજિત્ રાજાએ શિક્ષાવચન કહ્યા (કારણકે બન્ને પક્ષને શિખામણ દેવી એજ ખરી શિખામણ કહેવાય છે):—

આટલા દિવસ પર્યન્ત મેં તમને પુત્રપેરે પાળ્યા છે; તમને કદપિ પુષ્પનો પ્રહાર પણ કર્યો નથી; તો હવે આ [1]કુવલયાનન્દ, [2]તમોભેદી અને [3]કળાનિધિ કુમાર, નક્ષત્રોનો જેમ ચંદ્ર તેમ, તમારો સ્વામી થયો છે તેની સાથે તમે, અદ્યાપિ પર્યન્ત મારી સાથે વર્તતા હતા તેવીજ રીતે, વર્તજો, કારણકે મેં શિશુના દોષોની પેઠે તમારા દોષ પણ કદિ ગણ્યા નથી. તમારે એના શાસનનું ઉલ્લંઘન કરવું નહિં, કારણકે પ્રચંડ શાસનવાળો એ, સૂર્ય અન્ધકારને સહન કરતો નથી તેમ, તમારા અપરાધને સહન કરશે નહિં. માટે એની ઇચ્છા પ્રમાણે વર્તી તમારે એની દેવની જેમ આરાધના કરવી, અને કાર્યસાધક એવી એની આજ્ઞાને [4]શેષાની જેમ મસ્તકે ધારણ કરવી.

---

૧ ૧-૨-૩ આ ત્રણે વિશેષણો કુમારને માટે તેમજ ચંદ્રમાને પણ છે. કુમારની સાથે લેતા [૧] પૃથ્વીરૂપી વલયને આનન્દ આપનાર (૨) અજ્ઞાન રૂપી તમ-અન્ધકાર-ને ભેદનાર (૩) કળા-પુરૂષની ૭૨ કળા-નો નિધાન. ચંદ્રમાની સાથે લેતા (૧)કુવલય-કમળ-ને આનન્દ આપનાર-વિકસાવનાર [૨]અન્ધકારને હણનાર ૩ (ચંદ્રમાની)૧૬ કળા કહેવાય છે તેનો નિધાન ૪ દેવ આગળ ધરેલ નૈવેદ્ય-અક્ષત આદિનાથી વ્હેંચવામાં આવે છે તે શેષ-કે જે પવિત્ર ગણાય છે.

રાજાની શિક્ષાને પરિજનવર્ગે પણ પોતાનીજ શોભા હોય તેમ ગ્રહણ કરી; (કારણ કે) એવો કોણ હોય કે જે મુખને વિષે પ્રવેશ કરતા અમૃતને આડો હાથ દઈને નિષેધ કરે?

આ વખતે વિપ્રોએ મંત્ર ભણવા માંડ્યા, બંદિજનો વિજયના માંગલિક બોલવા લાગ્યા, વાજિત્રો ઉંચે સ્વરે વાગવા લાગ્યા અને પ્રમદાઓ નૃત્ય કરવા લાગી. પ્રજાજનો મદોન્મત્ત હસ્તીઓ, નાનાવિધ તુરંગમો, તેજસ્વી રત્નો, સુવર્ણ, પાણીદાર મુક્તાફળ, હાર-કેયૂર-ગ્રૈવેયક[1]-માળા આદિ વિવિધ અંગોના આભૂષણો, નાના પ્રકારના શસ્ત્ર-વસ્ત્ર-પત્ર-પુષ્પ-ફળો અને અ-ક્ષત[2] અક્ષતપાત્રો આદિની ભેટ ધરવા આવવા લાગ્યા; કારણકે પુત્રના ઉત્સવે આવક હસ્તને વિષે રહેલી (હાજર-તૈયાર)જ છે. આ અભિષેક-મહોત્સવમા બંદીવાનોને છોડી મુકવામાં આવ્યા પણ એ કંઈ આશ્ચર્ય નહોતું, જંતુઓને કર્મરૂપી ગુપ્તિ[3]થી છોડવાએ એજ આશ્ચર્ય. ઘેરઘેર અને હાટેહાટે તોરણો અને ઉંચી કનુંબાની ધ્વજાઓ બાંધવામા આવી અને નાટયારંભ થવા લાગ્યા; એથી આ નગરી સ્વર્ગપુરી સમાન શોભવા લાગી.

અનુક્રમે ઇહલોક સંબંધી સર્વ પાપોની નિન્દા કરતા, અને સુકૃતોની પ્રશંસા કરતા પ્રસેનજિત્ રાજાએ મરણ સમયે ચાર[4] શરણ અંગીકાર કર્યાં. પછી વર્તમાન[5] તીર્થના પ્રભુ પાર્શ્વનાથ ભગવાનનું સ્મરણ કરતો એ રાજા સ્વર્ગે ગયો, કારણકે એના જેવા ઉત્તમ-દૃષ્ટિ જીવો સ્વર્ગેજ જાય છે.

પછી શ્રેણિક નરપતિ, સદ્ગુરૂ શિષ્યોનેજ જેમ તેમ, ગજ-પહસ્તીઓને ઉત્તમ પ્રકારનું શિક્ષણ આપવામાં; કોઈ કોઈ વખત પરાક્રમ-વિશાળ છાતી-પુષ્ટ અંગોપાંગ-સ્નિગ્ધ રોમરાજિ-સુંદર કાન-અને-ઉન્નત સ્કંધ-વાળા અશ્વોને ખેલાવવામાં; કદાચિત્ વિદ્વજ્જનોસાથે ગોષ્ઠીસુખમાં તો અન્ય વખતે ધર્મકૃત્ય આચરવામાં કોઇ વખત પદ્મિની-સ્ત્રીઓની સાથે વિવિધ વિનોદ-વિ-

૧ કંઠના આભૂષણ. ૨ અખંડ ૩ આવરણ ૪ અરિહંત-સિદ્ધ-સાધુ અને કેવળીભાષિત ધર્મ-એમ ચાર ૫ તે સમયે વર્તતું

લાસ ભોગવવામાં તો કોઇ વખત સામ–ભેદ–દંડ આદિ ઉપાયોથી શત્રુઓને વશ કરવામાં; આમ ધર્મ–અર્થ અને કામને વિષે યથાકાળ પરાયણ રહેતો, પૃથ્વીને શેષનાગની પેઠે વિધિવત્ ધારણ કરવા લાગ્યો.

અહિં વેણાતટ નગરમાં, મેઘમાળાને[1] વિષે રહેલા ચંદ્રમાની કાન્તિની પેઠે, નન્દાને, ગર્ભના ચિન્હો પ્રકટ દેખાવા લાગ્યાં. તેનાં અંગો સર્વ ઢીલાં પડી જવા લાગ્યા (કારણ કે મહાપુરૂષનો સંપર્ક થયે છતે કોણ સ્તબ્ધપણાનો[2] ત્યાગ નથી કરતું ?) તેનાં મુખ અને લોચન ફીકાં પડી ગયાં (કારણકે શરદ્ઋતુ આવ્યે મેઘસમૂહ શું અભ્રક+ સમાન શ્વેત નથી થતો ?), તેનાં કુચકુંભ પણ "આના (આ નન્દાના) ગર્ભમાં રહેલા પુરૂષરત્નને આપણું અન્તર્ગતબળ કંઇપણ સહાય કરી શકતું નથી" એવા જાણે વિષાદને લીધેજ હોયની તેમ, મુખને વિષે અતિશય શ્યામતા,[3] અને અન્યસર્વત્ર ફીકાશ ધારણ કરવા લાગ્યા. રાજાના જય હસ્તીની પેઠે, એનું વિકાર[4] રહિત ઉદર વળિનો[5] ભંગ કરીને વૃદ્ધિ પામવા લાગ્યું. એની ગતિ જે મૂળે મંદતો હતીજ તે હવે વિશેષ મંદ થઇ: મ્હોટા માણસથી સમાક્રાન્ત[6] થયે છતે (જરાએ) હલી કે ચલી શકવું એજ આશ્ચર્ય છે. એને આળસ બહુ થતું હતું એ જાણે બાળક ક્ષમાશીલ થશે એમ સૂચવતું હતું; વળી એના દક્ષિણ અંગની ગુરૂતા[7] અનુમાન કરાવતી હતી કે ગર્ભમાં પુત્ર છે ઉષ્ણતા થશે તો ગર્ભને દુઃખ થશે માટે એના સુખને અર્થે શીતવાયુ ગ્રહણ કરવાને માટેજ

---

૧ મેઘનીમાળા અર્થાત્ વાદળા ૨ અક્કડપણુ + અબરખ

૩ ગર્ભવતી સ્ત્રીના સ્તન મુખ–ડીંટડી–ની આસપાસ શ્યામ થઇ જાય છે. ૪ આ વિશેષણ સાભિપ્રાય છે વિકાર-વ્યાધિ-રહિત વ્યાધિને લીધે ઘણાને ઉદર વૃદ્ધિ પામે છે, પણ આ તો વ્યાધિ વિના વૃદ્ધિ પામવા લાગ્યુ. ૫ વળિ=વાટા, સ્ત્રીને પેટ ઉપર વાટા પડે છે તે ગર્ભવતીનુ ઉદર વધે એટલે એ વળિનો ભંગ થાય, વળી મટી જાય ૬ મ્હોટા માણસ પાસે હોય ત્યારે સામુ માણસ ચભાઈ જાય છે, તેમ નન્દાની પાસે (=ગર્ભમા) મહાપુરૂષ હોવાથી જાણે મંદગતિ થઇ ૭ દક્ષિણ અંગ ભારે હોય છે તો ગર્ભમા પુત્ર, અને વામ અંગ ભારે હોય છે તો, પુત્રી હોય છે એમ કહે છે

કોપની એમ એને વારંવાર બગાસાં આવવા લાગ્યા. વળી હવે નન્દાને વિશેષ લજ્જા આવવા લાગીઃ અથવાતો ગુણવાન્‌ની[૧] સંગતિમાં ગુણની[૨] વૃદ્ધિ થાય એ યોગ્યજ છે. બહારથી પણ એનું રૂપ અતિ ખીલી નીકળ્યુંઃ મણિનાયોગથી મુદ્રિકાનું પણ એવુજ સૌન્દર્ય જણાય છે.

અનેક ઉત્તમગુણયુક્ત ગર્ભનું વિધિ પ્રમાણે પાલન કરતાં નન્દાને ત્રીજે માસે દોહદ[૮] ઉત્પન્ન થયો કે, હું હસ્તીપર આરૂઢ થઇને, નગરને વિષે સર્વત્ર અમારિઘોષણા સંભળાવુંઃ અને કલ્પવૃક્ષપર રહેલી (એની) લતાની પેઠે દીન-અનાથ જનોના મનોરથ પૂરૂં. અન્ત:કરણને વિષે પ્રમોદ પામતી નન્દાએ એ પોતાનો દોહદ પિતાને સંભળાવ્યો, કારણ કે ન કહી શકાય એવું હોય તે પણ ગુરૂજનને અવશ્ય કહેવું જોઇએ. તો આવી વાત કહેવી એમા શું? નન્દાનો દોહદ સમજીને ભદ્રશ્રેષ્ઠિને હર્ષ થયો કે "નિશ્ચયે એના ગર્ભને વિષે કોઇ ઉત્તમ જીવ છે, કારણ કે ઉદરને વિષે જેવું ભોજન હોય છે તેવોજ ઉદ્‌ગાર આવે છે. માટે હું ત્વરાએ પુત્રીના દોહદ પૂર્ણ કરૂં, કેમકે દોહદ[૯] પૂર્યા વિના તરૂ પણ ફળતા નથી.

આમ વિચાર કરીને નન્દાનો પિતા રત્નોનો થાળ ભરીને રાજા પાસે ગયો, કારણ કે અન્ય વખતે પણ રાજાની પાસે રિક્તહસ્તે જવું કહ્યું નથી તો આવે વખતે તો કહેવુંજ શું? ભેટ મૂકીને ચતુરશ્રેષ્ઠિએ અંજલિ જોડી નમન કરીને વિજ્ઞાપના કરી કે 'હે દેવ, એક મહીપતિની પત્નીની પેઠે, મારી પુત્રીને હસ્તીપર બેસવા આદિનો મનોરથ થયો છે, આપના પ્રસાદે મેં લક્ષ્મી તો ઉપાર્જન કરી છે. પણ નિર્ભાગીની પેઠે અમારા જેવા વણિગ્‌જનને એવો મનોરથ પૂરવાનું સામર્થ્ય ક્યાંથી હોય? માટે

---

૧ ગુણવાન (ઋદ્ધિ) ગર્ભ ૨ ગુણ (ઋદ્ધિ) લાજ

૮ દોહદ-ગર્ભવતી સ્ત્રીની ઈચ્છા ૯ કવિઓ કહે છે કે વૃક્ષોને પણ [illegible]-નો ફૂલવાને સમયે દોહદ થાય છે જેમકે અશોકવૃક્ષ સુન્દરી [illegible] [illegible] ત્યારે પુષ્પ ધારણ કરે છે, બકુલ વૃક્ષ એના મુખરસ [illegible] ત્યારે [illegible] થાય છે, પ્રિયંગુ એના શરીરના સ્પર્શથી-ઈત્યાદિ

હે સ્વામી, કૃપા કરીને સેવકને હસ્તી પ્રમુખ આપો; કેમકે આશ્રિતવર્ગપર સ્વામી વત્સળભાવ રાખેજ છે." પછી રાજાએ શેઠે ધરેલા ભેટના થાળમાથી શેષા માત્ર લીધી; કારણ કે કીર્તિરૂપી સ્ત્રીને વિષે લુબ્ધ એવા રાજાઓને નિસ્પૃહતા જ પ્રિય હોય છે.[1] એણે હર્ષ સહિત શેઠને કહ્યું-વણિક્‌શિરોમણિ ભદ્રશેઠ, મારે તારા કરતાં કંઇ પણ અધિક નથી, મારૂં ધન તે તારૂંજ છે, મારી જે જે વસ્તુઓ-પાણીદાર મુક્તાફળો, આભૂષણો પ્રમુખ તારા ઉપયોગમાં આવી શોભાભૂત થતી હોય તેને કૃતકૃત્ય જાણવી: અથવા તો અહિં સર્વ તારૂંજ છે; એનો તું યથેચ્છ ઉપયોગ કર. અમે તો કોટવાળની પેઠે આ વસ્તુઓની કેવળ ચોકી કરવાવાળા છીએ. શેઠે કહ્યું-સ્વામી, આપ મહારાજા કહો છો તે યથાર્થજ છે કારણ કે કલ્પવૃક્ષ પણ કદાપિ પોતાને માટે ફળ ધારણ કરતું નથી. આપના પ્રસાદથી આજે મારૂં મનોરાજ્ય પૂર્ણ થયું છે; કારણ કે રત્નાકરનો સેવક કદિ મણિ વિનાનો રહે? પછી રાજાએ શેઠને પોતાને હાથે તાંબૂલ આપ્યું: ખરે! મનના ગૌરવ સહિત અપાય એજ દાન ગણાય છે.

રાજાએ તુરત પોતાના અધિકારી વર્ગને "તમે આદર સહિત મધ્યે રહીને શેઠને શોભા આપો" એમ આજ્ઞા કરી એટલે શેઠ 'આપની મહા કૃપા થઈ' એમ કહી નમન કરી રાજાના પ્રતિબિમ્બો હોયની એવા અધિકારીઓને સાથે લઈ ઘેર ગયો. ત્યાં એમણે છત્ર પ્રમુખને ક્ષણ માત્રમાં યોગ્ય યોગ્ય સ્થાને ગોઠવી દીધાં. સોનું અને વળી સુગંધી-એનો કોણ ન આદર કરે? હસ્તિપર બેઠેલી નન્દા, શૈશવાવસ્થામાં રમતી વખતે, [2]સહોદર એવા ઐરાવત પર બેઠેલી લક્ષ્મી જેવી શોભવા લાગી. એના મસ્તક પર રહેલું છત્ર, ઐરાવણ અને લક્ષ્મીને સહોદરની ભ્રાન્તિથી મળવા આવેલ ચંદ્રબિમ્બ હોયની એવું શોભવા લાગ્યું. એને વીંજતા શ્વેત ચામરો છત્રરૂપી ચંદ્રમાના કિરણોનો

---

૧ રાજાઓ યશનાજ ભુખ્યા હોય છે એમ કહે છે ૨ ઐરાવત, લક્ષ્મી, ચંદ્ર, ઇત્યાદિ ચૌદ રત્નો સમુદ્રમાથી નીકળ્યા કહેવાય છે, માટે એમનુ એકજ ઉત્પત્તિ સ્થાન એથી એઓ સહોદર કહેવાય

સમૂહ હોયની એવા વિરાજવા લાગ્યા. માથે શ્વેત મેઘ આવી રહ્યા હોય એવા ગિરિવર ઉપર એક સુવર્ણની કમળિનીને, ઘડીમાં આવતા ને ઘડીમાં પાછા ઉડી જતા એવા કલહંસવાળું કમળ હોય, તો તે કમળની, હસ્તી પર બેઠેલી અને શ્વેત છત્રને ધારણ કરતી નન્દાના–હાલતા ચામરથી વીંજાતા–મુખને ઉપમા આપી શકાય. પછી સુંદર વસ્ત્રાભરણથી વિભૂષિત એવી નન્દાએ વિરતિની[1] પેઠે સર્વ જન્તુઓને અભય આપી, ચિન્તામણિની પેઠે અનાથ–દીન–પંગુ–અન્ધ–વ્યાધિગ્રસ્ત આદિના મનોરથોને પૂર્ણ કરી ચોટા–ચોક વગેરેમાં ફરી, મેઘ–માળાની જેમ દાન આપીને લોકોને શાન્ત કર્યા.

આ પ્રમાણે ભદ્રશેઠે નન્દાના મનોરથ પૂર્ણ કર્યા. દક્ષિણ કર ઉદાર થયે છતે[2] કયા કાર્ય સિદ્ધ નથી થતા?

હવે ગૂઢગર્ભા નન્દા, પોતાના મનોરથ પૂર્ણ થયે, દુર્વહ એવા ગર્ભભારને, પૃથ્વી અમૂલ્ય નિધાનને ધારણ કરે તેમ, આનન્દ સહિત વહન કરવા લાગી. પોતાના આત્માની પેઠે અત્યન્ત સુખમાં ગર્ભને પાલન કરતા નવ માસને સાડાઆઠ દિવસ વ્યતિક્રમ્યા, તે વખતે દિશાઓ નિર્મળ થયે છતે, અગ્નિ પવિત્ર થયે છતે, મહીતળ પુષ્કળ ધાન્યસમૃદ્ધિથી [illegible] થયે છતે, જ્યારે સર્વ ઉત્તમ ગ્રહો કેન્દ્રાદિસ્થાનમાં હતા અને [illegible] સ્થાનને વિષે હતો એવા ઉભયકુળને લાભપ્રદ ઉત્તમ [illegible], પરમ ઉત્કૃષ્ટ વૈભવની વચ્ચે, પૂર્વદિશા રવિમંડળને પ્રસવે તેમ, નન્દાએ, અતિ સુખશાન્તિથી, પ્રસરતી કાન્તિવાળા પુત્રને જન્મ આપ્યો.

તે વખતે, અત્યન્ત પરિશ્રમને લીધે [illegible] હસ્તવડે ગ્રહણ કરી રાખતી, ઉતરી જતા [illegible] હસ્તવડે મસ્તકપર લઇ લેતી, ક્રીડા[illegible] અતિશય હાંફતી, અને નિતરણ તથા [illegible] પરે રમણતા પામતી પ્રિયંકરા નામની દાસી[illegible]

1 [illegible]
2 [illegible]

પહોંચી; અથવા લાભ થતો હોય તો કોણ ત્વરા નથી કરતું ? શ્રેષ્ઠીની પાસે જઈ એણે વધામણી આપી કે, "હે તાત, આપની પુત્રી નન્દાને દેવકુમાર તુલ્ય પુત્રનો પ્રસવ થયો છે." એ સાંભળીને શેઠે એને પોતે પહેરેલાં મુદ્રિકા આદિ તથા એક સુવર્ણની જીહ્વિકા[1] આપ્યાં; કારણ કે ઉદાર પુરૂષો પ્રિયભાષણ કરનારને શું નથી આપતા? વળી હર્ષને લીધે શેઠે એને દાસપણામાંથી પણ મુક્ત કરી; અથવા તો પુણ્યવંત પુરૂષોનો જન્મ કોના અભ્યુદયને માટે નથી થતો? પછી, આ બાળક અગ્રેસર થઇને ધર્મધુરાને ધારણ કરશે તથા દુષ્કર્મરૂપી ધાન્યોને ચૂર્ણ કરી નાંખશે એમ સૂચવનારા, ખડીથી ચિત્રેલા, જયસ્તંભ અને મુશલ, સૂતિકાગૃહના દ્વારની દક્ષિણ અને વામ બાજુએ મુકવામાં આવ્યા. બન્ધુઓ ઘેર નાના પ્રકારના તોરણ બાંધી સુંદર વસ્ત્રાભરણ પહેરવા લાગ્યા. વાજિત્રોના નાદ થવા લાગ્યા; સૌભાગ્યવંતી સ્ત્રીઓ નૃત્ય કરવા લાગી, ગવૈયા ગીત ગાવા લાગ્યા, અક્ષતના પાત્રો આવવા લાગ્યા અને ગોળધાણા વહેંચાવા લાગ્યા. સુંદરીઓ પોતાનાં ગૌરવર્ણા મુખ સુવર્ણવર્ણા કરવા લાગી, અને ભાલને વિષે સાક્ષાત્ રાગ[2] હોયની એવા કુંકુમના સ્તબકો[3] કરવા લાગી. વળી આ બાળકની પાસે, મંગળિકને અર્થે લાલ કસુંબાવાળું અને આમ્રવૃક્ષના પત્રોએ યુક્ત એવું દર્પણ ધરવામાં આવ્યું તે જાણે, મસ્તકે લાલ ફટકો બાંધીને પોતાના ભ્રાતા કલ્પવૃક્ષના અંગજ એવા પત્રો સહિત ચંદ્રમા, બૃહસ્પતિને પણ જીતનારા એવા આ બાળકની પાસે વિદ્યા શીખવા આવેલો હોયની શું એમ દેખાવા લાગ્યું.[4]

---

૧ જીભ. જીભવતી હર્ષના સમાચાર આપ્યા માટે સુવર્ણની બનાવેલી જીભ (એટલે જીભના ઘાટનો સુવર્ણના પત્રાનો કટકો) આપ્યો.

૨ રાગ (૧) સ્નેહ. (૨) રંગ. ૩ આડ, પીળ. છૂંદણા (?) ૪ લાલ વસ્ત્ર અને લીલા પત્રોએ યુક્ત એવું દર્પણ કહ્યુ છે, તો ચંદ્રમા સાથે દર્પણનું સાદૃશ્ય લાવવા માટે ચંદ્રમામાં પણ એવા વિશેષણો જોઈએ, તેટલા માટે કવિએ ચંદ્રમાને " લાલ ફટકા યુક્ત " અને "(કલ્પવૃક્ષના) લીલા પત્રોની સંગાથે આવેલો " ચિતર્યો છે

એવામાં એક મ્હોટા શિષ્યના હાથમાં, જગતની મંદતાનું ઉન્મૂલન કરવાને જાણે હાથ ઉંચો કરેલો હોયની એવો, એક ફડ આપી, મૂળાક્ષરોનો પાઠ કરતા નિશાળીઆઓને સાથે લઇ, ઉપાધ્યાયો [1] ભદ્રશેઠને ઘેર આવવા લાગ્યા, તે જાણે બાળક-અભયકુમારની સદ્બુદ્ધિનું સેવન કરવાને અર્થે હોયની ! એ ઉપાધ્યાયોનો, શેઠે પણ વસ્ત્રાભૂષણ આદિથી સત્કાર કર્યો: તે જાણે કુમારને ભણાવવાને માટે આગળથી એમની નીમણુક કરી હોયની ! પછી શેઠે નિશાળીઆઓના મસ્તક ધોવરાવ્યા અને ગોળ વ્હેંચ્યો, તે જાણે એટલા માટે કે એ મૂળાક્ષરો બોલતા એ વિદ્યાર્થીઓ એ થકી મધુર અને સ્નિગ્ધ થાય. વળી બાળકના જન્મનો શેઠે વર્ધનક[2] પણ કર્યો, પણ આમ-વૃદ્ધિને વિષે વળી વર્ધનક[3]-એ ખરેખર આશ્ચર્ય થયું.

જન્મને ત્રીજે દિવસે બાળકને ચંદ્ર-સૂર્યનાં દર્શન કરાવ્યાં તે એટલા વાસ્તે કે "સૌમ્ય અને દીપ્ત એવા એ બાળકને જોઈ [illegible] પણ ગર્વરહિત થાય."[4] છઠ્ઠે દિવસે એના સ્વજનોએ ધર્મ જાગરણ કર્યું એ એમ બતાવવાને કે એમ કરવાથી એ બાળક નિત્ય જાગૃત રહેશે. વળી એમણે દશમે દિવસે સૂતક શાન્તિ કરી કારણ કે વિચક્ષણ જનો લોકધર્મની સ્થીતિને ઉલ્લંઘન કરતા નથી. બારમે દિવસે સર્વ બાંધવોને એકઠા કરીને વિવિધ પ્રકારના ઉત્તમ ભોજન જમાડી તેમની સમક્ષ ભદ્રશેઠે જેમ ગુરૂ સર્વ સંઘની સમક્ષ શિષ્યનું નામ પાડે તેમ પોતાના [illegible] હિતાનું નામ પાડ્યું "એ ગર્ભમાં હતો ત્યારે [illegible] ને અભયદાન દેવાનો મનોરથ થયો હતો તેથી એનું અભયકુમાર એવું ગુણવાળું નામ રાખ્યો. [illegible]

---

1 મહેતાજીઓ. 2 જન્મ-મહોત્સવ [illegible]
[illegible]
3 [illegible] (દાનપણ) [illegible]
[illegible]

લાણી મોકલવામાં આવી; કારણ કે મુખ મીઠાં ન કરાવે તો એનું નામ પણ કોણ જાણે?

હવે પાંચ ધાવમાતાઓથી પાલન કરાતો કુમાર, સમિતિએ કરીને શુદ્ધ એવા સાધુના ચારિત્રની પેઠે રાત્રિદિવસ વૃદ્ધિ પામવા લાગ્યો. લાલનપાલનમાં ઉછરતો એવો એ અભયકુમાર બાળક, જેમ ઉત્તમ રત્ન ચતુર ઝવેરીઓના હાથમાં ફરે તેમ એકબીજા બાન્ધવોના હાથમાં ફરવા લાગ્યો. લોકો એ સ્વરૂપવાન્ કુમારના અંગ ચુંબન કરવા લાગ્યા તે જાણે એના શરીરના કુંદપુષ્પસમાન ઉજ્વળ ગુણોને ગ્રહણ કરવાની ઈચ્છાને લીધેજ હોયની. શરીરે અને કાન્તિએ સિતપક્ષના ચંદ્રમાની સમાન વૃદ્ધિ પામતો એ કુમાર પાંચ વર્ષનો થયો એટલે પોષમાસની ઉજ્વળ પંચમી ને ગુરૂવારને ઉત્તમ દિવસે એને એની માતાના પિતાએ નિશાળે બેસાડયો. એ વખતે સ્વજનોએ, અભ્યાસ કરવાના મનવાળા એ અભયને, એની પાસે વ્રત કરાવતા હોયની એમ, શ્વેતવસ્ત્ર[1] પહેરાવ્યાં. વળી એના છત્રાકાર મસ્તકની ઉપર શોભાને અર્થે કુસુમનો મુકુટ પહેરાવવામાં આવ્યો કારણ કે પુષ્પને હમેશાં ઉચ્ચ જ સ્થાન મળે છે. એના કંઠપ્રદેશને વિષે પણ કુસુમની માળા નાખવામાં આવી, તે જાણે એના હૃદયમાં રહેલી ઉત્પત્તિકી પ્રમુખ બુદ્ધિઓની પૂજાને અર્થેજ હોયની! વળી સકળ વિશ્વના ભૂષણરૂપ એવા એ કુમારને આભૂષણ પણ પહેરાવવામાં આવ્યા; કારણ કે સુવર્ણની મુદ્રિકા હોય તેમાં પણ મણિ બેસારે છે. પછી એને એક ઉત્તમ અશ્વપર બેસારવામાં આવ્યો પણ એમાં કાંઈપણ આશ્ચર્ય નહોતું કારણ કે થોડા સમયમાં તો એ હસ્તીપર પણ બેસવાનો છે. વળી એના મસ્તકપર રમ્ય ને શોભાયમાન છત્ર પણ ધરવામાં આવ્યું તે જાણે પાદવડે સ્પર્શ કરતા સૂર્યથી એને દૂષણ ન લાગે એટલા માટેજ હોયની?

---

૧ મતવાળા માણસો શ્વેત વસ્ત્રો ધારણ કરે છે એવો રિવાજ છે, કારણકે શ્વેત સિવાયના બીજા વર્ણો ઈન્દ્રિયોને સતેજ કરવાવાળા છે, (જે મતિને ન જોઈએ)

પછી ચારે પ્રકારના વાજિંત્રોના મંજુલ સ્વરની વચ્ચે, ગીત ગા-
તી સુસ્વર સ્ત્રીઓ સહિત, અને એકત્ર થયેલા નિશાળીઆઓની
સાથે, પ્રજ્ઞાવિશાળ ભવ્યપુરૂષને શ્રી જિનાગમ ભણે લઈ
જાય તેમ તેણી અભયને ઉપાધ્યાયને ઘેર લઈ ચાલ્યા. ત્યાં
અભયે સરસ્વતી દેવીને ભક્તિ સહિત નૈવેદ્યવડે પૂજીને નમન
કર્યું, કારણ કે એનીજ કૃપાથી શ્રુતસાગર તરી શકાય છે. પછી
એ ઉપાધ્યાયની પૂજા કરી નમીને એમની પાસે બેઠા કારણ કે એક
પદ શિખવનાર ગુરૂ પૂજવા યોગ્ય છે તો શાસ્ત્ર શિખવનાર વિષે
તો શું આશ્ચર્ય? (શિષ્ય ભણે બેઠા એટલે) ગુરૂએ પણ
એને મૂળાક્ષરોની વાચના આપી કારણ કે ગુરૂનો ધર્મ એવોજ
[illegible] કલ્પવૃક્ષ જેવો છે. પછી નિશાળીઆઓને આપવાની વ-
સ્તુઓથી ભરેલા ભાતીઆ પ્રમુખ આપ્યા કારણ કે [illegible]
પોતપોતાના સ્થાનને છાજે છે.

આ પ્રમાણે જેનું નિશાળગરણું [illegible] એવો
શ્રેણિકપુત્ર અભયકુમાર, [illegible] [illegible]
પાર જાય તેમ, નિશાળે જવા લાગ્યો. [illegible]
વંત એવો એ પ્રેરણા વિનાજ [illegible]
પૂરવામાં સમુદ્રને બીજાના ઉપદેશની [illegible]
તે ચોકસરખા, ભરેલા, ગોળ અને [illegible]
પોતાને હાથે લખવા મંડ્યો.

એકદા **અભય**ને કોઇ બાળક સાથે કલહ થયો; કારણકે સોબત છે તેજ પ્રાયઃ દ્વેષ કરાવનારી છે. પેલાએ કહ્યું–અભય, તને પાંચ અક્ષર આવડ્યા ત્યાં તો તું, અનાજના કણથી ઉંદર જ જેમ, તેમ તું તને મ્હોટો થઇ ગયો માને છો તું બુદ્ધિમા બૃહસ્પતિ તુલ્યછો તો, શિવના પિતાની જેમ તું તારા પિતાને પણ જાણતો નથી–એનું તું શું કહીશ? **અભયે** કહ્યું–ભાઇઓ, મારા પિતા ભદ્રશ્રેષ્ઠી છે કે જેઓ સૂર્યની જેમ સકળ ભુવનને વિષે પ્રસિદ્ધ છે. એ સાંભળીને એક જણે કહ્યું–હે માતૃપુત્રક, એ તો તારી માતાના પિતા છે; પણ સત્ય છે–તું બાળક હોવાથી તારા માતામહને તારા પિતા સમજે છે. એમાં શું આશ્ચર્ય કે બાળકો કિંચિત્ પણ મુખ મીઠું કરાવે એમનાજ થાય છે; જેમકે શ્વાન. એ સાંભળીને સંશય ઉત્પન્ન થવાથી, **અભયે** જઇને માતાને પૂછ્યું–હે માતા, મારા પિતા કોણ છે તે કહે. નન્દાએ ઉત્તર આપ્યો–જેમ બુધનો પિતા ચંદ્ર છે તેમ તારાપર વ્હાલ રાખનાર ભદ્રશ્રેષ્ઠી તારા પિતા છે. પણ વાચાળ **અભય** બોલી ઉઠ્યો–માતા, એ તો તારા પિતા છે માટે ગુરૂ શિષ્યને કહે તેમ, આ વાતનું તું મને રહસ્ય કહે. અથવા તો તેં આ બુધ અને ચંન્દ્રમાનું દૃષ્ટાન્ત આપ્યું તે સમાનતાને લીધે તું નિશ્ચયે આ વાતનું પ્રતિપાદન કરેજ છે, કારણકે જીવ્હા છે તે:સત્ય બોલનારી છે. માટે જેમ [પુત્ર–એવો] બુધ મંડળને વિષે રહે છે અને (પિતા–) ચંદ્રમા અન્ય દેશને વિષે ફર્યા કરે છે, તેમ હું આ ભદ્રશ્રેષ્ઠીના ઘરમાં છું, પણ મારા પિતા તો દેશાન્તરને વિષે છે એ પછી નન્દાએ નેત્રમાં અશ્રુ સહિત ગદ્દગદ્ વાણીએ ઉત્તર આપ્યો–કોઇ[1] સાક્ષાત્ દેવ કુમાર

---

૧ આશ્ચર્ય છે કે ભદ્રશ્રેષ્ટી, લગ્ન સમયે પણ, નન્દાના પાણિગ્રહણ કરનારનુ નામ ઠામ સુધ્ધા જાણવાની તકલીફ લેતા નથી–એટલુ જ નહિ પરન્તુ જમાઈ થઈ પોતાનાજ ઘરમા રહીને નન્દાને ગર્ભવતી મુકીને જાય છે ત્યારે પણ એને વિષે કઈ પણ પૃચ્છા થઇ હોય એવુ કવિ જણાવતા નથી વળી જેમા શુ છે તે પત્ની જાણતી સુધ્ધા નથી એવો એક કાગળનો કટકો આપી જવા, પતિ જાણે પોતાનુ સર્વસ્વ ગર્ભવતી પત્નીને આપીને સતોષ પમાડી પોતાની ફરજ અદા

શરણ છે. આમ છે માટે બીજી સ્ત્રીઓ સુદ્ધાં પિતાને ઘેર રહે નહીં, તો રાજાની સ્ત્રી તો શા માટે ત્યા રહે? શતમૂલ્ય મણિની રક્ષા કરવી જોઇએ તો લક્ષમૂલ્ય મણિની કરવી પડે એમાં તો કહેવુંજ શું? માટે મારા માતામહના ઘર થકી હવે આપણે મારા પિતાને ઘેર જવું જોઇએ. એ વાતની નન્દાએ હા કહી એટલે અભયે શ્રેષ્ઠી પાસે જઇ લલાટનેવિષે અંજલિ રાખી નમન કરી વિજ્ઞાપના કરી (કારણ કે વિનય તો કુલપરંપરાગત હોય છે)–મારા પિતા તો રાજા છે માટે અમને હવે એમને ત્યાં મોકલો, કારણકે વલ્લભ એવો દોહિતા પણ મોસાળમાં રહેતો નથી. મોસાળ રહેનારાઓના પિતાનું નામ પણ જાય છે, તો એમ પિતાના નામનો નાશ કરનારા હલકા જનોનું જીવિત જ શા કામનું છે? કારણકે

उत्तमाः स्वगुणैः ख्याता मध्यमाश्च पितुर्गुणैः ।
अधमा मातुलैः ख्याताः श्वशुरै श्चाधमाधमाः ॥

વળી ततोऽधमतरा ज्ञेया ये ख्याता भगिनीभुजा ।
जामात्रा ये पुनः ख्याता स्तन्नामापि न गृह्यते ॥

ભદ્રશ્રેષ્ઠીને તો આવાં કર્ણભેદી વચનો શ્રવણ કરીને બહુ દુખ થયું, કારણકે પ્રિયબન્ધુનો વિયોગ સ્નેહીજન સહન કરી શકતા નથી. એમણે એઓને મોકલવાની મહાપ્રયાસે હા કહી; કારણકે એકલા દુધને છોડી દેતા દુઃખ થાય છે તો સાથે વળી સાકરને કેમ ત્યજાય?

પછી એમને મોકલવાને અર્થે ભદ્રશ્રેષ્ઠીએ બહુ ઉત્તમ પ્રકારની સામગ્રી તૈયાર કરવા માંડી, કારણકે કંઇપણ (દ્રવ્યાભરણ–વઆદિ) લીધાવિના જનારી પુત્રી સાસરામાં આદરભાવ પામતી નથી. માતાએ પણ પુત્રીને શિખામણ દીધી કે–હે પુત્રી, સાસરે જઇને તું સાસુની ભક્તિ કરજે, કારણ કે ત્યાં એજ માતા તુલ્ય છે, સપત્નીની સાથે બ્હેનની જેમ વર્તજે, કારણકે કલહ થવાથી આ ભવનો તેમજ આવતા ભવનો પણ નાશ થાય છે. વળી તારા પતિની તું દેવ તુલ્ય સેવા કરજે, કારણ કે નીતિશાસ્ત્રમાં કહ્યું છે

કે સ્ત્રીઓને પતિ એજ ગુરૂ છે. બીજું એ કે એ તારા હાથમાં રહ્યે તો બીજાઓ તારો પરાભવ નહિં કરી શકે; જો! લક્ષ્મણ એવા પણ વીર બળવડે કરીને શું એક શરીરપર શું કરી શકે છે?

ઇત્યાદિ નન્દાએ પણ આ પ્રમાણે માતપિતાએ આપેલી શિખામણ ગ્રહણ કરી, કારણ કે એ પોતાને ઇષ્ટ હતું અને વળી વેશ બનાવ્યું. વળી અમરને પણ એમણે કહ્યું—તું નિરંતર તારા માતપિતાના વચનને અનુસરીને ચાલજે, કારણ કે એઓ તારા આ લોકના ગુરૂ છે. વળી, હે વત્સ, તારી પ્રજાના તારાપર પ્રેમ થાય એમ વર્તજે. જો એમ કરીશ તો જ તારા પિતાની પેઠે તને પણ રાજ્ય મળશે. નિરન્તર આનન્દમાં મગ્ન રહેવા તું મારૂં ઘર ત્યજી જાય છે. તો હવે ચંદ્રવિનાના આકાશની પેઠે તે કેમ શોભશે? બન્ધુવિનાના બાગ જેવા અતિ નિસ્તેજ ... તારા વિયોગને લીધે દિશાઓ શૂન્ય લાગશે ... તારા પિતાને ઘેર જઈને અમને ભૂલી ન જતો (...

પામે છે તેમ ગામ-નગર આદિ ઓળંગતા ઓળંગતા માતા અને પુત્ર રાજગૃહ નગરે પહોંચ્યા. ત્યાં અભયે માતાને પરિવાર સહિત ઉદ્યાનને વિષે રાખી ત્યાં તે જાણે ઋતુઓથી યુક્ત એવી સાક્ષાત્ વનદેવી હોયની એમ શોભવા લાગી પછી પોતે માર્કંડ ઋષિ જેમ વિશ્વની સ્થીતિનુ અવલોકન કરવાને હરિની કુક્ષિને વિષે પેઠા હતા તેમ, નગરવૃત્તાન્ત નિહાળવાને અંદર પ્રવેશ કર્યો. ત્યાં તેણે કથા કહેનારા વ્યાસની કથામાંજ હોયની એમ ઘણા માણસોને એક સ્થળે એકઠા થએલા જોયા. એટલે એણે ટોળામાંના એકને પૂછ્યું-આ સમાજ અહિં કેમ મળી છે? શું અહિં ગોળ વહેંચાય છે? પેલાએ ઉત્તર આપ્યો-તું વત્સ, ગોળને સારી રીતે ઓળખતો જણાય છે, પરતુ અહીં તો એવું વ્હેંચાય છે કે જેની દેવતાઓ પણ ઇચ્છા કરે. કારણ કે વાત એમ બની છે કે—

શ્રેણિકરાજાએ, વિદ્વત્તાવાળા પંડિતો શાસ્ત્રને પ્રાપ્ત કરે તેમ ચારસોનેનવાણું મત્રિઓ તો પ્રાપ્ત કર્યા છે, પણ એ હવે બૃહસ્પતિનો પણ પરાજય કરે એવા કોઇ શ્રેષ્ઠ નરને તેમનો અગ્રેસર સ્થાપવાને ઇચ્છેછે. એટલા માટે એવા નરવીરની પરીક્ષાને અર્થે રાજાએ પોતાની મુદ્રિકાને, ભૂમિને વિષે નિધાનની પેઠે, અહિં એક શુષ્ક કુવાને વિષે નાખી છે, અને પોતાના સેવકજનોને એવો આદેશ કર્યો છે કે-જે વીરપુરૂષ કુવાના તટપર રહીનેજ, લોહચુંબકમણિ લોહને આકર્ષે તેમ, પોતાના હાથવતી એ અંગુઠીને ગ્રહણ કરશે એને હુ એના એ બુદ્ધિકૌશલ્યને ખરીદનારી મુખ્યઅમાત્યની પદવી આપીશ, અર્દ્ધરાજ્ય આપીશ અને વળી મારી પુત્રી પણ પરણાવીશ, અથવા તો એવા પુરૂષરત્નને જેટલું આપીએ એટલું ઓછું છે.

આ સાંભળીને અભયને કૌતુહલ ઉત્પન્ન થયું તેથી તે, એક આખલો જેમ ગાયના વાડાને વિષે પ્રવેશ કરે તેમ એ માણસોના ટોળામાં પેઠો, ને કહેવા લાગ્યો-અરે ભાઇઓ, તમે એ અંગુઠીને કેમ નથી લઇ લેતા? એ કાર્ય અશક્ય નથી. તમે

કેમ ચિંતામા પડ્યા છો? લોકોએ ઉત્તર આપ્યો-વત્સ, અમે તો દર્પણને વિષે પ્રતિબિંબરૂપે રહેલા મુખની જેવી એ અંગુઠીને ગ્રહણ કરવાને અસમર્થ છીએ એટલે અભયે પુછયું-કોઈ પરદેશી પણ એ લઇ શકે ખરો? તેને ઉત્તર મળ્યો-ભાઇ, એમા શુ? ગાયો વાળે તે અર્જુન[1] "અનેક દેશોમા ફરેલા, વયોવૃદ્ધ, શાસ્ત્રપારંગત અને વળી પળી જુદા આવેલા એવા અમારા જેવામા પણ તે ગ્રહણ કરવાનુ સામર્થ્ય નથી તો આ ઉત્કંઠાવાળો છતા પણ લઘુ બાળક જેવો એ કેવી રીતે લઇ શકશે? ઉચે હોવાથી દુષ્પ્રાપ્ય એવા ફળને વામન નર કેવી રીતે પહોચી શકશે? અથવા તો જેવુ એના મુખનું તેજ છે એવી એનામા કળા પણ હશે કારણ કે ચંદ્રમાને વિષે પણ જે કાન્તિનો સમૂહ રહેલો છે એ એની કળાઓને લીધેજ છે." લોકો આ પ્રમાણે વિચાર કરે છે એવામા તો અભયકુમારે સેવકો પાસે તાજુ ગોમય મગાવ્યું અને એ પેલી મુદ્રિકાપર ફેંકયુ, તેથી સજ્જનને વિષે ઉપકારની જેમ, મુદ્રિકા ગોમયને વિષે ચોંટી ગઇ પછી એ ગોમયને સુકવી નાખવાને માટે એક ઘાસનો પૂળો મગાવી સળગાવીને માંહે નાખ્યો ખરૂં છે કે સમયે ઉષ્ણનો પણ ખપ પડે છે પછી એણે પાસે રહેલા એક જળ ભરેલા કુવામાથી નીકવાટે જળ અણાવી આ ખાલી કુવાને ભરાવી નખાવ્યો એટલે, જેમ સ્ત્રીના ચિત્તને રાજી કર્યાથી ગુહ્યવાત પણ તેના (હૃદયમાથી) મુખ પાસે આવે છે તેમ પેલું સુકાઇ ગયેલુ ગોમય કુવામાથી ઉપર તરી આવ્યુ. તે અભયે લઇ તેમાંથી અંગુઠી કાઢી લીધી. તે જાણે અસાર થકી પણ સાર વસ્તુને ગ્રહણ કરી લેવી એ નીતિના સ્મરણ થકીજ હોયની!

લોકો તો નેત્ર વિકાસી રહ્યા અને મસ્તક ધુણાવવા લાગ્યા. વળી એમના હૃદય પણ આલેખાઈ ગયા, એઓ વિચારવા લાગ્યા-આપણા જેવા વયોવૃદ્ધથી પણ ન બની શકયું એવું દુષ્કર કાર્ય, શૈશવાવસ્થાને વિષે ધનુષ્ય ચઢાવનાર રામની પેઠે

[1] અત્યારે આપણામા આને મળતી એવી કહેવત છે કે "ગાયો વાળે તે ગોવાળ".

હિંતો આમ કહે નહીં. એટલે લજ્જાથી નીચું જોઇ અભયે કહ્યું–આપ પૂજ્યપાદ કહોછો એ તેમજ છે." એટલે તો મહીપાલ જાણે आत्मा वै जायते पुत्रः એ વાક્ય પ્રમાણે आत्मा અને પુત્રનું ઐક્ય સૂચવતો હોય તેમ તેને દઢ આલિંગન દીધું; અને પર્વત જેમ પોતાની ગુફાને વિષે સિંહના બાળને રાખે તેમ તેણે લક્ષ્મીના રંગમંડપરૂપ પોતાના ઉત્સંગને વિષે તેને બેસાડયો. વળી તે તેનું મસ્તક પણ વારંવાર સુંઘવા લાગ્યો તે જાણે તેની સુગંધ પોતે લેવાને અથવા પોતાની તેને આપવાને ઇચ્છતો હોય એટલા માટે હોયની ! શ્રેણિકરાજાએ વળી હર્ષના આંસુઓથી પોતાના અભય પુત્રને ન્હવરાવી દીધો તે જાણે તેના શરીરરૂપી ક્ષેત્રને વિષે ઉત્પન્ન થયેલ બુદ્ધિના અંકુરોને છંટકાવ કરવાને અર્થેજ હોયની ! હર્ષ પામેલા મહીપતિના ઉત્સંગરૂપી આકાશને વિષે ચંદ્રમા સમાન, અને સૌંદર્યવડે કામદેવ ઉપર પણ વિજય મેળવનાર એવા આ બાળક અભયકુમારે, ઇંદ્રપુત્ર જયંત જેમ દેવસભાને વિષે આનંદ ફેલાવે તેમ રાજલોકને વિષે આનંદ આનંદ ફેલાવી દીધો.

સર્ગ ૨ જો.

શ્રેણિકરાજા કુમારના પ્રત્યેક અંગે દૃષ્ટિ ફેરવતો મનથી ચિત્રાઇ, આશ્ચર્ય પામી જતો, યોગીજન યોગવડે પરમાત્માનું રૂપ દૃષ્ટિગોચર કરે તેમ, તેનું રૂપ નિહાળવા લાગ્યો-અહો! આના ચરણતલ રક્ત, મૃદુ, સ્નિગ્ધ અને અવક્ર છે, તથા ચન્દ્રમા-વજ્ર-આદિત્ય-શંખ-અંકુશ-પદ્મ-અશ્વ-દર્પણ અને હસ્તીના ચિન્હોથી યુક્ત છે, આના રક્ત, તેજસ્વી, ગોળ, ઉંચા અને વિશાળ નખ જાણે દિશાઓના દર્પણ હોયની એવા છે. ચરણ કાચબાની સમાન ઉન્નત, સ્નિગ્ધ, માંસલ, ચિકણ એક સરખા અને કમળ જેવા (કોમળ) છે. ગુલ્ફ ઉત્તમ મણિની સમાન ન્હાના છે, જાનુ ગૂઢ છે અને જંઘા સરલ છે, આના મૃદુ અને વિશાળ ઉરૂ કદળીસ્તંભ જેવા ગૌરવર્ણા છે. કટિભાગ વિશાળ સુવર્ણના ફલક સમાન છે, નાભિ દક્ષિણ આવર્તવાળી અને ગંભીર કૂપની સદૃશ જ છે, ઉદર મૃગપતિ સિંહના જેવું છે, સત્વ સર્વ પ્રાણીઓને આશ્ચર્ય પમાડનારૂં છે, આનું ઉરસ્થળ પ્રતોળી એટલે પોળના દ્વાર જેવું વિસ્તીર્ણ અને શ્રી કૃષ્ણવાસુદેવ (ના ઉરસ્થળ) ની પેઠે કેશના ગુચ્છને ધારણ કરનારૂં છે, આનું પૃષ્ટ વિશાલ છે, તે રાજ્યની ચિંતાથી ખિન્ન થયેલા એવા મને જાણે પૃષ્ટપટ્ટ[1] (સહાયક) જેવું લાગે છે, આના બાહુ સરલ અને જાનુપર્યન્ત દીર્ઘ છે તે જાણે પૃથ્વિને અને આકાશ (સ્વર્ગ) ને ગ્રહણ કરવાને ઇચ્છતા હોયની! આના હસ્ત કઠિન છે, તથા કમળોના મર્દનથી જ હોયની એમ રક્તવર્ણા અને ઉત્તમ રેખાવાળા છે. આના સ્કંધ સામ્રાજ્યની અને મંત્રિપણાની ધુરાને વહન કરવાને વૃષભના સ્કંધ જેવા (બલિષ્ટ) છે. આના કંઠ ઉપર કંબૂની[2] પેઠે ત્રણ રેખાઓ છે તેથી કંઠના ચાર વિભાગ જણાય છે તે જાણે ચાર વિદ્યાઓને સુખે કરીને રહેવાને માટે જ હોયની! બિંબફળ સમાન કાન્તિવાળા આના ઓઠ જાણે નગરજનોનો સાક્ષાત્ અનુરાગ

---

૧ પુઠું ૨ શંખ

હોયની (એવા શોભે છે)! આના શ્વેત અને દૃઢ એવા બત્રીશે દાંત જાણે પુરૂષના (બત્રીશે) લક્ષણો હોયની એવા છે. આની જિહ્વા કંઇક રક્તવર્ણી અને સ્પષ્ટ છે; કમળસમાન કાંતિવાળું તાળુ શૂરાતનને સૂચવનારૂં છે; કપોળયુગળ, જાણે મૃદુવાણી અને લક્ષ્મીને સુખે વિશ્રામ લેવાને ઓશીકાં જ હોયની એવા છે. આ-ની નાસિકા દીર્ઘ, ઉંચી અને સરલ છે તે જાણે બુદ્ધિના વિજ-યથી પ્રાપ્ત થયેલી કીર્તિની યષ્ઠિ[1] હોયની! આનાં નીલવર્ણા ક-મળ–પુષ્પ જેવાં નેત્રો જાણે બન્ને લોકને જોવાથી જ હોયની એમ પ્રફુલ્લિત (થયેલાં) છે. વળી આની ભ્રકુટી, પુણ્યરૂપી કણના સ-મૂહથી પૂર્ણ એવા ક્ષેત્રને વિષે પાપરૂપી કાક–પક્ષીઓનો નિષેધ કરવાને, સુંદર નાસિકારૂપી વંશની ઉપર, ભાલની ઉર્ધ્વ રેખાના મિષથી, ખેંચાતી છે પણછ જેની એવું, શરયુક્ત ધનુષ્ય હોયની શું (એવી શોભે છે)! આના હોલાની[2] સમાન આકૃતિવાળા, રચનાવિશેષને લીધે રમ્ય તથા સ્કંધ પર્યન્ત આવીને વિશ્રાન્ત થ-યેલા કર્ણ, જાણે બુદ્ધિના, ત્યાં આવીને ક્રીડા કરી રહેલા **વિમર્શ** અને **પ્રકર્ષ** નામના ભ્રાતૃસુત (ભત્રિજા) હોયની એવા છે! વળી આનાં નેત્રો છે તે તો જાણે કમળ જ છે, મુખ જાણે નવીન ચંદ્રમા છે; અને સ્નિગ્ધ અંજન સમાન શ્યામ એવા કેશ છે તે તો જાણે સ્ત્રીઓના મનને બાંધી લેવાને પાશ સમાન છે. આના મસ્તક પર વાળના ગુચ્છ દક્ષિણ દિશા તરફ વળેલા છે એ પણ એને અનુકુળ છે, પણ એમાં કંઇ આશ્ચર્ય નથી કારણ કે દક્ષિ-ણ એટલે દક્ષ જનોને આખી પૃથ્વી દક્ષિણ એટલે અનુકુળ જ હોય છે. એણે ગતિથી રાજહંસોને[3] જીતી લીધા છે તો એ મંત્ર-શક્તિથી પણ રાજહંસોને[4] જીતી લેશે એમા કંઇ આશ્ચર્ય નથી. વળી આ બુદ્ધિમાન્ કુમારે પોતાના સ્વરથી, જળભર્યા ભાદ્રપદના મેઘને જીતી લીધો છે એ પણ યુક્ત જ છે.[5] વળી આ જે ઉંચી પદવીની ઈચ્છા રાખે છે તે નિશ્ચયે ઉર્ધ્વદર્શી છે અથવા તો

---

૧ લાકડી ૨ હિચકો ૩ એ નામના પક્ષીઓ ૪ ઉત્તમ રાજા. ૫ એ મેઘ તો ગંભીર ગાજે છે, પણ આ કુમારનો તો એથી વધારે ગંભીર છે.

એનું જે જે અંગ હું જોઉ છું તે તે મને સુંદર અને લોકોત્તર લાગે છે શું વિધાતાએ સામુદ્રિક શાસ્ત્ર જોઇને એમા કહેલા લક્ષણોએ યુક્ત આને સરજ્યો છે? અથવા તો આને જ જોઇને એનો સાર જાણી લઈ પછી સામુદ્રિક શાસ્ત્ર રચ્યુ હશે ?"

આ પ્રમાણે હર્ષસહિત કુમારના અગોનુ નિરૂપણ કરી, રાજાએ એને પૂછ્યુ—માગ કુળરૂપી આકાશના સૂર્ય, હાલ તારી માતા કયા છે ? અભયે ઉત્તર આપ્યો—હે તાત, આપના અગણિતગુણયુક્ત ચરણકમળનું હસીની પેઠે નિત્ય સ્મરણ કરતી મારી માતા નગરની બહાર ઉદ્યાનમા છે. આ સાભળીને રાજાએ, કુમારને આગળ રાખીને નન્દાને નગરને વિષે પ્રવેશ કરાવવાનો સેવકજનોને આદેશ કર્યો. અને પોતે પણ પાછળ ગયો, કારણકે રાગી પુરૂષ શુ નથી કરતો ? પછી પવિત્ર શીલના પાત્રરૂપ એવી નન્દા હર્ષમાં અપરંપાર ઉત્તમ વસ્ત્રાભૂષણ સજવા લાગી પણ એને અભયે વારી (અહો ! માતાને પુત્રના શિક્ષાવચન પણ સારા માટે છે), કારણકે પતિ પરદેશ હોય ત્યારે સ્ત્રીઓએ એવાં વસ્ત્રાભરણ ધારણ કરવા યોગ્ય નથી : સૂર્ય અન્ય દ્વિપમા હોય ત્યારે કમલિની પણ વિકસ્વર થતી નથી એટલે વિચારને વિષે બન્ધુસમાન એવા પુત્રના વચન સાભળીને નન્દા પૂર્વના જ વેષમા રહી : કારણકે ડાહ્યા માણસોએ બાળકોના પણ હિતકારક સાર વાકય ઔષધિની પેઠે અવશ્ય ગ્રહણ કરવા યોગ્ય છે.

રાજાએ આવીને ઢીલા પડી ગયેલા કંકણવાળી, નેત્રને વિષે અંજન વિનાની અને મલિન વસ્ત્રમાં રહેલી નન્દાને જોઈ તો એ એને અલ્પ જળમાં ઉગેલી એક કમળિની જેવી લાગી એણે પછી નન્દાને કહ્યું—અહો ! તારાં અંગ દુર્બળ થઈ ગયા છે : અથવા તો એમા કંઇ આશ્ચર્ય નથી કારણકે સતીનુ ચરિત્ર સાધ્વી જેવુ હોય છે—એમ કહીને ચિંતાતુર નન્દાને યોગ્ય રીતે આનન્દ આપવા લાગ્યો. પછી એણે હર્ષમા દુકાને દુકાને કસુંબાની ધ્વજાઓથી અને રસ્તે રસ્તે ઉત્તમ તોરણો બંધાવીને નગર શણગાર્યું. આગળ પુત્ર ને પાછળ ઉત્તમ વસ્ત્રાભૂષણ પહેરીને સતી

નન્દાએ હસ્તી ઉપર બેસીને નગરને વિષે પ્રવેશ કર્યો; જયન્ત સહિત ઇન્દ્રાણી પ્રવેશ કરે તેમ. તે વખતે વાયુને લીધે હાલતી ધ્વજાઓથી દુકાનોની પંક્તિઓ, પુત્ર સહિત પ્રવેશ કરતી નન્દાના જાણે લૂણ ઉતારતી હોયની એમ દેખાવા લાગી, અને અત્યન્ત રૂપવતી નન્દાને અને એના પુત્રને જોઇને લોકોની દૃષ્ટિ જાણે થંભાઈ ગઇ હોય એમ નિશ્ચળ થઈ ગઈ. વળી કૌતુક જોવાને ઉત્સુક એવી સ્ત્રીઓને વિષે આવી આવી ચેષ્ટાઓ થઇ રહીઃ કોઈ એકાવળી હારને સ્થળે વિચિત્ર મણિ અને સુવર્ણની મેખલા પહેરવા લાગી, અને કોઈ કુંડળની જગ્યાએ કંકણ પહેરવા લાગી. કોઇ સ્ત્રીઓએ બાજુબંધ પડતા મુકીને ઉતાવળમા ને ઉતાવળમાં હાથે નૂપુર પહેર્યાં અને કોઇએ તો કુતૂહળ જોવાના આવેશમાં એકને બદલે બીજું વસ્ત્ર પહેરી લીધું કોઇએ તો બિલાડીના બચ્ચાંને પોતાનું બાળક ધારી કેડમા બેસાડી લીધું; કોઇએ કોળના બચ્ચાંને તો કોઇએ કપિલાસુત જેવા વાનરને અને કોઈએ તો વળી ભુંડના બચ્ચાને તેડી લીધું ! તેથી સખી સખીઓમા હસાહસ થઈ રહી કે અહો ! આતો નવાંનવા બાળકો લાવી, કારણકે સમાન વસ્તુઓને વિષે હમેશાં ભૂલ થાય છે.

આ પ્રમાણે હસવા સરખા વેગની ચેષ્ટાઓ કરતી સ્ત્રીઓ ઘરની બહાર નીકળીને રસ્તે રસ્તે ઉભી રહી નન્દાને અને એના પુત્રને જોઇ હર્ષથી કહેવા લાગી—નિશ્ચયે આણે પૂર્વભવને વિષે સુપાત્રદાન દીધું હશે, નિષ્કલંક શીલ પાળ્યું હશે, દુષ્કર તપ કર્યું હશે અને ધર્મરૂપી પૃથ્વીને વિષે કુશળતારૂપી બીજ વાવ્યું હશે એને લીધેજ એ આવા ઉત્તમ પુત્રની જનની અને આવા શ્રેણિકનૃપ જેવા મહાન્ રાજાની સ્ત્રી થઈ છે. દેવાંગનાઓથી પણ અધિક એનું લાવણ્ય છે, અન્યજનોને વિષે ન જ હોય એવું એનું રૂપ છે અને સર્વ જગત્ કરતાં ઉત્કૃષ્ટ એનું સૌભાગ્ય છે કે જે એને સર્વાંગે વ્યાપી રહ્યું છે. કાંચનની કાન્તિને હરી લેનારૂં એવું એનુ ગૌર્ય છે; અંગની પ્રિયતાનું એકજ ધુર્ય હોવુ એનું માધુર્ય છે. વળી સર્વ લોકો એનું નામ

જાણે છે-એને ઓળખે છે (એવું એનું આદેયનામકર્મ છે). આમ એક સ્ત્રીને વિષે જેજે આકર્ષણ કરનાગ ગુણો જોઇએ તે આ (નન્દા) મા છે. વળી અહો ! આ સ્રીજનને વિષે શિરોમણિ એવી નન્દાએ, વિદુરપર્વતની ભૂમિ વૈદુર્ય મણિને જન્મ આપે તેમ, આ દેવકુમાર તુલ્ય અને સદ્‌ગુણોના એકજ સ્થાનરૂપ પુત્રને જન્મ આપ્યો છે. આ શ્રેષ્ઠીપુત્રી સર્વ સૌભાગ્યવતી સ્રીઓને વિષે શ્રેષ્ઠ છે કારણકે એને આવો ભૂપતિ પતિ મળ્યો છે, અને વળી રત્નોને પ્રસવનારી નારીઓને વિષે પણ એ મુખ્ય છે, કેમકે આવો અભયકુમાર જેવો એને પુત્ર થયો છે જો વિધાતા પ્રસન્ન હોય તો જ આપણે આની સમાન થઇએ.

નગરની સ્રીઓનો આવો આવો સંલાપ સાંભળતી (છતાં) અભિમાન રહિત એવી નન્દાને રાજાએ, નગરજનોના નાદ અને પ્રતિનાદથી પૂરાઈ ગયેલા દિગંતોની વચ્ચે, મ્હોટા ઉત્સવ સહિત નગરને વિષે પ્રવેશ કરાવ્યો. એટલે એણે પુત્ર સહિત સાસુઓને મસ્તક નમાવીને પ્રણામ કર્યા, કારણકે ઉત્કૃષ્ટ લક્ષ્મીને વિષે લીન એવા પણ કુલીન જનો પોતાના માર્ગનું ઉલ્લંઘન કરતા નથી સાસુઓએ બહુ માન સહિત આશિષ આપી કે-હે વત્સે, તું યાવચ્ચંદ્રદિવાકરૌ તારા ભર્તાના સૌભાગ્યરૂપ થા, સૌભાગ્યવતી રહે, પુત્રવતી થા અને વિજય પામ, અને વત્સ અભય, તું પણ એક હસ્તી પોતાના યૂથનું અધિપતિપણું પ્રાપ્ત કરે છે તેમ રાજ્યનું આધિપત્ય પામ, અને ચિરંજીવી થા; સાથે વળી વૃદ્ધામાતાની એ પણ આશિષ છે કે સર્વ સમૃદ્ધિને વિષે તને સંતતિની પણ વૃદ્ધિ થાઓ.

પછી શ્રેણિક નૃપતિએ અનેક ગુણવતી નન્દાને પટ્ટરાણીને પદે સ્થાપી આ પ્રમાણે રૂપવતી અને ઉત્તમ કુળને વિષે જન્મેલી નન્દા શ્રેણિકની મુખ્ય રાણી થઇ, અને વીરપુરૂષની માતા થઇ.

હવે શ્રેણિક નૃપતિને કોઇ વિદ્યાધરના નાયકની સાથે પરમ મિત્રતા હશે. પરન્તુ એ, સિંહની સાથે શિયાળની મૈત્રી જેવું હતુ, માટે એને દઢ કરવાને એણે પોતાની બ્હેન સુસેના

ને એને વેરે પરણાવી. (કારણ કે વૃક્ષોની આર્દ્રતા પણ જળ આદિથી એની સેવા કર્યા શિવાય દીર્ઘકાળ પર્યન્ત ટકતી નથી.) પછી શ્રણિકે પોતાના બનેવીને કહ્યું–મારી બ્હેન સુસેનાને તમે સારી પેઠે સાચવજો. સ્વપ્નને વિષે પણ એને દુહવશો નહિં. આ સુસેનાને તો, મેં તમારા વિષે ધારણ કરેલી સાક્ષાત્ મૈત્રી જ સમજજો. વિદ્યાધરે પણ એનાં વચન અંગીકાર કર્યા; કારણ કે સત્પુરૂષોની મૈત્રી ઉભયપક્ષને શોભાવનારી હોય છે. પછી વિચિત્ર લીલા અને વિનયના એક ધામરૂપ એવી સુસેનાને વિદ્યાધર વિમાનમાં બેસાડીને પોતાને સ્થાને લઇ ગયો. ત્યાં સૌભાગ્ય, મિષ્ટવચન અને સુંદરરૂપ વગેરે ગુણોને લીધે એ એની માનિતી થઇ પડી, કારણ કે પુત્રીને વાસ્તે જમાઇને ઘણુ કહેવામાં આવે છે, પણ એની પ્રાર્થના તો એના ગુણોને લીધેજ થાય છે[1] પછી એણે બીજી સ્રીઓમાં નહિં દેખાતા એવા એના ગુણોને લીધે, હર્ષ પામી એને પટ્ટરાણી સ્થાપી; કારણ કે વિદ્વાન્ કૃતજ્ઞ પુરૂષો નિરન્તર ગુણોને અનુરૂપ જ પદવી આપે છે.

હવે પતિની સાથે ધર્મ, અર્થ અને કામ સંબંધી વિષયોને અનુભવતી સુસેનાને કેટલેક કાળે, તલાવડીને વિષે કમલિની ઉત્પન્ન થાય તેમ, એક પુત્રી થઇ. પણ સુસેનાપર પોતાના સ્વામીનો અત્યંત રાગ અંતઃપુરની બીજી રાણીઓ સહન કરી શકી નહિં. પણ તેથી તો ઉલટો આ ભદ્રશેઠની પુત્રીએ એને એવી રીતે રાખ્યો કે બીજી રાણીઓ એની સાથે ભાષણુ સરખું ન કરી શકે. એટલે–હવે આપણે શું કરવું–એ વિચારમાં પડેલી એવી એ બીજીઓ બોલી–અહો! આપણા જેવી સૂર્ય અને ચદ્રવંશને વિષે જન્મ પામેલી સ્રીઓનો એણે પગભવ કર્યો છે, એ દીન કાગડી સરખીએ રાજહંસીના મસ્તકપર પગ મૂક્યો છે. ઉગ્રવિષવાળા સર્પને ગ્રહણ કરવાની ઇચ્છા સારી, પારકાના સ્થાનને વિષે નિરન્તર ભિક્ષા પણ સારી, પોતાના કરતાં નીચ પુરૂ-

---

૧ અર્થ તુ એનામા ગુણ હોય તોજ એનો સ્વામી એના ગુણથી આકર્ષાઈ એની પ્રાર્થના કરતો આવે

પોનો વચનપહાર પણ સારો, અન્ન ને જળના સાંસાં પણ સારા, વસ્ત્રાભૂષણ રહિત શરીર પણ સારૂં, અને ભયંકર અટવીને વિષે વાસ હોય તે પણ સારો, પણ સપત્ની-જે-શોક્ય-તેનાથી પરાભવ પામવો એ સારૂં નથી. માટે આ શોક્યરૂપી વ્યાધિનો, તે[1] પુત્રજન્મરૂપે વૃદ્ધિ પામે તે અગાઉ, ઉચ્છેદ કરવો યોગ્ય છે. નહિ તો પાછળથી એ અપ[2] શબ્દની પેઠે અનેક યુક્તિઓ કરતા છતા પણ અસાધ્ય થશે. વૃક્ષ પણ જો એના મૂળ બહુ ઉંડા ગયા હોય તો ઉખેડી નાખવુ મુશ્કેલ પડે છે, બાહુલ્યપણા[3]ની સ્થીતિવાળી મોહનીય કર્મની ગ્રંથિને ભવ્યપુરૂષો પણ ભેદી શકતા નથી.

આવો વિચાર કરીને એ બીજી રાણીઓએ સુસેનાને વિષ કે એવુ કંઇ દઇને પ્રાણ લીધા, અથવા કલહ એજ છે અગ્રેસર જેમા એવા શોક્યના વેરને માટે શું શું કરવા યોગ્ય નથી ? આ શોક્યનું આવું વિષમ ચરિત્ર જોઇને વિદ્યાધરે વિચાર્યું કે કામાતુર પ્રાણીઓ અન્યભવનો નહિં વિચાર કરીને આવાં પાપાચરણ કરે છે (કારણ કે) મહામોહને વશ થઇને આ સ્ત્રીઓએ માતંગીની પેઠે નિર્દય કાર્ય કર્યું છે, અથવા તો જે પ્રાણી કામદેવથી પરાભવ પામ્યો તે પ્રાણી સર્વથી પરાભવ પામ્યો સમજયો. હવે મારે સુસેનાની પુત્રીને રક્ષાને અર્થે શ્રેણિકને સોંપી દેવી યોગ્ય છે કારણ કે વિવેકશૂન્ય પ્રાણીઓ વૈરિની સંતતિપર પણ વેર રાખે છે. આમ ધારીને એણે એ કન્યા શ્રેણિકને સોંપી, એમ કહીને કે, હે રાજન્, આ તારી ભાણેજનુ કુશળપણે રક્ષણ કરજે.

હવે શ્રેણિકનરપતિના મંદિરને વિષે રહેતી એ કન્યા મેરૂપર્વત ઉપરની કલ્પલતાની પેઠે વૃદ્ધિ પામવા લાગી એટલે રાજાએ વિચાર કર્યો-મારી પુત્રી તો અભયને કલ્પે નહીં માટે આ

---

૧ વ્યાધિ. કહેવાની મતલબ એ છે કે સુસેનાને પુત્રપ્રાપ્તિ થાય એ પહેલા એના પ્રાણ લેવા જોઈએ ૨ સંસ્કૃતમા **अप** શબ્દ છે તે અવ્યય હોવાથી એના રૂપ ન થાય એટલે એ 'અસાધ્ય' કહેવાય છે

૩ બીજા બધા કર્મોની સ્થીતિથી મોહનીય કર્મની સ્થીતિ વધારે છે.

મારી સુલેનાની પુત્રી જે અપૂર્વ રૂપગુણનો ભંડાર છે તેને અને ચેરે આપું, કારણ કે અનુરૂપ સ્વરૂપવાન્ જોડાંનો વિવાહ યોજ-વાથી નિઃસંશય મારી કીર્તિ ગવાશે. એમ વિચારીને તેણે નિ-રંતર શાસ્ત્રના પરિચયવાળા જ્યોતિષીને વિવાહલગ્ન પૂછ્યો તો તેણે નિમેષમાત્ર વિચાર કરીને રાજાને કહ્યું.-રાજન્, આ વખતે ઉત્તમ લગ્ન છે, મૂર્તિને વિષે ગ્રહપતિ બીજા સ્થાનમાં છે, અને સૂર્યપુત્ર રાહુ ત્રીજે છે. ચોથા સ્થાનને વિષે શુક્ર છે, મંગળ છઠ્ઠે સ્થાને છે અને બુધ દશમે સ્થાને છે વળી ચંદ્ર એકાદશ સ્થાને છે, માટે એ સર્વ શુભ-સંપત્તિ-આરોગ્ય અને પુત્રવૃદ્ધિના કારણભૂત છે. એ સાંભળીને મહીપતિએ એ કુલપુરૂષનું વસ્ત્રાદિકથી સન્માન કરી તેને વિસર્જન કર્યો, કારણ કે વિદ્યા-વાન સર્વઠેકાણે પૂજ્ય છે.

પછી નરપતિ શ્રેણિકના આદેશથી તેના પ્રધાનો વિવાહની સઘળી સામગ્રી કરાવવામાં પડ્યા-શહેરોને લીંપાવીને ચુનાથી ધો-ળાવ્યાં; ને તેમનાં દ્વારે લીલા તોરણો અને નાના પ્રકારના ઉલ્લોચ બંધાવ્યા, ત્રિલોકને આશ્ચર્યકારી એવા ચિત્રો કલાવાન્ કારીગરો પાસે ચિત્રાવ્યા અને અનેક ઉત્તમ વસ્ત્રો, તથા નાગવલ્લી સોપારી આદિ વસ્તુઓ ખરીદી. સોની લોકો ઉત્તમ મણિબદ્ધ સુવર્ણના આભૂષણો ઘડવા લાગ્યા, માળીલોકો સુગંધીપુષ્પોની માળા ગું-થવા લાગ્યા, અને નગરવાસિજનો પણ ઉત્તમ વસ્ત્રાભરણ સજ-વા લાગ્યા. વળી તેમને આમંત્રણ કરીને મંડપને વિષે ઉત્તમ આસનોપર બેસારીને મ્હોટા થાળો તેમને પીરસવામાં આવ્યા. તેમાં અખોડ, ખજુર, નાળિએર, આમ્રફળ, રાયણ, દાડિમ, જં-બીર, રંભાફળ, નારંગ વગેરે ફળ, વાલુક, કુષ્માંડ, કપિથ્થ, સૂંઠ, હરડે આદિના બનાવેલા પ્રલેહ, અનેક શાક, વડા, નવા આમ્રફળ તથા પરિપક્વ આંબલીની બનાવેલી ચટણીઓ, સુગંધી શાળનો બનાવેલો ઘૃતથી તૃપ્ત કરેલો અને સુવર્ણના જેવા વર્ણનો દિરંજ, અત્યંત સુવાસિત મોદક તથા ખાંડના ખાજાં, અને દુઃખ દૂર કરી સુખને આપનારી સુખડી, કપૂરની વાસવાળા ઘૃ-તથી પૂર્ણ એવા ઉત્તમ પુડલા, ગરમ દુધની ક્ષીર અને સાથે

મીઠી લાપશી; વળી સ્વાદિષ્ટ દહીં તથા દહીના ઘોળ, વગેરે વગેરેથી તેમને તૃપ્ત કરી ચંદનના લેપ ચર્ચી તાંબૂલ આપવામાં આવ્યાં. એ નાગરિકજનો પણ આવો આદરસત્કાર પામીને વિચારવા લાગ્યા કે-આપણા આ મહારાજાના મહેલમાં તો આપણને જાણે સદાયે પર્વ દિવસો જ વર્તાય છે. વળી ત્યા તો અક્ષતનાં પાત્રો આવ્યાં; ઉત્તમ વસ્ત્રાભરણ સજીને નારીઓ નૃત્ય કરવા લાગી; અને મધુર કંઠવાળા ભાટ, ચારણ અને વામનજનો ઉત્તમ ગીત ગાવા લાગ્યા. વળી સેવકજનો અન્ય સર્વ કાર્યો સમાપ્ત કરીને ક્ષણવારમાં ઉત્તમ મંડપ રચવા લાગ્યા: તેને વિષે આકાશમાના મેઘ જેવા નાના પ્રકારના સુંદર ઉલ્લેચ બાંધી દીધા અને વચ્ચે મુક્તાફળની માળાઓ લટકાવી દીધી, તે જાણે મહીપતિની કીર્તિ ઉંચે (સ્વર્ગમા) જવાને પ્રવૃત થઈ હોગની તેમ શોભવા લાગી, તેની ચારે બાજુએ મણિના સમૂહથી વિરાજિત એવાં તોરણો પણ બાધી દીધા, સ્તંભે સ્તભે સુદર વસ્ત્રાલંકારવાળી અને સ્વરૂપવાન પુતળીઓ મુકી દીધી, તે જાણે કદિ ન જોયેલો એવો પાણિગ્રહણનો પ્રસંગ નીરખવાને આકાશમાંથી દેવીઓ ઉતરી આવી હોયની એવી શોભવા લાગી, આસપાસ વંદનમાળા એટલે તોરણોને સ્થળે નીલવર્ણના આમ્રતરૂના પત્રોની માળા ગોઠવી દીધી, તે જાણે મંડપને વિષે ગવાતા ધવળમંગળનો અભ્યાસ કરવાને પોપટની પંક્તિઓ આવી હોયની એવી વિરાજી રહી; મંદમંદ પવનથી હાલતી ધ્વજાઓ અને તે ઉપર રહેલી ઘુઘરીઓ અનુક્રમે વિવાહિની સ્ત્રીઓની ગેરહાજરીમા જાણે હર્ષથી નૃત્ય કરતી હોય તથા ગીત ગાતી હોય તેમ જણાવા લાગી. વળી એ મહાન્ મંડપની ઉપર અત્યન્ત કાન્તિમાન્ સુવર્ણના કુભો ચળકાટ મારવા લાગ્યા; કારણ કે વરવધુના પ્રવેશને સમયે શુભ શકુનને અર્થે એવા પૂર્ણ કુભો મુકવામાં આવેજ છે. પછી ઘાટાકુંકુમનો છંટકાવ કરીને ભૂમિ ઉપર પુષ્પો વેરવામાં આવ્યા, તેથી તે (ભૂમિ) જાણે અભયકુમારનો વિવાહ સાભળીને હર્ષાશ્રુથી ભીજાઇ ગઇ હોયની અને રોમાંચથી પૂરાઇ ગઈ હોયની એવી જણાવા

લાગી. ચોતરફ લીલા વાંસ બાંધી લઇને, તેમની વચ્ચે અત્યંત ગોળ, ધવળ તથા સુંદર વેદીના કળશની ચાર હાર (ચોરી) ગોઠવવામાં આવી. (અહિં કળશની હારનો આશ્રય લઇને વાંસ રહ્યા, તે ઉપર કવિ ઉત્પ્રેક્ષા કરે છે કે) વૃત [સ્થિર] અને અવદાત [પવિત્ર, નિષ્કલંક] એવી વસ્તુનો કોણ ન આશ્રય લે?

વળી ત્યાં સ્રીઓ પણ આ અવસરે અત્યંત હર્ષમાં આવી જઇને પરસ્પર ઉત્સાહ વધારતી પોતપોતાના કાર્યને વિષે અતિ ત્વરા કરતી કહેવા લાગી—હે કર્પુરિ, તું અહિં કપૂર લાવ, હે ચંદનિ, તું ચંદન ઘસી કાઢ, હે ચટા, તું મુકુટોને અહિં આગળ લાવ; હે પુષ્પદંતિ, તું પુષ્પની માળાઓ લઈ આવ; અલી સ્થીતિજ્ઞે જા, અપૂર્વ દુર્વા—દધિના પિંડ સદૃશ ચંદન—તથા અક્ષત એવા ચોખાને, વરને અર્ઘ આપવાને માટે એક સુંદર અમૂલ્ય થાળને વિષે તૈયાર કરીને મૂક, અલી દક્ષે, તું પણ જલદી ઉત્તમ કેસર અને કુંકુમ પુષ્કળ તૈયાર કર, કે જેથી સ્રીઓના સીમંતદેશ (સેંથા) પાસે રમ્ય સ્તબકો રચાય; બ્હેન ચતુરા, જા તું પણ ... આગળ જાતિવંત મુક્તાફળોનો એક મનહર સાથિઓ રચી કાઢ, ગણિ ગોમટે, તેં વેદિમધ્યે ગોમયનો ગોમુખ બનાવીને તૈયાર રાખ્યો છે કે? અલી આચારવિજ્ઞે, તેં વરને બેસવાની મંચિકા, અને ચરણને વિષે ધારણ કરવાની પાદુકા અહિં આણી રાખી કે? તમે કોમળ કંઠને ધારણ કરનારી બ્હેનો, ચાલો ધવલમંગળ ગાઓ અને તમારી એ કળાને સફળ કરો, અલી વસ્તિનિ જા કસ્તુરી ઉતાર, કારણ કે બ્હેનના (કન્યાના) ઉજ્વળ કપોલસ્થળમાં, અશેષ વિશ્વજનના નેત્રને આકર્ષવાને યંત્ર સમાન એવી પત્રવલ્લી (પીળ) કાઢવી છે. અલી અલસાચંદ્રિ, તું કેમ આમ દીન કૃપણ જેવી છે? અલી પદ્મા, હજુ તું પદ્મની પેઠે કેમ નિદ્રામાં છે? અલી કપોલવાહિનિ ચપલા, તું આજ તારૂં ચિત્તવાળું ... મૂક, અલી ગૌરવર્ણી ગોરી, તું નિત્ય ... શરીરને જળવડે પ્રક્ષાલન કર્યા કરે છે તો તેમાં તને કેટલીબધી વાર લાગી છે કે લગ્ન અવસર થઇ ગયો તેની ... ખબર પડતી નથી.

આમ બોલીને સ્ત્રીજનો અતિ હર્ષ સહિત પરસ્પર ઉત્સાહ વધારતી બહુ ઝડપથી પોતપોતાનાં કાર્યો કરવા લાગી; કારણ કે એમને એક બીજાને કામ કરતી જોઇને બહુ આનંદ ઉપજે છે. તે વખતે મધુર કંઠવાળી સ્ત્રીઓ પૂરતાનમાં ધવળમંગળ ગાવા લાગી અને બીજી સન્નારીઓ સુસેનાની પુત્રીને પીઠિકા ઉપર બેસારીને ઉત્તમ તેલવડે અભ્યંગ કરવા લાગી. પછી કોમળ હસ્તવાળી સ્ત્રીઓએ તેને સર્વાંગે પીઠી ચોળી. ત્યાર પછી બીજી શેષ વિધિ કરવાને અર્થે તેને એકાન્તે લઈ જઈ એક ઉંચી માંચી આણી ચારે ખૂણે સુજ્ઞસ્ત્રીઓએ રંગની પુડલીઓ મૂકી; અને કન્યાને હર્ષસહિત ઉત્તમ કસુંબાના વસ્ત્ર પહેરાવ્યાં. પછી રતિ અને પ્રીતિના જેવી રૂપવતી એ વિદ્યાધરપુત્રીને એ માંચી ઉપર બેસારી ઉત્તમ વસ્ત્રવાળી સૌભગ્યવતી સ્ત્રીઓએ તર્જનીવડે તિલક કર્યા પછી તરાકના કાંતેલા, કસુંબા જેવા લાલ સૂત્રનો તેના દક્ષિણ અને વામ જાનુએ સ્પર્શ કરાવ્યો; એ પ્રમાણે તેને વર્ણકમા[1] નાખી, ને પછી તેની ઉદ્વર્ણક કરવા માંડી તે આ પ્રમાણે –

તેને સ્નાન કરવાના આસન ઉપર બેસારીને સુવર્ણના કુંભમાથી જળસ્નાન કરાવ્યું, અને તેના ભીના કોમળ શરીરને રૂંવાટાવાળા વસ્ત્રવડે લુછી કોરૂં કર્યું, જળથી ભરેલા કેશને પણ વળ દઈદઇને નીચોવ્યા તેમાંથી મુક્તાફળ જેવાં જળબિંદુઓ ટપકવા લાગ્યા, તે જાણે ગાયના સ્તનમાથી દોહવાતી ક્ષીરની ધારાજ હોયની ! પછી એના કેશપાશને સુવાસિત કરવાને અર્થે સુગંધી ધૂપ વડે ધૂપ કર્યો; લાક્ષારસવડે હાથપગ રંગ્યા અને અંગે કેસરનો લેપ કર્યો બન્ને ગાલ ઉપર કામદેવના યશવર્ણન જેવી સુંદર પીળ કાઢી અને નેત્રમા અંજન આંજ્યું. આમ પ્રત્યેક અંગે અનંગને તીવ્ર કર્યો. તેના લલાટને વિષે ઉત્તમ ચંદનનું તિલક કરવામાં આવ્યું તે જાણે અષ્ટમીના ચદ્રમાના ભ્રમથી ત્યાં આર્દ્રા (નક્ષત્ર) આવ્યુ હોયની, અથવા મંત્રીશ્વ૰ (અભયકુમાર) ની (થનારી) પત્ની પાસેથી બુદ્ધિ પ્રાપ્ત કરવાને ઇદ્રનો મંત્રી

[1] વર્ણક=પીઠી વર્ણકમા નાખી=પીઠીઆતી કરી

(બૃહસ્પતિ) આવ્યો હોયની! વળી તેમણે પ્રસરી રહેલી સુવાસ વાળો અને પુષ્પથી ગર્ભિત એવો એનો અંબોડો રચ્યો, કે જેને વિષે, તપશ્ચર્યા કરતો સ્વેચ્છાચારી કામદેવ જાણે વાસ કરતો હોયની! ત્યારપછી ચક્ષુને એકદમ સ્થિર કરનારા અર્થાત્ અત્યંત મનોહર એવા ઉજ્વળ વસ્ત્રો તેને પહેરાવ્યાં, અને મસ્તકપર પુષ્પનો મુકુટ બાંધ્યો. કારણ કે શીષ-એ સર્વ ગાત્રોમાં પ્રધાન છે. વળી કર્ણને વિષે પણ દાસીજનોએ શોભાને અર્થે આભૂષણ પહેરાવ્યાં; કારણ કે જનસમૂહને અન્ય શ્રુતિ (વેદ) પણ પૂજ્ય છે તો પોતાની શ્રુતિ [શ્રવણ-કાન] પૂજ્ય હોય તેમાં તો શું કહેવું? વળી તેમણે એના કાનના નીચલા ચાપકાને વિષે, સ્કંધ ઉપર વિશ્રામ લેઇ ઝુલતા, કુંડળ પહેરાવ્યાં, તે જાણે તેના મુખ રૂપ ચંદ્રમાના ભ્રમથી રખે ત્યા રાહુ આવે એને ભય પમાડવાને વાસ્તે બે ચક્રો [રાખ્યાં] હોયની! ત્રણ રેખાએ યુક્ત એવા એના કંઠને વિષે પણ તેમણે સુવર્ણની કંઠી પહેરાવી એ પણ ઠીક કર્યું કારણ કે શંખ ઉપર વિજય મેળવવાથી યશ પામેલા એ કંઠને એવું આભૂષણ જોઇએજ. શ્રેષ્ઠ અને પાણીદાર મુક્તાફળોનો, નાભિ સુધી લટકતો હાર એના હૃદયને વિષે વિરાજવા લાગ્યો; તે જાણે એના નાભિકુપમાં રહેલા લાવણ્યજળને કાઢવાને ઘટીયંત્ર[1] માંડેલું હોયની (એવો લાગતો હતો)! તેના ગૌરવર્ણા બાહુને વિષે રહેલાં, હેમમય ઇંદ્રનીલમણિજડિત, કેયૂર ઉત્કટધૂપની વાસથી નવા પદ્મનાલની ભ્રાન્તિએ કરીને, આવીને લાગેલા મધુકરોની પંક્તિ હોયની એવાં દીપી રહ્યાં હતાં. વળી એ સ્ત્રીઓએ એના હસ્તને વિષે મુક્તાફળજડિત સુવર્ણના ઉત્તમ કંકણના મિષે ચરણ અને મસ્તકનો કમળોની સામે વીરપટ્ટ બાંધ્યો હોયની! તેની સર્વ આંગળીઓને વિષે સારી રીતે બંધબેસતી વજ્રની મુદ્રિકાઓ પહેરાવી તે જાણે કામદશાથી વિરક્ત રહેલા વિધિરૂપી રાજા પાસેથી તેણે મેળવેલી મુદ્રા અથવા લેખ હોયની! એના કટિપ્રદેશને વિષે મણિની મેખલા પહેરાવી તે

---

1 રેંટ

જાણે કામદેવરૂપી હસ્તીને બાંધવાને વાસ્તે સાંકળ હોયની, વળી તેના ચરણને વિષે નૂપુર પહેરાવ્યાં તે જાણે પદ્માદેવી [લક્ષ્મી] નો પરાજય કરીને તેની પાસેથી લઈ લીધેલા હોયની (એવાં શોભતા હતા) મુક્તાફળ અને હીરાઓથી અંકિત એવી સુવર્ણની અંગુઠીઓ એના ચરણની આંગળીઓમાં પહેરાવવામાં આવી તેથી જાણે એમણે (આંગળીઓએ) દશે દિશાઓની લક્ષ્મીના કોશાલયને વિષે પ્રવેશ કર્યો હોયની એવી શોભવા લાગી. આ પ્રમાણે એને દેવકન્યાની પેઠે યથસ્થાને યોગ્ય આભૂષણો પહેરાવીને દાસીજનોએ, તેડીને સુરાલય (સ્વર્ગ) તુલ્ય માતૃગૃહ (માયરા) માં આણી.

અહિં નન્દાપુત્ર અભયકુમાર પણ સર્વ મંગળ કાર્ય પૂર્ણ કરીને વરને યોગ્ય એવા વસ્ત્ર સજી અશ્વપર આરૂઢ થઇને પોતાના ઘરથી બહાર નીકળ્યો. તેની પાછળ પેહેરેગીરો ચાલતા હતા, મયૂરપિચ્છનું છત્ર તેનાપર ધરવામાં આવ્યું હતું, ચામર વિંજાતા હતા, અને ભાટલોકો ઉંચા ઉંચા હાથ કરીને મંગળ ગાન ગાતા હતા સર્વ માંગળિક શ્લોક મ્હોટે સાદે બોલાવાથી સ્ફુરાયમાન થતો તેનો તારસ્વર પૃથ્વીની કુક્ષિને વિષે ભરાઇ જતો હતો. મૃદંગ-વીણા-ઉત્તમ વેણુ આદિના શબ્દોની સંગાથે પ્રમદાઓનો નૃત્ય થઈ રહ્યો હતો. પાછળ બેઠેલી બ્હેન અન્યજનોના દૃષ્ટિદોષનું નિવારણ કરવાને ભાઇના લવણ ઉતારતી હતી. એમ અનેક અનુકુળ શકુનો સહિત વરરાજા મંડપના દ્વાર આગળ આવી પહોચ્યા.

ત્યાં અશ્વપરથી નીચે ઉતરી સર્વ રીતભાતના જ્ઞાનવાળો અભયકુમાર દૃષ્ટિમાથી અમૃત વર્ષાવતો ક્ષણવાર ઉભો રહ્યો. એટલે એક સ્ત્રીએ આવીને દુર્વાનુંપાત્ર-મુસળ-યુગ (ધોસરૂં) અને મંથા (રવૈયો) ત્યાં આણીને મૂકયા. વળી બીજી આવીને, જેમાં અગ્નિ અને લવણ હોવાથી તડતડ અવાજ થયા કરતો હતો એવાં સંપુટાકારે બાધેલા સરાવ મુકી ગઇ. આવું કામ કરવામા વડીલ સ્ત્રીઓજ પ્રગલ્ભ હોય છે પછી “હે મૃગના જેવા નેત્રવાળી

(વેવાણુ)! યોગ્ય એવા આ વરરાજાને અર્ઘ આપ, (રંગનો) છંટકાવ કર; શ્વેત દુર્વા-દધિ-ચંદન વગેરે ચતુરાઇ સહિત થાળમાંથી ફેંક. આ ઉત્તમ,વેષવાળો મ્હોટો વરરાજા તારા આંગણામાં નમીને પડદામાં ઉભો છે, તેને તું જો, એ તે કામદેવ છે કે દેવકુમાર છે? પુષ્પ અને ચંદન શુષ્ક થઇ જાય છે માટે સાસુ, હવે વરરાજાને ખોટી ન કરો." આવા ગીત સાભળીને, સાસુપદને ધારણ કરનારી પ્રમદા હતી તે હર્ષસહિત ઉભી થઇ. યુગ-મંથા અને મુશલસહિત વરરાજાને અર્ઘ આપીને-ક્ષણમાં છંટકાવ કરીને-ત્રણવાર અક્ષતથી વધાવ્યો. પછી રાજકુમારે પેલા શરાવના સંપુટને એકદમ વામપગે કરીને ચુરી નાખ્યું એટલે ગળાને વિષે રહેલા એના ઉદ્ભટ અને ઘટ્ટવસ્ત્ર (ખેસ)ના છેડાએ ખેંચીને એને વધુ પાસે લઇ ગયા. ત્યાં,તેને વિદ્યાધરની પુત્રીની સન્મુખ આસન ઉપર બેસાડયો. પછી વરવધુને હસ્તે ઉત્તમ મદનફળ (મીંઢાળ)બાંધ્યા. એ વખતે, જેના માતપિતા અને સાસુસસરા હયાત હતા એવી એક સૌભાગ્યવતી પ્રમદાએ અશ્વત્થ અને શમી વૃક્ષની ત્વચાને તત્ક્ષણ પીસીને તેનો લેપ બનાવીને વધુના કરમાં આપ્યો. પછી સાક્ષાત્ ભાગ્ય જેવું અત્યુત્તમ લગ્ન આવ્યું કે તરત બ્રાહ્મણે ભાજનના શબ્દની સાથે વધુવરને હસ્તમેળાપ કરાવ્યો. "હવે પછી સૌભાગ્યવંત એવા તમો દંપતીનું સદા ઐકયજ જળવાઇ રહો" એમ સૂચવતી હોયની એમ વરરાજાની મુદ્રિકા વધુના હસ્તમાં રહેલા લેપને વિષે નાંખી. પછી તારામેલક સમયે વરવધુ બન્ને અનિમેષ નેત્રે એક બીજા સામું જોવા લાગ્યા, જેવી રીતે જન્મભુવન અને કલત્ર (સ્ત્રી) ભુવનને વિષે રહેલા (ગ્રહો), અથવા કર્મભુવન અને સુખભુવનને વિષે રહેલા ગ્રહો એક બીજા સામું જુએ છે તેવી રીતે. પછી ક્ષણવારમાં સર્વ વિધિને વિષે પ્રવીણ એવા વિપ્રે વરવધુના વસ્ત્રોના છેડા[1] બાંધ્યા; તે જાણે તે વખતે હસ્તમેળાપ થયો

[1] છેડાછેડી બાંધી જ્યોતિષની કુંડળીમાં બારભુવન હોય છે તન, ધન, પ્રાણી, સુખ, સુત, દુષ્ટ, સ્ત્રી, મૃત્યુ, ભાગ્ય, કર્મ, લાભ અને ખર્ચ આ બાર ભુવનમાં જન્મભુવન અને કલત્રભુવન સામસામા આવેલા છે, તેમજ કર્મભુવન અને સુખભુવન પણ સામસામા આવેલા છે

જોઈને હર્ષમાં આવીને બન્ને પોતાની મેળે મળ્યા હોયની! ત્યાર પછી **અભયકુમારે** સદ્‌ગુણોનું એકજ સ્થાન એવી વધુની સાથે વેદિકાને વિષે પ્રવેશ કર્યો, જેવી રીતે સંસારીજીવ ભવ્ય એવી ભવિતવ્યતાને પામીને નરયોનિને વિષે પ્રવેશ કરે તેમ. પછી "ધ્યાનરૂપી અગ્નિને વિષે કર્મરૂપી ધાન્યનો પ્રક્ષેપ કરવો" એવા શાસ્ત્રના વાકયપરથીજ જાણે બ્રાહ્મણે મંત્રોચ્ચાર સહિત અગ્નિને વિષે સાત ધાન્ય નાંખ્યા-ફેંકયા તેથી અગ્નિ પ્રજવલ્યમાન થયો એટલે કુમારે વધુ સહિત તેની પ્રદક્ષિણા કરી. તે વખતે તે દેદિપ્યમાન મેરૂપર્વતની પ્રદક્ષિણા કરનાર છાયાયુક્ત સૂર્યજ હોયની એવો શોભી રહ્યો! ચારે મંડળને વિષે ફરતી વખતે તેણે ઉત્તમ હસ્તી, અશ્વ ઇત્યાદિ મેળવ્યા. અથવા તો ફરીફરીને મેળવ્યું એમાં આશ્ચર્ય શું? એતો હવે બેઠાંબેઠાંજ અનેક મંડળો (દેશો)માંથી ઘણી ઘણી ભેટ મેળવશે. મંડળમાં ફરતી વખતે, વરરાજાપર સ્નેહને લીધે, એના સાળાએ એનો અંગુઠો થોભી રાખ્યો; જેવી રીતે અમાસનો ચંદ્રમા સૂર્યના પાદ[1] થોભી રાખે છે તેમ. પછી રાજકુમારને તેના માણસો કહેવા લાગ્યા-દીન, દુઃખી, દયાનાસ્થાન, અને તમારા ચરણકમળે લાગેલા એવા આ ગરીબને કંઈ આપીને સંતોષ પમાડો. તે પરથી બાળક એવા કુમારે પણ તેને ધાર્યાથી પણ અધિક ધન આપ્યું; કારણ કે ન્હાનો સરખો કુવો પણ માણસને યથેચ્છ જળ આપેજ છે. કરમોચન સમયે કુમારને અસંખ્ય દ્રવ્ય આપવામાં આવ્યું કારણ કે એ વખતે રાજાઓ કીર્તિયુક્ત શાશ્વત ધર્મ પ્રાપ્ત કરેછે. જે વખતે કરમોચન કરવામાં આવ્યો તેજ વખતે બ્રાહ્મણે વસ્ત્રના છેડા પણ છોડ્યા.[2] કારણ કે એકજ યોગે થયેલ કાર્યોની પ્રવૃત્તિ કે નિવૃત્તિ સાથેજ થવી જોઇએ. પછી "સ્ત્રીજન તો સર્વ જગત્‌ની પાછળ લાગેલજ છે" એવું સૂચવતો હોયની એમ વરરાજા (અભયકુમાર) વધુને પાછળ બેસારીને આગળ પોતે ગિરિસમાન અશ્વપર આરૂઢ થયો. જનસમૂહને વિષે આનન્દ અને

---

૧ કિરણ ૨ છેડાછેડી છોડી

કલ્યાણ પ્રવર્તી રહ્યાં, મંગળિક શ્લોકોના નાદથી દિશાઓ પૂરાઈ ગઈ અને દંપતી વરરાજાના મંદિર પાસે આવી પહોચ્યા. ત્યાં લગ્નના હર્ષમાં લોકો અશ્વને વધુવર પાસે આદર સહિત ખેલાવવા કુદાવવા લાગ્યા. કારણ કે સ્તરીખેલનકુર્દન[1] આદિ પ્રાયે શૃંગારવિધિને વિષે રહસ્યભૂત છે. જાનની સર્વ સ્ત્રીઓ હવે ગીત નૃત્યાદિકની સમાપ્તિ કરવાને છેવટે યથેચ્છ નૃત્ય કરવા લાગી; અને ગીત ગાઇને કામદેવને જગાડવા લાગી. પછી સર્વ વિઘ્નને દૂર કરનારી એવી ઉત્તમ મંગળવિધિ કરી રાજકુમારે પ્રિયા સહિત સ્વસ્થચિત્તે કૈલાસ જેવા આવાસને વિષે પ્રવેશ કર્યો. વિવાહ પૂર્ણ થયે શ્રેણિકનરપતિએ પુત્ર-અભયકુમારને અર્ધ રાજ્ય અને મંત્રિપદવી અર્પણ કરી, અથવા તો સદ્ગુણી ધુર્ય પુરૂષને પ્રાપ્ત કરીને કયો વિચક્ષણ જન તેનાપર ભાર ન નાખે? પછી રાજાએ કુમારને આજ પ્રમાણે બીજી રાજપુત્રીઓ પણ પરણાવી કારણ કે સાધારણ મનુષ્યો પણ બે ત્રણ સ્ત્રીઓ પરણે છે તો તેમનો અધિપતિ જે રાજા તે પરણે તેમાં તો શું કહેવું?

પછી અભયકુમારે પોતાના પ્રતિપક્ષિઓપર વિજય મેળવવા માંડયો; કેટલાક ગર્વિષ્ટ હતા તેમને સામ પ્રયોગથી જીત્યા, કેટલાએકને ક્ષમા આપીને પોતાના કરી લીધા; બીજાઓ લોભી હતા તેમને ભેટ આપીને નમાવ્યા; વળી કેટલાક અભિમાની હતા તેમને નમ્રપણે હરાવ્યા, જેઓ અવિશ્વાસુ હતા તેમનો ભેદથી પરાજય કર્યો; બીલકુલ વિરૂદ્ધ હતા તેમને ઋજુપણે, અને જેઓ બલવાન્ હતા તેમને શિક્ષા કરીને જીતી લીધા; સંતોષ થકી મુનિ લોભને જીતે તેમ. ગુરૂજનપર અતિ ભક્તિવાળો કુમાર પોતાને પિતાનો એક પદાતિ માત્ર ગણતો; અને લક્ષ્મણ જેમ રામનાં કાર્ય સાધતો તેમ, પિતાનાં, ગમે તેવાં અશકય કાર્યોને તે નિર્વિલમ્બે સાધી લેતો.

હવે ઇદ્રને માતલિ હતો તેમ પ્રસેનજિત્ રાજાને નાગ ના-

1 સ્તરીખેલનકુર્દન=સ્તરીનું (અશ્વનું) ખેલવું કુદવું વગેરે, અથવા સ્તરી (=શય્યા) ને વિષે ખેલવું કુદવું ઇત્યાદિ

મનો કામદેવ સમાન રૂપવાન્ સારથિ હતો. તે ગર્વિષ્ટ શત્રુરૂપી વૃક્ષનો ભંગ કરવાને હસ્તી જેવો, અને કલ્યાણ તથા કળાકોશલ્યના નિવાસસ્થાનરૂપ હતો. વળી તે સત્યવચની હોવાથી ધર્મપુત્ર યુધિષ્ઠિર સમાન અને દયાળુ હોવાથી પદ્મમિત્ર જેવો હતો. તે ઉત્તમ શ્રાવક હતો અને પોતાની સ્ત્રી શિવાય અન્યસ્ત્રીઓને બ્હેન સમાન ગણતો. તેને સુલસા નામની મહાપતિવ્રતા અને સમકિતધારી સ્ત્રી હતી, શરમાળપણું એ તેનો મ્હોટો સદ્ગુણ હતો. એક દિવસે રાત્રીને અંતે આ નાગસારથિ નીચી દૃષ્ટિ કરી દીર્ઘ નિઃશ્વાસ મૂકી, સદા દરિદ્ર એવા ધનના અર્થી પુરૂષની પેઠે વિચાર કરવા લાગ્યો-"હું પુત્રને ખોળામા બેસાડીશ; તેને ચુંબન કરીશ, વળી તેનું મસ્તક સુંઘીશ" આવો જે મારો મનોરથ હતો તે, પુત્ર વિના, અશોકવૃક્ષના પુષ્પની સમાન અફળ છે. બ્રહ્મચર્ય પણ ન પાળ્યું અને પુત્ર પણ ન થયો, આમ મારે તો કામની વિડંબનાને લીધે ન સધાયો આ લોક, કે ન સધાયો પરલોક; ત્રિશંકુની પેઠે, ન રહ્યો પૃથ્વીપર કે ન ગયો સ્વર્ગમાં." આવા વિચારમાં રજથી છવાઇ ગયેલા સૂર્યની પેઠે કાન્તિ રહિત થઇ ગયેલા પોતાના પતિને જોઇને સરલ સ્વભાવની સુલસા અંજલિ જોડી કોયલના જેવા મધુર સ્વરે બોલી-હે સ્વામિ, આજે શું સમુદ્ર અગ્નિરૂપ થયો છે, કે કંઇ અશ્વનો વિનાશ થયો છે, કે રાજા આપનાથી પરાઙ્મુખ થયા છે? અથવા કોઇ અન્ય સ્ત્રી આપના હૃદયમાં છે અથવા કઇ શરીરે પીડા થઇ છે કે જેથી આપ (રાહુથી) ઘેરાયેલા ચંદ્રમા જેવા દીસોછો? જો એ કહેવા જેવુ હોય તો આપ આ દાસીને કહેશો.

શોકસમુદ્રમાં પૂર્ણ ડુબેલો છતા પણ પ્રિયાનાં આવાં આશ્વાસક વચનો સાંભળી, ચાલતી વખતે ચળકાટ મારતા મણિવાળા નાગ (સર્પ) ની જેવો નાગસારથિ બોલ્યો-પ્રિયે ! તારા જેવી ભક્તિપરાયણા સ્ત્રીની પાસે શું ન કહેવા જેવું હોય ? કહ્યું છે કે "ચિત્તને અનુસરવામાં ચતુર એવી સ્ત્રીને, વિપત્તિને વિષે ઉપકાર કરનાર મિત્રને, ઉત્તમ સેવકજનને અને હૃદય જાણનાર

સ્વામિને આપણું દુઃખ નિવેદન કરીને સુખી થવું." હે પ્રિયે! જેમ તૃષાતુર જન જળની ઇચ્છા કરે છે તેમ હું પુત્રની વાછા કરૂંછું. કારણ કે મેઘ વિનાની પૃથ્વીની પેઠે પુત્ર વિના કુળની આશા વૃથા છે." સુલસાએ કહ્યું–હે નાથ, પુનઃ કોઇ કુળવાન્ બાળાઓનું પાણિગ્રહણ કરો; તેમનામાંથી કોઇને તો પુત્ર થશે; કારણ કે સામટું સંગ્રહ કરનાર કદિ નિરાશ થતો નથી. એ સાંભળી સારથિશિરોમણિ નાગ પણ કહેવા લાગ્યો–હે હરિણાક્ષિ તું એ શું બોલી? આ ભવમાં તો મારે તું એક સ્ત્રી છે તેજ હો, અન્ય કોઇની મારે ઇચ્છા નથી. હે મૃદુઅંગવાળી પ્રિયે, હું તો તારા અંગથીજ ઉત્પન્ન થયેલ કામદેવસમાન પુત્રને યાચું છું; હંસને હંસીના પુત્રનુંજ કામ છે, બકી એટલે કાગડીના પુત્રને તે શું કરે? વ્હાલી! તુંજ સર્વના સારભૂત થા; એમ જાણ કે હું ચંદ્રમા અને તું મારી ચંદ્રિકા છો; માટે નિરન્તર એવા ઉપાય યોજ કે જેથી મનકામના સિદ્ધ થાય. સ્વામીનાં આવાં વચનો શ્રવણ કરીને સુલસા નમીને બોલી–પ્રાણપતિ, ઉપાય તો અનેક છે; પણ ખરો ઉપાય તો એક સદ્ધર્મ જ છે, (જળને નિર્મળ કરનાર ફક્ત એક અગસ્ત્યજ હતા). એ ધર્મ ધનના અર્થીને ધન આપે છે, પુત્રના અર્થીને પ્રયાસ લઇ તેનું કાર્ય કરી આપે છે; ભોગોપભોગની ઇચ્છાવાળાઓને પણ તૃપ્ત કરે છે; અને પાપરૂપી પર્વતને ભેદવામાં વજ્રનું કામ કરે છે. વળી એ મુમુક્ષુજનને મોક્ષસુખ આપે છે, અને સ્વર્ગના અર્થીને સ્વર્ગનું સુખ આપે છે; અશેષ ભુવનમાં કોઇ પણ એવું કાર્ય નથી કે જે ધર્મથી સાધ્ય ન થાય. માટે હે આર્યપુત્ર, હું તે ધર્મ આદરીશ, તેજ કોઇ વખત ફળીભૂત થશે; કારણ કે ઉપાય આદરનારા મનુષ્યોને સુખે કરીને મન- વાંછિત સિદ્ધ થાય છે.

ત્યારપછી સુલસા (અન્ય આભૂષણોનો ત્યાગ કરીને) ફક્ત અલ્પ મુક્તાફળની માળા પહેરવા લાગી; પાપકાર્યના યોગથી દૂર રહેવા લાગી; ફક્ત એક વખત મોળું ભોજન કરી કૃશ થવા લાગી અને ફક્ત કસુંબાના વસ્ત્ર પહેરવા લાગી; અખંડ શીલ-

વ્રત પાળવા લાગી, વૈરાગ્યના શાસ્ત્રો વાંચવા લાગી, અને જાણે ચારિત્ર લેવાને ઇચ્છાતુર હોય તેમ તે શાસ્ત્રોની પૂર્ણ રીતે તુલના કરવા લાગી.

એ વખતે મહાવિસ્તારવંત એવા લક્ષવિમાનોવાળા સૌધર્મદેવલોકને વિષે અનેક સામાનિક લોકપાળોનો સુધર્મા નામે સ્વામી દેવતાઓનો ઈન્દ્ર હતો તેણે એકદા સભાને વિષે સિંહાસનપરથી આ સુલસાની અતિહર્ષ સહિત પ્રશંસા કરી કે-ભરતક્ષેત્રની ભૂમિને વિષે હાલ સુલસા શ્રાવિકા જેવી અન્ય કોઈ સ્ત્રી શ્રાવિકાના ગુણનું અનુપાલન કરનારી નથી; ચિંતામણિની રેખા કોઇ સ્થળે અથવા કોઇ સમયે શેષ મણિઓ પ્રાપ્ત કરી શકતા નથી. કોઇ મનુષ્ય, ખેચર, દેવ કે દાનવ એને ધર્મથી ચલિત કરવાને શક્તિમાન નથી. તો અન્ય દીન જન તો શુંજ કરી શકે ? એ સાંભળીને સભામાં બેઠેલો એક દેવતા અતિરોષે ભરાઇ કહેવા લાગ્યો-અહો ! ઇદ્ર પણ બંદિજનની પેઠે એક માત્ર સ્ત્રીની કેવી પ્રશંસા કરે છે ? નિશ્ચયે આ તો અનીતિ થાય છે. "એ સ્ત્રીને ચળાવવાને કોઇનામાં શક્તિ નથી" એમ તે કહેછે તે આપણને હલકા પાડનારા વચનો કહે છે, અથવા તો-મને કોણ નિષેધ કરનાર છે-એવી મ્હોટાઇના બળને લીધે એ એમ બોલે છે. કારણકે એવું સ્વામિત્વ સર્વ કોઇને બહુ રૂચે છે-કે જેને વિષે પોતાને કોની સંગતિ છે એ કહેવું પડતું નથી; પોતાના મનમાં આવે તેમ વર્તાય છે, અને અપયશનો જરા પણ ભય નથી. માટે હું હમણાંજ જઇને તેનું સાહસ ભેદી નાંખીને તેને ચળાવી આવુ છું. વાયુ જોસબંધ વાય છે ત્યારે વૃક્ષનામૂળ સુદ્ધાં હલી જાય છે તો આકડાનુ રૂ તો શાનુંજ નિશ્ચળ રહે ?

એવો નિશ્ચય કરીને સાધુનો વેપ લઇ તે દેવતા સુલસાને ઘેર જઇ ત્રણવાર નિસ્સિહિ કહી ઉભો રહ્યો; કારણકે ધુર્તપુરૂષોનું છળ આવુજ શાન્ત અને ભપકાવાળું હોય છે સાધુને જોઇને ધર્મ ઉપર મજીઠના રાગ (રંગ) કરતાં પણ અધિક રાગવાળી સુલસા પ્રફુલ્લિત વદને હર્ષાશ્રુ વર્ષાવતી આનન્દના

સમુદ્રમાં ડુબી જતી ઉભી થઇને તેમને નમી. પછી તેણે ભાવ સહિત તેમને પૂછયું–હે ભગવન્ આપનું આગમન શા કારણથી થયું છે? દેવસાધુએ ઉત્તર આપ્યો–ભદ્રે, એક ગુણવાન્ સાધુ રોગથી પીડિત છે તેને માટે વૈદ્યલોકોએ શુદ્ધ પરિપક્વ લક્ષપાક તેલ બતાવ્યું છે, માટે હું તેની ભિક્ષાને અર્થે તારી પાસે આવ્યોછું; કારણકે મુનિઓને શ્રાવકજનોજ ભિક્ષાનાસ્થાન છે. તે સાંભળી અતિહર્ષ પામી સુલસા બોલી–એ તેલ અને બીજું પણ આપને જે જોઇએ તે આપ ગ્રહણ કરો; જે સાધુના ઉપયોગમાં આવે તેજ ધન્ય છે, અન્ય સર્વ તો રાનનાં પુષ્પની જેવાં વૃથા છે. આ પૃથ્વીપર આજે જ મારો જન્મ થયો સમજુછું કારણકે આજે તમે મારી પાસે (વસ્તુને માટે) પ્રાર્થના કરવા આવ્યા છો. કુષ્માંડવલ્લીને[1] કલ્પવલ્લીની બક્ષિસ મળશે ખરી? એમ કહી તે ઘરમાંથી તેલનો ઘડો લઇને આવી; પણ તુરત તે દેવની શક્તિથી ભૂમિ ઉપર પડી ગયો. તેથી તે ભાંગી ગયો, પણ શ્રેષ્ઠભાવયુક્ત એવું તેનું (સુલસાનુ') મન ભાંગ્યું નહીં. બીજો ઘડો આણ્યો તે પણ તેજ પ્રમાણે ફુટી ગયો; પણ તેનો આત્મા લેશમાત્ર વિષાદ ન પામ્યો; નહિંતો તેનું નામ ચતુર્થ સંઘ (શ્રાવિકાઓ)ને વિષે સૌથી પ્રથમ (લેવાય છે તે) ન લેવાત. ત્રીજો ઘડો લાવી તો તે પણ ભાંગ્યો તથાપિ ચિત્તને વિષે પણ તેણે શાપ ઉચાર્યો નહીં. પણ હવે પોતે સાધુની પ્રાર્થના પૂર્ણ કરવાને બેનસીબ થઇ તેથી પોતાના આત્માની અતિ નિંદા કરવા લાગી. સુપાત્રને ખપની યોગ્ય સામગ્રી મારી પાસે હોવા છતાં પણ તેનો કેવી રીતે સહસા એકસામટો નાશ થયો? માટે હુંજ નિશ્ચયે અપુણ્યરાશિવાળી ઠરી; અથવા તો અજાના મુખમા કુષ્માંડ ફળ સમાયજ કયાંથી? પેલા દેવતાએ પણ તેની આવી શ્રદ્ધા અને મેરૂ સમાન નિશ્ચળ સ્વભાવ જોઇને, પોતાની ઉત્તમ કાન્તિવાળું રૂપ જાહેર કર્યું, જેમ ઇદ્રે ભરત પાસે પોતાનો અંગુઠો (જાહેર) કર્યો હતો તેમ.

---

[1] કુષ્માંડ એક હલકી જાતનો વેલો થાય છે કલ્પવલ્લી–કલ્પવૃક્ષની લતા. સુલસા કહે છે કે મારા જેવી કુષ્માંડવલ્લીને કલ્પવૃક્ષની બક્ષીસ કયાંથી?

આમ પોતાના મૂળ રૂપમાં પ્રસિદ્ધ થઇને તે દેવ કહેવા લાગ્યો–હે કલ્યાણિ, સુરલોકને વિષે ઇંદ્રે તારી પ્રશંસા કરી, પણ દૂરભવ્ય જન જિનેશ્વરની વાણીને જેમ માને નહિ તેમ મારા જેવા મૂર્ખશિરોમણિએ એ વાત સત્ય માની નહિં. હું સૌધર્મકલ્પનો નિવાસી દેવ છું. જેવી રીતે સનત્કુમારની ધર્મને વિષે પરીક્ષા કરવાને પૂર્વે બે દેવતા આવ્યા હતા, તેવી રીતે હું પણ ધર્મશીલને વિષે તારી પરીક્ષા કરવાને પૃથ્વી ઉપર આવ્યો છું. હે ઉત્તમ શ્રાવિકા, દેવલોકના અધિપતિએ કહી હતી તે કરતા પણ તું અધિક છે. કારણ કે સુવર્ણની શલાકાની જેમ તું છેદ–તાપ–અને કસને વિષે પૂર્ણ નીવડી છો. હે સુશ્રાવિકા, તું સદ્‌ગુણોની એક ભૂમિરૂપછો, તથાપિ તારામાં એક પરમ દોષ છે કે તે તારી ક્ષારસમાન ઉજ્વળ કીર્ત્તિવડે સૌધર્મદેવલોકને શ્વેત બનાવી દીધું છે, તો હવે "એ દેવલોકને વિષે વિમાનો પાચવર્ણના છે" એવું જે જિનેંદ્રનું વચન છે તેને દેવતાઓનો સમાજ કેવી રીતે માનશે, કારણ કે તેઓ સાક્ષાત્ તેમને ઉજ્વળ દેખે છે. હે સમ્યકત્વરત્નના નિધાનની ભૂમિરૂપ પવિત્રાંગી સુલસા, હું તને શું આપી શકું એમ છું? તોપણ કંઇક માગ કે જેથી દેવદર્શન નિષ્ફળ ન જાય. તે સાંભળીને સુલસા સ્વામીના સંતોષને અર્થે કહેવા લાગી–નથી મારે દ્રવ્યની ખામી, કે નથી મારે કામભોગની જરૂર, કે નથી મારે નિશ્ચળ એવા ધર્મની અપૂર્ણતા; મારે ફકત દેવીની પેઠે એક પુત્રની ખામી છે. લક્ષ્મીથી ભરપૂર એવુ છતાં પણ મારૂં ઘર, પુત્રવિના, પીલતા છતાં રસ ન નીકળે એવા ઇક્ષુદંડ જેવુ નીરસ, અને કાકપક્ષીના શબ્દ જેવુ ફીકકું જણાય છે. માટે હે દેવ, જો તમે સંતુષ્ઠ થયા છો એ સત્યજ હોય તો, મારા કર્મબંધનો હેતુ નિકાચિત ન હોય તો મને પુત્ર આપો, કારણ કે નિકાચિત કર્મબંધ હોય છે ત્યાતો જિનેશ્વર ભગવાન્ પણ કંઈ કરી શકતા નથી, તો બીજા તો કયાંથીજ કરી શકે? પણ એ દેવતાએ સુલસાને પુત્રનો અભાવ જોઇને એને બત્રીશ ગોળી આપી, અને કહ્યુ કે "આ ગોળીઓ તું અનુક્રમે ખાજે;

તને બત્રીશ પુત્ર થશે. હવે તારે જ્યારે જ્યારે જરૂર પડે ત્યારે મને સ્મરણ કરવો; હું પુનઃ આવીશ." એમ કહીને તે અન્તર્ધાન થઈ ગયો. દેવતાઓને જો સત્વથી જીત્યા હોય તો તેઓ કિંકર કરતાં પણ અધિક થાય છે.

હવે **સુલસા** મનમાં વિતર્ક કરવા લાગી—જો હું આ ગોળીઓ અનુક્રમે ખાઇશ તો ઈષ્ટ એવા પણ બાળકોની અશુચિ નિરંતર કોણ દૂર કરશે ? માટે હું એ સર્વ ગોળીઓ એક સાથેજ ખાઇ જાઉં; જેથી મારે એક પણ બત્રીશલક્ષણયુક્ત પુત્ર થશે; અને એકજપુત્રવાળી સિંહણ શું સુખમાં નથી રહેતી ?" (રહેજ છે). એવો નિશ્ચય કરીને સુલસા એ સર્વ ગોળીઓ એકજકાળે ખાઈ ગઇ: પ્રાણીઓને બુદ્ધિ અને ચેષ્ટા નિરન્તર કર્મને અનુસારેજ થાય છે. હવે સુલસા એકજ વખતે બત્રીશે ગોળીઓ ખાઇ ગઇ તેથી તેને બત્રીશ ગર્ભ રહ્યા; દેવતાઓ એ સ્પષ્ટ વચન કહ્યાં હોય તોપણ પ્રાણી વિપરીત ચાલે છે એ આશ્ચર્ય પણ અહિં જોયું ! કૃશઉદરવાળી સુલસા, સ્વભાવથીજ વજ્ર સમાન ગુરૂ એવા ગર્ભને વહન કરવાને અસમર્થ થઇ. કારણ કે મૃદુ એવી સહકારની શાખા પાકીને તૈયાર થયેલા આમ્રફળને ધારણ કરી શકતી નથી. પણ ઉપાયની જાણ એવી સુલસાએ પેલા દેવતાને હૃદયમાં ધારીને કાયોત્સર્ગ કર્યો; કારણ કે સંપત્તિ આપવાને જે સમર્થ છે તે વિપત્તિનો નાશ કરવાને કેમ શક્તિમાન્ ન હોય ? સ્મરણ કર્યાની સાથેજ તે એ ઉત્તમ શ્રાવિકાની પાસે આવ્યો, પણ એમાં કંઇ વિચિત્ર નહોતું કારણ કે મહાન્ પુરૂષો પોતાની પ્રતિજ્ઞા પાળવામાં એક્કા હોય છે. તેણે આવીને કહ્યું—હે ધર્મશીલ સુલસા, તેં મને હમણાં શા માટે યાદ કર્યો ? આપણે સમાન ધર્મના છીએ, માટે તારા બંધુને કહેતી હો તેમ મને કહે. તે સાંભળીને તેણે પણ પોતે સર્વ ગોળી એક સાથે ખાઈ ગયાની વાત તેની આગળ કહી સંભળાવી; કારણકે બાળક પણ રૂદન વિના સ્તનપાન પામતું નથી. દેવતાએ એ સાંભળી કહ્યુ—તું એ સર્વ એક સાથે ખાઇ ગઇ તે તેં ઠીક ન કર્યું.

એમ કરવાથી તને એટલીજ સંખ્યામા ગર્ભ રહ્યા છે, કારણકે જેટલા બીજ હોય તેટલા અંકુરો ઉત્પન્ન થાય છે. તને પુત્રો થશે તે બત્રીશે ગુણશાલી થશે; પણ એમનું સર્વનું આયુષ્ય સરખું થશે, અથવા તો ભાવિ વસ્તુ બનવાની હોય તેજ બને છે. હું તારી પીડા દૂર કરીશ, તું વિષાદ કરીશ નહિં." એમ તેને સમજાવીને દેવતા સ્વર્ગમાં ગયો. સુલસા પણ વ્યથા દૂર થવાથી, વિદેહભૂમિ ઊંચાઊંચા વિજયોને ધારણ કરે છે તેમ ગર્ભને ધારણ કરવા લાગી. પૂર્ણ માસે અને દિવસે, એણે પ્રશસ્તસમયે અને ઉત્તમ મુહૂર્તે, કમલિની પદ્મોને જન્મ આપે તેમ, બત્રીશ શ્રેષ્ઠ અને ગુણવાન્ પુત્રોને નિર્વિઘ્ને જન્મ આપ્યો.

તે વખતે સારથિશિરોમણિ નાગશ્રાવકે પણ વધામણી લાવનારને સારી રીતે સંતોષ્યા. સંતતિ નથી હોતી તેને એક પણ પુત્ર અવતરે તે પ્રીતિદાયક થઈ પડે છે તો આને આ બત્રીશ વિશેષ હર્ષ આપે જ. પિતાના નેત્રને અમૃત સમાન એવા એ પુત્રોનું ધાત્રીઓ પરિપાલન કરવા લાગીઃ એમનું શરીર રૂપ અને સૌભાગ્યથી શોભવા લાગ્યું, અને એઓ રાજપુત્રોની જેમ વયે વૃદ્ધિ પામવા લાગ્યા. અંક–શીર્ષ–ખભા–ચરણ–પૃષ્ટ–અને ભુજા, એમ સર્વ અંગે વળગેલા પુત્રોથી નાગસારથિ, ફળના ભારથી લચી ગયેલા ઊંચા ઉદુંબર વૃક્ષ સમાન શોભવા લાગ્યો. વળી તે વારંવાર તેમના ચુંબન–આલિંગન વગેરેથી પોતાના મનોરથ પૂર્ણ કરવા લાગ્યો; અથવા તો ભાગ્યવાન્જનને આ લોકની લક્ષ્મી તો હોયજ, પણ પરલોક સંબંધી લક્ષ્મી યે તેને હસ્તને વિષે છે. અનુક્રમે સર્વે પુત્રો સમાન વયના હોઇ અશેષ કળાને વિષે નિપુણ થયા, અને રાજહંસનું અન્ય હંસો અનુગમન કરે તેમ તેઓ શ્રેણિકરાજાનું અનુગમન કરવા લાગ્યા; તથા રાજ્યલક્ષ્મીના સ્વામિ શ્રેણિકમહીપતિનું સારથિપદ બજાવવા લાગ્યા; કારણકે પુત્રો પિતાના ક્રમથી ચાલ્યા આવતા પદનું પરિપાલન કરેજ છે.

આ વખતે, મેરૂપર્વતની ઉપર જેમ અમરાવતી નગરી છે

તેવી રીતે મધ્યમખંડને વિષે એક વિશાળ અને પૃથ્વીના તિલકભૂત **વૈશાલિકા** નામની નગરી હતી. દક્ષિણદિશાને પૂરી નાખતી તે કુબેર જેવા અનેક શ્રેષ્ઠીઓથી ઉભરાઈ ગઇ હતી અને આકાશ સુધી પહોચતા સુધાસમાન ઉજ્વળ દેવમંદિરોને લીધે જાણે અલકાપુરીને હસી કાઢતી હતી. વિદ્વજ્જનના અંતકરણની પેઠે તેના બજારો ભિન્નભિન્ન પ્રકારના રસ-સૂત્ર-અને નાના પ્રકારના અર્થથી ભરપૂર હતા. તર્કશાસ્ત્રની પેઠે તેમાં બહુ પ્રકારના રત્નો હતા; અને ત્યા ફળનો નિર્ણય કરવાને તર્કસહિત ન્યાય થતો હતો. વળી તેને વિષે, સ્ત્રી-પુરૂષ-હસ્તી-અશ્વ-મયૂર-હંસ સરોવર-કમળપુષ્પો વગેરેના ચિત્રામણવાળા નાનાપ્રકારના ગવાક્ષો, ચુનાથી ધોળેલા-પુતળીવાળા-સેંકડો સ્તભોવાળી અતિવિશાળ શાળાઓ, અને નિર્મળ-સ્વદિષ્ટ અને સુગંધિ જળવાળી પરબો ચિરકાળ પર્યન્ત જોઇને પાન્થજનો, યુવાનપુરૂષો સ્વરૂપવાન્ તરૂણીને જ જોઇને જેમ, તેમ પોતાના ઘર તરફ જવાની ઇચ્છા કરતા નહોતા.

એ નગરીમાં હૈહયકુળનો ચેટક નામે મહીપતિ રાજ્ય કરતો હતો, જેના ગર્વરૂપી સર્પે તેના શત્રુગણને દંશ દીધા હતા. પોતે સૂર્યની સમાન તેજરૂપી લક્ષ્મીનું ધામ હતો, અને તેનો ચંદ્રમા સમાન ઉજ્વળ યશ સમસ્ત જગત્‌ને શ્વેત બનાવી દેતો હતો છતાં તેના શત્રુઓના મુખપર તો કાળાશ પાથરી દેતો હતો એ એક વિચિત્રતા હતી! પણ અહો! વિધાતાની પ્રતિકુળતા દુઃખદાયક જ છેઃ તેની લોકોત્તર ખડ્ગલતા તેના શત્રુઓની સ્ત્રીઓનાં ખારાં અને કંઇક ઉષ્ણ નેત્રજળથી સિંચાતાં છતાં, સ્વાદિષ્ટ અને શીત ફળને આપતી હતી. નીતિમાન્ એવો એ રાજા જેમ અન્ય જનોના અપરાધ સહન કરતો નહીં તેમ પોતાના દોષ પણ સહન કરતો નહીં જે પોતાની પષ્ઠીનું જાગરણ કરે નહી તે બીજાની પષ્ઠીને દિવસે તો શાનોજ જાગૃત રહે? યાચકોને નિરન્તર દાન આપનારો એનો દક્ષિણ કર કદાપિ પરાઙ્મુખ થતો નહીં, પણ શત્રુને પૃષ્ટભાગે બાણ આપવામાં

(નારવામાં) તો પરાઙ્મુખજ રહેતો. આશ્રય લેવા યોગ્ય પુરૂષોમાં અગ્રણી એવો એ ભૂપાળ સત્ત્વનો ભંડાર હોઇ, શરણાગત દીન મનુષ્યોને, મહાસાગરે પર્વતોને ઇંદ્રપ્રતિ સોંપી દીધા તેમ [શત્રુને] સોંપી દેતો નહીં. વળી એ મહીપતિ ધર્મને પિતા સમાન અને પ્રાણીમાત્ર પ્રતિ જે દયા-એને જનની સમાન ગણતો; સાધર્મિકજનો તરફ સ્નેહાળુ બાન્ધવની બુદ્ધિએ જોતો; અને પ્રજાને પુત્ર સમાન માનતો પ્રતિદિન માતપિતાના સ્મરણ વડે તો એ વિવેકી નૃપતિ પોતાના ચિત્તને પવિત્ર કરતો; સ્વાધ્યાયરૂપી પ્રકાશવડે વાણીને, અને જિનેશ્વરભગવાન્‌ની પ્રતિમાના પૂજનવડે પોતાની કાયાને પવિત્ર કરતો હતો. અથવા એ શ્રી· વર્દ્ધમાનસ્વામીના માતુલ [મામા] ના હું કેટલાક ગુણ વર્ણવું? રણક્ષેત્રને વિષે એક દિવસે ફક્ત એકજ બાણ ફેંકવું એવો સુદ્ધાં એને નિયમ હતો. જેમ હેમગિરિને દક્ષિણ દિશાને વિષે ગંગા પ્રમુખ નદીઓ,[1] તેમ આ રાજાને પૃથક્ પૃથક્ સ્ત્રીથી જન્મ પામેલી, પવિત્રતારૂપી ભુમિવાળી, સાત પુત્રીઓ હતી. દેદિપ્યમાન આભુષણોમાંના રત્નોના કિરણોના સમૂહવડે સર્વ દિશાઓને પ્રકાશમય કરી દેતી એ કન્યાઓ પોતાના આવાસને વિષે ફરતી ત્યારે સ્વર્ગમા ફરતા સસોપનારા સમાન વિરાજી રહેતી પણ પરમાર્થવેદી વિશાલાનો સ્વામી એમના વિવાહની ના જ કહેતો; એજ હેતુથી લોકો સેંકડો કુંભોએ (ઘડે) ન્હાતા છતાં, એક બિન્દુમાત્રનો એમને સ્પર્શ થતો નથી. તોપણ પાચ કન્યાની માતાઓએ તો રાજાને વિવેકથી સમજાવી તેની આજ્ઞા લઇ પોતાની પુત્રીઓને પરણાવી, કેમકે ઉત્તમ સ્ત્રીઓનો એ કુળધર્મજ છે કે સર્વ કાંઇ પતિને પૂછીને કરવું· વીતભયા નગરીના સ્વામી શ્રીમાન્ ઉદાયન ભૂપતિ વેરે પ્રભાવતીનો વિવાહ કર્યો, ચંપાનગરીના રાજા દધિવાહન નૃપતિને પદ્માવતી દીધી, કાશાંબી નગરીના અધિપતિ શતાનિક ભૂપાળની સાથે મૃગાવતીનાં લગ્ન કર્યાં, ચોથી શિવા.ના-

---

[1] હેમગિરિ-પિતા-થી દક્ષિણદિશારૂપી માતાની કુક્ષિએ ઉત્પન્ન થયેલી નદીરૂપી પુત્રીઓ

મની કન્યાને ઉજ્જયિની નગરીના સ્વામી પ્રદ્યોતનામના નરપતિ વેરે પરણાવી, અને જ્યેષ્ઠાને શ્રીમાન્ મહાવીર તીર્થંકરના મ્હોટાભાઈ નંદિવર્દ્ધનને દીધી. બાકીની બે સુજયેષ્ઠા અને ચેલ્લણા કુમારી રહી. અંગે ઉત્તમ વસ્ત્રાલંકાર ધારણ કરીને તે બન્ને હસ્તને વિષે પોથીઓ રાખી ફરવા લાગી અને માંહોમાંહે એકબીજાથી શ્રેષ્ઠ હોવાનું અભિમાન કરવાને લીધે જાણે સરસ્વતી અને લક્ષ્મી હોય એવી જણાવા લાગી. જવું-આવવું-બેસવું-ચૈત્યપૂજા કરવી-પ્રતિક્રમણ કરવાં, એવાં એવાં જેમનાં મુખ્ય કૃત્યો છે એવી તે ઉભય બાળાઓ એકબીજાની પ્રતિબિંબ હોયની તેમ નિત્ય સાથેજ રહીને કલા ગ્રહણ કરવા લાગી.

એકદા, હંસીઓથી ભરેલા એવા સરોવરને વિષે બકી (કાગડી) આવે તેમ, ચેટકરાજાની કુમારીઓના આવાસમાં એક વૃદ્ધ કુતાપસી આવી. મરૂગ્રામની સભાને વિષે હોયની તેમ, આ કન્યાઓની પાસે તે આ પ્રમાણે કહેવા લાગી-જળશુદ્ધિ એજ ધર્મનું મૂળ છે, તે વિના સર્વ જગત્ ભ્રાન્તિમાં પડ્યું છે. જુઓ ! કોઇ હસ્તને વિષે દંડના આયુધવાળા, ચક્ર ધારણ કરનારા, અને મુખે વસ્ત્ર રાખનારા, કેશલુંચન કરાવીને કલેશ પામે છે, તો બીજાઓ, ઘેલા માણસની પેઠે ઉભા ઉભા ભોજન લે છે અને નગ્ન રહી સંતાતા ફરે છે. કેટલાએક પોતાના શરીરને ખરની પેઠે ભસ્મવાળું કરે છે અને જટાને વિષે વૃથા ભાર વહન કરે છે, તો બીજાઓ સ્ત્રીઓની પેઠે કટિભાગે વસ્ત્ર પહેરી ગોપાળની જેમ ગોકુળને વિષે ફર્યા કરે છે. કેટલાએક વળી અન્નના અર્થી હસ્તને વિષે ભાંગેલા માટીના પાત્રને લઇને રંકભાવ ધારણ કરે છે. પણ એ સર્વની જલશુદ્ધિવિનાની ચેષ્ટાઓ ફોતરા ખાંડવા જેવી (વૃથા) છે.

એ સર્વ સાંભળીને, શાસ્ત્રને વિષે તીક્ષ્ણ બુદ્ધિવાળી સુજ્યેષ્ઠાએ તેને કહ્યું-અરે તાપસી, તું સ્મશાનને વિષે રહીછો તેથી તને આ વાયુ થયું છે ? કે ઘેલી બની ગઇછો ? અથવા તને સન્નિપાત થયો છે ? બલિષ્ટ ગ્રહોએ તારૂં ગ્રહણ કર્યું છે ?

તને કોઇએ ઠગી છે ? અથવા વૃદ્ધાવસ્થાને લીધે તું કંઇ ચળી ગઇ છે ? કે જેથી તું આવી વિપરીત વાત સમજાવે છે ? તું "જલશુદ્ધિ એજ ધર્મ" એમ જે કહે છે તે સત્ય નથી. શુદ્ધિ તો પાંચ પ્રકારે છે-પ્રથમ દયાશુદ્ધિ, બીજી સત્યવચનશુદ્ધિ, અને ત્રીજી તપશુદ્ધિ છે; ચોથી શુદ્ધિ પોતાની ઇંદ્રિયો ઉપર વિજય મેળવવો એ છે; અને જળશુદ્ધિ તો છેલ્લી છે. એ ચાર શુદ્ધિ વિના જળશુદ્ધિ ગમે એવી રીતે કરે તોપણ પાપરૂપી પંકથી લેપાયલો આત્મા મદ્યના પાત્રની જેમ શુદ્ધ થતોજ નથી. હે દુષ્ટ બુદ્ધિવાળી ! જો જળને વિષે પડી તેને ખુબ મંથન કરવાથીજ ધર્મ સધાતો હોય તો તો જળમાંજ રહેનારા શિશુમાર-મત્સ્ય-બક આદિ પ્રાણીઓ સૌથી પ્રથમ સ્વર્ગે જાય. જો જળથીજ પરલોકસિદ્ધિ થાય છે તો તેં આવો દંભરૂપ પાખંડ કેમ આદર્યો ? દેડકીની પેઠે નદીના જળમાં તું કેમ નથી પડી રહેતી ? પવિત્ર અને માનયુક્ત જળથી શુદ્ધિ કરી જિનોપદિષ્ટ માર્ગને વિષે પ્રવર્તનાર પ્રાણીઓજ સંસારસાગરને તરી જાય છે; પણ તારા જેવા પ્રાણીઓ તો બીજાઓને સાથે લઇને ડુબે છે.

એ સાંભળીને તાપસીમાં તો ઉત્તર આપવાનું સામર્થ્ય રહ્યું નહીં; તેનું ચિત્ત વિલક્ષ બની ગયું; અને તેણે મૌન ધારણ કર્યું. કારણ કે જગત્‌ને વિષે સૂર્યની પ્રભા સ્ફુરાયમાન થાય એટલે પતંગીઆની કાન્તિને કયાંથી અવકાશ મળે ? પછી પોતાની સ્વામિનીના મતનો વિજય થયો તેથી હર્ષ પામેલી અંતઃપુરની દાસીઓ શોર મચાવી મૂકી પરસ્પર તાળી દેવા લાગી, અને ન્હાનાં બાળકો કોઇ ઘેલી થઇ ગયેલી સ્ત્રીને હસે તેમ, મ્હોટેથી તેનો ઉપહાસ કરવા લાગી; એટલુંજ નહિં, પણ, એમ થવાથી નિસ્તેજ થઇ ગયેલા મુખવાળી તે તાપસીને સાપણની જેમ કઠેથી પકડીને બહાર કાઢી મૂકીઃ બિચારી દુઃખી તો હતી તેને વળી વધારે દુખી કરવાને ચુંટવા માંડી (પડયા ઉપર પાટુનો માર પડયો). આમ થવાથી તે વિચારવા લાગી-અહો ! આમણે પણ મારો તિરસ્કાર કર્યો ? રાજાની આવી વિદ્વાન્ ગ-

ણાતી પુત્રીએ મને શામાટે આ પ્રમાણે કાઢી મૂકાવી ? પોતે વિદ્વાન્ છે માટે મારા જેવી ભોળા સ્વભાવ વાળીને તો તે કશા લેખામાં ગણુતી નથી; માટે જો હું એને શિક્ષા ન કરૂં તો ભિક્ષા શિવાય હું કંઇ જાણુતીજ નથી (એમ સમજવું) પણ એને કયે પ્રકારે સારી રીતે શિક્ષા અપાય ? હા, સમજાયું. એને અનેક સપત્નીઓને વિષે નાખું, કારણકે સ્રીઓને એ મ્હોટું દુઃખ છે.” એમ વિચારીને એણે એક છબિ આળેખના-રીની પેઠે તે રાજકુમારીનું રૂપ એક પટપર આળેખી લીધું.

પછી વિધાતાના સર્વ નિર્માણના સારરૂપ એવા એ રૂપને તેણે જઇને શ્રેણિકરાજાને બતાવ્યું. એ મહીપાળ પણ પટમાં ચિત્રેલી આકૃતિને નિહાળીને અન્ય સર્વ સ્રીસમાજને વિરૂપજ ધારવા લાગ્યો, અને તેને વિષેજ એકતાન થઈ વારંવાર શીર્ષ ધુણાવતો ચિત્તને વિષે સંતોષ પામવા લાગ્યો.—સ્નિગ્ધ અને ભ્રમર સમાન નીલ એવો જે એનો કેશપાશ છે તે જાણે, તેણી-એ પોતાના સ્વરવડે મયૂરને જીતીને, તેની પાસેથી, સુભગ સ્રીઓના અભિમાનરૂપી વિષને ઉતારવાને, આગ્રહ કરીને, તેનો કળાપ લઇ લીધો હોયની (એવો સુંદર જણાય છે) ! એના અ ત્યન્ત ગોળ મુખને જોઇને, પૂર્ણિમાનો ચંદ્રમા તો એવી રીતે ભગ્ન થઈ ગયો કે કથંચિત્ કૃષ્ણપક્ષ પામીને પણ તે દિવસે દિવસે કૃશ થતો જાય છે. એના નવનીત અને રૂ સમાન સુકોમળ બાહુ જાનુપર્યન્ત પહોચેલાં છે, તે જાણે, પરાજય પામવાથી પલાયમાન થઇ જતી રતિ અને પ્રીતિને કેશવતી પકડી લેવાનેજ હોયની ! આણે નિશ્ચયે કોઈ બે લોકની સ્રીઓપર વિજય મેળવ્યો જણાય છે, નહિં તો પ્રજાપતિ પાસેથી એને પુષ્ટ પયોધરના મિષે બે સુવર્ણ-કુંભ શેના મળે? અહો ! એના અતિકૃશ એવા ઉદરે પણ ત્રણ રેખા પ્રાપ્ત કરી છે! પણ એમાં આશ્ચર્ય નથી; કારણ કે આ લોકમાં સ્થૂલતાથી કંઈ પણ મળતું નથી, મધ્ય-સ્થતા એજ અભ્યુદયનો હેતુ છે આનો અપ્રતિમ નિતમ્બભાગ કેવો અત્યન્ત મૃદુ-વિશાલ-અને ઉન્નત છે, નિશ્ચયે એજ સ્થળ-

રૂપી દુર્ગપર રહીને કામદેવરૂપી ભિલ્લ નિરન્તર યુવાનોને (બાણવતી) વિંધે છે. નિરન્તર ફળદાયી અને અતિ સત્વવાળા એવા એના ઉરૂને, સારરહિતમધ્યભાગવાળા અને એકજવાર અલ્પફળને આપનારા એવા કદલીવૃક્ષની ઉપમા કેવી રીતે અપાય? જ્યાં સુધી આ સ્ત્રીના વિશાલ નેત્રો અને મૃદુ તથા સરલ જંઘા જોઈ નથી ત્યા સુધી હરિણીઓ ભલે હર્ષમા પોતાના પુચ્છ હલાવે અને આકાશને વિષે કૂદકા મારે! વળી એના સંવમિત અને કાન્તિના ભારવડે રક્ત થયેલા ચરણો શત્રુઓની (કમળોની) સંગાથે યુદ્ધ કરવા લાગેલા જોઇનેજ જાણે પદ્મ દેવી જળદુર્ગને વિષે મગ્ન થઇ હોયની! (અહો એનું, યુદ્ધ જોવાનું કૌતુક પણ પૂર્ણ થયું નહીં!) આમ એનું રૂપ અવર્ણ્ય છે, એનું સૌન્દર્ય અમાનુષ છે, અને એનું લાવણ્ય અપૂર્વ છે! અથવા તો આનામાં સર્વ કંઈ લોકોત્તર જ છે (આ લોકમાં ન હોય તેવું છે). ત્રણે જગત્‌ને વિષે, મહાન્ સ્ત્રીમંડળને ઉત્પન્ન કરતા વિધાતાના શિલ્પની અહિંજ (આ રૂપમાં જ) પરાકાષ્ટા છે, જાણે કે યોગનો અનેકવાર અભ્યાસ કરનારા યોગીનું જ્ઞાન અહિંજ તારતા (નિર્મળતા) પામ્યું હોયની!

આ પ્રમાણે, વૃદ્ધા તાપસીએ આણેલા પટ્ટમાં ચિત્રેલું રૂપ ધારી ધારીને નિહાળી રહી શ્રેણિક મહારાજા તેને પુછવા લાગ્યો– આ તારી છબિ શેની છે? લાવણ્ય અને સૌભાગ્યના નિધિરૂપ એવી આ મૃગાક્ષી કોઈ ઉત્તમ કવિએ કલ્પેલી મહાકથા જેવી કલ્પના છે કે રામકથા જેવી સત્યવાત છે? પેલીએ ઉત્તર આપ્યો–હે નૃપતિશિરોમણિ શ્રેણિકમહારાજા, એ જેવી હોય તેવી જ આળેખવાનું કોનામા સમર્થ્ય છે? વિધાતાના હસ્તથી પણ તે [1]ઘુણાક્ષરન્યાયે જ આવુ રૂપ પામીને બ્હાર પડી છે. સવિશેષ રાગ ઉત્પન્ન થવાથી તેણે પુન પૂછયું–જેમ શચી (ઇંદ્રાણી) સ્વર્ગને અલંકૃત કરે છે તેમ આ મનોહર નારી તેના ચરણકમળ વડે કઇ નગરીને અલંકૃત કરે છે? તથા સીતાનો જેમ જનક તેમ એનો કોણ પિતા છે? તથા અસંખ્ય પુણ્યના ભાજન

[1] અજાણતા

એવા કોઇ નરે એનો કર ગ્રહણ કરેલો છે કે નહિં ? એટલે એ તાપસી સદ્ય સ્ફુરાયમાન અને તાર સ્વરે હર્ષ સહિત કહેવા લાગી–હે નરેંદ્ર, એ નામે અને ગુણે 'સુજયેષ્ઠા' એવા નામથી જગત્‌ને વિષે વિખ્યાત છે. મહામૂલ્યવાન્ મણિથી સુવર્ણની મુદ્રા શોભી ઉઠે છે તેમ એનાથી વૈશાલિકા નામની નગરી દીપી રહી છે; અને અમૃતનો જેમ ક્ષીરસમુદ્ર જનક છે તેમ એનો ચેટકનૃપતિ જનક છે. એ હજુ કુમારી છે, તેજ બહુ સારૂં છે; પણ લક્ષ્મી જેવી એ સ્ત્રીનો હવે કયા ઉત્તમ પુરૂષની સાથે સંબંધ થશે તે હું જાણુતી નથી; કારણકે વિધાતાની વૃત્તિ અન્ય કોઇને આધીન નથી. જો તમે એનો કર નહિં પ્રાપ્ત કરો તો તમે પૃથ્વીનો કર ગ્રહણ કર્યો છે તે વૃથા છે; કારણકે એનું ફળ જે વિષયોપભોગ તે સ્ત્રીથીજ છે; અને સ્ત્રી જોઇએ તો આ સ્ત્રીજ શ્રેષ્ઠ છે. હે રાજન્, તમારૂં રાજ્ય લક્ષ્મીથી પૂર્ણ છે; પણ જ્યાં સુધી સુજયેષ્ઠા નથી ત્યાંસુધી ઘૃતની ધારા વિનાના ભોજનની પેઠે, તે સર્વ સ્વાદરહિત છે." પછી શ્રેણિકરાજાએ તેને, વસ્ત્રાદિથી સંતોષી વિસર્જન કરીઃ કારણકે જેવો તેવો માણસ પણ ઈચ્છિત અર્થ નિવેદન કરનારની ભક્તિ કરે છે તો પૃથ્વીનો સ્વામી કરે તેમાં તો શું કહેવું ?

હવે એ તાપસી ગયા પછી, રાજાએ પોતાના અંગીભૂત એવા એક ચતુરદૂતને ચેટકરાજાની પાસે મોકલ્યો; કારણકે પ્રયોજનના અર્થી જનો ફક્ત ઉપાય કરે છે; પણ સિદ્ધિ થવી ન થવી એ દૈવાધીન છે. તે દૂત શ્રેણિકભૂપતિના મનની સાથે વિશાલાનગરીમાં જઈ ત્યાંના રાજાને નમન કરી શ્રેણિકરાજાનો સંદેશો યથાવત્ કહેવા લાગ્યોઃ કારણકે દૂતનો ધર્મ સ્ફુટ રીતે એવોજ છે. દૂતે કહ્યું–હે નરેંદ્ર, અમારો શ્રેણિકમહીપતિ આપની પાસે ગૌરવ સહિત આપની કન્યા સુજયેષ્ટાની પ્રાર્થના કરે છેઃ અથવા સર્વ રાજાઓનો ચિરકાળથી આદરાયેલો એજ માર્ગ છે. શ્રેણિકનરપતિ સમાન વિશ્વનો એકવીર, ભાગ્યવાન્ અને ધૈર્યવાન્ વર મળતો હોય તો પછી શું અરૂં રહ્યું ? કારણ કે

કન્યાજન છે તેને જેને તેને આપવી તો પડશેજ. હે મહારાજા, જળયુક્ત મેઘને વિષે ઝબકારા કરતી વિદ્યુત્ જેવી શોભે છે તે-વીજ આ આપની કન્યા શ્રેણિકરાજાના સંબંધથી શોભશે. માટે આ સંબંધ બહુ ઉચિત છે.

એ સાંભળીને ચેટકરાજાએ કહ્યું-હે દૂત, તારો સ્વામી વાહીકગોત્રનો છતાં હૈહયવંશની કન્યાની યાચના કરે છે તો તે પોતાને (-ની જાતને) ભૂલી ગયો જણાય છે; કારણ કે લીંબડાને વૃક્ષે કલ્પલતા શોભે ખરી? પદ્મરાગમણિ રૂપાની મુદ્રિકાને વિષે શોભે ખરૂં? માટે તારા સ્વામીના ગુણનું વર્ણન હવે બંધ કર; તેના કુળ ઉપરથી જ તેના ગુણ જણાઈ આવે છે. માટે હું મારી પુત્રી આપવાનો નથી, જે પગે તું આવ્યો છું તે પગે જ પાછો ચાલ્યો જા. આવું સાંભળીને એ દૂત, (કંઈપણ વૃદ્ધિ કર્યા શિવાય) પોતાનું મૂળ દ્રવ્ય લઇને વણિક્પુત્ર જાય તેવી રીતે, જેવો આવ્યો હતો તેવો પાછો ગયો. તેની પાસેથી નિષેધની વાત સાંભળીને મગધાધિપતિ વિષાદ પામ્યો, કહ્યું છે કે અકેક આશા સારી, એક સામટી પચાસ નહિં સારી.

એ વખતે હાથમાંથી એક અમૂલ્ય મણિ ગુમાવનાર પુરૂષની પેઠે અતિ વિષાદમાં પડેલા પિતાને જોઇને અભયકુમારે નમન કરીને પૂછ્યું-હે તાત, આપનું મુખકમળ આજે કેમ નિસ્તેજ જણાય છે? પિતાએ તેપરથી કહ્યું-હે પુત્ર, ચેટકરાજા ઘણી પ્રાર્થના કર્યા છતા પણ પોતાની કન્યા આપવાની ના કહે છે, જેના હાથમાં એ જશે તે વિજયી સમજવો. એ સાંભળી અભયકુમારે કહ્યું-પિતાજી, એમાં ખેદ શાવાસ્તે કરોછો? હજુ તો હું બેઠોછું, તો કલ્પવૃક્ષ સમાન એવા આપની કૃપાથી, આપના ઇચ્છિતની શીઘ્રપણે સિદ્ધિ થશે એવા પ્રયત્ન હું કરીશ. એમ કહી સર્વ કળાઓના નિધિ અને આકાશરૂપી વિમાનને વિષે સૂર્ય સમાન એવા અભયે પોતે સદ્ય એક પટને વિષે પિતાની યથાસ્વરૂપ છબિ આળેખી પછી ગુરૂજનના કાર્યને અર્થે ઉપાય શોધનારા પુત્રે, પોતે કોઇ સ્થળે પૂર્વે જોયેલા ગુટિકાના

પ્રયોગથી પોતાનો સ્વર અને વર્ણ બદલ્યો; કારણ કે વૃત્તિને સારી રીતે ગુપ્ત રાખ્યાથીજ કાર્યસિદ્ધિ થાય છે. પછી એ વણિક્‌નો વેષ લઇને વૈશાલિકા નગરીએ ગયો, કારણ કે એવો આચાર પાળ્યા વિના સામા માણસને બરાબર છેતરી શકાતા નથી બુદ્ધિસાગર રાજપુત્રે ત્યા રાજાના અંતઃપુરની પડોશમાંજ એક દુકાન લીધી, કારણ કે લોકને વિષે પણ, લોહચુંબક મણિ દૂર રહીને કદિ પણ લોહને આકર્ષણ કરી શકતું નથી. તે દુકાનમાં તેણે, અંતઃપુરની દાસીઓને ખપની વસ્તુઓનો સારો જમાવ કર્યો, અથવા તો દાનરૂપી જળવડે સિંચાવાથી કલ્પલતા માણસોને અતિ ફળદાયક થાય છે. પછી જ્યારે જ્યારે પેલી દાસીઓ ત્યાં કંઈ લેવાને આવે ત્યારે અભયકુમાર પેલી ભુપતિની છબિની મહા આદરસહિત પૂજા કરે, અથવા તો કઇ કનિષ્ટદશાને વિષે પણ એવા મ્હોટા પુરૂષોની ચેષ્ટા નથી શોભતી? એ જોઇ પેલી દાસીઓએ પૂછ્યું–શેઠ, તમે હમેશા દેવના જેવી ભક્તિથી આ કોની પૂજા કરો છો ? અભયે કહ્યું–ભાગ્યશાળી એવા આ મારા સ્વામી શ્રેણિકરાજા છે. એટલે પેલીઓએ તે છબિ જોવા લીધી અને જોઇને કહેવા લાગી–અહો આનું રૂપ કામદેવને પણ જીતી લે એવું છે. એનો વર્ણ સુવર્ણને પણ નિસ્તેજ કરી નાંખે એવો છે અહો! એનું પુણ્ય અને લાવણ્ય અગણિત છે. અભયે કહ્યું-બાઇઓ, એ જેવા રૂપવંત છે એના એકસોમે અંશે પણ આ છબિમાં આલેખાયા નથી. વિધાતા પણ એને કાકતાલીય-ન્યાયથી (અણધાર્યા) આવા બનાવીને વિસ્મિત થયા છે. એમણે પોતાના શૈર્યગુણવડે સિંહનો પરાજય કર્યો છે, અત્રણ્યે એવા ગર્વિષ્ટ સ્વભાવે કરીને નાગને નિસ્તેજ કરી નાખ્યો છે. ગાંભીર્યગુણવડે મહાસાગરની કીર્તિ હરી લીધી છે, અને ધૈર્યગુણવડે, ગતિવાળી પૃથ્વીને ધારણ કરી રાખનાર એવા ભીષ્મપિતામ્હ પણ વિજય મેળવ્યો છે વધારે શું કહું ? ત્રણે જગતને વિષે જે જે સદ્‌ગુણો છે તે સર્વેએ એકસામટો એનામાં વાસ કર્યો છે;

જેવી રીતે સૂર્ય–ચંદ્ર–નક્ષત્ર–ગ્રહ અને તારાઓ સર્વ સાથે આકાશને વિષે વાસ કરી રહ્યા છે તેમ.

આ બધું જોઇ તથા સાભળીને દાસીઓએ સુજ્યેષ્ઠા પાસે જઇને કહ્યું–હે સ્વામિની, એક વણિક્શ્રેષ્ઠીની પાસે અમે એક પટમાં આળેખેલું પુરૂષનું રૂપ જોયું તેવું રૂપ ભૂતકાળને વિષે નહોતું–ભવિષ્યને વિષે પણ થવાનું નથી. તે સાભળીને ચેટકરાજપુત્રીને તે રૂપ જોવાની તીવ્ર અભિલાષા થઈ, કારણ કે એવી વયે એવી અપૂર્વદૃષ્ટ વસ્તુ જોવાને કોનુ મન ઉત્સુક ન થાય? એટલે તેણે પોતાની સખી સમાન એવી એક મુખ્ય દાસીને તે લઇ આવવાનું કહ્યું, કારણ કે ગુપ્તવાત જેની તેની પાસે કહેવાય નહીં. તે દાસી પણ રાજપુત્ર પાસે જઇને ચિત્રપટની યાચના કરવા લાગી–મારી બાઇને એ જોવાની બહુ ઇચ્છા થઇ છે; કારણ કે જોવા લાયક વસ્તુને જોવી એજ નેત્રો પામ્યાનું ફળ છે, પણ મગધ રાજપુત્રે કહ્યું–ભદ્રે, હું તે આપી શકતો નથી, કારણ કે તમે સર્વે એકઠી થઈને એની અવજ્ઞા કરો; અને વળી મારૂં સર્વસ્વ એજ છે. દાસીએ કહ્યું–તમારી બ્હેન હોય ત્યાં કદિપણ એવું થાય? હું જાતિએ દાસી છું, પણ કર્મે દાસી નથી, માટે ભાઈ, કૃપા કરીને એ મને ઝટ આપો હે દાક્ષિણ્યના સમુદ્ર, ક્વચિત્ કોઇ સ્થળે વાણીથી પ્રતિષેધ કરવામાં આવે છે પરન્તુ મેં તો તે જોઇ છે માટે હું મારી બાઇની પાસે ખરી ઠરૂં એમ કરો. અભયે પણ વળી એને કહ્યું–જો એમજ હોય તો તું આ ભલે લઈ જા, હુ એ અન્ય કોઇને નથી આપતો, પણ તારા જેવા યોગ્ય જનને આપવામાં મને કંઈ અડચણ નથી દાસી પણ એ લઇ હર્ષ પામતી પોતાની બાઇ પાસે ગઇ અને તેને એ ચિત્રપટ આપ્યું તે જોઇ સુજ્યેષ્ટા પોતે તેની સાથે સ્પર્દ્ધા કરતી હોયની તેમ, આળેખઈ ગઈ નિશ્ચયે, દૃષ્ટિએ કોઈ ઉત્તમ ગુરૂની પાસે શ્રદ્ધાપૂર્વક ધ્યાનનો અભ્યાસ કર્યો છે, નહિં તો બીજી ઇંદ્રિયરૂપી પત્નીઓને મૂકીને ચિત્તરૂપી પતિ એને વિષે (એ દૃષ્ટિને વિષે) કેમ લીન થાય? પછી એ ગુપ્તરીતે દાસીને

કહેવા લાગી–તિલોત્તમા જેમ દેવતાઓના સ્વામી ઈંદ્રને વરી હતી, તેમ હું પણ આ સૌભાગ્યવંત, રૂપવાન્ અને લાવણ્યના સાગર એવા મહીપતિને વરીને મારો જન્મ સફળ કરીશ. તોપણ જો દેવયોગે હું એમનો કર ગ્રહણ કરવાને ભાગ્યશાળી નહિં નીવડું, તો ભોગ સર્વે ભોગિની ભોગ જેવા થાઓ.[1] માટે જો તને મારા ઉપર સ્વામિભાવનું મમત્વ હોય તો તું તેનો ઉપાય ચિંતવ. અથવા તો એ વણિક્શ્રેષ્ઠી પોતેજ એનો ખરો ઉપાય જાણતો હશે અને કરશે; કારણ કે એનો સંબંધ ઉદય ઉપર છે, શું સૂર્ય પ્રકાશને અર્થે નથી? આ પરથી દાસી વણિક્શ્રેષ્ઠીના વેષમાં રહેલા અભયકુમાર પાસે ગઇ અને તેને કહેવા લાગી–જેમ રૂક્મિણીનો વિષ્ણુ ઉપર રાગ બંધાયો હતો તેમ મારી બાઇનો આપના રાજા તરફ રાગ બંધાયો છે અને તેની પત્ની થવાને ઇચ્છેછે. માટે આપ અમારૂં એટલું કાર્ય કરો; અને એ અમારી બાઈ પણ એ રાજાને પતિ તરીકે મેળવીને આનંદ પામો. એટલે અભયકુમારે કહ્યું–એ તારૂં કહેવું યોગ્ય છે, કારણ કે મુક્તા (મોતી) તો સુવર્ણના કુડળને વિષેજ (જડાયેલું) શોભે છે. પણ અહિં આપણે દૃઢ પ્રતિજ્ઞા કરવી જોઇશે; કે જેથી આપણું કાર્ય કુશળતાથી પરિપૂર્ણ થાય; જો આદરીને ત્યજી દઇએ તો નિશ્ચયે આત્મહાનિ થાય અને વળી સર્વ લોકો ઉપહાસ કરે. હું એક ઉત્તમ સુરંગ ખોદાવીશ, અને તે માર્ગે નૃપતિને પ્રવેશ કરાવીશ; અને તારી સ્વામિની એમને રથમાં બેઠેલા જોઇને, પદ્મિની સૂર્યને જોઈને વિકાસ પામે તેમ, વિકાસ પામશે. તે તેમને જોશે કે તરત, ચિત્રને અનુસારે, પહેલેજ ક્ષણે ઓળખી કાઢશે; એટલે પછી તેણે, મયૂરી દેવતાઓના મહેલના શિખરપર ચઢી જાય તેમ, શીઘ્રપણે રથને વિષે બેસી જવું. એમ કહીને અભયકુમારે તે દાસીને સંકેત આપ્યો કે–પુણ્યોદય એવા અમારા રાજા પોતે અહીં અમુક દિવસે–અમુક પહોરે અને અમુક ક્ષણે આવશે. આ સર્વ વાત દાસી રાજકુમારીને નિવેદન કરી આવી

[1] સર્વે ભોગોપભોગ ભોગિ-સર્પ-ની ભોગ–ફણાની જેમ દૂર રહો

ને અભયકુમારને કહેવા લાગી—આપનું વચનજ અમને પ્રમાણ છે, કારણ કે અનેક ચિત્તથી કાર્યસિદ્ધિ થતી નથી. પછી અભયકુમારે શ્રેણિકભુપતિને સમાચાર કહેવરાવ્યા કે "ચેટકરાજાએ જેનો નિષેધ કર્યો હતો તેને હું લાવ્યો છું. પછી રાજપુત્રે પોતાના માણસો પાસે ત્વરાથી ઉત્તમ સુરંગ ખોદાવ્યો, કારણ કે અન્યજનોને જે કાર્યમા મહિના ને મહિના થાય તે કાર્ય રાજાઓને તેટલા દિવસમાં થાય છે.

તે દિવસથી નિત્ય મગધાધિપતિ શ્રેણિક મહીપાળનું સ્મરણ કરતી ચેટકરાજપુત્રી સુજ્યેષ્ટા, રાત્રીને વિષે ચક્રવાક અને ચક્રવાકી પીડાય તેમ, તાપે પીડાવા લાગી. હિમ—હાર—ચંદ્રમાના કિરણો—કમળ પુષ્પો—મૃણાલના તંતુઓ—ઉત્તમ ચંદનનોલેપ—ચંદ્રચૂર્ણથી ઘર્ષણ—એવા એવા શીતઉપચારોથી તો એને ઉલટો વિશેષ દાહ થવા લાગ્યો—જેમ રસજ્વરથી પીડાતાને થાય તેમ. રાત્રિએ કે દિવસે, શયનનેવિષે કે બહારના ગૃહનેવિષે, અન્ય સ્ત્રીઓના સાથમા કે એકલાં રહેવાથી પણ તેને ક્ષણ માત્ર ચેન પડતું નહીં; કારણ કે કામકૃતવિકાર દુઃખદાયક છે. પેલી દાસી તેને સમજાવવા લાગી—બાઈ સાહેબ, ધીરા થાઓ, મોહ ત્યજી દો, આપણી મનકામના સિદ્ધ થશે—એમ હું માનું છું, કારણ કે એ વણિક્શ્રેષ્ઠી વિશ્વાસપાત્ર દેખાતો હતો. હે સ્વામિની, આપ ઉત્તમ વિચારવાળા રાજપુત્રી છો, વિદ્વાન્ છો; તમારે વિયોગી સ્ત્રીની ચેષ્ટા બતાવવી એ સારૂં નથી. કારણ કે કાર્ય ગુપ્ત રાખવુ છે તેને એ પ્રકાશમા લાવી દેશે. આવુ દાસીનું સુયુક્તિવાળુ વચન સાંભળીને સુજ્યેષ્ટા પુન પોતાના મૂળભાવ (સ્વભાવ) તરફ વળી, કારણ કે અમૃતવલ્લી શુષ્ક થઈ ગઈ હોય તોપણ પુનઃ જળથી સિંચાય તો પાછી તાજી થાય છે.

હવે કુમારે રાજાને સંકેતને દિવસે પહોચાય એવી રીતે બોલાવ્યા. એટલે એ પણ ત્યાથી મનને વેગે ચાલ્યો, અથવા તો સ્વાર્થને વિષે ત્વરા કોણ નથી કરતું ? સુલસાના પુત્રો જેવા પાછળ ચાલનારા અંગરક્ષકો સહિત માર્ગને વિષે પ્રયાણ

કરતા શ્રેણિકરાજાને. જોઇનેજ જાણે. દિગ્પાળો દશ દિશાને વિષે જતા રહ્યા છે! એ બત્રીશે જણને સાથે લઇને વીરરૂપ એવા એ ભૂપતિએ સુરંગને વિષે પ્રવેશ કર્યો, તે જાણે વ્યંતર દેવાધિપતિઓનો પરાજય કરીને તેમને સ્થાને એમને [એ બત્રીશ સુલસાપુત્રોને] સ્થાપવાને અર્થેજ હોયની! ક્ષણમાત્રમાં, સંકેત કરી રાખેલે સમયે, રાજગૃહનગરીનો સ્વામી [શ્રેણિક] સુરંગના મુખ પાસે પહોચ્યો, જેવી રીતે ચૈત્રમાસની પૂર્ણિમાએ પદ્મદ્રહને વિષે સુવર્ણનું કમલ આવે છે તેવી રીતે. તેને જોઇને ચેટકરાજપુત્રી ચિત્રના અનુસારે સારી રીતે ઓળખી, ચકોરી ચંદ્રબિંબને જોઇને હર્ષ પામે તેમ, અત્યંત હર્ષ પામી કહેવા લાગી–પટને વિષે જેવું રૂપ મેં જોયું હતું તેથી આ રેખામાત્ર પણ ન્યૂન નથી; કારણકે હવે એ, એક બિંબના, દર્પણને વિષે પડેલા પ્રતિબિમ્બની પેઠે, પ્રત્યક્ષ દેખાય છે. હવે આ વખતે સુજ્યેષ્ટાએ પોતાની સર્વ હકીકત યથાવત્ ચેલ્લણાને નિવેદન કરી; કારણકે પોતાની પરમસખીથકી જ્યારે રહસ્ય ગોપવવું ન જોઇએ, ત્યારે સહોદરા બ્હેન થકી તો શામાટે જ ગોપવવું ? એટલે ચેલ્લણાએ તેને કહ્યુ–જો એમ હોયતો હું પણ તારી સાથે આવીશ; અહિં જેમ આટલા દિવસ સાથેજ નિર્ગમન કર્યા છે તેમ હવે પછી પણ થાઓ, કારણ કે ભારંડ પક્ષીના જોડલાં કદિપણ જુદાં પડે છે ? એ સાભળી અંગે હર્ષથી રોમાંચિત થતી સુજયેષ્ટા ચેલ્લણાને કહેવા લાગી–તેં આ વિચાર કર્યો તે તારી બ્હેન પરત્વે (અર્થાત્ મારી પરત્વે) બહુ સારો વિચાર કર્યો છે, ચિત્રા અને સ્વાતિનો એક સાથે ઉદય થાય એ શું ઇચ્છવા યોગ્ય નથી ? પછી તે (સુજ્યેષ્ટા) ચેલ્લણાને રથમાં બેસારીને પોતે પોતાનાં આભરણ લેવા ગઈ, કારણકે મહાન્ જનો ન્હાના બન્ધુને સુખી કરીને પછીજ પોતાના કાર્યનો આરંભ કરે છે. એ વખતે નાગસારથિના પુત્રો રાજાને કહેવા લાગ્યા–હે દેવ, શત્રુના સ્થાન કરતાં વિષ સારૂં; માટે સર્પના ધામ જેવા આ સ્થળને વિષે વધારે વખત રહેવું સારૂં નથી. વળી. આ કુમારિકા

પણ રથને વિષે આવીને બેઠી છે, માટે મહારાજ, હવે ચાલો આપણા નગર પ્રત્યે જઈએ, કારણકે સુજ્ઞજન, કાર્યસિદ્ધિ થયે છતે, વૈરિજનને ફાવવાનો પ્રસંગ આપતા નથી. તે સાંભળી શ્રેણિકરાય પણ, રથમા સુજ્યેષ્ટાજ બેઠી છે એમ માની, સમુદ્રના તટ થકી જળનો પ્રવાહ પાછો વળે તેમ, સુરંગના મુખથકી પાછો વળી જે માર્ગે આવ્યો હતો તે માર્ગે ચાલી નીકલ્યો એટલામાં રત્નાભૂષણોનો કરડિઓ લઇને સુજ્યેષ્ટા આવી. પણ તેણીએ, પૃથિવીને વિષે ગુમ થઈ ગયેલા નિધાનની પેઠે, ત્યાં મગધનાથને જોયો નહીં તેથી હૃદયને વિષે બહુ વિષાદ પામી અને બોલી–પતિને અર્થે ઉપાય મેં કર્યો, પણ તે, રામનું સ્વપ્ન ભરત ને ફળ્યું તેમ, ચેલ્લણાને ફળ્યો. મને આવા ઉત્તમ પતિનો યોગ ન થયો તો નહિ, પણ ઉલટો બ્હેનનો વિયોગ થયો· નિર્ભાગી વણિક્જનને લાભ થવો બાજુએ રહે તો પણ ઉલટી મૂળ દ્રવ્ય (મુડી)મા હાનિ થાય–એના જેવુજ મારે થયું. આ આમ વિચાર કરે છે એ વખતે ન્હાની બ્હેનના વિરહના દુખે દુખી થતી મ્હોટી બ્હેને પોકાર કર્યો–સમુદ્રના મંથનસમયે દૈત્યો સુધાને (અમૃતને) લઇને જતા રહ્યા હતા તેમ આ વખતે શત્રુઓ ચેલ્લણાને હરી જાય છે એ સાભળી બખ્તર ધરણ કરી તૈયાર થતા ચેટકનરપતિને પ્રણામ કરી, તેનો વીરંગક નામનો સારથિ કહેવા લાગ્યો–હજુ હું વિદ્યમાન છતે આપને આ કાર્યને વિષે આ ઉપાધિ કેવી? હે દેવ, મને આજ્ઞા કરો એટલે હું ક્ષણમાત્રમા શત્રુઓનો પરાભવ કરીને તેમની પાસેથી રાજકન્યાને પાછી લઈ આવું, અથવા તો જાતિવંત સેવકપુરૂષોનો આ ધર્મજ છે. ભુપતિએ આજ્ઞા આપી એટલે જાણે મહા કૃપા થઇ હોય એમ ચિત્તને વિષે હર્ષ પામતા સારથિએ, મૃગાધિરાજ સિંહ હિમગિરિની ગુહાને વિષે પ્રવેશ કરે તેમ, સહસા સુરંગને વિષે પ્રવેશ કર્યો. કવચથી સજ્જ થયેલા એ અસહ્ય બાહુવીર્યવાળા મહારથી વીરંગક સારથિએ ત્યા, સિંહ હસ્તીના બાળકોની સાથે યુદ્ધ કરે તેમ, નાગસારથિના પુત્રોની સાથે યુદ્ધ કર્યું "મારો

સ્વામી એક બાણવતી એક શત્રુને હણી શકે છે માટે હું તેના-થી અધિક કરી બનાવી તેને સંતોષ આપું' એમ માની તેણે તે બત્રીશેને એક સાથે હણ્યા. સુરંગ પહોળી નહોતી તેથી તે [જવાનો માર્ગ કરવાને વાસ્તે] તેમના રથોને તેમાંથી બહાર કાઢવા રહ્યો એટલામાં તો મગધનાથ શ્રેણિકરાજા બહુ દૂર પહોંચી ગયો, કારણકે અતિ વેગવાળા અશ્વોની સહાયથી જતાં શાની વાર લાગે? ઇચ્છિત મનોરથ સિદ્ધ થયો નહિં તોપણ વીરંગક હવે નિર્વિલંબ પાછો વળ્યો; કારણકે ભૂમિપર રહીને વામન પુરૂષ કદાપિ પોતાના હાથવડે તાળવૃક્ષના ફળને ગ્રહણ કરી શકે? તેણે આવીને ચેટકરાજાને નિવેદન કર્યું કે તેના સર્વ રથિકોને મેં હણ્યા છે, પરન્તુ શત્રુ રાજકુમારીને બહુ દૂર લઈ ગયો માટે શું કરીએ? આપણે આકાશને વિષે પ્રહાર કરવા જેવું છે. રાજાને સમકાળે, પુત્રીના હરણથી વિષાદ અને શત્રુવર્ગના સંહારથી હર્ષ થયો.

હવે સુજ્યેષ્ઠાને તો અહિં, મહામુનિરાજો પણ જેની ઇચ્છા કરે છે એવી, વૈરાગ્યદશા પ્રાપ્ત થઈ. અહો! એ સત્ય છે કે ભવ્યપ્રાણીઓ એક નિમિત્તમાત્રે કરીને સદ્ય પરમબોધ પ્રાપ્ત કરે છે. "આપણા જેવા વિષયાસક્ત પ્રાણીઓ, આદિ-મધ્ય-અથવા અવસાનને વિષે, સુરાપાન કરનારા અને ઘેલાઓની પેઠે વિડંબના પામીએ છીએ. જો વિષયભોગને વિષે કંઈપણ લાભ હોય તો, તેનો પરિત્યાગ કરવામાં તો તેનાથી સાઠહજાર ગણો લાભ છે." આમ વિચાર કરીને તે સુજ્યેષ્ઠા ગાઢ તપશ્ચર્યા કરવા લાગી. તે પ્રાણીઓને જ ધન્ય છે, તે પ્રાણીઓજ કૃતકૃત્ય છે, તેઓજ દેવતુલ્ય છે, તેઓજ નિર્મળ છે-જેઓ બાલ્યાવસ્થાથીજ બ્રહ્મચર્યનું, દ્રવ્યની પેઠે પાલન કરે છે. પછી તેણે કૌમારાવસ્થાને વિષે જ રાજીમતીની પેઠે રાજ્યલક્ષ્મીનો ત્યાગ કર્યો અને ભાગ્યોદયને લીધે તુરતજ દીક્ષા લેવાનો વિચાર આદર્યો, કારણ કે ધર્મની ગતિ રમ્ય અને ત્વરિત છે. તેણીએ એ પોતાની ઇચ્છા પિતાને પ્રણામ કરીને નિવેદન કરી, કારણ કે વિજ્ઞાનશાળી જનોએ પણ

કંઇ પણ કાર્ય પોતાની ઇચ્છાનુસાર ન કરવું, તો દીક્ષાના સંબંધમાં તો શુંજ કહેવું? કારાગૃહ સમાન આ સંસારમાં રહેવારૂપ પાશથી, હું બંદિજનની પેઠે કંટાળી ગઈ છું, માટે હું આપની કૃપાથી, અચિંત્ય ચિંતારત્નના જેવી દીક્ષાને ગ્રહણ કરીશ. તે સાંભળીને રાજાએ કહ્યુ—ઉત્કૃષ્ટ એવા જ્યેષ્ઠપદ (મોક્ષ)ની અભિલાષાને લીધે, 'સુજયેષ્ટા' એવા યથાર્થ નામને ધારણ કરનારી તારા જેવી પુત્રીથી મને ઘણો હર્ષ થાય છે. બાલ્યાવસ્થાને વિષેજ ઉત્તમ ચારિત્રની ઇચ્છા કરનારી એવી તું મારી સર્વ પુત્રીઓને વિષે, કુળના આભૂષણરૂપ છો, અથવા તો, વંશલતાઓ ઘણી હોય છે. પણ પ્રાસાદને શોભાવનારી કોઈ વિરલજ દેખાય છે, પછી રાજકુમારીએ ચંદના નામના મહત્તરી સાધ્વીની સમીપે મહા આડંબર સહિત પ્રવ્રજ્યા ગ્રહણ કરી, કારણ કે હંસી તો કમલિનીને વિષેજ ક્રીડા કરે છે.

હવે અહિં રથને વિષે, જેને ખબર નથી પડી એવો શ્રેણિકરાજા તો ચેલ્લણા પ્રતિ પોતાની પટ્ટરાણીની સમાન આદરસત્કાર બતાવતો, તેને વિષેજ એકચિત્ત થયો છતો, મંત્રાક્ષરો ઉચ્ચારતો હોયની એમ વારંવાર 'સુજયેષ્ટા' 'સુજયેષ્ટા' એમ બોલવા લાગ્યો. એટલે ચેલ્લણાએ કહ્યું—હે રાજન્, હું સુજયેષ્ટા નથી; હું તેની બ્હેન ચેલ્લણા છું: તે ન આવી એમાં મારાં ભાગ્યજ એવા ઠર્યાં (મારા ભાગ્યનોજ દોષ છે). રાજાએ તેને સમજાવી—હે મૃગાક્ષી, તુજ મારે મન સુજયેષ્ટા છો તું એનાથી કોઇરીતે હીન નથી, કારણ કે ચંદ્રમાની કોઇ પણ કળા બીજીથી ઉતરતી નથી. પણ ચેલ્લણા, આવો પતિ મળવાથી હર્ષિત થઈ, ને તે સાથેજ અત્યંત દુઃસહ એવા બ્હેનના વિયોગથી ખિન્ન થઈ; કારણકે સંસારનું સુખ એકજ રંગનું ન હોતા ભિન્ન ભિન્ન રંગનું હોય છે જેને લાભની સાથે હાનિ પણ થઈ છે એવો શ્રેણિકરાજા થોડા દિવસમા પોતાને નગરે પહોચ્યો: નદીના જળથી પૂરાતા પણ વાડવાગ્નિવાળા સમુદ્રને વિષે લબ્ધિ હોયજ નહીં. બુદ્ધિસાગર અભયકુમાર પણ શ્રેણિક-

રાજાની પાછળ ત્વરિત આવી પહોંચ્યો; કારણ કે વિદ્વાન્ પુરૂષો તીર્થને વિષે જઇને ફળજ ગ્રહણ કરીને આવતા રહે છે, ત્યાં સ્થિરવાસ કરીને વસતા નથી. મહાઉદાર પ્રકૃતિવાળા નરેશ્વરે રાજપુત્રી ચેલ્લણાની સાથે ગાંધર્વવિધિએ વિવાહ કર્યો, કારણકે આવી રીતે પતિપત્ની થયેલાઓને વિસ્તાર શોભે ખરો?

પછી અભયને સાથે લઈ જઇ શ્રેણિકરાજાએ નાગસારથિને અને તેની સ્ત્રીને તેમના પુત્રનું સર્વ સ્વરૂપ કહી સંભળાવ્યું; કારણ કે સત્પુરૂષો વ્યથાકારી વચન મહા દુઃખે ઉચરે છે. પોતાના પુત્રોની એવી, કર્ણને વિષે વિષસમાન હકીકત સાંભળીને તેઓ વિલાપ અને રૂદન કરવા લાગ્યા; કારણ કે મહાપ્રયાસે પ્રાપ્ત કરેલા પુત્રોનો એક સાથે વિયોગ થાય તે અત્યંત દુસહ છે. "અરે નિર્દય અને પાપી કૃતાંત (કાળ, યમ)! તું પારકું સુખ જોઇ શકતો નથી; નહિં તો તેં અમને આવી રીતે, એક પ્રવહણની પેઠે, દુઃખસમુદ્રમા શા માટે ફેંકી દીધા? અરે! અમારા નિર્દોષ પુત્રોને એક સાથે અકાળે હરી જનારા દુરાચારી કાળ! જેવી રીતે સહસ્રઘાતી વિષ સર્વ વિષોને વિષે, તેમ તું સર્વે ખલપુરૂષોને વિષે અગ્રેસર પદવી ધારણ કરે છે. પણ કદાચિત્ તારૂં કહેવું એમ હોય કે મારા પુત્રોએ તારો કંઇ અપરાધ કર્યો છે, તો, હું પૂછું છું કે સર્વે એ તો નથી કર્યો ને? કારણ કે આ અખિલ વિશ્વ (પૃથ્વીપરના તમામ માણસો) કયાય દુર્દાન્ત[1] હોય એ ઘટતું નથી વળી કદાપિ તુ એમ કહીશ કે [સર્વેએ અપરાધ નથી કર્યો પણ) થોડા એ (તારો અપરાધ કર્યો હતો), તો (હું કહું છે કે) હે કર્મચાંડાળ, તેં સર્વના પ્રાણ લઈને, આ લોકમાં, તારો સમવર્તિભાવ[2] અગ્નિના સમવર્તિભાવની જેમ પૂર્ણપણે સત્ય કરી આપ્યો છે. અથવા તો, તું તો રાંક છો, તારો લેશમાત્ર દોષ નથી, એનો અમારા ક્ષીણ ભાગ્યનોજ દોષ, કે ગુણનો[3] નાશ થવાથી હારમાથી મુક્તાફળ જતા રહે તેમ અમારા પુત્રો અમારા હાથમાથી જતા રહ્યા. અથવા તો, દેવતા

---

૧. ઉદ્ધત ૨ નિષ્પક્ષપાતીપણું ૩ ગુણ=(૧) પુષ્પપરની ગુણ, (૨) દોરી.

એ પ્રથમથીજ કહ્યું હતું કે-તારે પુત્રો થશે તે સર્વ સમાન આ-યુષ્યવાળા થશે, અને તેવા યોગના વશે થયું પણ તેમજ, કારણકે દેવતાનું વચન વૃથા થતું નથી."

આ પ્રમાણે ગાઢ વિલાપ કરતા જોઇને તેમને, બુદ્ધિમાન્ અભયે વૈરાગ્યયુક્ત મધુર વચનોએ કરીને સમજાવ્યા· અથવા અભય જેવો રાજપુત્ર કયા વિષયમાં અપૂર્ણ હોય? તેણે કહ્યું-વનહસ્તીના કર્ણની પેઠે અસ્થિર સ્વભાવવાળા આ સર્વ લોકને વિષે, જેઓ સારાસારના વિવેકવાળાછે તેઓ કદાપિ શોક કરતા નથી, કારણકે એ (શોક) ક્રોધની પેઠે પુરૂષાર્થનો શત્રુ છે. અગ્નિનો ઉપાય જળ છે, વ્યાધિનો ઉપાય ચિકિત્સા છે, શત્રુનો ઉપાય શસ્ત્રાદિ છે, વિષનો ઉપાય મંત્ર છે-એમ સર્વકોઇ વસ્તુઓનો ઉપાયછે, પરન્તુ આ નિરંકુશ એવા મૃત્યુનો ઉપાય નથી. જન્મની સાથે મૃત્યુ પણ છે, તરૂણાવસ્થાની સાથે વૃદ્ધાવસ્થા પણ લાગેલીજ છે, ઉદયની સાથે અસ્ત પણ હોય છે; અને પુત્રાદિનો યોગ એજ વિયોગનું કારણ પણ છે (યોગ ન થયો હોત તો વિયોગ થાતજ કોનો?). શરીર નિરન્તર અનેક રોગોથી યુક્ત છે; દારિદ્ર્યના ભયને લીધે, લક્ષ્મી પણ દુઃખદાયક છે, સ્નિગ્ધ એવા પણ મિત્રો ક્ષણમા શત્રુરૂપ થાય છે, માટે જેમને નિરન્તર શત્રુઓનું દુઃખ છે એવી આ સર્વ વસ્તુઓને ધિક્કાર છે! વળી વીરજનના મુકુટ જેવા તમે બન્ને સાધારણ માણસની પેઠે અતિ શોક કરશો તો પછી ધૈર્યગુણ કોનો આશ્રય કરીને રહેશે? કારણ કે દુઃખને વિષે સહનશીલતા એજ ખરૂં ધૈર્ય છે. વાયુ નથી વાતો ત્યા સુધી રૂના ઢગલામા અને પર્વતમા કંઈ ભેદ જણાતો નથી, દુઃખ આવી પડે ત્યારેજ પુરૂષોનું સત્વાસત્વ જણાઇ આવે છે. અન્ય જનોએ પણ શોક કરવો જોઇતો નથી, તો આપના જેવા-ઓની તો વાતજ શી? કારણ કે વિવેકરૂપી આભૂષણથી અલંકૃત એવા પંડિતજનોને તો ओम् (तथास्तु) એજ ખરૂ છે. તમારા પુત્રો સુરંગમા ક્યાથી ગયા, શત્રુને તેમની તેજ વખતે ક્યાથી ખબર પડી, અને તેમનો એક સાથે ક્યાથી નાશ થયો? અથવા તો આ ભવિતવ્યતા અન્યથા થતી નથી. મરવાનોજ જેમણે નિ-

ક્ષય કરેલો હતો એવા તમારા સુધીર પુત્રોનો શોક કરવોજ ન જોઇએ. કારણ કે સ્વામિના કાર્યને વિષે જેઓ પોતાના જીવિતને અર્પણ કરે તેઓને શું સેવક ગણવા? આવાં આવાં વચનો કહીને કુમારે તેમના શોકનો પરિહાર કર્યો; કારણ કે મંત્રવિજ્ઞ પુરૂષ મુખ્યમંત્રનો પ્રયોગ કરે ત્યા વિષ કેટલો કાળ ટકી રહે? પછી રાજા તેમની સાથે આદર સહિત સંભાષણ કરી સ્વસ્થાનકે ગયો; કારણ કે જેમના પુત્રોએ તેના ઉપર આવો ઉપકાર કર્યો તેમને આટલો પણ લાભ ન હોય? અનુક્રમે, જન્માન્તરને વિષે ઉપાર્જન કરેલા પુણ્યકર્મને લીધે જેની સર્વ મનકામના સિદ્ધ થતી હતી એવો એ રાજા, હરિ લક્ષ્મીની સંગાથેજ જેમ, તેમ, ચેલ્લણાની સંગાથે સુખ ભોગવવા લાગ્યો.

હવે, આ જ ખંડને વિષે વસંતપુર નામના નગરમાં પૂર્વે જિતશત્રુ નામનો રાજા હતો તેણે મ્હોટા, ગર્વવાળા, બલવાન્ અને દુષ્ટ શત્રુઓને જીતીને પોતાના નામને યથાર્થ કર્યું હતું. એ રાજાને અમરસુંદરી નામની રાણી હતી, જેનાથી ભય પામીને જ જાણે અમરસુંદરી (દેવીઓ) સ્વર્ગને વિષે જતી રહી હતી! એમ કે આપણું રૂપ તો એણે હરી લીધું છે, રખે વળી આપણી અનિમેષતા[1] પણ લઇ જશે! આ દંપતીને સુમંગળ નામનો પુત્ર હતો તે અત્યન્ત નવીન મંગળરૂપ હતો, કારણકે એ આકૃતિએ જેમ ભવ્ય હતો તેમ એનામા મૂળથીજ રાજયોગ[2] પણ હતો એના મસ્તકપર ઉત્તમ છત્રનુ ચિન્હ હતું, એનુ મુખ પૂર્ણિમાના ચંદ્ર જેવુ હતું, નેત્ર વિશાળ હતા, કર્ણ લાંબા હતા, નાસિકા સરલ અને ઉંચી હતી, અને દંતશ્રેણિ કુંદપુષ્પની જેવી અતિઉજ્વળ હતી. વળી એના ઓષ્ઠબિંબ, ચરણ અને હસ્તકમળ કંઇક રક્ત હતા, કંઠપ્રદેશ વર્તુળાકારે ગોળ હતો, અંસ વૃષભની જેવા ઉન્નત હતા; બાહુ જાનુપર્યન્ત

---

૧ દેવતા અનિમિષચક્ષુવાળા હોય છે એટલે કે એમના ચક્ષુ નિમેષ-રહિત હોય છે-પલક મારતા નથી એમ કે એમના ચક્ષુનો ગુણ તે અનિમેષતા.

૨ એવાં ચિન્હો કે જેનાથી યુક્ત હોય તે માણસ ભવિષ્યમાં રાજા થાય એમ કહેવાય છે.

લાંબા હતા, વક્ષઃસ્થળ કપાટસદશ[1] હતું, પૃષ્ઠભાગ વિસ્તીર્ણ હતો અને મધ્ય ભાગ (કટિભાગ) કૃશ હતો. એટલુંજ નહિં પણ એની નાભિ ગંભીર હતી, ઉરૂ કદલ્લીસ્તંભ જેવા હતા; જાનુ અલક્ષ્ય[2] હતા; જંઘા હસ્તીની સૂંઢ જેવી હતી, અને ચરણયુગ પુષ્ટ અને કુર્મોન્નત[3] હતા. વધારે શું કહીએ? એના સર્વ અંગ સુંદર હતા.

આ જ નગરને વિષે એનીજ વયનો સેનક નામનો મંત્રીપુત્ર હતો; તે, દૌભાર્ગ્યનાપાત્ર અગ્નિશર્માની પેઠે, અશુભ લક્ષણોનો ભંડાર હતો એનું મસ્તક ત્રિકોણાકાર હતું; એના કેશ અગ્નિસમાન પીળાવર્ણના હતા, નેત્ર માર્જારના જેવાં અને કર્ણ મૂષકના જેવા હતા. એના ઓષ્ઠ અને કંઠ લાંબા હતા; નાસિકા બેઠેલી હતી, અને દાત ભુંડની પેઠે મુખ થકી બહાર નીકળતા હતા. એના ખભા બેસી ગયેલા હતા, બાહુ બહુ ટુંકા હતા; વક્ષસ્થળ સાંકડું હતું, ઉદર ગણેશના જેવું (મ્હોટું) હતું, ઉરૂ બહુ હ્રસ્વ હતા, જાનુ સ્ફુટપણે દેખાતા હતા, જંઘા વક્ર હતી અને ચરણ સૂપડા જેવા હતા. ત્રિક–ચતુષ્ક–રાજમાર્ગ–શ્રૃંગાટક–દેવમંદિર કે વનસાં–જ્યા જ્યા તે જોવામાં આવતો ત્યાં ત્યા, પોતાના રૂપનો અભિમાની સુમંગળ રાજપુત્ર એની હાસી કરતો, અને ત્રણ વખત સ્પર્શ કરી, એના મસ્તક ઉપર પોતાનો હાથ વાંકો વાળીને એને સાતવાર પ્રહાર કરતો, કારણકે તરૂણજનોને વિવેક ક્યાથી હોય ? આવી કદર્થના પામવાથી સેનકને અત્યંત દુઃખ લાગતું, કારણકે ઝેરી શસ્ત્ર સહન થાય, પણ નિષ્કારણ વિડંબના સહન ન થાય. આમ અનેક વાર પરાભવ પામવાથી તેને વૈરાગ્ય ઉત્પન્ન થયો ! પણ એ આશ્ચર્યજનક હતુ, કારણકે વૈરાગ્યનુ કારણ પ્રાપ્ત થયા છતા પણ વૈરાગ્ય પામવા એ સુલભ નથી તે વિચારવા લાગ્યો–નિશ્ચયે મેં પૂર્વભવને વિષે મુનિઓનો અથવા સતી સ્ત્રીઓનો ઉપહાસ કર્યો હશે, અન્યથા, પક્ષીઓને વિષે જેમ વાયસ તેમ હું જનસમુદાયને

---

૧ દ્વાર જેવુ (વિસ્તીર્ણ) ૨ જણાય નહી એવા ૩ કાચબા જેવા–વચ્ચેથી ઉંચા

વિષે વિરૂપ અને દુર્ભગ ક્યાંથી થયો ? માટે મેં કોઈ એવા પ્રકારનો કર્મબંધ કર્યો હશે કે એથી ઉપાર્જન કરેલા દૌર્ભાગ્ય આદિથી, રજસમૂહથી ચંદ્રબિંબની પેઠે, મારૂં ક્ષીર-અને-હિમ સમાન ઉજ્વળ કુળ ઢંકાઇ ગયું. માટે હવે હું કોઇ એવા પ્રકારના ઉગ્ર સુકૃત્ય આચરૂં કે જેથી મારા પૂર્વભવનાં પાપકર્મોનો નાશ થાય. એમ વિચારીને તે, શરીરસ્થ આત્માની પેઠે, સ્વજન અને સ્વનગરનો ત્યાગ કરીને ચાલી નીકળ્યો.

કેટલાએક દિવસ વ્યતીત થયા પછી સુમંગળના પિતા જિત્રશત્રુએ તેને મહોત્સવ સહિત પોતાને પદે આરોપણ કર્યો, કારણકે પિતાનો પુત્રપ્રતિ એવો ધર્મ છે એ સુમંગળે પણ ગાદી ઉપર આવીને, ગ્રીષ્મઋતુના મધ્યાન્હકાળના સૂર્યના જેવા અતિ ઉગ્ર પ્રતાપવડે અનેક મહીપતિઓને વશ કર્યા; કારણ કે સિંહનો પુત્ર સિંહ જ હોય છે.

હવે પેલો સેનક કે જેણે તાપસી દીક્ષા ગ્રહણ કરી હતી તે હર્ષ સહિત પોતાને કૃતકૃત્ય માનતો હતો; કારણ કે અન્યજનો પણ સ્વબુદ્ધિએ ધર્મ તો કરે છે, પણ તેવા પ્રકારની કદર્થનાથી પરાભવ પામેલાઓ એ વિશેષ પ્રકારે કરે છે એકદા એને પોતાના દૌભાર્ગ્યનું સ્મરણ થવાથી વૈરાગ્યયુક્ત થઈ એણે પોતાના ગુરૂની પાસે ઉષ્ટ્રિકાભિગ્રહ[1] કર્યો અહો ! બાળજનને, બોધ કષ્ટને અર્થે છે. એકદા પૃથ્વીપર વિચરતા એ તપસ્વી રાગનેવશે પુનઃ વસંતપુરે આવ્યા અહો લોકોને ધિક્કાર છે કે પરાભવ પામ્યા છતા પણ પુનઃ પોતાની જન્મભૂમિપ્રત્યે ઉત્કંઠા રાખે છે ! તપસ્વીને જોઇને નગરના સર્વ લોકો ભક્તિસહિત તેની પૂજા કરવા લાગ્યા; કારણકે આ તપશ્ચર્યા જ જગત્ને વિષે પૂજ્ય છે, તો તેને આદરવાવાળો શા માટે આદર ન પામે ? "કયા કારણે વિરાગ પામી તેં ગૃહનો ત્યાગ કરી આવી કષ્ટદાયક તપશ્ચર્યા આદરી છે" એમ પ્રશ્ન પૂછતા લોકોને કુરૂપમંત્રીપુત્રે પણ ઉત્તર આપ્યો કે—આ તમારા રાજાએ કુમારાવસ્થામાં મારો

---

૧ ઉષ્ટ્રિકાભિગ્રહ

પરાભવ કર્યો હતો તેથી મને વૈરાગ્ય ઉત્પન્ન થયો છે. તેણે લોકોને આ વાત હતી તેવી કહી, કારણ કે સત્યજ તપને અનુકુળ છે. પછી કર્ણપરંપરાએ એ વાત રાજાને કાને પહોંચી, કારણ કે નૈયાયિક આદિ મતોને વિષે શબ્દ 'વીચિતરંગ' નામના ન્યાયે ગમન કરે છે. સુમંગળ રાજા તો એ વાત સાભળતા જ મહા વિષાદ પામ્યો, અથવા તો મહાન્ પુરૂષો પોતાના અપરાધને શલ્યથકી પણ વધારે માને છે એ યુક્ત જ છે પછી એણે પોતે ત્યાં જઇ ભક્તિસહિત તપસ્વીને નમન કરી તેમની ક્ષમા માગી કે—અજ્ઞાનભાવથી મેં આપનો જે અપરાધ કર્યો છે તેની. પિતા પુત્રને આપે તેમ, આપે મને ક્ષમા આપવી. એ સાભળીને શાંતચિત્તવાળા તપસ્વીએ ક્હ્યું—હે નરેંદ્ર, ગુરૂના સમાન તારા વિષે જો ભક્તિભાવ ન હોય તો અત્રવિષયે ક્ષાન્તિ પણ કેમ ન થાય? (અર્થાત્ તારી ભક્તિથી હું સર્વ ક્ષમા કરૂંછું). હે રાજન્, તું પણ તપશ્ચર્યાને વિષે પ્રયત્ન કર કારણ કે એ તપ સંસારસમુદ્રના સેતુરૂપ છે, અને દુ ખપરપરારૂપી દાવાનળને શાન્ત કરવામા તથા કલ્યાણરૂપી લતાને ઉત્પન્ન કરવામા મેઘ સમાન છે. પછી "આવા પાત્રને આપેલું દાન મહા ફળદાયક થાય છે" એમ ધારીને રાજાએ એ તપસ્વીને પારણાને વાસ્તે નિમંત્રણ કર્યું, કારણ કે ઋક્ષભક્તિ તો કૃપણ જનોની હોય છે હવે જો કે એ લોકોને રાજપિંડ ખપે નહિ, તોપણ પોતે બહુ પ્રસન્ન થયો હતો તેથી તેણે રાજાનું વચન માન્ય કર્યું, કારણ કે તપસ્વિજનો દાક્ષિણ્ય ગુણવાળા હોય છે. પછી રાજા તેને નમીને તથા તેની આશિષ્ ગ્રહણ કરીને સ્વસ્થાનકે ગયો.

તપસ્વી પણ માસક્ષમણ પૂર્ણ થયે રાજાના મહેલના દ્વાર પાસે ગયો કારણ કે મુનિઓ સત્યપ્રતિજ્ઞાવાળા હોય છે. તે વખતે રાજાને મહા શિરોબાધા થયેલી હોવાથી કોઇને અંદર પ્રવેશ કરવા દેતા નહોતા. તેથી તપસ્વી ચિત્તને વિષે લેશમાત્ર પણ ઉદ્વિગ્ન થયા વિના હર્ષ સહિતજ પાછો વળ્યો, કારણ કે તપોધનોને (તપસ્વીઓને). તપશ્ચર્યા એજ વૃદ્ધિને અર્થે છે. જો પહેલેજ ગૃહે પારણુ ન થાય તો પહેલાની ઉપરજ બીજું ક્ષમણ કરવુ"

એવા પોતાના અભિગ્રહને લીધે તપસ્વી આ વખતે પૂર્વની જેમ અ-
વસ્થાન કરીને રહ્યા; કારણ કે સત્વવંતજનો સત્વનો ત્યાગ કરતા
નથી. દ્વિતીયમાસક્ષમણને સમયે તેણે 'આ લોકો ક્ષુધા કેવી રીતે
સહન કરતા હશે' એવો પ્રશ્ન પૂછનારને નહિં જોવાને ઇચ્છતો હોય
તેમ, અધોમુખ મુદ્રિકા ધારણ કરી. બીજે દિવસે સારૂં થયું
ત્યારે રાજાને પારણાની વાત યાદ આવી એટલે જઇને નમન
કરીને તેણે મુનિ પાસે ક્ષમા માગી, કારણ કે તપસ્વીજન ભ-
ક્તિથીજ રીઝે છે. તેણે કહ્યું—હે મુનીશ્વર, મારા જેવા પાપીજને
આપને નિમંત્રણ કરીને, બાળકની જેમ આમ બહુ છેતર્યા છે;
આપને અન્ય સ્થળે પણ પારણા થયું નહીં. અહો! મારા જેવા
પાપીજનોનું આવુંજ કૃત્ય હોય છે! જેવી રીતે લક્ષ્યવસ્તુને ભે-
દવામાં પ્રવૃત્ત થયેલો અચતુર ધનુર્ધારી પહેલોજ પોતાનો હસ્ત
ભાંગે છે, તેવીજ રીતે ધર્મને મિષે પાપ ઉપાર્જન કરનારા મારા
જેવા નિર્ભાગ્યશિરોમણિને થયું છે. હે સ્વામિ, હવે હું યોગ્ય ન
કહેવાઉં, તથાપિ, ગંગાજળ જેમ મધ્યપ્રદેશને પવિત્ર કરે છે તેમ,
આપે પધારીને મારા આંગણાને પવિત્ર કરવું. મુનિએ કહ્યું—હે
નરેશ્વર, ખેદ ન કર; એ દોષ તો પ્રમાદથી થયેલ છે, તારા ભાવ
કિંચિત્‌માત્ર દૂષિત નથી, હું તારી ઇચ્છા પૂર્ણ કરીશ," અથવા તો
મહાન પુરૂષોની પ્રવૃત્તિ સ્વાર્થે ન હોતાં પરને અર્થે હોય છે.
પછી રાજા મુનિને નમીને ઘેર ગયો, ને પારણાના દિવસની રાહ
જોતા બીજો માસ પણ વ્યતિક્રમ્યો, કારણકે ઔત્સુક્યને ભજ-
નારાઓના દિવસ શીઘ્રપણે જતા રહે છે પણ પુન પણ રાજા અ-
સ્વસ્થ હોવાથી એ દુર્બળ થઇ ગયેલા તપસ્વીને પૂર્વની પેઠેજ પાછા
જવું પડયું; કારણકે એવા પુરૂષોને પણ લાભના ઉદય વિના
ભિક્ષા મુદ્રાં મળતી નથી. પછી રાજાએ એને ત્રીજી વખતે પણ
ગૌરવ સહિત નિમંત્રણ કર્યું, અને એણે પણ એ સ્વીકાર્યું, કા-
રણકે કોઇની પ્રાર્થનાનો જેવા તેવા કારણથી ભંગ ન કરવો જો
ઇએ જ્યારે અવધિ પૂર્ણ થયે એ તાપસ ભિક્ષાને અર્થે ગયો
ત્યારે તો ભૂપતિને પુત્રજન્મના હર્ષમા પારણાની વાત પણ સ્મ-

રણમાં નહોતી, કારણકે સુખમાં તેમજ દુઃખમાં પ્રમાદ એક સરખો થાય છે. હવે તો આ વખતે યે ભિક્ષા નહિં મળવાથી એ ક્ષુધાને લીધે અતિ કૃશ થઈ ગયેલો હોવાથી રાજા ઉપર અતિ ક્રોધે ભરાયો, કારણકે અત્યંત ઘર્ષણથી, ચંદનના કાષ્ટમાંથી પણ અગ્નિ ઉત્પન્ન થાય છે કહ્યું છે કે–મુસાફરી જેવી વૃદ્ધાવસ્થા નથી; દારિદ્ર જેવો પરાભવ નથી; મૃત્યુ સમાન ભય નથી; અને ક્ષુધા સમાન વેદના નથી. પછી એ તપસ્વી, કૃપણ પુરૂષના ઘરથકીજ જેમ, તેમ રાજાના આવાસથી પાછો વળીને, ખિન્ન થતો પોતાને સ્થાને ગયો; અને વિચારવા લાગ્યો–આ રાજા નામેજ સુમંગળ છે; પણ એના મંગળના ગ્રહના જેવા ફળ હોવાથી એ કુમંગળ છે. મેં ત્રણત્રણ વાર એની પ્રાર્થના સ્વીકારી તોપણ એ કુટિલે મને ભિક્ષા આપી નહિ, એ એની ધૃષ્ટતા જ (ઉદ્ધતસ્વભાવ જ) સમજવી, કારણકે ત્રીજી વાર ઉડી જતી વખતે તો પક્ષી પણ પકડી લઈ શકાય છે અથવા તો શ્વાનના પૂચ્છને નળીને વિષે નાખો તો પણ એ પોતાનો વક્રભાવ છોડતી નથી; અને લીંબડાના વૃક્ષને (પાણીને બદલે) દુધ પાઓ તોપણ તે મધુર થતું નથી. તે પોતે રાત્રિદિવસ મુખમા પાણી આવે એવા મિષ્ટાન્નપાન જમે છે, તેથી વંધ્યા સગર્ભાની પીડા ન જાણે તેમ, પોતે બીજાનું દુઃખ જાણતો નથી. એણે મને વારવાર આમંત્રણ કરી કરીને આ પ્રમાણે ક્ષુધાએ મારી નાખ્યો, હવે જીવીશ ત્યા સુધી એને ત્યા નહિં જાઉ, હવે [1]ગંગદત્ત પુનઃ કુપને વિષે નહિં આવે. ક્રોધને લીધે જેના ભાવચક્ષુ જતા રહ્યા છે એવા એ તપસ્વીએ કુગતિનુ હેતુભૂત એવું નિદાન (નિયાણું) કર્યું કે "હું એનો વધ કરનારો થાઉ", અથવાતો નિર્બળ પુરૂષો નિષ્કરૂણ હોય છે અહો ! એણે નિષ્પ્રયોજન કષ્ટ વેઠ્યુ ! એણે તપશ્ચર્યાજ શા માટે કરી ? અથવા તો બાળતપસ્વીનુ પુણ્ય પાપના અનુ-

---

[1] પંચતંત્રમા ગંગદત્ત દેડકાની એક વર્તા છે તેને ઉદ્દેશીને આ કહ્યુ છે ગંગદત્ત પણ એમ છેતરાઈ ગયો હતો તેથી તે ઉત્તર આલ્યો હતો કે न गंगदत्तः पुनरेति कूपम् ।

બંધને અર્થે થાય છે. નિરભિમાની રાજાને પશ્ચાત્તાપ તો ઘણો થયો, પણ લજ્જાને લીધે, એ તપસ્વીની ક્ષમા માગવાને હવે ચોથીવાર આવ્યો નહીં, કારણકે લજ્જા કુલીનજનોને સદા નીચું જોવરાવે છે.

હવે કેટલેક કાળે એ તપસ્વી મૃત્યુ પામીને અલ્પર્દ્ધિક વ્યંતર થયો; પણ આવાં ક્રોધાતુર મનવાળા તપસ્વીઓને મન તો એ પણ બહુ છે. સુમંગળરાજાએ પણ નિરન્તર રાજ્યનું પરિપાલન કરી પર્યન્તકાળે તે સર્વ તૃણની પેઠે ત્યજી દઇને તાપસી દીક્ષા ગ્રહણ કરી; કારણકે સંતજનો ભોગને વિષે સદાકાળ લુબ્ધ રહેતા નથી. પછી એ (રાજા) ત્યાં પણ પોતાનો તાપસાચાર સારી રીતે પાળી, વિશુદ્ધલેશ્યા સહિત આયુષ્ય પૂર્ણ કરીને સત્પુરૂષોની ગતિ (સદ્‌ગતિ)ને પામ્યો; તે જાણે વૈરના અનુબંધનો નાશ કરવાને જ હોયની ! અનુક્રમે એ સુમંગળનો જીવ ત્યાંથી ચ્યવીને શ્રેણિકરાજા થયો; એણે રાજ્યલક્ષ્મીને બહુ લાડ લડાવ્યાં હતાં તેથી જ જાણે એ લક્ષ્મી અહીં પણ એની સાથેને સાથે જ રહી. કેટલેક સમયે એ સેનકતાપસનો જીવ ચ્યવીને ચેટકરાજપુત્રી ચેલ્લણાની કુક્ષિને વિષે પુત્રપણે અવતર્યો. હવે એ બન્ને જીવના પૂર્વભવના વેરને લીધે જ, એ તાપસનો જીવ હજુતો ગર્ભને વિષે હતો ત્યાંજ ચેલ્લણાને પતિનું માંસ ખાવાનો મહા ભયંકર દોહદ ઉત્પન્ન થયો, તે જાણે તેના હૃદયને વિષે શાકિનીમંત્રે પ્રવેશ કર્યાથી હોયની ? પણ ચેલ્લણા ચિંતાતુર છતાં પણ પોતાનો એ દોહદ કોઈને કહી શકી નહીં; કારણકે આવી ભયંકર વાત વગર પૂછયે પતિરૂપ દેવતાને કેમ કહેવાય? વળી, જળથી સારી રીતે સિંચાતા—એવા પણ કોટરને વિષે ગુપ્ત રહેલા અગ્નિવાળા વૃક્ષની શાખા જેમ શુષ્ક થઈ જાય છે, તેવી રીતે રાણી, ઉત્તમ પ્રકારના ભોજન લેતી છતાં પણ, પોતાનો એ દોહદ પૂર્ણ નહિં થવાથી, શરીરે સુકાવા લાગી. પાપ વહોરી લઇને પણ તેણે નાના પ્રકારના ગર્ભપાતનના ઉપાયો કરી જોયા; તથાપિ ગર્ભપાત થઇ શકયો નહિં; કારણકે, જેનો હજુ આ-

રંભ થયો નથી એવું આયુષ્ય ક્ષયને યોગ્ય નથી. એવામાં રાજાએજ તેને પૂછયું—હે દેવિ, તમે કૃષ્ણ પક્ષને વિષે ચંદ્રમાની કળાની પેઠે શરીરે કેમ ક્ષીણ થતા જાઓછો? શું તમારૂં કંઈ કાર્ય સંપાદન થતુ નથી? અથવા કોઇએ તમારી આજ્ઞા ખંડિત કરી છે? શુ કઇ દુષ્ટ સ્વપ્નપરંપરા તમારા જોવામા આવી છે? અથવા કઇ અપશકુન થયા છે? અથવા શરીરે કંઈ પીડા ઉત્પન્ન થઇ છે? હે સર્વાંગસુંદરિ, જેવુ હોય તેવું સ્ફુટ પણે કહીદે. એ સાંભળી ચેલ્લણાએ, પોતાની કુક્ષિને વિષે રહેલા ગર્ભને વિષે પોતાનો શ્વાસ આસક્ત થઇ ગયો હોયની એમ ઉંડો નિઃશ્વાસ મૂકી રાજાને પોતાની ઇચ્છા વિરૂદ્ધ પોતાનું સ્વરૂપ કહી બતાવ્યુ, કારણકે કહ્યાથીજ પ્રતીકાર (ઉપાય) થાય છે. રાજાએ કહ્યુ—હે સુભગા, હું તારો મનોરથ સદ્ય પૂર્ણ કરીશ, કારણકે વસ્તુ દૂર હોય તેને યે લાવી આપું; તો આતો મારા શરીરમાંજ છે તેથી પ્રાપ્ત થઇ ચુકી સમજ. આ પ્રમાણે એના ચિત્તને ઉલ્લાસ પમાડીને, શ્રેણિકરાજાએ અભયકુમાર પાસે જઇને એના દોહદની વાત કહી, કારણકે છીંક બંધ થાય ત્યારે સૂર્યનું સ્મરણ કરવુ પડે છે. પછી અભયકુમારે કહ્યુ—હે તાત, હું હમણા જ એની ઇચ્છા પૂર્ણ કરૂં છું નિશ્ચયે બુદ્ધિમાન જનોની દૃષ્ટિને વિષે આવી વાત કઠિન લાગતી નથી. પછી રાજપુત્રે પોતાના માણસો પાસે સસલાનું માસ મગાવ્યું, કારણકે દારૂણ અવસ્થાને પ્રાપ્ત થયેલા માણસને, અપવાદ શું ઉત્સર્ગ કરતાં બલવાન્ નથી?

પછી રાજાને ચત્તા સુવરાવીને, અભયકુમારે તેના ઉદર ઉપર એ માંસ મૂક્યુ, કારણકે કાર્ય એવી રીતે કરવુ જોઇએ કે જીવિતની હાનિ ન થાય તેમ યષ્ટિનો ભંગ પણ ન થાય પછી એક તીક્ષ્ણ છરી લઇને તેનુ અંગ કાપતો હોય એમ બતાવવા લાગ્યો, અને રાજા પણ મુખથકી સીત્કાર કરવા લાગ્યો; કારણકે માયા વિના સામો માણસ ખરૂં માનતો નથી. ભૂપતિએ એ માંસ ચેલ્લણાને મોકલાવ્યું, અને એણે પણ પતિના આ-

દેશથી એ એકાન્તે ખાધું; કારણકે રાજાઓને પણ કુનીતિ શોભતી નથી. એ વખતે તેને સ્વામીનું સ્મરણ થતાં હૃદય કંપવા લાગ્યું, અને વળી ક્ષણવાર પછી ગર્ભનું સ્મરણ થયું એટલે ચિત્તને વિષે ઉલ્લાસ થયો; કારણકે પ્રાણીને દ્વેષ અને રાગ એ બન્ને એક સાથે થતા નથી.

આમ ચેલ્લણાનો દોહદ તો પૂર્ણ થયો પણ એ "પતિનો ઘાત કરનારી મારા જેવી સ્ત્રીને ધિક્કાર છે"! એમ કહી કહીને પોતાની નિન્દા કરવા લાગી; કારણકે કંઇ કારણવશે પાપકાર્ય કર્યા પછી પણ સુવાસનાવાળા પ્રાણીઓને તો અતિ પશ્ચાત્તાપ થાય છે. પછી, નિશાસમયે પૂર્ણ ચંદ્ર જેમ કમલિનીને ઉલ્લાસ પમાડવાને પોતાનું પૂર્ણ રૂપ બતાવે છે, તેવી રીતે, રાજા તરતજ એ રાણીના મનનુ સમાધાન કરવાને અર્થે તેને પોતાની અક્ષત કાયા બતાવવા લાગ્યો; અને તેને કહેવા લાગ્યો કે-હે સૌભાગ્યવતી, સંરોહિણી ઔષધીના પ્રયોગથી મને તેજ વખતે ક્ષણ માત્રમાં આરામ થયો છે; કારણકે ઔષધીઓનો પ્રભાવ અવર્ણ્ય છે. ચેલ્લણા પણ પોતાના પ્રાણપ્રિય પતિને નિરાબાધ જોઇને ઉત્છ્વાસ પામી; કારણકે પોતાના સ્નેહીજનને-આપત્તિ તરીને પાર ગયેલા-જોઇને કોને હર્ષ ન થાય?

પછી ચેલ્લણાએ નવમાસ અને સાડાઆઠ દિવસ નિર્વિઘ્ને નિર્ગમન કરીને હાથણી [1]કલભરત્નને જન્મ આપે તેમ સર્વ અંગે સંપૂર્ણ એવા પુત્રને જન્મ આપ્યો. રાણીએ તેને તેના પિતાનો મહાશત્રુ જાણીને તેજ વખતે દાસીને કહ્યું-આને તું કોઈ સ્થાને જઈને મૂકી આવ, કારણ કે શરીરમાં ઉત્પન્ન થયેલો છતાં પણ દુઃખ દેનારો એવો બાળકરૂપી જંતુ ત્યજી દેવા લાયક નથી? દાસી પણ એને, જાણે વનદેવતાઓની ક્રીડાને અર્થેજ હોયની એમ, અશોકવાટિકાને વિષે મૂકી આવી પણ તે પાછી વળી તે વખતે દૈવયોગે રાજાએ તેને પૂછ્યું-ભદ્રે, તું કયાં જઈ આવી? તેણે

૧ કલભ એટલે હાથીનું બચ્ચું

કહ્યું-હું રાણીના આગ્રહથી બાળકને મૂકવા (ત્યજીદેવા) ગઇ હતી, કારણ કે જેનું અન્ન ખાતા હોઇએ તેનો આદેશ ઉઠાવવો પડે છે, પછી તે શુભ હોય વા અશુભ હોય એ સાભળી માર્જાર પ્રમુખ જાનવરોથી એનો નાશ થશે એવી શકાએ, ત્વરિત પગલે રાજા ત્યાં ગયો અને પુત્રને બન્ને હાથે ઉપાડી લીધો; કારણ કે પિતાના જેવો પુત્રપર કયાંઇ સ્નેહ હોય ખરો? પછી રાણી પાસે આવીને તેણે કહ્યુ- હે સુજ્ઞ અને વિવેકવાળી કુલીન રાણી-મ્લેચ્છજનોની સ્ત્રીઓ પણ ન કરે એવું આ કુકર્મ તેં શું કર્યું? જેમને આપણા જેવું જ્ઞાન નથી એવી તિર્યંચની સ્ત્રી પણ, બહુ પુત્રવાળી હોય તોયે પોતાના ઔરસ પુત્રને ત્યજી દેતી નથી, તો ત્હારા જેવી મૃત્યુલોકની સ્ત્રીથી તો કેમ ત્યજી દેવાય? જનસમૂહને પૂજ્ય એવુ રાજ્ય મળી શકે, અવિનાશી એવો રાજાનો અનુગ્રહ પણ પ્રાપ્ત કરી શકાય, સૌભાગ્યલક્ષ્મીના જેવી તેજોમય લક્ષ્મી પણ મળી શકે, કામદેવ સમાન સ્વરૂપ પણ મળી શકે, તાપ રહિત એવો કળાઓનો સમૂહ પણ મળી શકે, રોગોપદ્રવરહિત સર્વ ભોગ પણ પ્રાપ્ત થઇ શકે, અને શત્રુઓને દુ ખ દેનારી એવી ઉજ્વળ કીર્તિ પણ પ્રાપ્ત થઈ શકે; પણ પુત્રરત્ન તો કયાઈથી પણ મળી શકે નહિ એને વાસ્તે તો સ્ત્રીઓ રાત્રિદિવસ દુર્ગા પ્રમુખ દેવીઓનુ પૂજન કરે છે, વૃક્ષના મૂળ ઘસીઘસીને પીએ છે, ભુજાએ રક્ષાપોટલી તથા કડા બાંધે છે, અને અનેક જ્યોતિષીઓને પોતાના શુભાશુભ ગ્રહાચાર વિષે પ્રશ્ન કરે છે, ને તેં તો તને પ્રાપ્ત થયેલા એવા આ તનુજને, પુણ્યહીન જન ચિંતારત્નને ત્યજી દે તેમ ત્યજી દીધો! રાણીએ એ બધું સાભળીને ઉત્તર આપ્યો-હે સ્વામિ, આપ જે કહોછો તે સર્વ સત્ય છે, પરન્તુ આપને આ, ઉગ્રસેન રાજાને કસ થયો હતો તેમ, પુત્રરૂપ એક મહાન્ શત્રુ ઉત્પન્ન થયો છે, નહી તો, એ ગર્ભમા આવ્યો ત્યારે મને આવો મહા ઘોર દોહદ કેમ થાય? માણસના ઉદરમા લેશ પણ લસણ જાય છે ત્યારે શુ અતિ દુર્ગન્ધ નથી ઉત્પન્ન થતી? પણ રાજા તો પુત્રપર સ્નેહાળુ હોવાથી બોલ્યો-હે હરિણાક્ષી, ભલે વૈરી નીવડે તોપણ

એ પુત્ર છે; કારણ કે પુત્ર કપુત્ર થાય, પણ માતા કુમાતા ન થાય. અહો! તું વિચક્ષણ થઇને, આમ ત્હારા પહેલા જ બાળકનો ત્યાગ કરે છે, તો કુશના અગ્રભાગની ઉપર રહેલા જળબિન્દુઓની પેઠે ત્હારા શેષ બાળકો કેવી રીતે સ્થિર (સ્થીતિમાન્-હયાત) રહેશે? ચેલ્લણાને પોતાને એ રૂચિકર નહોતો છતા ફક્ત રાજાની આજ્ઞાથી એણે એને વધાવી લીધો, કારણ કે સતી સ્રીઓથી કદિ પણ પતિની આજ્ઞાનો ભંગ થાય? ચન્દ્રમાના દ્રવ જેવી પોતાની કાન્તિવડે એ બાળકે અશોકવાટકાને વિષે ઉદ્યોત કરી મૂકયો હતો તેથી રાજાએ એનું 'અશોકચંદ્ર' એવું નામ પાડ્યું. પણ ત્યા કુકડાએ તેની એક કનિષ્ટ આગળી કરડી હતી તેની પીડાને લીધે તે બહુ રૂદન કરવા લાગ્યો, પણ તેને જ્યાં ફેંકી દીધો હતો ત્યા એ આટલાથી જ (જીવતો) બચ્યો એજ આશ્ચર્ય હતું રાજા તેની એ આંગળીને પોતાના મુખને વિષે રાખવા લાગ્યો તેથી તેની ઉષ્માથી એને સુખ થયું. પછી જ્યારે તેનો વ્રણ રૂઝાઇ ગયો ત્યારે આંગળી કુણિત (ઠુંઠી) થયેલી દેખાઇ; તેથી તેના સમાનવયના ગોઠીઆઓએ મળીને તેનું કુણિત નામ પાડ્યું. કારણ કે એઓ મશ્કરીમાં (ઘણીવાર) એવું અપનામ (ખરાબ નામ) પાડે છે.

અનુક્રમે રાણીએ, પૂર્વ દિશા જેવી રીતે પૂર્ણિમાને દિવસે સૂર્ય-ચંદ્રને જન્મ આપે છે તેવી રીતે, હલ્લ અને વિહલ્લ નામના બે તેજસ્વી અને કાન્તિના નિધાનરૂપ પુત્રને જન્મ આપ્યો. ચેલ્લણાની કુક્ષિથી જન્મ પામેલા એ ત્રણ કુમારો પિતાને ગુણરૂપ થઇ પડયા, અને કલહ-કપટનો સર્વથા ત્યાગ કરીને નગરને વિષે ફરતા છતા, શ્રી ત્રિકુટ પર્વતની ભૂમિપરના ઉંચા ગૃહોની પેઠે વિરાજવા લાગ્યા.

તેજોમય ભામંડળ સમાન શોભતા શ્રેણિકનરેશ્વર જેવા પિતાને પ્રમોદરૂપી સંપત્તિને આપનાર-તથા એમને અને એમની પર્વત સમાન ઉચ્ચ પ્રતિજ્ઞાઓને સફળ કરનાર-અને સર્વ દૂષણોનો [illegible] અભયકુમાર, પોતાના અશોકચંદ્ર પ્રમુખ ભાઇઓની સાથે રહીને લક્ષ્મણ-ભરત-અને શત્રુઘ્નથી સંયુક્ત રામચંદ્ર જ હોયની એવો શોભવા લાગ્યો.

સર્ગ ૩ જો.

પછી શ્રેણિકરાજાએ ધારિણી નામે એક સદ્ગુણના ભંડારરૂપ એવી નવી રાણી આણી, કારણ કે હસ્તીને શું એક જ હાથણી હોય? તેના રૂપવાન્-સૌંદર્યવાન્ અને સૌભાગ્યવાન્ શરીરને વિષે કયાંઇપણ એકે અલક્ષણ નહોતું, અથવા તો શંખને વિષે કાળાશ હોયજ નહી. સતીશિરોમણિ એ ધારિણી પોતાના અમૂલ્ય અને પવિત્ર એવા શીલરત્નનુ રક્ષણ કરવાને નિશ્ચયે લજ્જારૂપી રક્ષિકાને[1] ધારણ કરતી હતી એ પતિવ્રતા સ્ત્રી કમલિનીની જેમ પોતાના પતિરૂપ ચંદ્રમાના મુખ શિવાય અન્ય કોઇનું મુખ જોતી નહિં. બાલ્યાવસ્થાને વિષે દુધ પીવાથી એની રસના મધુર થઇ હોયની, તેથીજ જાણે એ કદિ પણ કડવા વચન ઉચ્ચરતી નહિં! એણે નિશ્ચયે કોઇ શ્રેષ્ઠ અધ્યાપકની પાસે દાનનો અભ્યાસ કર્યો હશે, નહિતો અર્થીજનોને દાન આપતાં એનો હાથ કેમ ન થાકી જાય? સૂર્યને જેમ દિવસરૂપી લક્ષ્મીની સાથે, તેમ રાજાને એની સાથે ઉત્તમ પ્રકારના ભોગ ભોગવતાં કેટલોક કાળ વ્યતીત થયો.

એકદા પાછલી રાત્રીએ, પંચવર્ણના સુગંધી દ્રવ્યોથી સુવાસિત થયેલા કુસુમના સમૂહવાળા, અને ધુપથી મ્હેકી રહેલા આવાસભવનને વિષે, નાના પ્રકારના મણિ સુવર્ણ અને રૂપાથી જડેલા-હંસનાવાળના સમૂહથી સંપૂર્ણ-ઉત્તમ પટ્ટતૂલીથી[2] વિરાજતા-પાંગથે અને મસ્તકને સ્થાને મૂકેલા ઓશીકાથી શોભી રહેલા-બહુ મૂલ્યવાન્ અને નવનીત સમાન મૃદુ એવા પ્રચ્છદપટ[3]વાળા-ગાલ રહે તે સ્થાને સુંદર ગાલમસૂરીઆથી યુક્ત-ઉપર જડી લીધેલા ઉલ્લોચથી દીપતા-મધ્યભાગે જરા નમેલા-ગંગાના પુલિનપ્રદેશ[4] જેવા-અને જાણે દેવશય્યાજ હોયની એવા જણાતા-પલંગને વિષે સૂનેલી એ ધારિણીદેવીએ સ્વપ્નને વિષે, નંદાની પેઠે, એક ઉંચા-મદઝરતા-ચાર દંતૂશળવાળા અને ઉજ્વળ વર્ણના હસ્તીને (પોતાના) મુખને વિષે પ્રવેશ કરતો

---

૧ રાખડી ૨ સૂતરની પાટી (?) ૩ ચદર ૪ નદીનો કીનારે

જોયો. સૂર્યના દર્શનથી ઉત્પુલ્લ પત્રોવાળી પદ્મિનીની જેમ, એ સ્વપ્ન જોઇને પ્રફુલ્લિત થયા છે નેત્રો જેનાં એવી એ મહાદેવી તરતજ જાગી, કારણ કે એવા જનોને નિદ્રા અલ્પ હોય છે. જાગીને, ગતિને વિષે હંસીનો પરાજય કરનારી એ રાણી રાજા પાસે ગઇ, અને તેને કોમળવચનોથી જગાડ્યો; કારણ કે સ્ત્રીઓને તો મૃદુતાજ શોભે છે. પછી પતિને તેણીએ કહ્યું-હે સ્વામિન્, મેં હમણાં હસ્તીનું સ્વપ્ન જોયું, તો વૃક્ષની જેમ એનું શું ફળ થશે? વર્ષાઋતુને વિષે મેઘજળની ધારાથી કદમ્બવૃક્ષ અંકુર ધારણ કરે તેમ આ વાત સાભળી હર્ષથી રોમાંચ ધારણ કરતો શ્રેણિકરાજા કહેવા લાગ્યો-"હે પ્રિયે, તેં સ્વપ્નને વિષે ગજરાજ જોયો તેથી નિશ્ચયે કુંતીએ જેમ ભીમને જન્મ આપ્યો હતો તેમ તું, એક કુળદીપક-કુળરત્ન-કુળને વિષે મુકુટ સમાન, કુલપર્વત સમાન અને કુળને વૃદ્ધિ પમાડનાર, તથા હસ્તી સમાન બળ અને પરાક્રમવાળા એક પુત્રને જન્મ આપીશ" પોતાના પતિના આ શબ્દોને રાણીએ નિશ્ચયે શકુનની ગાંઠના મિષે બાંધી લીધા-એમ કે છુટા રહેશે તો કોઈ એને લઇ જશે વળી એ બોલી કે આપની કૃપાથી મને અલ્પ સમયમાં એમ થાઓ, કારણ કે ઉત્તમ જનોનું વચન કદિ પણ અન્યથા થતું નથી. પછી રાજાએ જવાનું કહ્યું એટલે રાણી પોતાના શયનખંડમાં ગઇ, કારણ કે કુળવાન્ સ્ત્રીઓ સર્વ કાર્ય પતિની આજ્ઞા પ્રમાણે કરે છે સુંદર શકુન બીજા અપશકુનોથીજ જેમ તેમ, આ મારૂં શુભ સ્વપ્ન બીજા દુઃસ્વપ્નોથી પ્રતિઘાત ન પામે. માટે હું સાધ્વીની પેઠે ધર્મજાગરણ કરૂં કે જેથી મને કુમુદિનીની પેઠે હવે નિદ્રા ન આવે-એમ વિચારીને એણે સખીઓની સાથે સુંદરી-બ્રાહ્મી-નર્મદા-દમયંતી-અંજના-રાજિમતી-સીતા-દ્રૌપદી-નંદા-ઋષિદત્તા-અને મનોરમા પ્રમુખ સતી સ્ત્રીઓની કથા કહી પછી એના ધર્મજાગરણને વખતે શ્રવણ કરવાને આતુર હોયની એમ રાત્રી પણ ક્ષણમાં વ્યતીત થઇ.

આ સમયે કાળ નિવેદન કરનારો પુરૂષ ઉંચે સ્વરે બોલવા

લાગ્યો-(કારણ કે રાજા પ્રચંડશાસનવાળો છતા, પોતાને નિયમિત વખતે કોણ નથી જાગતું?) "આ કંઇક રક્તમંડળવાળો તેજોનિધિ સૂર્ય આપની પેઠે પોતાના સુકોમળ કરવતી ભુવનનું પોષણ કરતો છતો ઉદય પામે છે. કાળરૂપી માળીની પુત્રી જ હોયની એમ આ દિનલક્ષ્મી પણ આપને જોવાને ઉત્સુક બની સૂર્યરૂપ પકવદાડિમને આપને માટે તૈયાર કરી આવી છે". એ સાંભળીને મગધાધિપતિએ વિચાર્યું-અહો! આ ચતુર બંદિજન આજ બહુ સરસ પાઠ બોલ્યો; માટે નિશ્ચયે રાણીને કુળનો ઉદય કરનારો પુત્ર થશે, અન્યથા ઉદય સંબંધી ફળનું આવી રીતે સૂચવન હોય નહીં. પછી વ્યાયામ કરીને, સુવાસિત તેલવતી મર્દન કરાવી એણે સુગંધિ જળથી સ્નાન કર્યું, અને ચંદનાદિથી વિલેપન કર્યું. પછી દેવપૂજા કરીને, તિલક કરતી વખતે, એણે મસ્તકપર સુવર્ણનો મુકુટ, કર્ણને વિષે ચલાયમાન કુંડળો, ઉરસ્થળને વિષે સ્થુળ-નિર્મળ-અને ચળકતા મુક્તાફળનો હાર, અને ભૂજાઓને વિષે કેયૂર, એવાં એવા આભૂષણો, જાણે તે તે સ્થળોના બહુમાનને અર્થેજ હોયની એમ, ધારણ કર્યા. વળી પ્રકોષ્ટભાગ (પોચા) ને વિષે સુવર્ણનાં વલય પહેર્યા, તથા મૃદુતાને અર્થે અંગુલિને પણ મુદ્રિકાને મિષે સુવર્ણથી ભૂષિત કરી. વળી સંપ્રતિ, ભુવનને વિષે એના સમાન અન્ય કોઇ વીરપુરૂષ નથી-એમ બતાવવાને એણે ચરણને વિષે વીરવલય ધારણ કર્યું.

એ પ્રમાણે સજ્જ થઇને એ, ઇંદ્ર જેમ સુધર્માને વિષે પધારે તેમ, દેવતા સમાન રૂપવંત મંત્રી અને સામંતોએ શોભાવેલી સભાને વિષે આવીને બેઠો ત્યા તેણે સ્વપ્નશાસ્ત્રના પારગામી એવા આઠ સ્વપ્નપાઠકોને બોલાવવાને સેવકોને મોકલ્યા. એટલે એઓ પણ સ્નાન કરી, શરીરે વિલેપન તથા ભાલને વિષે તિલક કરી, મસ્તકને વિષે દધિ-શ્વેત સરસવ-દૂર્વા તથા અખંડ અક્ષત રાખી, શ્વેત વસ્ત્ર પહેરી ફળાદિક લઇ સભાને વિષે આવ્યા, અને એ ફળાદિક રાજાની આગળ ભેટ મૂકીને, એને આશીર્વાદ દઇ. પૂર્વદિશા તરફ પીઠ રાખીને બેઠા; એટલે તેઓ મેરૂની સન્મુખ કુલાચળ પર્વતો શોભે તેમ રાજાની સન્મુખ શોભવા લાગ્યા. તે વખતે ધાર-

ણી રાણી પણ,હસ્તી-સિંહ-મૃગ-વાઘ-અશ્વ-શુકર-સંબર-મયૂર-ચક્રવાક-અને હંસ વગેરે જેની ઉપર ચિત્રેલાં હતાં, એવા પડદાની પાછળ આવીને બેઠી, કારણ કે રાજાની રાણીઓ અસૂર્યંપશ્યા કહેવાય છે (સૂર્ય નહિ જોવાનુ વ્રત એમને કહેવાય છે). રાજાએ સ્વપ્નપાઠકોના સત્કાર કરીને પૂછ્યું-આજે રાત્રીને છેલ્લે પહોરે ધારણીદેવીએ સ્વપ્નને વિષે હસ્તી જોયો તો તે સ્વપ્નનું શું ફળ થશે તે તમે સ્ફુટપણે કહો, કારણ કે સૂર્યના કિરણો જ વસ્તુઓનો ઉદ્યોત કરવાને સમર્થ હોય છે. એ પરથી સર્વેએ એકત્ર થઇ શ્રેષ્ઠ રીતે ઇહાપોહ (વિચાર) કરી મગ્ર સ્વપ્નના અર્થને પ્રાપ્ત કર્યો; (એટલા માટે શાસ્ત્રનો અભ્યાસ ઉત્તમ છે) પછી એમણે કહ્યું-મહારાજ, સાંભળો. સર્વ સ્વપ્નશાસ્ત્રોને વિષે બ્હોતેર સ્વપ્ન કહેવાય છે તે બ્હોંતેરમાં ત્રીશ મહાસ્વપ્ન કહેવાય છે. એ કલ્પવૃક્ષની પેઠે મહા ફળદાયક હોય છે. તે ત્રીશમાં વળી સિંહ-હસ્તી-વૃષભ-ચંદ્ર-સૂર્ય-સરોવર-કુંભ-ધ્વજ-સમુદ્ર-પુષ્પની માળા-રત્નોનો સમૂહ-વિમાન-ભવન અને અગ્નિ એ ચૌદ મહાસ્વપ્નો તીર્થંકર અથવા ચક્રવર્તીરાજા ગર્ભને વિષે આવ્યેછતે તેમની માતાઓ દેખે છે. વાસુદેવની માતા એ પછીના સાત સ્વપ્ન દેખે છે, બળદેવની માતા ચાર દેખે છે; અને મંડળ એટલે દેશના અધિપતિની માતા એક સ્વપ્ન દેખે છે. માટે ધારિણીદેવી મેરૂપર્વતની ભુમિની પેઠે નંદનને[1] જન્મ આપશે. એ પુણ્યનિધિ શુરવીર પુત્ર નિશ્ચયે રાજ્ય પ્રાપ્ત કરશે; કારણ કે ચક્ષુએ જોયેલું ચલિત થાય, પણ શાસ્ત્રરૂપી ચક્ષુએ જોયેલું કદાપિ ચલિત થતું નથી. એ સાંભળીને પછી કલ્પવૃક્ષની બરોબરી કરનારા રાજાએ તેમને નિત્યની આજીવિકા બાંધી આપીને તેમનું દારિદ્ર્ય દૂર કર્યું કહ્યું છે કે, શેરડીનું ક્ષેત્ર, સમુદ્ર, યોનીનુ[2] પોષણ, અને રાજાઓની કૃપા-એટલા વાનાં ક્ષણમાત્રમાં દારિદ્ર દૂર કરે છે. વળી ગૌરવ સહિત વસ્ત્ર-તાંબુલ પ્રમુખ આપવાવડે રાજાએ તેમનો સત્કાર કર્યો, કારણ કે બુદ્ધિ-એ શું કલ્પલતા

---

૧ (૧) નન્દન વન (૨) પુત્ર ૨ ઢોરઢાખર આદિનુ

નથી? પછી સ્નેહને લીધે રાજાએ પોતે ધારિણીની પાસે જઇને તેમનું કહેલું એને કહી સંભળાવ્યું કારણ કે પ્રેમની ગતિજ આવી હોય છે. પછી પુષ્ટિના હેતુરૂપ અને અતિ તેલ વગેરે વસ્તુઓથી રહિત એવા આહારવડે, રાણી ગર્ભનું પોષણ કરવા લાગી; માંદો માણસ પથ્યવડે દેહનું પોષણ કરે તેમ.

હવે સુખે કરીને ગર્ભનું પાલન કરતી રાણીને ત્રીજે માસે અશોકવૃક્ષની જેમ દોહદ ઉત્પન્ન થયો કે-વરસાદ વરસતો હોય-તેની સાથે વીજળીની ગર્જના થઈ રહી હોય-નદીઓ ચાલી રહી હોય-ઝરા વહેતા હોય-પૃથ્વીપર લીલા અંકુરો પથરાઇ ગયા હોય-મયૂરો નૃત્ય કરી રહ્યા હોય-અને દેડકાઓ ડ્રાઊં ડ્રાઊ શબ્દ કરી રહ્યા હોય એવે વખતે ઉત્તમ વસ્ત્રાલંકાર ધારણ કરી હું હાથણીની ઉપર બેસીને નગરમાં તથા બહાર વૈભારગિરિ સુધી ફરૂં, મારાપર છત્ર ધરવામાં આવે, ચામર વીંઝાય, સામંતાદિ પરિવાર સહિત રાજા પણ સાથે આવે અને બન્દીજનો ગાયન ગાતા આગળ ચાલે-એમ વર્ષાઋતુની ઉત્તમ શોભાનું હું યથેચ્છ સન્માન કરૂં. પણ આ દોહદ તેને અકાળે ઉત્પન્ન થયો· પ્રાય મનુષ્યો જે દૂર હોય અને જે દુર્લભ હોય તેનીજ વાછા કરે છે આવો અકાલીન દોહદ નહિં પૂર્ણ થઇ શકે એવો હોવાથી તે ઉષ્ણ ઋતુની રાત્રીની શ્રેણિની જેમ દિવસે દિવસે ક્ષીણ થવા લાગી. તોપણ તેણે એ વાત કોઇને કહી નહિ, કારણકે મ્હોટા લોકોએ પોતાનુ દુષ્કર કાર્ય કોઇની આગળ કહેવું મહા મુશ્કેલ છે. પણ તેની અંગિત દાસીઓએ એ વાત રાજાને જણાવી, કારણકે સેવકવર્ગ નિત્ય પોતાના કુલાચારની રક્ષા કરે છે. રાજા તરતજ ધારિણીની પાસે ગયો, કારણકે પ્રિયજન અસ્વસ્થ હોય ત્યારે કોણ ઉતાવળ નથી કરતુ ? ત્યા જઇને તેણે ચેલ્લણાની જેમ તેના જેટલાજ પ્રેમસહિત તેને પૂછ્યું; કારણકે મહાન્ પુરૂષોને એક વામા (ઓછી) કે બીજી દક્ષિણા (વધતી) એવો કઇ વિભાગ હોતો નથી. રાણીએ કહ્યુ-હે સ્વામિનાથ, મને ગરૂડ અને નાગના મસ્તકના ભૂષણરૂપ ચુડામણિને

ગ્રહણ કરવા જેવો અકાળે મેઘનો દોહદ ઉત્પન્ન થયો છે. હે આર્યપુત્ર–તે માટેજ હું તે આપની પાસે કહી શકતી નહોતી; કારણકે અસંભાવ્ય ઇચ્છા કરનારાને લોકો ઘેલો (ગાડો) ગણી કાઢે છે. પણ રાજાએ તેને કહ્યુ–હે પ્રિયે, ધીરજ ધર, હું તારો મનોરથ સત્વર પૂર્ણ કરીશ. જેને બૃહસ્પતિ તુલ્ય બુદ્ધિમાન્ અભયકુમાર જેવો મંત્રી છે તે આવો અવષ્ટભવાળો (હિમ્મત-ભર્યો) ઉત્તર કેમ ન આપે?

રાણીને આ પ્રમાણેધીરજ આપીને રાજા, કમલિનીને આશ્વાસન આપી સૂર્ય જેમ ગગનને વિષે ચઢે છે તેમ, સભાને વિષે આવીને સિંહાસનપર આરૂઢ થયો. પણ રાણીનો દોહદ સંપૂર્ણ કરવાની ચિંતાને લીધે ઉદાસી એવો એ મહીપતિ ભયભીત પુરૂષની પેઠે દિશાઓને શૂન્યકાર જેવી જોવા લાગ્યો. એટલે મહા ચતુર એવા અભયકુમારે નમન કરીને અંજલિ જોડી ભક્તિવડે નમ્રવાણીથી પિતાને વિજ્ઞાપના કરી કે–હે પૂજ્ય પિતા, શું શ્વાનની પેઠે કોઈ રાજા આપણા દેશમા ઉપદ્રવ કરે છે? અથવા અન્ય કોઇ પોતાના આત્માનો દુશ્મન એવો આપણી આજ્ઞાને મસ્તકને વિષે માલાની જેમ નથી ધારણ કરતો? અથવા તો અચિંત્ય ભાગ્યવાળા એવા આપને કંઇ ઇચ્છા પૂર્ણ થતી નથી? અથવા દુર્જનની જેમ કોઇ વ્યાધિ અધિક પીડા આપે છે? હે પ્રભુ, આપ, દિવસને વિષે ચંદ્રમાની જેમ, નિસ્તેજ થઇ ગયા છો માટે આપના પુત્રને તેનું કારણ જણાવો. રાજાએ કહ્યું–કારણ મ્હોટું છે, પણ એ ગણાવ્યાં એમાંનું એકે નથી તારી માતાને આજ અકાળે મેઘનો દોહદ ઉત્પન્ન થયો છે. હે બુદ્ધિનિધાન, તે પૂર્ણ કરવાને તનેજ સભારવો પડયો છે, કારણકે આહારનો કવળ (કોળીઓ) કંઠે રહે છતે જળનેજ શોધવુ પડે છે. અભયકુમારે કહ્યું–હે તાત, આપ નિશ્ચિંત રહો, એ કાર્ય કલ્પવૃક્ષની તુલ્ય એવા આપની કૃપાથી હું પૂર્ણ કરીશ.

હવે અભયકુમારને પૂર્વે કોઇ દેવતાની સાથે સમાગમ થયો હતો (કારણ કે મનુષ્યને મનુષ્યની મિત્રતા તો સર્વત્ર હોય છે માટે એમા કંઈ આશ્ચર્ય નહી) તે પરથી તેણે તે દેવ-

ને ઉદ્દેશીને ધર્મધ્યાન કર્યું-પૌષધશાલાને વિષે જઇ, બ્રહ્મચર્ય વ્રત અંગીકાર કરી દર્ભની શય્યાને વિષે રહી ઉપવાસ કર્યો, કારણકે દેવતાનું આકર્ષણ જેવી તેવી રીતે થતું નથી. એ પ્રકારના એના ધર્મધ્યાનથી ત્રીજે દિવસે એ દેવ સ્વર્ગથકી આવીને પ્રત્યક્ષ થયો; કારણકે આકર્ષણમંત્રથી તો સ્વર્ગની અપ્સરાઓ પણ આકર્ષાઇ આવે છે. એ દેવતાના મુકુટના રત્નોના કિરણજાળથી આકાશને વિષે ઇંદ્રધનુષ્યો રચાયા હતા. એના ચલાયમાન કુંડળો એના ગાલપર સ્પર્શ કરતા લટકતા હતા. એના કંઠને વિષે તાજાં પુષ્પોની અત્યંત સુગંધમય માળા રહી ગઇ હતી. એની ભુજાઓને વિષે ઉલ્લસતી કાન્તિવાળા કેયૂર શોભી રહ્યા હતા એના દેદિપ્યમાન પ્રકોષ્ટ (પોંચા) ને વિષે શ્રેષ્ઠ આભરણો ચળકાટ મારતાં હતાં. (વસ્ત્રની ઉપર) કંઠથી જાનુપર્યન્ત હાર લટકી રહ્યો હતો. ચરણને વિષે મણિજડિત સુવર્ણનાં વલયો દીપી રહ્યાં હતાં, અને હાથની આંગળીઓને વિષે પણ અનેક મણિમુદ્રિકાઓ બહાર આપતી હતી. વળી એણે અતિ મૃદુ અને દિવ્ય દેવદૃષ્ય વસ્ત્રો ધારણ કર્યાં હતા, અને પોતાના દેહની કાન્તિના સમૂહથી બાર બાર સૂર્યોના ઉદ્યોત પર વિજય મેળવ્યો હતો. એના ચરણ ભૂમિતળથી ચારઆગળપ્રમાણ ઉંચા રહેતા હતા અને એના બન્ને નેત્રકમળ નિમેષ-ઉન્મેષથી રહિત હતાં.

એ દેવ અભયકુમારની પાસે પ્રત્યક્ષ થઇ કહેવા લાગ્યો-હે પવિત્ર કુમાર, તેં શામાટે મારૂં સ્મરણ કર્યું છે? દુષ્કર એવું પણ તારૂં શું કાર્ય કરૂં તે કહે. તે પરથી નંદાપુત્રે તેને કહ્યું-હે દેવ, મારાં માતુશ્રીને આજ અકાળે મેઘની વૃષ્ટિ અનુભવવાનો દોહદ ઉત્પન્ન થયો છે માટે મારા પર સ્નેહ ધરાવતા એવા તમે એ પૂર્ણ કરો, કારણકે બુદ્ધિમાન્ એવા પણ મનુષ્યોમાં વરસાદ વરસાવવાની શક્તિ હોતી નથી. અથવા તો તમારા દર્શન થયાં ત્યારથી જ એ પૂર્ણ થયો છે. કારણકે જેને રત્નાકર (રત્નની ખાણ-સાગર) ની જેવા મિત્રો હોય તેને નિરાશ થવાનું હોય નહિં. એ સાંભળીને દેવતા "એમ થાઓ" એમ કહીને તિરોધાન

ગયો, કારણકે દેવતાઓ મનુષ્યલોકને વિષે વિશેષ વખત રહેતા નથી.

પછી અભયકુમાર પણ સ્વસ્થ થઇને ઘેર ગયો, અને પારણું કર્યું. અથવા બીજાઓ પણ એમજ (ઇષ્ટસિદ્ધિ થયે છતે જ) ભોજન લે છે. પછી દેવના પ્રભાવે કરીને, જાણે ભૂમિ ફાટતી હોયની એમ સહસા વર્ષાના ચિન્હો ઉત્પન્ન થયા: મ્હોટા વંટોળીઓ નીકળવાથી સર્વ તૃણ-વૃક્ષ-લતા પ્રમુખ ધ્યાન ધરીને રહ્યાં હોયની એમ સ્થિર થઇ ગયાં અને શબ્દ કરતા પણ બંધ થયા. વળી લોકો પણ અત્યંત તાપથી અતિશય વ્યાકુળ થતા છતા વીંજણાઓથી કંઇક સુખ લેવા લાગ્યા. "આ સર્વવ્યાપક વિભુ[1] શુન્ય ન હો" એમ કોઇએ કહ્યું હોય તે ઉપરથી જ જાણે તે પદાતિ[2] જેના મેઘવૃન્દથી સર્વત્ર છવાઇ ગયું. વળી "આપણા જેવા ઉન્નત જનકની સંતતિ થઇને આ વારિ (જળ) નીચ તરફ ગમન કરનારૂ થયુ" એવા દુઃખથી જ હોયની એમ એ મેઘ પણ શ્યામ થઈ ગયા. એટલામાં તો પૂર્વ તરફનો વાયુ વાવા લાગ્યો અને વૃષ્ટિ થઇ, કારણ કે ક્ષિતિના સંયોગ વિના બીજમાંથી પણ અંકુર નીકળતા નથી. જેમ જેમ જળની મ્હોટી મ્હોટી ધારા વર્ષવા લાગી તેમ તેમ પથિકજનોના શરીરને વિષે કામના બાણનો પ્રહાર થવા લાગ્યો. પોતાની સ્થૂળધારાવડે પૃથ્વીને ભેદીને એણે અંદર પ્રવેશ કર્યો તે, તેને વિષે રહેલી પોતાની શત્રુરૂપ-ઉષ્માનો નિશ્ચયે નાશ કરવાને અર્થેજ હોયની! વળી વર્ષાઋતુરૂપ રાજાને આકાશ હોયની! માર્ગે જવાને વાસ્તે આગળ દીપિકા[3] હોયની એમ વીજળી પણ અત્યંત ઝબાકા કરવા લાગી; જાણે એજ (વર્ષાઋતુ રૂપ) રાજાના, ત્રાબાના બનાવેલા હોયની એવા સુસ્વર શબ્દો ગ્રીષ્મઋતુરૂપ ભૂપતિનો અને તેની ઉષ્માનો પરાજય કરીને ફાટી જવા લાગ્યા. મેઘરૂપી વાજિંત્ર વગાડનાર ગર્જનાના મિષ થકી જાણે તેજ અવાજ કરતા હોયની એમ શંકા થવા લાગી, નદી અને ઝરાના જળ પરસ્પર સ્પર્ધા કરતા હોયની એમ

---

૧ આકાશ. ૨ પગે ચાલનારૂ (સૈન્ય) ૩ દીવી.

પોતના વેગથી શ્રવણેન્દ્રિયને બ્હેરી કરી નાખતા જોસબંધ વ-હેવા લાગ્યા. ચાતકપક્ષીઓ પણ બાળકોની પેઠે, લીલાએકરીને ગ્રીવા (ડોક) નમાવી નમાવીને, જળ આપનાર મેઘથકી યથેચ્છ-પણે સ્વચ્છ જળનું પાન કરવા લાગ્યા દેડકાઓ પણ "અમે જેવી રીતે જળને વિષે રહેવાથી જીવીએછીએ તેવી રીતે અન્ય કોઇ જીવતું હોય તો કહો" એમ પૂછતા હોયની એમ ત્વરાસહિત શબ્દ કરવા લાગ્યા વિસ્તારયુક્ત કલા–પાંખ–અને–સ્થિરદૃષ્ટિવાળા મયૂરો, નૃત્ય કરનારા પુરૂષોની પેઠે ચરણને બરાબર રીતે મૂકી મૂકીને નાચ કરવા લાગ્યા. અહો! આચાર અને વર્ણથકી ભિન્ન છતાં પણ નામે કરીને અભિન્ન (સમાન નામવાળા) હોય છે એવાઓને પરસ્પર ઝટ મિત્રતા બંધાય છે, નહિં તો, બલાહકો (બગલાઓ) બલાહકો (વાદળાંઓ) ની પાસે (આ વખતે) આવ્યા તે અન્યથા કેમ આવે? (કારણ કે બગલાઓનો આચાર અને વર્ણ વાદળા કરતાં તદ્દન ભિન્ન છે, ફક્ત બન્નેનું 'બલાહક' એવુ નામજ અભિન્ન–સમાન છે) મલિન એવા મેઘોએ વર્ષાવેલું જળ આપણી કાયાનો સ્પર્શ કરે છે એવા ખેદથીજ હોયની એમ પદ્મિનીઓ (પદ્મના છોડવા) જળને વિષે ડુબવા લાગી. હંસપક્ષીઓ પણ જળથકી જન્મ પામેલા બિસતંતુ આદિના વિરહથીજ હોયની એમ બહુ બહુ નવીનવી ખબર સહિત દૂર પ્રવાસે ચાલી નીકળ્યા. (માનસ સરોવરે ગયાં કારણ કે વર્ષાઋતુને વિષે તેઓ ત્યાંજ જઇ રહે છે). પૃથ્વી પણ પોપટના પીછાના રંગ જેવા રંગવાળા ઘાસથી લીલીછમ થઈ ગઇ તે જાણે પોતાના પતિ શ્રેણિકરાજાનું આવું ભાગ્ય જોઇને રોમાંચિત થઇ હોયની! સિલિન્ધ્ર–અશોક–કુટજ કેતકી અને માલતી પ્રમુખ વનસ્પતિઓને પણ જાણે આવો વિ-ચિત્ર બનાવ જોવાનેજ હોયની એમ, (ચક્ષુ સમાન) પુષ્પો આ-વ્યા વળી જાણે મેઘજળના છંટકાવને લીધે ઐરાવણ હસ્તીના શરીરપરથી ભૂમિપર ટપકતા તેના અલંકારરૂપ સિંદૂરના બિ-ન્દુઓ હોયની એવા દેખાતા ઇન્દ્રગોપ નામના કીડાઓ સ્થળે સ્થળે દેખાવા લાગ્યા બાળકો પણ રેતીના દેવમંદિર આદિ ઘ-

નાવીને ક્રીડા કરવા લાગ્યા, કારણ કે પોતાનો સમય આવ્યેછતે કોણ પોતાના સ્વભાવપર જતું નથી?

આવે વખતે ધારિણીએ પૂર્વોક્તપ્રકારે વૈભારગિરિની તલાટી આદિ સ્થળોને વિષે ફરીને નંદાનીપેઠે પોતાનો દોહદ પૂર્ણ કર્યો. એ પ્રમાણે અભયકુમારે તેનો મનોરથ પૂર્યો; અથવા તો ચિંતિત વસ્તુને આપનાર તો કલ્પદ્રુમજ હોય છે. જો આવા અભયકુમાર જેવા મંત્રીઓ ઘેરઘેર હોય તો કયા રાજાના મનોરથ અપૂર્ણ રહે? પણ વન વનને વિષે કાંઈ કલ્પદ્રુમ હોય? તિથિએ તિથિએ કાંઇ ચંદ્રમા પૂર્ણમંડળમાં દેખાય? દ્વીપે દ્વીપે લક્ષયોજન વિસ્તારવાળો મેરૂપર્વત હોય? દરેક સાગરને વિષે ગોક્ષીર સમાન જળ હોય? અથવા નગરે નગરે તે રાજધાની હોય? વળી સર્વ નિધાનોને વિષે મણિઓ કદિ હોય? (અર્થાત્ ન જ હોય).

હવે અત્યંત સુખને વિષે રહેવાથી બહુ પુષ્ટ થયું છે શરીર જેનું એવી ધારિણી, બે પર્વત વચ્ચેની ખીણ હસ્તીને વહન કરે તેમ ઉત્તમ અને વજ્ર સમાન ગુરૂ એવા ગર્ભને વહન કરવા લાગી, છતાં પણ તે ગૂઢગર્ભા હોવાથી, એ, ગંભીર પુરૂષના હૃદયને વિષે રહેલા રહસ્યની પેઠે જણાતો નહોતો અનુક્રમે હર્ષમાંજ નવમાસ અને સાડાઆઠ દિવસ વ્યતિક્રમ્યે, ગ્રહો ઊચ્ચ લગ્નમાં આવ્યે છતે, શ્રેષ્ઠ તિથિને વિષે, રાણીએ, છીપ મુક્તાફળને જન્મ આપે, તેમ, એક લક્ષણવંત, અને શરીરની કાન્તિથી મહેલને ઉદ્યોતમય કરી મૂકતા, પુત્રને નિર્વિઘ્ને જન્મ આપ્યો. તે દિવસે બહુ કરો (હસ્તો) જ હોયની એવા સૂર્યના કરોથી પ્રમાર્જિત થયેલી દિશાઓ સર્વે નિર્મળ દેખાવા લાગી. આકાશે પણ, એ બાળકપર નિર્મળ ઉલ્લોચ (ચંદરવો) બાંધતું હોયની એમ સુંદર કૃષ્ણપટ્ટમય વસ્ત્રને ધારણ કર્યાં. વળી તરતજ જન્મ પામેલા બાળકના, પલ્લવસમાન કોમળ અંગના સ્પર્શથીજ મૃદુતા પામ્યા હોયની એમ પવનો પણ મૃદુપણે વાવા લાગ્યા. એટલામાંતો વૃક્ષને જઇને સ્પર્શ કરી આવવાની ક્રીડામા પ્રવૃત્ત થયેલા બાળકોની પેઠે સર્વ દાસીઓ રાજાને વધામણી દેવા એકસાથે

દોડી. એઓમાં એક શરીરે બહુ માંસલ હતી તેને પીડા થઈ; કારણકે ચાલવાની શક્તિ ન હોવાથી એ ભૂમિપર માડમાડ પગલા મૂકતી હતી વળી એક બીજી પણ ચાલવાને અસમર્થ હોવાથી પોતાના અતિપુષ્ટ નિતંબ અને ઉરઃસ્થળને નિન્દવા લાગી. પણ તેજ કારણને લીધે એક ત્રીજી સુકુમાર શરીરવાળી દાસી દોડની ગઈ વળી એક અલ્પદષ્ટ લોચનવાળી અને ચાલવાને અશક્ત એવી અતિવૃદ્ધ દાસી તો પોતાની વૃદ્ધાવસ્થા ઉપર બહુ કોપાયમાન થઈ. પણ એવી ત્વરિત ગતિના મહા વેગને લીધે હાલતા છે પયોધર જેનાં એવી એક પ્રિયવદા નામની દાસી નિતમ્બની સ્ખલનાને પણ નહિં ગણકારીને, શ્વાસ ખાતી, પણ હૃદયને વિષે હર્ષ પામતી, અડેઅવળે માર્ગે જતી અને પોતાની અનેક સખીઓને આનન્દ પમાડતી, સમુદ્રની પાસે નદી પહોચે તેમ, રાજ્યેન્દ્ર શ્રેણિકરાજાની પાસે સર્વ કરતા સાહુકાર પહેલી પહોચી. પુષ્કળ શ્વાસથી હાફતી હતી છતા પણ દાન મળવાની આશાએ બોલી-હે પ્રભુ, મારી વધામણી છે, આપનો જય થયો છે. વિશેષ પ્રકારે જય થયો છે ધારિણી દેવીને, રૂપમાં કામદેવનો પણ પરાજય કરે એવો અને આપના મનોરથને પૂર્ણ કરનારો પુત્ર પ્રસવ્યો છે. એ સાભળી હર્ષ પામી, રાજાએ 'મારા સર્વ અંગ તો સર્વે હર્ષના રોમાંચરૂપી આભૂષણથી ભૂષિત થયા છે તો હવે આ સુવર્ણરત્નના જેવા શો કામના! મારે શા કામના છે?' એમ વિચારીનેજ જાણે પોતાના દેહ ઉપરથી (મુકુટ સિવાય) સર્વ અલંકારો ઉતારીને એ વધામણી દેનાર પ્રિયંવદા દાસીને આપી દીધા, અને, વળી અપનાથી એવા ઘણા ધન આપીને તેને દાસીપણાથી જ જેમ તેમ કોઈ દાસીપણા-થી મુક્ત કરી. અન્ય દાસીઓને પણ રાજાએ યથાયોગ્ય દાન દીધું કારણકે આશા કરીને આવેલાઓની આશા પ્રધાન પુરૂષો પૂર્ણ કરે છે

તેજ વખતે નરપતિ શ્રેણિકમહારાજે વળી સકળ નગરને વિષે ચિત્તને ચમત્કાર પમાડે એવો પુત્ર-જન્મનો મહોત્સવ કરાવ્યો-કેદીઓ છોડાવી અને રૂપની વધામણીના

નૃત્ય અને ગીત શરૂ થયા; વિદ્યાવંત કળાવિદ્ પુરૂષો વાજિંત્ર વગાડવા લાગ્યા, કોયલના સમાન મધુર કંઠવાળી નારીઓ ધવળમંગળ ગાવા લાગી અને દ્વારે દ્વારે તોરણ બંધાયાં. વળી નાગરિકજનો અક્ષતના પાત્ર લઇને આવવા લાગ્યા તેમને સામા ગોળ ઘી આપવામા આવ્યા, દ્રવ્યના ભંડાર છુટા મુકવામાં આવ્યા અને અર્થીજનોને દાન દેવામાં આવ્યું. રાજાની આજ્ઞાથી તોલ અને માપ મ્હોટાં કરવામાં આવ્યાં; અને દાસદાસીઓ હર્ષથી ઉછળવા લાગ્યા. ત્યાં નાના પ્રકારની કુશળતા ધરાવનારા પુરૂષો, નિશાળીઆઓને લઇને મહેતાજીઓ, અને મૂળ શાસ્ત્રના જાણતા પંડિતો ચોતરફથી આવવા લાગ્યા. વળી સ્થાને સ્થાને અને ચૌટે ચૌટે દેશાન્તરની લક્ષ્મીના પ્રવેશને અર્થેજ હોયની એમ તળિયાતોરણ ફરકવા લાગ્યા. વળી હાટની શ્રેણી પણ (ત્યાં ઉડતા ફટકતા) કુસુંબાના વસ્ત્ર [ધ્વજાઓ]ના મિષથી જાણે આંગળીઓ ઉંચી કરી કરીને "એક અભયકુમાર જ સર્વ મંત્રિઓને વિષે શિરોમણિ છે, કે જેણે પોતાની માતાનો નહિ પુરી શકાય એવો મનોરથ પૂર્ણ કર્યો" એમ અન્યોઅન્ય સંવાદ કરતી જણાતી હતી. આ પ્રમાણે તે આખો દિવસ જાણે કલ્યાણમય-સ્વર્ગસુખમય-અને આનંદઆનંદમય થઇ રહ્યો.

પછી ત્રીજે દિવસે નવા જન્મેલા પુત્રને સૂર્ય અને ચંદ્રમાના દર્શન કરાવ્યાં, તે જાણે એટલા માટે કે તે કાન્તિ અને તેજમા એમના સમાન થાય. વળી છઠ્ઠે દિવસે તેના સ્વજનોએ ધર્મજાગરણ કર્યું, તે જાગરણ [જાગ્રત રહેવાને. સ્વભાવ] ગ્રહણ કરવાને ઇચ્છાતુર એવા એ કુમારની સમક્ષ એ (જાગરણ)ની પ્રશંસા કરતા હોયની એમ. દશમે દિવસે સૂતકની શુદ્ધિ કરવામા આવી; અથવાતો તીર્થંકરોના જન્મ સમયે પણ એમ કરવાનો કલ્પ (આચાર) હોવાથી તે કરવી ઘટે છે, તો શેષજનોને એમ કરવું જોઇએ એમાં તો શું કહેવું? પછી બારમે દિવસે સગાંવીજનોને ભોજન જમાડીને રાજાએ પોતે, મુદ્રિકાને વિષે મણિની સ્થાપન કરે તેમ, પુત્રનેવિષે નામની સ્થાપના કરી

(નામ પાડ્યું). એ ગર્ભમાં હતો ત્યારે એની માતાને મેઘનો દોહદ થયો હતો તેથી એના પિતાએ એનું 'મેઘકુમાર' એવું ગુણયુક્ત નામ પાડ્યું

અનુક્રમે પાંચ પાંચ ધાવમાતાઓનાં લાલન પાલનથી ઉછરતો મેઘકુમાર, દેવકન્યાઓથી કલ્પવૃક્ષ વૃદ્ધિ પામે તેમ, રાત્રી દિવસ વૃદ્ધિ પામવા લાગ્યો, અને તેના બધુ જનોએ તેનાં ચંક્રમણ (પગે ચાલવું તે)–કેશવપન–મુંડન–અને નિશાળગરણું આદિ કર્યાં કુમાર પણ, વહાણ વાયુની સહાયથી સમુદ્રનો પાર પામે, તેમ, બુદ્ધિના ઉત્કર્ષથી સકળકળાનો પાર પામ્યો (સકળકળા ને વિષે પ્રવિણ થયો), અને એક ઉત્તમ તરીઓ (તરનાર) જેમ સમુદ્રને તરીને દ્વીપને પ્રાપ્ત કરે તેમ કૌમારાવસ્થાને ઉલ્લંઘીને, તેણે મનોહર એવી યૌવનાવસ્થાને પ્રાપ્ત કરી એટલે પિતા–શ્રેણિકરાજાએ તેને સમાનકુળને વિષે જન્મેલી, સમાન વયની, સમાનરૂપસૌંદર્યવાળી અને સૌભાગ્યલક્ષ્મીથી વિરાજતી એવી આઠ રાજકન્યાઓની સાથે પાણિગ્રહણ કરાવ્યું, અને અનેકસ્તંભે કૈલાસ સમાન ઉજ્જ્વળ અને ઉન્નત એવો એક રહેવાનો મહેલ તથા આઠ કોટિ રૂપું અને સોનું આપ્યાં બીજી પણ તેમને યોગ્ય એવી વસ્તુઓ રાજાએ આપી, આપવા તો [illegible] ભક્તિપૂજનની પણ કરતા આદિ [illegible] પછી મેઘકુમાર, [illegible] સામાનિક દેવતા સ્વર્ગને વિષે અપ્સરાઓની સાથે ભોગવે તેમ, એ આઠ રાજપુત્રીઓની સાથે તે વિલાસ અનુભવવા લાગ્યો.

પછી રાજકુમાર પોતાની પ્રિયાઓ સાથે કોઈ કોઈ વખત 'ગુહ્યચતુર્થી'[1] આદિ સમસ્યાઓથી વિનોદ કરવા લાગ્યો –(જેમકે [illegible] પ્રિયાઓ સાથે [illegible] હોય છે) તેની પતિપ્રત્યે [illegible] પૂછ્યું–હે નાથ,

[illegible]

[illegible]

1 [illegible]

તે સંહરો[1] અયમી[2]ના અઘ[3] નિત્યમેવ,

આ કાવ્યનું ચતુર્થ પાદ ગૂઢ છે તે આપ પૂરો." આવી, પ્રિયાઓએ 'ગૂઢચતુર્થપાદ' સમસ્યા પૂછી તે લીલામાત્રમાં સમજી જઇને કુમારે પૂર્ણ કરી કે,

શ્રી નાભિરાયસુત આદિજિનેશદેવ.

પતિની આવી ઉત્તમ પાદપૂર્તિ સાંભળી હર્ષ પામી પ્રિયાઓએ કહ્યું–હે નાથ, હવે આપ પૂછો.

એટલે કુમારે પુછયું–

"જન સરવે શું ઇચ્છે, સજ્જિત ચાપે સુભટ શું આરોપે ?
રાનો 'ગૂઢ' પર્યાયી, સત્ત્વવાન શું પરને નવ સોંપે[4] ?"

આ 'ચતુષ્કિંહુક' સમસ્યા સમજાવો." એટલે રાજકુમારીઓએ પણ ક્ષણવાર વિચાર કરીને કહ્યું–હે આર્યપુત્ર, સમજાયું. આપના પ્રશ્નનો ઉત્તર "શરણાગ" એ ચાર અક્ષરના શબ્દમાં આવી જાય છે. વળી પ્રિયાઓનો પૂછવાનો વારો આવ્યો એટલે એમણે પૂછયું.—

અંકુર ઉપજે શાથી? દેવનું વળી ભોજ્ય શું ?
નારી પતિવ્રતા કેવા સ્વામીને કદા ઇચ્છતી ?
મેળવે તથા મુનીન્દ્રો શું સદા તપસ્યા ગાન કરી ?
નાથ, છે એક ચારેનો, એક શબ્દે જ ઉત્તર. ૪

એ સાંભળીને કુમારે તરત જ ઉતર આપ્યો–અમૃત.*
વળી પણ તેણે પ્રશ્ન કર્યો.—

"રવિ કેવો શું વિસ્તારે પ્રાતઃ સઘળે પ્રકાશને કરતી ?
જિનપતિમુખઅંભોજે કોણ વસે ભવિજનમન ઉપદિશતી ?
નદી ગંગા–સિંધુથી પાર ગયા એ કહો કૃષ્ણ કેવા ?
ચૈત્યપરસ્તે કોને અષ્ટાપદ પર સગરપુત્ર લાગ્યા ?"

---

૧ નાશ કરો ૨ જેમને પોતાની ઇન્દ્રિયાપર યમ (કાબુ–દાબ) નથી હોતો એવા (પ્રાણીઓ)ના ૩ પાપ ૪ સર્વે શું ઇચ્છે ? શરણ. ધારેલ સુભટ તૈયાર કરેલા ધનુષ્ય–પણછ શું આરોપે ? શર–બાણ. વળી ગૂઢ શબ્દ શાનો પર્યાયી ? નાગનો. (નાગ શબ્દનો અર્થ 'ગૂઢ' પણ થાય છે) સત્ત્વવાન પુરુષ સામાને શું ન આપે ? શરણાગત એટલે શરણે આવેલ (પ્રાણી)

* અમૃત–(૧) જલ (૨) અમૃત ભોજન (૩) અમર (૪) મોક્ષ

આ 'વ્યસ્તસમસ્ત' સમસ્યાનો તેની સ્ત્રીઓએ ઉત્તર આપ્યો–ભા [પ્રભા], ગીર (વાણી–સરસ્વતી), રથી (રથવાળા–રથને હાથમાં લઇને ગંગાનદી તરી ગયા હતા એ. ભાગીરથી (ગંગાનદી).

વળી સ્ત્રીઓએ પ્રશ્ન કર્યો!—

પ્રિય ! સાગરની પુત્રી કોણ ? કહો વળી મેઘ હોય કેવા ?
ચરણપ્રતિષેધાર્થી પંચાક્ષરથી બન્યા શબ્દ છે કયા ?
સર સુંદર કયું કે'વું ? ધનેશ નર કયો કો' આ જગમાહિ ?
એ પાંચે પ્રશ્નોનો એક શબ્દમાં ઉત્તર દ્યો સ્વામી

એ સમસ્યા સાંભળી ક્ષણવાર મનન કરી સમજી જઈ કુમારે એનો ઉત્તર આપ્યો—પદ્માકર. (૧) પદ્મા=લક્ષ્મી, એ સાગર (સમુદ્ર) માંથી નીકળી છે માટે એની પુત્રી કહેવાય છે. (૨) પદ્માકર. પદ્મા એટલે લક્ષ્મી અર્થાત્ દ્રવ્ય–એના આકર (ખાણ) રૂપ. મેઘ દ્રવ્યની ખાણ છે—સર્વ સંપત્તિ મેઘ (–વૃષ્ટિ) ઉપર આધાર રાખે છે. (૩) પદાકર=પદ+મા+કર આમાં પાંચ અક્ષરો છે એ ચરણને પ્રતિષેધ કરનારા છે (૪) પદ્માકર=પદ્મ+આકર=કમળ પુષ્પોના સમૂહવાળું. પુષ્કળ કમળો હોય એવું સરોવર સુંદર કહેવાય. (૫) પદ્માકર=પદ્મ+આકર 'પદ્મ' એ એક મોટી સંખ્યા છે, એટલે એક પદ્મ દ્રવ્યવાળો હોય તે આ પૃથ્વી પર ધનેશ્વર એટલે કુબેર કહેવાય.

કુમારે સમસ્યા પૂરી એટલે એની ઉત્કૃષ્ટ બુદ્ધિની પ્રશંસા એની સ્ત્રીઓએ કરી.

પાછી કુમારે સમસ્યા પુછી —

નીપજાવે કો ધાન્યને ?
ગમનહેતુ કયો હોય ?
નિર્ભય ગૃહ કયું મત્સ્યનું ?
હિમાગમે શું હોય ?

એનો ઉત્તર એની સ્ત્રીઓએ [illegible] આપ્યો—કપનદ (૧) 'ક' એટલે જળ ધાન્યને [illegible] છે (૨) પ[illegible] એટલે [illegible] આવવાના હેતુ એટલે [illegible] છે. (૩) [illegible] નિર્ભય [illegible] 'નદ' એટલે [illegible]

ગમે એટલે શિયાળા-મા કંપ-શીત [થંડી] ને લીધે ધ્રુજવાનું છે.

પછી કુમારની સ્ત્રીઓએ વધારે વિષમ સમસ્યા પૂછી :—

સમર્થાર્થી કુયો, શબ્દ કો'?
કંઠતણું શું નામ?
પત્રવાચિ પદ શું? કરે
કોણ કણવર્ધન કામ? ૧
એક નરનાથવિશેષ કુયો?
કુયો કો' શબ્દ મધુર?
નૃપજયહેતુ કોણ? શો
બુધ્ન-અર્થ લહો ઉર? ૨
વિષ્ણુ-રોગ-ને તાત-નું-
એક અવ્યયનું નામ
નીકળે આ સમસ્યા થકી;
અન્તિમ 'લ' તણું ઠામ. ૩

ક્ષણમાત્ર વિચાર કરી કુમારે આને ઉત્તર આપ્યો : અગદજનકબતલં. [૧] 'અલં' શબ્દ સંસ્કૃતમા સમર્થ અર્થમાં વપરાય છે. (૨) ગલ=કંઠ (ગળું (૩) દલ=દળ એટલે પત્ર કે પાંદડું. (૪) જળ ધાન્ય નીપજાવે છે. (૫) એક રાજા=નળરાજા. [૬] 'કલ' શબ્દનો અર્થ મધુર થાય છે. (૭) બળ=સૈન્ય. [૮] બુધ્ન એ તળ એટલે તળીઆનું નામ છે. વળી 'અગદ જનકબતલ' મા 'અ' એ 'વિષ્ણુ' નું નામ છે, 'ગદ' એ 'રોગ' નું નામ છે, 'જનક' એટલે 'પિતા' થાય છે, 'બત' એ એક (સંસ્કૃત) અવ્યય છે, અને છેલ્લો અક્ષર 'લ' છે.

કુમારે આમ સમસ્યા પૂરી એટલે એની સ્ત્રીઓ બોલી—અહો! આપનો મતિર્વૈભવ બૃહસ્પતિને પણ જીતી લે એવો છે, આપની આ બુદ્ધિ ઉત્કૃષ્ટ-સર્વ કરતાં ચઢે એવી છે-અલોકિક છે; તેથીજ આપ અમારી વિષમ સમસ્યા સમજી શકયા છો. હવે, હે સ્વામિનાથ, આપ કંઇ વિશેષ વિષમ હોય એવુ પુછો.

એ પરથી કુમારે પૂછયું :—

ચતુરાઇ શામાં વગે ?
ક્યા જન્મોત્સવ થાય
અરિહંત-પરમેશનો
સુર-સુરઇન્દ્ર મિલાય ? ૧
અતિ મઝા કયા મનુંષ્યમા ?
ક્યાં કસ્તુરી થાય ?
તત્શીલ-ભાવના આર્દનાં
પ્રત્યયપદ્ય કયા રહાય ? ૨
કહો રણીડાં ક્યા વસે ?
કયા જળ છે દુર્લભ ?
સ્રીને. કેવા નર વિષે
વસે સદા નિજ આપ ? ૩

'મરૌ' એટલે મરૂ ભૂમિને વિષે (મારવાડ દેશમાં) જળ બહુ દુષ્પ્રાપ્ય છે-મળતું નથી. [૮] 'ચારૌ' એટલે સુંદર પુરૂષને વિષે સ્ત્રી બહુ મોહ પામે છે-સુંદર પુરૂષને જોઇને એનો આપ-આત્મા મૂઢ બની જાય છે.

એ પ્રમાણે મેઘકુમાર પ્રેમની શાળારૂપ એવી પોતાની પ્રિયાઓની સંગાથે પ્રશ્નોત્તરાદિએ કરીને સુખમાં કાળ નિર્ગમન કરવા લાગ્યો.

શ્રેણિકરાજાને અનુક્રમે જુદી-જુદી રાણીઓથી નંદિષેણ-કાળ પ્રમુખ શુરવીર પુત્રો થયા; કારણ કે સિંહના પુત્ર સિંહજ હોય છે. તે કૂણિત આદિ સર્વ પુત્રોને તેણે રાજકન્યાઓ પરણાવી. કારણ કે પુત્રને વિષે પિતાનો મનોરથ શુ કદિ પણ ન્યૂન હોય છે? પછી અભયકુમારે પોતાના ભાઇઓને સાથે લઇને અશ્વખેલન આદિ ક્રીડાઓમા કેટલાક દિવસ નિર્ગમન કર્યા.

એવામાં એકદા, જેમણે પોતાના ગુરૂજનના આગ્રહથી ગૃહસ્થાશ્રમને વિષે રહી પછી સકળ સામ્રાજ્યને તૃણની પેઠે ત્યજીદઇને પ્રવ્રજ્યા ગ્રહણ કરી હતી, જેમણે પોતે નિસંગ છતા પણ પોતાનું અર્ધ દેવદૂષ્ય વસ્ત્ર બ્રાહ્મણને આપી દીધું હતુ, જેમણે પોતે અનન્તવીર્યવાળા છતા પણ મહા મહા ઉપસર્ગો સહન કર્યા હતા; જેમણે સર્વ ઘાતિકર્મનો નાશ કરીને કેવલજ્ઞાનરૂપી લક્ષ્મીને પ્રાપ્ત કરી હતી, વળી જેમની સમીપે દેવતાઓ કિંકરની પેઠે લુંઠન કરતા હતા, જેમનું શરીર સુગન્ધમય તથા રોગ-પ્રસ્વેદથી રહિત હતું; જેમનું રૂધિર ક્ષીરધારા સમાન અને માંસ પાંડુર હતુ, જેમના આહાર-નીહાર ચર્મચક્ષુવાળાઓને (માનવીઓને) અદૃશ્ય હતા, જેમનો નિશ્વાસ સુગન્ધમય હતો, આવા જન્મની સાથેજ પ્રાપ્ત થયેલા અતિશયોના ધણી, કે જેમના કેશ-રોમ-નખ અને શ્મશ્રુ કદાપિ વૃદ્ધિ ન પામતા એજ સ્થીતિમાં રહેતા હતા, અને જેઓ, આકાશનેવિષે જેમ સૂર્ય તેમ, પૃથ્વીને વિષે અજ્ઞાનરૂપી અંધકારનો નાશ કરતા હતા, એવા દેવાધિદેવ શ્રી મહાવીરભગવાન નાના પ્રકારના નગર-ગ્રામ

આદિથી પૂરાયલી એવી ધરણીને વિષે પોતાની વાણીથી ભવ્ય-
જનોરૂપ કમળોને પ્રબોધ પમાડતા વિચરતા વિચરતા, જાણે શ્રે-
ણિકરાજા વગેરેના ઉત્કૃષ્ટ ભાગ્યોદયથી આકર્ષાઇનેજ હોયની તેમ
રાજગૃહ નગરી ભણી આવ્યા. સર્વજ્ઞ એવા શ્રી વીરસ્વામીના ચ-
રણતળે સુવર્ણના કમળો શોભતા હતા, તે જાણે સ્વર્ગગંગાને
વિષે પોતાના વાસથી (થયલી) પોતાની જડ (ળ) તાથી મુક્ત
થવાને અર્થેજ [તેમના ચરણનો સ્પર્શ કરવાનેજ] આવ્યા હોયની?
માર્ગને વિષે ભગવાનને અનુકુળ શકુનો થયા, અથવા તો, ત્રણ
લોકના નાથને તો બધુયે વિશ્વ અનુકુળજ હોય છે. વળી, જાણે
પોતાના વિરૂપપણાને બતાવવાને અનાતુર હોય તેમ મૃદુ પવનો
પણ પ્રભુના પૃષ્ઠભાગે વાતા હતા. વળી વૃક્ષો પણ જાણે "અમે
સ્થાવર હોવાથી આપના વ્યાખ્યાનને વિષે આવી શકવાના નથી"
એમ કહીને પ્રભુને માર્ગને વિષેજ પ્રણામ કરતા હતા. કંટકો પણ
"આપણે સર્વ ભાવકંટકોને તો ચૂર્ણ કરી નાખ્યા તો આપણા
જેવાની તો વાતજ શી" એમ સમજીનેજ જાણે અધોમુખ થતા
હતા. ઉંચે વિસ્તરતી કાન્તિના સમૂહવાળું ધર્મચક્ર પણ જાણે
દંડ લઇને ચાલતો પ્રતીહાર હોય તેમ, પ્રભુની આગળ ચાલતું
વિરાજતું હતું. વળી "પ્રભુનો આન્તરતાપ તો ક્યારનો શમી
ગયો છે પણ ભલેને હવે બાહ્ય તાપ મુદ્દલ ન રહો" એટલા
માટે જ જાણે તેમના મસ્તકપર ત્રણ કાન્તિમાન્ છત્રો શોભી રહ્યાં
હતાં. વળી પ્રભુની આગળ ધર્મધ્વજ ચાલતો હતો તે પણ "મારો
આત્મા તો [illegible]] ને વિષે રહેલો છે" એમ [illegible]
[illegible] હોયની, અને [illegible]
[illegible] હોયની! વળી (પ્રભુની આગળ) બે [illegible] સું-
દર રીતે વીંઝાતા હતાં, તે જાણે તેમના [illegible] હંસનું [illegible]
[illegible] હોયની! વળી [illegible] સિંહાસન પણ
[illegible] સાથે સાથે આકાશને વિષે ચાલતું હતું તે જાણે માર્ગને
વિષે પ્રભુને વિશ્રામ લેવાને અર્થેજ હોયની. આ પ્રમાણે દેવા-
[illegible] શ્રી વીરતીર્થંકર અનેક [illegible] દેવતાઓના [illegible]
રચિત રાજગૃહનગરે સમવસરણ

તે સમયે વાયુકુમાર દેવતાઓએ સાક્ષાત્ પોતાની જ રજ [દોષ]ની જેમ, એક યોજન પ્રમાણ ભૂમિમાંથી રજ (કચરો) દૂર કર્યો. પછી મેઘકુમાર દેવતાઓએ જાણે પોતાનાજ પુણ્યરૂપી બીજ વાવવાને અર્થેજ હોયની તેમ તે ભૂમિપર ગંધોદકની મહા વૃષ્ટિ કરી. પછી દેવતાઓએ એ ભૂમિને વિષે રત્ન-મણિ-સુવર્ણ આદિ જડી લીધા, કારણકે ઉત્તમ રેખાયુક્ત ચિત્ર પણ ભૂમિ શુદ્ધ ન હોય તો દીપતું નથી. ત્યારપછી દેવોએ બહુજ સુગંધના પ્રસારથી સકળ આકાશ તળને ભરી મૂકતા પંચવર્ણના વિકસ્વર પુષ્પોની, ડાંખળીઓ નીચે અને પાંખડીઓ ઉપર રહે એમ, જાનુપ્રમાણ વૃષ્ટિ કરી. નિશ્ચયે સુમન (દેવતા) અનુકુળ છતે સુમન (પુષ્પ)ની એવી વૃષ્ટિ પરત્વે કંઇ વિચિત્રતા નથી. પછી વૈમાનિક દેવતાઓએ પહેલો રત્નમય ગઢ રચ્યો: અથવા તો, પ્રથમ મહાન્ પુરૂષો માર્ગ દર્શાવે છે. પછી જાણે એ રત્નમય ગઢની રક્ષાને અર્થેજ હોયની એમ જ્યોતિષ્ક દેવોએ ક્ષણમાં બીજો સુવર્ણનો પ્રાકાર રચ્યો. વળી "પ્રભુના પ્રસાદથી આનો [1] દુર્વર્ણતાવાદ જતો રહો" એવા આશયથીજ હોયની એમ ભવનપતિ દેવતાઓએ ત્રીજો અને છેલ્લો રૂપ્યમય પ્રાકાર રચ્યો. પછી એ ત્રણે પ્રાકારપર તેમણે મણિ-રત્ન-અને સુવર્ણના કાંગરા રચ્યા, તે જાણે મોહરૂપી ભિલ્લ થકી મનુષ્ય તેમજ તિર્યંચોની રક્ષા કરવાને અર્થેજ હોયની! પછી, ગીતાર્થ સૂરિઓએ પૂર્વે સૂત્રાનુયોગને વિષે સુખે પ્રવેશ કરવાને દ્વાર રચ્યાં હતાં તેમ, એમણે પૂર્વાદિ ચારે દિશાઓને વિષે, પ્રત્યેક પ્રાકારે પદ્મરાગ-ઇંદ્રનીલ પ્રમુખ સર્વરત્નોમય ચાર ચાર દ્વાર રચ્યા. વળી વ્યંતર દેવોએ કામદેવનું સંસ્થાન-એવી પુતળીઓ અને છત્રો યુક્ત સર્વ પ્રકારના રત્નમય તોરણો રચ્યાં. પછી દ્વિતીય પ્રાકારને વિષે તેમણે ત્રણ છત્ર-પીઠ-અશોકવૃક્ષ-ચામરો-અને-દેવચ્છન્દ એટલાં વાનાં રચ્યાં. વળી તેમણે ત્યાં મત્સરરૂપી મશકો [મચ્છર-ડાસ]થી પ્રાણિઓનું રક્ષણ કરવાને અર્થેજ હોયની એમ કાલાગુરૂ-કપુર-

---

1 દુર્વર્ણ=રૂપું માટે રૂપામાં દુર્વર્ણતા છે દુર્વર્ણનો બીજો અર્થ ખરાબ વર્ણ-રંગ

આદિથી મિશ્ર એવો ધૂપ કર્યો એ પ્રમાણે જેજે કરવાનું હતું તે સર્વ વ્યન્તર દેવોએ કર્યું, કારણકે એમને અન્ય ગમે તેવો નિયોગ કરવો પડે છે તો આવો સુખકારક (નિયોગ) તો તેઓ કરેજ એમા તો કહેવાનુજ શુ ?

પછી દેવતાઓથી સંચાર કરાતા કમળપુષ્પોપર ચરણન્યાસ કરતા શ્રી વીરપ્રભુએ પૂર્વદ્વારેથી સમવસરણનેવિષે પ્રવેશ કર્યો. પ્રવેશ કરીને એમણે બત્રીશધનુષ્ય પ્રમાણ ઉંચા એવા ચૈત્યવૃક્ષની પ્રદક્ષિણા કરી; કારણકે મહંત પુરૂષો નિત્ય સ્થીતિ [ચાલતા આવતા રિવાજ]નું અનુસરણ કરનારા હોય છે પછી પૂર્વ દિશા તરફ મુખ કરીને પ્રભુ સિંહાસનપર વિરાજમાન થયા, અને नमस्तीर्थाय (તીર્થને-ચતુર્વિધ સંઘને નમસ્કાર થાઓ) એમ બોલ્યા, કારણકે જિનેશ્વર ભગવંતને પણ શ્રીસંઘ પૂજ્ય છે. પછી દેવતાઓએ શેષ દિશાઓને વિષે પ્રભુના પ્રભાવથી બિંબ રચ્યાં, તે પ્રભુની જેવાં દેખાવા લાગ્યા, કારણકે દેવતાઓ એ પ્રકારના કાર્યને વિષે સમર્થ હોતા નથી. કારણકે [દૃષ્ટાન્ત તરીકે] સર્વે પણ દેવતાઓ એકઅંગુષ્ઠપ્રમાણ રૂપ કરે તોપણ તે જિનેશ્વરના અંગુષ્ઠની પાસે ગુંજાફળ (ચણોઠી)ની પેઠે જણાતુંજ નથી. વળી પ્રભુના દેહના અનિર્બંધપણે પ્રસરતા તેજને લોકો સહન કરી શકશે નહીં એમ ધારીને જ જાણે હોયની તેમ, તેમના [પ્રભુના] પૃષ્ટ ભાગને વિષે તેમણે, દ્વારના આગળીઆની જેમ નિત્ય-સેવાને અર્થે ભામંડળની સ્થાપના કરી. પછી એ દેવતાઓએ દુંદુભિનો નાદ કર્યો, તે જેમ મ્હોટો મ્હોટો થતો ગયો તેમ તેમ મોહરાજા શોકસહિત પોતાનુ શીષ કુટવા લાગ્યો.

હવે દેવદુંદુભિનો નાદ થયો એટલે સર્વ કોઇ ભગવાનના સમવસરણને વિષે આવવા લાગ્યા સાધુઓ-વૈમાનિક દેવીઓ-અને સાધ્વીઓ સર્વે પૂર્વ દિશાના દ્વારે પ્રવેશ કરી પ્રભુની પ્રદક્ષિણા કરી તથા તેમને નમન કરીને અગ્નિકોણમા બેઠા. જ્યોતિષ્કભવનના અધિપતિ-દેવતા તથા વ્યંતરદેવતાઓની અંગનાઓ દક્ષિણદ્વારે પ્રવેશ કરીને નૈઋત્યકોણને વિષે બેઠી. ભવનપતિના દેવતાઓ તથા

જ્યોતિષ્કદેવતાઓ પશ્ચિમ દિશાના દ્વારે પ્રવેશ કરીને પ્રભુને નમીને વાયવ્ય કોણને વિષે બેઠા. વૈમાનિક દેવતાઓ તથા મૃત્યુલોકના નર-નારીઓ હર્ષસહિત ઉત્તર દિશાના દ્વારે પ્રવેશ કરીને ઈશાન કોણને વિષે બેઠા. પછી શ્રી ગૌતમ ગણાધીશ સર્વ કેવલિમહારાજની આગળ અને શ્રીમાન્ વીરપ્રભુની પાસે જ બેઠા; કારણ કે એવોજ શાશ્વતકાળથી નિયમ છે. પછી મહર્દ્ધિદેવતાને આવતા જોઇ સર્વ તેને નમન કરવા લાગ્યા, અને એ બેઠો એટલે, એને નમતા ગયા; કારણ કે લોકને વિષે પણ ઉચિત શોભે છે તો જિનભગવાનના શાસનને વિષે શોભે એમાં તો કહેવું જ શું. અહો ! ધન્ય છે, ત્રણ જગતના સ્વામીના આવા-અવર્ણ્ય-લોકોત્તર પ્રભાવને ! કે જેને લીધે બીજા કોટને વિષે હસ્તિ-અને-સિંહ, ભેંસ-અને-અશ્વ, હરિણ-અને-સિંહ, બિલાડી-અને-ઉંદર, નકુળ-અને-સર્પ પ્રમુખ અન્યત્ર-નિત્ય-મત્સરભાવને ધારણ કરનારા પ્રાણીઓ, પોતાના એ સહજ વૈરનો ત્યાગ કરીને સાથે રહેલા છે. ત્રીજા પ્રાકારને વિષે સર્વ વાહનો રહ્યાં હતા; અહો ! જેમને જિનેશ્વર ભગવાનના દર્શન થાય એવા અભિયોગી[1]ને પણ ધન્ય છે ! સર્વે દેવતાઓ હર્ષથી ગર્જના કરવા લાગ્યા, પડવા કુદવા લાગ્યા, આળોટવા લાગ્યા, ગાવા લાગ્યા, સંતોષાવા લાગ્યા, તથા નમવા-હસવા-લાગ્યા. (એટલામાંતો) જેમ શરીરને વિષે અસંખ્યાત જીવપ્રદેશ સમાયલા છે તેમ યોજન માત્રના માનવાળા સમવસરણને વિષે અસંખ્યાત પ્રાણીઓનો સમાવેશ થઇ ગયો.

હવે, અહિં પ્રભુના આગમનથી આ પ્રમાણે હર્ષનાદ થઇ રહ્યો હતો એવામાં તો ઉદ્યાનપાળકે જઇને રાજાને હર્ષની વધામણી આપી કે-હે રાજન્, જેમના વિહારની પૂર્વેજ ઉત્પન્ન થયેલા રોગો નષ્ટ થઇ જાય છે (ભાવરોગ સુદ્ધાં નાશ પામે છે તો બાહ્યરોગનું તો શું જ કહેવું ?) વળી જેમને જોઇને. ૭ ઈતિઓ[2] દૂર થાય છે, ૭ ભાવશત્રુ ભય પામીને જ હોયની તેમ જતા રહે

૧. સેવકવર્ગ ૨ જુઓ પૃષ્ઠ ૭ માની ફુટનોટ ૧

છે, વાઘ અને બકરીને વૈર રહેતું નથી, અને સંગ્રામ થકી કાયર પુરૂષ જ જેમ તેમ, મરકીનો ઉપદ્રવ પલાયન કરી જાય છે; વળી જેમના આગમનથી દુર્ભિક્ષ અને યુદ્ધકલહ પણ નાસીને ક્યા જતા રહે છે તેની ખબર સુદ્ધાં પડતી નથી (અથવા તો સહસ્રકિરણવાળો સૂર્ય ઉદય પામ્યે છતે જડતા અને અંધકાર ક્યા સુધી રહે ?), જેમના વીતરાગપણાને લોભાવવાને જ જાણે હોયની એમ પાંચે ઇન્દ્રિયાર્થો મનરંજક બની જાય છે; અને જેમના નામ શ્રવણથી પણ આપને પરમ આનન્દ ઉત્પન્ન થાય છે એવા, ત્રિશલા રાણીની કુક્ષિએ જન્મેલા, સિદ્ધાર્થરાજાના પુત્ર શ્રી મહાવીરસ્વામી આવીને ગુણશીલ ચૈત્યે સમવસર્યા છે. હે પ્રભો, તેમના આવવાથી ઉદ્યાનને વિષે સર્વ ઋતુઓ જાણે એમનાં દર્શન કરવાને જ હોયની એમ સમકાળે પ્રાદુર્ભાવ પામી છેઃ [જુઓ] સર્વ ઋતુઓને વિષે શિરોમણિ એવી વસંતઋતુ આવી હોયની એમ, મૃદુવાયુથી જાણે નૃત્યકરતી એવી આમ્રવૃક્ષની શાખાને વિષે કોકિલ ગાયન કરી રહ્યા છે. અનેક વિકાસ પામતા કદમ્બાર વૃક્ષના પુષ્પોની રેણુને લીધે સૂર્યના કિરણોને જાણે કોમળ કરી નાખતી એવી ગ્રીષ્મઋતુ પણ આવી પહોચી જણાય છે. કરુંતથી જ હોયની એમ કાંટાવાળા કેતકી પુષ્પોથી વિયોગીજનોનાં હૃદયને ભેદી નાખનારી વર્ષાઋતુ પણ વિકાસ પામવા માંડે છે. વળી હે સ્વામિન્, નવીન અને શ્રેષ્ઠ એવા વિકસ્વર કમળોથી શરદઋતુ પણ જાણે ભગવાન્વીરસ્વામીની પૂજા કરીને પોતાને કૃતકૃત્ય કરશે. કામીજન તુલ્ય હેમન્તઋતુ પણ પોતાના કુન્દપુષ્પોની કળીઓરૂપ નખોથી જાણે દિશારૂપી વધુઓના ઉત્તુંગ વક્ષ:સ્થળ ઉપર ક્ષત [નખક્ષત-પ્રહાર] કરવાની ઇચ્છા કરે છે બે સામેસામેની ઋતુમાં ઉત્પન્ન થનારાં કુન્દ અને સિન્દુવાર પુષ્પો યે આ શિશિરઋતુએ આણ્યા જણાય છે; અથવા તો શિશિરને [ઠંડી પ્રકૃતિવાળાઓને] આખું જગત્ પોતાનુ જ છે.

ઉદ્યાનપાલકની એ વધામણી સાંભળીને, રાજા, વસન્તસમયે

આમ્રવૃક્ષ કુસુમોના સમૂહથી પૂરાઇ જાય તેમ, સર્વ અંગે હર્ષના રોમાંચથી પૂરાઈ ગયો. એણે એને પ્રીતિપૂર્વક પુષ્કળ ઇનામ આપ્યું; કારણ કે જિનેશ્વરભગવાનના ખબર લાવનારને તો રાજ્યનું દાન દેવું એ પણ થોડું છે. પછી સત્વર રાજાએ પ્રભુને વંદન કરવા જવા માટે સર્વ સામગ્રી તૈયાર કરાવી, કારણકે પૃથ્વીપર આવી ચઢેલા કલ્પદ્રુમના દર્શનને વિષે કોને અભિલાષા થતી નથી? સેવકોએ તત્ક્ષણ હસ્તી-અશ્વ-રથાદિ તૈયાર કર્યા, કારણ કે રાજાની આજ્ઞાથી સર્વ કાર્ય નીપજે છે. પછી જાણે સાક્ષાત્ ઇંદ્રજ હોયની એવો શ્રેણિકનરપતિ હાથણી ઉપર બેસીને અભયકુમાર આદિ પુત્રોના પરિવાર સહિત બહાર નીકળ્યો. અપ્સરા સમાન રૂપસૌંદર્યયુક્ત નારીઓ તેનાપર છત્ર ધારણ કરી રહી હતી તથા ચામર વીંજ્યા કરતી હતી. આગળ શુદ્ધપાઠ બોલવામાં ચતુર એવા બન્દિજનો ટોળાબંધ ચાલતા હતા, તથા હાવભાવથી મન હરણ કરતી વારાંગનાઓ નૃત્ય કરી રહી હતી. વળી ભેરી ભાંકાર આદિ વાજિંત્રોના સ્વરથી આકાશ બ્હેરૂં થઈ ગયું હતું. સાથે ઉત્તમ અશ્વોપર તથા રથોને વિષે મહા સામંતો શોભી રહ્યા હતા; અને ઇંદ્રાણીની સાથે સ્પર્દ્ધા કરનારી પવિત્ર અંતઃપુરની સ્ત્રીઓ પણ આવા શ્રેષ્ઠ પ્રસંગનો લાભ લેવામાં પાછળ પડી નહોતી.

પછી ક્ષણમાં તે નરપતિ, સર્વાર્થસિદ્ધિએ જનારો જંતુ સિદ્ધશિલાએ પહોંચે તેમ, સમવસરણની નજીક આવી પહોંચ્યો. ત્યાં પ્રભુના ત્રણ છત્ર દૃષ્ટિએ પડ્યા કે તુરતજ જ્ઞાનાદિકત્રયી[1] પ્રાપ્ત કરીને ભાવિકજન અહંકારથી ઉતરે તેમ, રાજા ગજવરપરથી ઉતર્યો. ઉતરીને તે નરપતિ પગે ચાલી મુક્તિના સાક્ષાત્ દ્વાર જેવા સમવસરણના દ્વાર પાસે આવ્યો. ત્યાં તેણે છત્ર-મુકુટ-ચામરો-ખડ્ગ-પુષ્પ અને તાંબૂલનો ત્યાગ કર્યો; તથા મુખશુદ્ધિ કરી. પછી તેણે એકસાટી ઉત્તરાસંગ નાખીને આદરસહિત સમવસરણને વિષે પ્રવેશ કર્યો. ત્યાં જિનપતિના

---

1 જ્ઞાન-દર્શન-ચારિત્ર

દર્શન થયાં કે તરતજ રાજા અંજલિ જોડીને એકાગ્ર ધ્યાને રહ્યો; કારણકે તે વિના સિદ્ધિની પ્રાપ્તિ નથી. પછી પરિવાર સહિત તેણે પ્રથમ પ્રાકારને વિષે પ્રવેશ કરી, ત્રણ પ્રકારના દુઃખનો ક્ષય કરવાને અર્થેજ હોયની એમ, અર્હદ્ભગવાનની ત્રણ વખત પ્રદક્ષિણા કરી. ત્યારપછી ભાલપ્રદેશથી ત્રણવાર પૃથ્વીનો સ્પર્શ કરીને (ત્રણવાર ખમાસમણ દઇને) તેણે પ્રભુને વંદન કર્યું તથા હર્ષયુક્ત ચિત્તે તેમની આ પ્રમાણે સ્તવના કરીઃ—

હે પ્રભુ, મારા જેવો વૃદ્ધપુરૂષની જેવી સ્થૂળદૃષ્ટિવાળો પ્રાણી આપના કેટલાક ગુણને જોઇ શકે ? તોપણ હું (આપના) બે ત્રણ (ગુણ) નીજ તો સ્તુતિ કરીશઃ જન્મોત્સવ સમયનું તમારૂં પરાક્રમ તો મને ચિરકાળ પર્યન્ત વિસ્મય પમાડેછે, કે જે વખતે તમે મેરૂપર્વતને ચલિત કરીને સુરપતિને નિશ્ચળ કરી દીધો હતો ! વળી હે સ્વામિ, તમારા માતપિતાએ મુગ્ધભાવ થકી તમને લેખશાળાને વિષે અભ્યાસાર્થે મોકલ્યા તે ઇંદ્રનું મહદ્ ભાગ્યજ, કારણ કે, અન્યથા, એ (ઇંદ્ર)ના નામપરથી ઐન્દ્ર વ્યાકરણ કેવી રીતે નીકળત, અને ભુવનને વિષે કેવી રીતે પસાર પામત ? હે દેવાધિદેવ, તમે કૌમારાવસ્થાને વિષે તમારા બળની પરીક્ષા કરવા આવેલા દેવતાને એક મુષ્ટિના પ્રહારથી નીચો કરી નાંખ્યો હતો તે જાણે તેના ગર્વને હેઠો બેસાડવાને તમે પૂર્વે પુનઃ પુન અભ્યાસ કર્યો હોયની ! વળી હે દીનનાથ, આપના પ્રાણ લેવાને તત્પર થયેલા સંગમક દેવતાપર કોપ કરવો તો દૂર રહ્યો, પણ આપને તો ઉલટી, ગ્રીષ્મ ઋતુને વિષે સમુદ્રના જળની પેઠે, દયા વૃદ્ધિ પામી હે મોક્ષદાયી ભગવાન્, સમકિત પ્રાપ્ત કરવાને અર્થે નિત્ય જતા આવતા દેવતાઓથી આપના ચરણકમળ, જનવર્ગથી જનક્ષેત્રની પેઠે, નિરન્તર સેવાયા કરે છે હે જિનેશ્વર, વળી જઘન્ય પદને વિષે પણ આપ કોટિબદ્ધ દેવતાઓથી પરવરેલા રહો છો, અથવા તો આપના સૌભાગ્યની કંઇ ઉપમાજ નથી. હે જિનેન્દ્ર, બીજા તો દૂર રહ્યાં, પણ આ ચૈત્યવૃક્ષ સુદ્ધાં ગુંજારવ કરતા ભ્રમરોએ કરીને સહિત એવા પોતાના પુષ્પરૂપી નેત્રો-

વડે, ભુવનને વિષે આપની આવી અદ્‌ભૂત લક્ષ્મીને જોઇને હર્ષ પામી, મન્દ મન્દ વાયુને લીધે હાલતી શાખારૂપી હસ્તોથી જાણે નૃત્ય કરી રહ્યું હોયની એમ જણાય છે !

રાજ્યેશ્વર શ્રેણિકમહારાજે આ પ્રમાણે મકળભુવનને પૂજ્ય એવા જિનભગવાન્‌ની સ્તવના કરી. પછી તેણે સર્વ મુનિઓને પણ હર્ષ સહિત વંદન કર્યું; કારણ કે મુમુક્ષુજનને સર્વ સંયમી પૂજ્ય હોય છે. ત્યારપછી એ, વૈમાનિક દેવતાઓ બેઠા હતા તેમની પાછળ, પોતાના સમગ્ર પરીવાર સહિત બેઠો; કારણ કે ભક્તિકથી પણ અધિક હોય છે. વળી અભયકુમાર આદિ કુમારો પણ જિનેશ્વરભગવાનને વંદન કરીને ભૂપતિની પાછળ બેઠા; કારણ કે સુપુત્રો હમેશાં પિતાને અનુસરનારા હોય છે. સામંતો, સચિવવર્ગ, શ્રેષ્ઠિજન અને સાર્થવાહ પ્રમુખ લોકો પણ યથાસ્થાને બેઠા; કારણ કે નીતિ બળવત્તર છે. હવે ત્રણજગતના ગુરૂ એવા શ્રી મહાવીરભગવાને સર્વ કોઇની ભાષાને અનુસરતી અને યોજન પર્યન્ત પ્રસરતી વાણીવડે ધર્મદેશના આપવા માંડી—

આ ચોગતિ સંસાર દુઃખથીજ પૂર્ણ છે. અમાવાસ્યાની રાત્રીના ચંદ્રમામાં જેમ લેશ પણ પ્રભા હોતી નથી તેમ એ સંસારમાં પણ સુખ લેશમાત્ર નથી. જુઓકે, ઔદારિક શરીરને વિષે વાત-હોય છે તેવી રીતે નરકને વિષે પ્રથમ તો ત્રણ પ્રકારની વેદના છે. સાતે નરકને વિષે સહજ એટલે ક્ષેત્રવેદના છે અન્યોન્ય કૃત વેદના છઠ્ઠી નરક સુધી છે, અને પરમાધામિકકૃત વેદના ત્રીજી નરક સુધી છે. પહેલી ત્રણ નરક પૃથ્વીને વિષે ઉષ્ણ નરકવાસ છે; ચોથીમાં કેટલાએક ઉષ્ણ અને કેટલાએક શીત છે, અને છેલ્લી ત્રણમાં અતિશીતળ નરકાવાસ છે. જો કોઇ મેરૂપર્વતપ્રમાણ હિંમનો પિંડ ઉષ્ણ નરકની પૃથ્વીને વિષે ફેંકે તો તે પિંડ ત્યાં પડતાંની સાથેજ ઓગળી જાય. વળી કોઇ જો એટલાજ પ્રમાણનો અગ્નિથી તપાવેલો લોહનો પિંડ શીતળ નરકની પૃથ્વીને વિષે ફેંકે તો તે એ પડતાંની સાથેજ અતિ શીતળ થઇ જાય છે, એટલુંજ નહિં

પણ, એ નારકીના જીવને જો કોઇ ઉષ્ણ નરકવાસથી કોઇ પ્રકારે ઉદ્ધાર કરીને ખદિરવૃક્ષના અંગારાથી પૂર્ણ એવા કુંડને વિષે મૂકે તો તે જીવ નિઃસંશય, જળના કણથી મિશ્ર એવા વાયુને વિષે મનુષ્ય સુખ પામે છે તેમ, પરમ સુખને પામે છે વળી પણ જો કોઇ, વર્ષાદ જોસબંધ વર્ષતો હોય અને વાયુ શીતળ વાતો હોય એવા પણ શીતળ નરકવાસથકી કોઈ (નારકીના) જીવને કાઢીને નિરાવરણ પ્રદેશને વિષે લાવીને મૂકે તો તેથી એ જીવને બીલકુલ પવન વગરના પ્રદેશમાં આવવાથી અત્યંત સુખ પ્રાપ્ત થાય છે. આ નારકીના જીવો ઋણુને વશ થઇનેજ હોયની એમ પૂર્વ જન્મના વૈરભાવથી પરસ્પર અરણ્યના પાડાની પેઠે યુદ્ધ કર્યા કરે છે. વળી લોકપાળ યમના[1] અપત્યસ્થાનીય[2] ભવનપતિનિકાયના ક્રૂર મનવાળા પરમાધાર્મિક દેવતાઓ ત્યાં આવી આવીને તેમને, બંદિગૃહના રક્ષકો બંદિખાને નાંખેલા પુરૂષોનેજ દુઃખ દે છે તેમ, સેંકડો પ્રકારે કદર્થના કરે છેઃ તેઓ ઉત્પન્ન થાય છે કે તુરતજ તેમને, સોની લોકો ધાતુની સળીઓને ખેંચે છે તેમ સાંકડા મુખવાળા ઘટીયંત્રોમાં ખેંચી કાઢે છે, વળી કંસે સુલસાના પુત્રોને પછાડયા હતા, તેમ એમને પગ વચ્ચે લાવીને નિર્દયપણે કઠિન શિલા ઉપર પછાડે છે, સુથાર લોકો લાકડાં ચીરે તેમ તેઓનાં અંગોપાંગ ચીરે છે, અને તેમને ભૂમિપર લોટાવી લોટાવીને વસ્ત્રોની પેઠે મુદ્‌ગરના પ્રહારથી કુટે છે, પત્થરની જેમ તેમના ટુકડા કરે છે અને કરવતથી છેદી નાંખે છે, કણિકની પેઠે પીસે છે અને અડદના દાણાની જેમ દળી નાંખે છે, કુંભનું મુખ બંધ કરીને ધાન્યને રાંધે છે તેમ તેમને રાંધી નાખે છે અને ચણાની પેઠે તળે છે, તથા રાજા પોતાના સેવકોથી ગાયોના ટોળાને રૂંધે છે તેમ તેમને રૂંધે છે. ઉષ્ણતાપમાંથી જો તેઓ છાયામાં આવે છે તો શાલ્મલિ વૃક્ષની શાળની પેઠે, તેમના, ખડ્ગ જેવી ધારવાળા પત્રોથી તલતલ જેવડા કડકા કરવામાં આવે છે. અને તોપણ તેમના તેવાં કર્મનિયોગને લીધે તેમનાં શરીર

---

૧ સોમ, યમ, વરૂણ અને કુબેર એ ચાર દિશાના ચાર લોકપાળ કહેવાય છે. ૨ પુત્રો જેવા

પારાની કણીઓની પેઠે તત્ક્ષણ મળી જાય છે (અક્ષત થઇ જાય છે). તૃષાતુર હોઇને જો તેઓ શીતળ, સ્વાદિષ્ટ જળ શોધે છે તો તેમને વૈતરણી નદીના પૂય પ્રમુખ પદાર્થો પાવામાં આવે છે. વળી પૂર્વના પરસ્ત્રીગમનાદિ પાપોનું સ્મરણ કરાવી કરાવીને તેમને, તેમના અતિ રૂદન છતાં પણ, અગ્નિથી તપાવેલી લોહની પુતળીઓનું આલિંગન કરાવે છે. 'આ જીહ્વાએ તમે અસત્ય વાણી બોલતા હતા' એમ કહી કહીને તેમને તેમના બરાડા છતાં અતિ પ્રયાસે, પીગળાવેલું સીસું સુદ્ધાં પાવામાં આવે છે. આથીયે તેમનાં દુઃખની સીમા આવતી નથી, 'તમને પારકું માંસ બહુ પ્રિય હતું' એમ કહી કહીને તેમને તેમનુંજ માંસ કોતરી કોતરીને પરાણે ખવરાવામાં આવે છે. આમ થવાથી જ્યારે તેઓ, 'નાથ, નાથ, રક્ષણ કરો' એમ કરૂણસ્વરે રૂદન કરે છે ત્યારે તેમને કહેવામાં આવે છે કે–હે પાપી જીવો, તમે પણ તમારાથી ભય પામતા એવા નિર્દોષ પ્રાણીઓનો ઘાત કરીને તેમનું માંસ ખાતા હતા એ તમે ભૂલી ગયા કે ? અથવા તો આ લોકમાં આપણે જેવું પારકાનું ચિંતવીએ છીએ તેવુંજ આપણને થાય છે. સ્વયમેવ દુઃખી એવા નારકીના જીવોને આ કદર્થના, અન્ય પામર જીવોને જ્વરને વિષે થાય છે તેવી હેડકી થાય છે. આવા અસાધારણ દુઃખોમાંથી છુટીને તેઓ બીજા–એકેન્દ્રિયથી માંડીને ચતુરિન્દ્રિય પર્યન્ત ભવ પામે છે, અને અતિ અજ્ઞાનદશાને લીધે, વાદને વિષે કુવાદી જ જેમ, તેમ, સામર્થ્ય રહિત હોઇને અત્યન્ત શિક્ષા પ્રાપ્તિરૂપ ગૃહ (ઘર) પ્રત્યે પામે છે. ત્યાં પણ તેમને કાયસ્થીતિનો અન્ત લાવવાની ઇચ્છાને લીધે જ જાણે ભેદન–છેદ–ઘાત આદિ અનન્ત દુઃખ–પરંપરા ભોગવવી પડે છે. પછી જાણે સ્થાન–અજીર્ણતાને લીધે જ હોયની તેમ તેઓ અનન્ત કાળે એ એકેન્દ્રિયાદિ ભવનો ત્યાગ કરીને પંચેન્દ્રિય પશુ યોનિને વિષે આવે છે. ત્યાં પણ તેમને, શેત્રંજની બાજીને વિષે સોગઠીઓને જ જેમ, તેમ, બહુધા, પાશ–તંત્ર–રજ્જુ–જાળ આદિ બન્ધનોથી બાંધે છે, અને સર્વથી

શાકિનીને જ જેમ, તેમ, તેમને આર-અંકુશ-ચાબુક-લાકડી પ્રમુખથી નિર્દયપણે માર મારે છે વળી દરજી જેમ કાતર વતી વસ્ત્રો કાતરે છે તેમ તેમનાં ગળાં, કંબળ-પૃષ્ટાગ્ર-વૃષણ-શ્રવણ આદિ અંગોને વિષે તેઓ કાપ મૂકે છે. એટલું જ નહિ, પણ, તેમને, જિનેશ્વર આદિની આશાતના કરનારા જીવો પર કર્મનો ભાર જ જેમ, તેમ, ભૂખ્યા અને તરસ્યા કંઠ અને પીઠ પર મ્હોટા ભાર ભરવામાં આવે છે. વળી જ્યારે તેઓ નવું એવું યૌવન પામે છે ત્યારે નિર્દય લોકો તેમને દમન કરવાની ઇચ્છાથી, ઋણી જનની પાસે જ જેમ તેમ, તેમની પાસે લાઘણો કરાવે છે. અને એમના જેવા નિરાશ્રિતોને પ્રલયકાળના અગ્નિની સમાન જ્વાળાવાળા વહ્નિ વડે, શબ્દ કરતા વેણુની પેઠે, ભસ્મ કરી નાખે છે પોતે ક્ષુધા અને તૃષાથી પીડાતા તિર્યંચ તો છેજ એવાને વળી લોકો પણ દુઃખ દેછે, કારણકે દૈવ દુર્બળનો જ ઘાતક છે. પછી અત્યંત વેદના સહન કરી કર્મ ખપાવીને ત્યાંથી ચ્યવી તેઓ ઋદ્ધિવાન્ પુરૂષ ગ્રામથકી નગરને વિષે આવે છે તેમ, નરયોનિને વિષે આવે છે. ત્યા પણ ગર્ભવાસને વિષે તેમજ યોનિથકી બ્હાર નિકળતી વખતે (જન્મ સમયે) તેમને જે દુઃખ થાય છે તે મનુષ્યનાં અન્ય સર્વ દુઃખથી પણ અધિક છે. વહ્નિથી તપાવેલી સોયોને શરીરના રોમને વિષે સંભિન્ન કરાવવાથી જે દુઃખ થાય છે તે કરતાં આઠગણું દુઃખ તેમને ગર્ભવાસને વિષે થાય છે, અને યોનિથકી પ્રસવતી વખતે તેમને જે દુઃખ થાય છે તે તો ગર્ભવાસના દુઃખ કરતા અનન્તગણું થાય છે. હવે મનુષ્યભવને વિષે પણ, બાલ્યાવસ્થાને વિષે દાત ફુટે છે ત્યારે અત્યંત દુઃખ વેઠવું પડે છે, અને કૌમારાવસ્થાને વિષે ક્રીડા પ્રમુખથી દેહક્લેશ અનુભવવા પડે છે. વળી તરૂણાવસ્થાને વિષે તેઓ પ્રમદાઓના સુંદર લોચનરૂપી લક્ષ્મીને વિલોકવાને, ભ્રમરના ટોળાં કુસુમોને વિષે ભમે છે તેમ, સ્થાને સ્થાને ભમ્યા કરે છે. તેમની અયોગ્ય વિષયની ઇચ્છા અફળ થાય છે એટલે તો તેઓ, લાક્ષારસ ઝરનારા વૃક્ષોની જેમ દિવસે દિવસે શરીરે ક્ષીણ

થતા જાય છે, વળી કેટલાક યોગ્ય સ્થાનને પામેલા છતાં અવિચારી હોઇને ફળ પ્રાપ્ત કર્યા વિના જ પતંગીઆની પેઠે વિનાશ પામે છે. કહ્યું છે કે, વાણિજ્ય-નૃપતિની સેવા-કૃષિ-અશ્વાદિનું પોષણ-સમુદ્ર પર્યટણ-રોહણાચળની ભૂમિનું ખોદવું-નિરન્તર ધાતુઓને ફુંકવી-રસકુપિકાનો પ્રયોગ-મંત્રતંત્ર-નિમિત્તાદેશ-સમૃદ્ધિવાન્ જનોનો સહવાસ-શસ્ત્રશાસ્ત્રને વિષે કુશળતા-વિચિત્ર એવું ચિત્રજ્ઞાન તથા વ્યાધિની ચિકિત્સા પ્રમુખ વ્યાપારો પુણ્યહીન વ્યાપારીને ફળદાયી થતાં નથી; કારણકે કકેલિ વૃક્ષને કદાપિ પણ પુષ્પ આવે નહીં. વળી કેટલાક અત્યંત ક્ષુધાના દુઃખથી પીડાતા ઘરના ચારે ખુણામાં ક્રોધી સ્ત્રીના ક્રોધથી નિર્વેદ પામતા છતા મુખ લઇને દૂર દેશાન્તરે જતા રહે છે અને ત્યાં મૃત્યુ પામે છે, અથવા તો દુઃખી જનને કંઇ દુષ્કર નથી. હવે વૃદ્ધાવસ્થાને વિષે તો પ્રાણીને પ્રાયઃ અત્યંત દુઃખ હોય છે; કારણકે કુષ્ટિના શરીરને વિષે તો મક્ષિકા વિશેષે કરીને જાળ બાંધે છે. બુદ્ધિની સાથે શરીર પણ સંકોચ પામે છે, અને ગતિની સંગાથે ચક્ષુઓ પણ નિરન્તર ગળી જાય છે. દાંત પણ " આ કેશોએ આપણો શ્વેતગુણ લઇ લીધો " એમ કહીને જાણે રીસાઇ જતા હોયની એમ લજ્જાને આગળ કરીને જતા રહે છે. વૃદ્ધ માણસ 'યૌવનને વિષે લેશમાત્ર સદ કરવો નહિં" એમ જાણે બોધ આપતો હોયની એમ જાણે મંચ ઉપર પડયો પડયો ખોં ખોં કર્યા કરે છે. વળી જો એ હિતબુદ્ધિથી પુત્રોને શિખામણ આપવા જાય છે તો એઓ કહે છે કે વૃદ્ધ થયા પણ હજુ મૌન ધારણ કરતા નથી; તમે શ્વાનની પેઠે ભસી ભસીને નિત્ય અમારા કાન કરડી ખાધા; હવે તો અમે તમારા જેવા પિતાથી લોકોને વિષે લાજી મરીએ છીએ. પુત્રવધુઓ પણ સર્વે, જે શ્વસૂરની કૃપાથી ઉત્તમ સુવર્ણના આભૂષણો પામી હોય છે એ શ્વસૂરની એવી અવસ્થા જોઇ જોઇને, લાજ કાઢવી તે કોરે મૂકીને, ઉલટી તિરસ્કાર સહિત નાક મરડીને મુખ થકી થુંકે છે. સ્ત્રી પણ એને વાસ્તે તુચ્છ જેવું ભોજન બનાવીને અ-

કેકત્તાર કાષ્ટપાત્રને વિષે લાવીને એને રંકની પેઠે આપે છે લૂતા-અતીસાર-કંડુ-ક્ષય-કુષ્ટ-જ્વર આદિ વ્યાધિઓ, જીવડાઓ કાષ્ટ-ને કરે છે તેમ તેના શરીરને નિ સાર કરી નાંખે છે.

(શ્રી વીરસ્વામી શ્રેણિકરાજા પ્રમુખ સમક્ષ દેશના આપે છે તેમાં ઉપર પ્રમાણે કહીને હવે કહે છે કે) એ પ્રમાણે અમે મનુષ્યભવનાં દુ ખો લેશમાત્ર બતાવ્યા છે; અથવા તો તલ થકી શ્યામ મરી કે-ટલાક ભિન્ન કરી શકાય? વળી કાચને વિષે જેમ લેશમાત્ર મ-ણિનો ગુણ નથી તેમ અહીં આપણે ધારીએ છીએ તેવું, સ્વર્ગ-ને વિષે પણ ખરેખરૂં સુખ નથી. કારણકે ત્યાં એ અલ્પ વિભૂ-તિવાળા દેવો અન્ય દેવોની સમૃદ્ધિ જોઇને શોચ કરે છે અને એમની લક્ષ્મીનો નાશ કરવાને વાસ્તે દુર્જનની પેઠે યત્ન કરે છે. વળી વૈદેહી સીતાને રાવણ હરી ગયો હતો તેમ એઓ પણ પારકાની સ્ત્રીને વિષે મોહાન્ધ બનીને તેનું હરણ કરી જાય છે. વળી શક્તિવાળા હોય છે એઓ એવા હરણ કરનારા દેવોને પ્ર-હારથી જર્જરિત કરે છે અને એમ એમનું સુરપણુ જાણે છો-ડાવીને એમને અંત્ય દશા પ્રતિ પહોચાડે છે. અહિં જેમ એક રાજા એક કુટુમ્બીને તેનું કંઇક દૂષણ કાઢીને તેનું સર્વસ્વ લઇ લે છે તેમ ત્યા પણ બળવાન્ દેવતાઓ કરે છે તે વખતે ત્યાં પ ણ એ હરણ કરનારા શક્તિવાળાની પાસે કનિષ્ટ પદવીના દેવો-ને તેના ચરણમા પડી દીનમુખ કરી કરૂણ સ્વરે કહેવુ પડે છે કે-હે સ્વામિન્, આ દાસ પર કૃપા કરો, અમે આવો અપરાધ પુનઃ નહિં કરીએ, માટે ક્ષમા કરો, કારણકે મહંત પુરૂષોનો કોપ સા-માવાળાના નમન (નમી જવા) સુધી જ હોય છે. વળી એઓ પણ માળાની મ્લાનિ-નિદ્રા-અંગભંગ-ઉદાસીનતા-કલ્પ વૃક્ષનો કંપ-કોપ અને કામની અધિકતા-અને-લજ્જા તથા લક્ષ્મીનો ના-શ-એ આદિ ચ્યવનના ચિન્હો જુએ છે ત્યારે ક્ષેત્રને વિષે કાયર પુરૂષોના હૃદયની જેમ એમના હૃદય પણ તદ્દન ભિન્ન થઇ જાય છે. તેઓ પૃથ્વી-જળ કે વૃક્ષ-એમાની કોઇ યોનિને વિષે પો-તાની ઉત્પત્તિ થશે એમ જાણીને પોકાર કરી મૂકે છે " હા!

આવાં સ્વર્ગનાં સુખ ત્યજી દઇને હવે તપાવેલી કુંભીને વિષે નારકીના જીવોની પેઠે અશુચિની ખાણ એવી માનવીની કુક્ષિને વિષે વાસ કરવો પડશે. આજ પર્યન્ત રત્નના સ્તંભો અને મણિની ભૂમિવાળા વિમાનને વિષે રહીને હવે સર્પના બિલથી પૂર્ણ એવી તૃણની કુટીરને વિષે કેવી રીતે રહેવાશે? દેવાંગનાઓનાં હાહાહૂહૂ એવા આલાપ યુક્ત ઉત્તમ ગીતોનું શ્રવણ કરીને હવે રાસભોનો આરવ કેમ સાભળી શકાશે? હા! આજ પર્યન્ત મુનિનાં પણ મનને હરણ કરનારી એવી રૂપવતી સુરસુંદરીઓને જોયા પછી હવે કોકિલના સમાન શ્યામવર્ણી માતંગી જેવી નીચવર્ણની સ્ત્રીઓને કેમ કરીને જોવાશે? આજ સુધી મંદારવૃક્ષના પુષ્પના જેવા દિવ્ય સુગંધી પદાર્થોવડે ઘ્રાણેન્દ્રિયને તૃપ્ત કર્યા પછી, હવે, મદ્યવાળો મદ્યનીજ જેમ તેમ અશુચિની ગંધ કેમ કરીને લેવાશે? ચિંતવ્યા માત્રથીજ આવીને ઉભા રહેતા એવા દિવ્ય રસયુક્ત ભોજન ગ્રહણ કર્યા પછી હવે શૂકરોની પેઠે દુર્ગંધવાળા આહારની સામુંજ કેમ જોવાશે? હા! આજ લગી કામદેવના મંદિરરૂપી કોમળાંગી સુરાંગનાઓને જ આલિંગન દીધું છે, તો હવે કઠોર શરીરવાળી સ્ત્રીઓનાં અંગોનો સ્પર્શ પણ કેવી રીતે થઇ શકશે?

આ પ્રમાણે હાહાકાર કરતા એ દેવતાઓના હૃદય શતધા (સો કટકામાં) ભેદાઇ જતાં નથી એજ વિચિત્ર છે. (તેમના એવાં કરૂણ રૂદન પ્રમાણે તો એમ થવુજ જોઇએ) આ પ્રમાણે દેવગતિને વિષે પણ સુખ નથીજ. કારણ કે ચૂલા સર્વત્ર માટીનાજ હોય છે. માટે એ દુઃખનો ક્ષય કરવાને, સંસારરૂપી સમુદ્રનો પાર પમાડવાને સમર્થ એવો નૌકા સમાન ધર્મ આશ્રય કરવા યોગ્ય છે. એ ધર્મ, લોક અને અલોક એવા (બે) ભેદથી આકાશ જેમ તેમ, મુનિધર્મ અને શ્રાદ્ધધર્મ એવા ભેદે બે પ્રકારનો છે. એમાં મુનિધર્મ ક્ષમા–માનત્યાગ–આર્જવ–લોભનો નિગ્રહ–તપ–સંયમ–સત્યતા–શૌચ–દ્રવ્યવિવર્જન–અને અબ્રહ્મનો ત્યાગ (બ્રહ્મચર્યનું પાલન) એમ દશ પ્રકારે છે, અને બીજો જે શ્રાદ્ધધર્મ

તે. પાંચ અણુવ્રતે કરીને, ત્રણ ગુણવ્રતે કરીને અને ચાર શિક્ષાવ્રતે કરીને, બાર પ્રકારે છે. એમાં પ્રાણાતિપાત, મૃષાવાદ, અદત્તાદાન, મૈથુન અને પરિગ્રહ એ પાચેનો દેશથી ત્યાગ કરવો એ પાંચ અણુવ્રત. આ પાચ અણુવ્રતમાંના પહેલા અણુવ્રતમા, વધ–બંધન–છવિ છેદ–અતિભારારોપણ–તથા ભક્તપાનનો વ્યવચ્છેદ એ અતિચારો છે વળી કન્યા- ગાય–ભૂમિ સંબંધી અસત્ય બોલવું, પારકી થાપણ ઓળવવી અને કુટસાક્ષી પૂરવી એ પાંચ વિશેષતઃ અસત્ય છે અને કોઇનો ગુપ્ત વાત સહસા ઉઘાડી પાડવી મૃષા ઉપદેશ દેવો અને કુટલેખ ઉત્પન્ન કરવો એ સર્વ બીજા અણુવ્રતના અતિચારો છે વળી ખરી વસ્તુને બદલે બીજી એના જેવી બનાવટી વસ્તુ આપવી, ચોરીનો માલ લેવો, ચોરી કરાવવી, વૈરિના રાજ્યમાં જવું અને અસત્ય માન કે તુલા રાખવા એ સર્વ ત્રીજા અણુવ્રતના અતિચારો છે. હવે ચોથું અણુવ્રત જે અબ્રહ્મવિરતિપણુ તેને વિષે શ્રાવક બે પ્રકારનો હોય (૧) પોતાનીજ સ્રીને વિષે સંતોષ માનનારો અથવા (૨) બીજાની સ્રીના ત્યાગવાળો; એણે વિધવા–વેશ્યા–અનંગક્રીડા–કામનો તીવ્રરાગ તથા પરવિવાહન એ સર્વનો ત્યાગ કરવો. (એ ચાર અણુવ્રત સમજાવ્યા પછી હવે પાંચમું કહેવાને માટે પરિગ્રહનો અર્થ કહેછે) ધન–ધાન્ય–ક્ષેત્ર–વસ્તુ–રૂપું–કાંચન–દ્વિપાદ–ચતુષ્પાદ અને કુપ્ય (સોના રૂપા શિવાયની બીજી તમામ હલકી ધાતુઓ) એ નવ પ્રકારનો પરિગ્રહ છે. એમાં અનુક્રમે બબ્બેનું બંધન[1]–યોજન[2]–દાન[3] અને ગર્ભાધાન તથા કુપ્યની ભાવથકી વૃદ્ધિ એ પાંચમા અણુવ્રતને વિષે અતિચારો છે.

ચતુર્માસ આદિ પર્યન્ત ઉર્ધ્વ–અધો અને તિર્યગ્ દિગ્માન કરવું એ આદ્ય ગુણવ્રત, એ, તપાવેલા લોહના ગોળા સમાન જે ગૃહસ્થ–એને બહુ ઉત્તમ છે. ઉર્ધ્વ–અધો અને તિર્યક્ માનનું અતિક્રમણ કરવું, વિસ્મૃતિ અને ક્ષેત્રની વૃદ્ધિ કરવી એ પાંચ દિગ્વ્રતના અતિચાર છે. હવે અન્ન--કુસુમાદિની પેઠે જે એકજ

વાર ભોગવાય તે ભોગ; અને ગૃહાદિકની પેઠે જેનો અનેકવાર ઉપભોગ લેવાય તે ઉપભોગ. એ ભોગની અને ઉપભોગની, ભુક્તિથી કે કર્મથી પરિમિતિ (પરિમાણુ) કરવી એ 'ભોગોપભોગ પરિમાણકૃતિ' નામનું ગુણવ્રત છે. અજાણ્યા ફળ પુલ–અનંતકાય–માસ–મદ્ય–મધ–માખણ–અને રાત્રિભોજનએ સર્વ વર્જવાં. ઉંબર--વડ--અશ્વત્થ તથા પ્લક્ષ એ વૃક્ષોનાં ફળ તથા કૃમિ વ્યાપ્ત ફળ પણ સર્વથા વર્જવાં. સચિત્તનો, સચિત્તથી સંયુક્ત હોય એનો, તથા તુચ્છ ઔષધીઓનો પણ ત્યાગ કરવો અને અપકવ અથવા દુ·પકવ એવાં ભોજ્ય પદાર્થોનો પણ ત્યાગ કરવો. (એ સર્વ ભોગ આશ્રયી અતિચાર જાણવા. હવે 'કર્મથી' કયા તે કહે છે) ભોગોપભોગ પરિમાણના 'કર્મથી' પંદર અતિચાર છે તે અંગારકર્મ વગેરે છે. ઇંટ પકાવવી તથા કુંભાર–કાસાકાર–લુહાર–સોની એ સર્વનો વ્યાપાર, ભુંજનારાનો ધંધો, ત્રપુકાર અનો પ્રકારનો વ્યાપાર તથા એ સર્વને અર્થે અંગારા બનાવવાનો વ્યાપાર એ સર્વ કર્મ 'અંગારકર્મ' જાણવાં. પુષ્પપત્ર–કૃત્તાકૃત્ત વન તથા ફળ વેચીને અને કણ પીસીને 'વનના આરોપથી આજીવન ચલાવવું' એ 'વનકર્મ'. શકટ (ગાડાં) તથા એનાં નાભિ–ચક્ર આદિ અંગો બનાવી તે વેચી અને હાંકીને વૃત્તિ ચલાવવી એ 'શકટકર્મ'. ભેંસ–ગાડું–ઉંટ–બળદ–ખચ્ચર આદિવડે પારકા માલને અન્યત્ર લઈ જવો એ 'ભાટકક્રિયા'. હળ–કોદાળી પ્રમુખ હથીઆરોથી પૃથિવી ખોદવી, અને કઠિન લોહના ટાંકણાવડે પાષાણુ ઘડવા એ સર્વ 'સ્ફોટન કર્મ'. ખાણને વિષે જઇ ત્રસ પ્રાણીઓના દંત–કેશ–નખ આદિ લાવવાં અને મોતી–પારા–શંખ–છીપ આદિ ગ્રહણ કરવાં એ 'દંતવિક્રય'. કસુંભ (કસુંબો) ધાતકી–લાક્ષા–ગળી અને મણશિલ વગેરે સંસકત (ચીકાશવાળા) પદાર્થોનો વ્યાપાર એ 'લાક્ષાવાણિજ્ય'. વળી મધુ–મદ્ય–વસા--માસ--અને નવનીત એ સર્વનો વ્યાપાર 'રસવાણિજ્ય' કહેવાય છે, ઘૃત અને તેલ આદિ દોષયુક્ત નથી. નર-વૃષભ--હસ્તી-અશ્વ–ઊંટ પ્રમુખનો તથા પક્ષી અને જંતુઓનો વિક્રય તે 'કેશવાણિજ્ય' કહેવાય છે. વળી જંગમ અને સ્થાવર વિષનો વિક્રય, અને મન શિલ--અસ્ર-હ·

રિતાળ આદિનો વિક્રય એ સર્વનો 'વિષવાણિજ્ય' માં સમાવેશ થાય છે. યવ--ઇક્ષુ-ગોધૂમ--તલ પ્રમુખને યંત્રને વિષે પીલવાં--પીલાવવા એ 'યત્ર પીડન' કહેવાય છે તથા શોભાને અર્થે નાસિકા વિંધવી-મુષ્કને કાપવું--ગલકંબલ તથા કર્ણને વિષે છેદ પાડવા એ સર્વ 'નિર્લાછન ક્રિયા' કહેવાય છે. નવા તૃણની વૃદ્ધિને અર્થે, ધર્મબુદ્ધિએ અથવા વ્યસનથી તૃણને અગ્નિદાન દેવું (સળગાવી મુકવું) એ 'દાવાગ્નિ દાન' કહેવાય છે. અરઘટ્ટ (રેંટ) આદિ યંત્રોથી સરોવર નદિ આદિનું જળ કાઢીને યવ-શાળ આદિને સિંચવા એ ' સર શોષ ' (સરોવરનું શોષણ કરવું) કહેવાય છે. ક્રીડાર્થે શ્વાન આદિ પાળવાં તથા દ્રવ્યાર્થે અશ્વ--સાંઢણી--દાસિકા પ્રમુખનું પોષણ કરવું એ સર્વનો 'અસતીપોષણકર્મ' ને વિષે સમાવેશ થાય છે. આ સર્વ કાર્યોથી, વિવેકહીન નર કર્મ એકઠાં કરે છે તેથી એ 'કર્માદાન' ને નામે ઓળખાય છે. વળી ચાર પ્રકારનો 'અનર્થદંડ' કહેવાય છે. એ ચાર પ્રકાર અપધ્યાન, કૃપાણાદિનું દાન, પાપનો ઉપદેશ અને પ્રમાદાચરણ-એ પ્રમાણે છે. એ અનર્થ દંડની વિરતિને વિષે (--ના વિરમણને વિષે) કંદર્પ, સંયુક્તાધિકરણતા, મુખરતા, કુંચિતપણું તથા ભોગનું અતિરિક્તપણું એ અતિચાર છે.

વળી સર્વ સાવદ્ય યોગ ત્યજીને તથા રૌદ્ર અને આર્તધ્યાન દૂર કરીને અંતર્મુહૂર્તાદિ કાળ પર્યન્ત સામ્ય ભાવ રાખવો 'એ સામાયિક વ્રત કહેવાય છે મન વચન, અથવા કાયાનો સાવદ્ય વ્યાપાર ઉપયોગ રહિતપણું અને છેલ્લો અનવસ્થાન એ એના 'અતિચાર' છે દિગ્વિરતિ વ્રતનોજ દિવસે દિવસે સંક્ષેપ કરતા જવો એને 'દેશાવકાશિક' કહે છે. પ્રેષણ, આનયન, શબ્દાનુપાત, રૂપાનુપાત, અને પુદ્‌ગળક્ષેપ--એ એ વ્રતના પાચ જાતિના અતિચાર છે. અષ્ટમી આદિ તિથિને વિષે અબ્રહ્મનો ત્યાગ. ભોજનનો ત્યાગ, વ્યાપારનો ત્યાગ અને દેહનો અસત્કાર કરવો એમ ચાર પ્રકારે પૌષધવ્રત કહ્યુ છે. એને વિષે, અવલોકયા વિના કે પ્રમાર્જ્યા વિના આદાન, ઉત્સર્ગ કે સંસ્નાર કરવો (સ્થંડિલ પરઠવવું કે સંથારો કરવો), સ્મૃ-

તિ અને ઉપસ્થાપનાનો અભાવ, તથા અનાદર એ અતિચાર ક-હ્યા છે. સાધુઓને શુદ્ધ અન્ન--પાન--વસ્ત્ર--પાત્ર--વસતિ આદિનું ગૌરવ સહિત દાન દેવું એ અતિથિ- સંવિભાગ વ્રત કહેવાય છે. એને વિષે સચિત્ત ક્ષેપ--પિહિત ક્ષેપ--પારકાનો વ્યપદેશ--માત્સર્ય, અને કાલાતિક્રમદાન એ અતિચાર છે. જેમ કર્મથી વિમુક્ત એ-વાજ આત્માના પ્રદેશ શુદ્ધ કહેવાય છે તેમ એ ગણાવ્યા એ પાંચ પાંચ અતિચારોથી રહિત હોય તોજ એ વ્રત વિશુદ્ધ કહેવાય છે.

(શ્રી વીરપ્રભુ કહેછે) આ જે અમે બેઉ પ્રકારનો ધર્મ કહ્યો તેનું મૂળ સમકિત જ છે. જેમકે સમસ્ત પ્રાસાદનું મૂળ પણ પ્રથમ પાયાને વિષે જળ ભરી રાખવું એજ છે. એ સમકિત, ચેતન જેમ ચેતનાદિથી ગમ્ય છે તેમ, આત્માના પરિણામ તથા સૂત્રાર્થને વિષે રૂચિથી લક્ષિત હોઇ શમતા આદિથી ગમ્ય છે. એ શમતાદિ સાધુના મહાવ્રતની પેઠે (પ્ર) શમ–સંવેગ–નિર્વેદ–કરૂણા તથા આસ્તિકય એમ પાચ છે. આ સમ્યકત્વ વળી જેમ મોક્ષ-માર્ગ જ્ઞાનાદિ[1]એ કરીને ત્રણ પ્રકારે છે તેમ, દર્શનમોહનીયના પ્રશમ, ક્ષય અને પ્રશમક્ષય વડે ત્રણ પ્રકારે છે. એ કાજળ આદિથી શ્વેતવસ્ત્ર મલિન થાય છે તેમ, શંકા–કાંક્ષા–વિચિકિત્સા અને મિથ્યાદૃષ્ટિની સંસ્તવનાથી દોષિત થાય છે; તથા કલ્પવૃક્ષોથી નંદનવન શોભે છે તેમ શાસનને વિષે સ્થિરતા–ઉત્સપણા–ભક્તિ અને કુશળતા તથા તીર્થસેવાથી, દીપી નીકળે છે. એ (સમકિત) વિના સકળ અનુષ્ઠાન તુષ (ફોતરા)ના ખંડનની જેમ, હસ્તીના સ્નાનની જેમ, અરણ્યના ગીતની જેમ, કાસવૃક્ષના પુષ્પની જેમ, કૃપણની આગળ પ્રાર્થનાની જેમ, ચક્ષુરહિત જનની આગળ નૃ-ત્યની જેમ, અને બધિરપુરૂષની આગળ ગાયનની જેમ વૃથાછે; અને એનાથી (એ જો હોય છે તો) ક્રિયા સર્વે, ચંદ્રમાથી જેમ રાત્રી, નરેશ્વરથી જેમ રાજ્યલક્ષ્મી તથા સ્વામીથી જેમ પત્નિ શોભે છે તેમ અત્યંત શોભી ઉઠે છે. માટે એ સમકિત ધારણ

[1] જ્ઞાન દર્શન, ચારિત્ર

કરનારાઓએ તત્કાળ મોક્ષગતિ પમાડનારો યતિધર્મ આદરવો યોગ્ય છે. પણ જેઓમાં એવી શક્તિ ન હોય તેમણે પરંપરાએ મુક્તિ આપનારો એવો ગૃહસ્થ ધર્મ અંગીકાર કરવો, કારણકે પગથીએ પગથીએ ચઢતા અનુક્રમે મહેલે પહોચાય છે. આમાં પણ જેઓ અશક્ત હોય તેમણે સમ્યકત્વ તો ધારવું જ; કારણકે તે ચિરકાળે પણ સિદ્ધિ પમાડે છે, કેમકે નિધાન પણ ભવિષ્યને વિષે ઉપકાર નથી કરતો શું ?

શ્રી વીરસ્વામી આ પ્રમાણે દેશના દેતા હતા એવે સમયે, દુર્બળ સ્ત્રીઓએ ખાંડેલી અને બલિષ્ટ સ્ત્રીઓએ ઝાટકીને મુકેલી અણિશુદ્ધ ઉત્તમ કલમશાળનો, રાજાના ગૃહને વિષે જ સિદ્ધ થયેલો આટકપ્રમાણ બળિ પૂર્વ દિશાના દ્વારેથી અંદર આવ્યો. તત્ક્ષણ પ્રભુએ દેશના બંધ કરી. ત્યાં જ દેવતાઓએ ઉત્કટ સુવાસમય ગંધ પદાર્થો ફેંકયા, જાણે કે એ બલિના વેષમાં રહેલા પુણ્યને વશ કરવાને યોગ્ય ચુર્ણજ ફેંકતા હોયની ! (પછી) સ્થીતિ આવીજ છે એમ બતાવતા હોયની એમ એ બળિને ઉરાડવામા આવ્યા, તેથી દિવસે પણ જાણે આકાશ ક્ષણવાર તારાતારામય થઇ રહ્યું પછી પાછા તત્ક્ષણ નીચે પડતા પહેલાં એ બળિમાથી અર્ધને તો તરીઆ લોકો અગાધ જળને વિષે પડતા મણિ આદિને લઈ લે તેમ વેગથી દેવતાઓ લઇ ગયા. તેના અર્ધ રાજાએ લઇ લીધા અને બાકીના બીજા સામાન્ય જનોએ લીધા, અથવા તો ધર્મમાં તેમજ કર્મમા ક્રમવારજ લાભ મળે છે. એ બળિનો એક પણ સિકથ જેના મસ્તક પર પડે તેના છ છ માસના રોગો હોય તે પણ નાશ પામે છે.

ઉપરની શ્રી અંતિમ તીર્થંકરની અત્યુત્તમ દેશનાથી ક્રૂર પ્રાણીઓ પણ પ્રતિબોધ પામ્યા. કારણકે અતિ નિદ્રાળુ જન પણ ભાનુનો ઉદય થયે નથી જાગતો શું ? પછી શ્રેણિક નરપતિએ ત્રિજગદ્દ્ગુરૂ શ્રી વીરપરમાત્માની સમક્ષ મિથ્યાત્વ રૂપી વિષનો ત્યાગ કરીને જૈન દર્શનરૂપી અમૃતનો સ્વીકાર કર્યો. હૃદયને વિષે અત્યંત ભાવ ઉત્પન્ન થવાથી અભયકુમારે પણ પ્રભુને ત્રણ પ્ર-

દક્ષિણા દઇ નમસ્કાર કરીને વિજ્ઞાપના કરી કે-હે જિનેશ્વર, અદ્યાપિ હું ચારિત્ર લેવાને સમર્થ નથી, કારણકે વૃષભથી વહન થઇ શકે એટલો ભાર ધારણ કરવાની ન્હાના વાછડામાં શક્તિ હોતી નથી. માટે હે સ્વામી, મારા પર કૃપા કરીને મને શ્રાદ્ધ ધર્મ અંગીકાર કરાવો; કારણકે કલ્પદ્રુમ દુર્લભ હોય તેથી શું આમ્રવૃક્ષ પણ અપ્રાપ્ય કહેવાય ? એ પરથી દેવાધિદેવ શ્રી વીર પ્રભુએ તેને યોગ્ય એવો ધર્મ તેને અંગીકાર કરાવ્યો, કારણકે જિનેશ્વર મહારાજા નિત્ય લોકોને અનુરૂપ ધર્મ જ ગ્રહણ કરાવે છે

હવે અભયકુમારે શ્રાદ્ધધર્મ અંગીકાર કર્યા પછી મેઘકુમાર પણ ઉભો થઇને પ્રભુને નમી અંજલિ જોડી ભક્તિકોમળવાણી વડે કહેવા લાગ્યો-હે સ્વામી, જન્મ-જરા-અને મૃત્યુ રૂપી મત્સ્યોથી સંપૂર્ણ એવા આ ભવસાગરથી નિર્વેદ પામેલા એવા મને દિક્ષારૂપી નૌકા આપો. હું હમણાં મારા માતપિતાની આજ્ઞા માગી લઇને આપના ચરણકમળ સમીપ પ્રવ્રજ્યા ગ્રહણ કરીને પુણ્યની જેમ મારા જન્મને સફળ કરીશ. શ્રી જિનેશ્વર ભગવંતે તે પરથી કહ્યું—હે દેવાનુપ્રિય, તારી એ ઇચ્છા નિર્વિઘ્ને પરિપૂર્ણ થાઓ; તારે હવે કયાંય પણ પ્રતિબંધન[1] કરવું નહિં. જો તીર્થંકર મહારાજા શીત-ઉષ્ણ ક્ષુધા કે તૃષાના ભયની અવગણના કરીને સતત ધર્મદેશના આપ્યા કરે અને સર્વ આયુષ્ય પણ ત્યાં જ ખપાવે તો પણ વખતે શ્રોતામાંથી કોઇ પણ નિર્વેદ ન પામે (સંસાર ત્યજે નહિ.). પણ ભગવાને તો શરીરનો શ્રમ દૂર કરવાને દેવચ્છન્દનો આશ્રય લીધો. કારણકે એમની પણ કાયાને શ્રમ થાય છે.

હવે પછી શ્રુતકેવલી ગૌતમસ્વામીએ પ્રભુના પાદપીઠ પર બેસીને દ્વિતીય પૌરૂષીને વિષે દેશના આપી અને અસંખ્યાત પર્યન્ત એવા આત્માને યથાપ્રકારે પ્રતિપત્તિ કરાવીને લોકોના વિવિધ પ્રકારના સંશયો ટાળ્યા છે, પણ એ કેવળી નથી એમ છદ્મ-

---

1 मा पडिबन्धं करेह। એવો મૂળ પાઠ છે. પ્રભુના કહેવાની મતલબ એ છે કે 'હવે [illegible] કરીશ નહિ.'

સ્થોને જાણ પણ પડી નથી. કારણકે જેના પર જિનેશ્વરનો હાથ હોય તેના વિષે શું શું ન સંભવે? દેશનાને અંતે રાજા પ્રમુખ સૌ પોતપોતાને સ્થાને ગયા; કારણકે તીર્થંકર મહારાજની આઠ પહોર પર્યન્ત સેવા તો કોઇ (વિરલ--ભાગ્યશાળી) ને જ પ્રાપ્ત થાય છે.

હવે મેઘકુમારે પણ માતા પાસે જઇ ચરણે નમીને વિનય સહિત વિજ્ઞાપના કરી કે હે માતા, હું સુરેન્દ્રોની પરંપપરાએ સેવેલા થી જિનપતિના ચરણકમળને નમસ્કાર કરીને તથા તેમના મુખથકી ધર્મદેશના શ્રવણ કરીને આવું છું. તેથી આ વખતે મારૂં અંતઃકરણ ગગનને વિષે ઉંચે આરૂઢ થયેલા ચંદ્રબિંબની પેઠે અત્યંત વિરક્ત[1] થયું છે. માટે તમારી સાહાય્યથી મને એવી રીતે મુક્ત કરો કે હું વ્રત ગ્રહણ કરૂં કારણ કે ઉત્તરસાધક વિના સિદ્ધિ થતી નથી. આવું કટુવાક્ય જેના શ્રવણપથને વિષે પડતું નથી તેને ધન્ય છે એમ જ જાણે કહેતી હોયની એમ ચિત્તહારિણી મૂર્છા ધારિણીની પાસે ગઇ (ધારિણીને મૂર્છા આવી). પછી જળથી લતાનેજ જેમ તેમ ચંદનનો રસ સિંચાવાથી તથા શીતળ પંખાના વાયરાથી તેને સચેતન કરી એટલે તે ગદ્ગદ્ વાણીથી બોલી—નાના પ્રકારની માનતાઓ માની ત્યારે મને તારા જેવો લોકદુર્લભ પુત્ર પ્રાપ્ત થયો છે. હે બન્ધુસમાન વત્સલ પુત્ર, સમકિત વિના ચારિત્રની જેમ તારા વિના મારૂં જીવિત ક્ષણમાત્રમાં જતું રહેશે. માટે હે માતૃભક્ત, હું જીવુ ત્યાં સુધી ગૃહને વિષે રહીને તારી અમૃતકલ્પ દૃષ્ટિથી મારા અંગોને શીતળતા પમાડ. તારી એવીજ ઇચ્છા હોય તો હું ઇન્દુલેખાની પેઠે પરલોક પામુ ત્યારે બન્ધન રહિત થયેલા યોગીની જેમ, તારૂં મનવાછિત પૂર્ણ કરજે. હે પુત્ર, એમ કરવાથી, તું વિજ્ઞ અને કૃતજ્ઞ કહેવાઇશ, કારણ કે આ સંબંધમાં વિશ્વસ્વામી શ્રી વીરપ્રભુનું જ પ્રત્યક્ષ દૃષ્ટાન્ત જો. એ સાંભળી મેઘકુમારે કહ્યુ—હે માતા, તમારૂં કહેવું સત્ય છે, પણ તમે જે "હું જીવુ ત્યા સુધી" એવું કહ્યુ તે એકાન્તનિત્ય અધ્યાત્મ વ-

1 (૧) રાગ વિનાનુ–નીરાગી, (૨) (ચંદ્રપક્ષે) વિશેષ ગમનવાન્

ચનની પેઠે ઘટતું નથી. કારણ કે સંધ્યાના મેઘના રંગ અને જળના કલ્લોલના બુદ્‌બુદ્‌ના જેવા ચપળ જીવિતને વિષે કોનુ મૃત્યુ પ્રથમ થશે અને કોનું પછીથી થશે એ જણાતું નથી. વૃદ્ધ હોય તે જીવે છે અને ન્હાના બાળક જતા રહે છે, નીરોગીનું મૃત્યુ થાય છે અને રોગીજનો બેઠી રહે છે. માટે હે માતા, ચિત્તને ભારે કરીને તથા આ પુત્ર પ્રતિ કરૂણા લાવીને આજ્ઞા આપો; કારણ કે બોધિ (સમ્યકત્વ) અતિ દુર્લભ છે. એ સાંભળી ધારિણીએ કહ્યું–હે પ્રિયવત્સ, તારે પ્રકૃષ્ટ રૂપસૌભાગ્ય અને લાવણ્યરસની કુપિકારૂપ, વર્ણ–વય અને ગુણમા તાગ જેવી શોભી રહેલી, તારે વિષે નિત્ય અત્યત ભક્તિવાળી, શ્રેષ્ઠકુળને વિષે ઉત્પન્ન થયેલી અને ભોગકળાકોશલ્યને વિષે અતિ ચતુર એવી આઠ આઠ તા સ્ત્રીઓ છે તો તેમની સાથે હમણાં તો દેવતાઓને દુર્લભ એવા ભોગ ભોગવ, પછી તીર્થંકરમહારાજની પાસે દીક્ષા ગ્રહણ કરજે. માતાના આવાં આકર્ષક વચનો સાભળીને પણ મેઘકુમાર અચળિત રહીને બોલ્યો–હે અમ્મા, તમે મને જે મર્ત્યલોકના માનવીના ભોગને અર્થે નિમંત્રણ કરોછો તે ભોગો પણ શરદ્‌ઋતુના મેઘ અને વિદ્યુત્‌ના ચમકારાની જેવા અસ્થિર છે. રાજ્ય ચરણની રજ સમાન તુચ્છ છે, ભોગોપભોગ મ્હોટ નાગ સમાન ભીષણ છે, મનકામના અનિષ્ટ છે અને વિષયો પર્યન્તે વિષસમાન છે. શુક્ર–શોણિત–મળ–મૂત્ર–શ્લેષ્મ અને પિત્તાદિથી સંભવતા અને સમુદ્રતરંગવત્‌ ચંચળ એવા એ અનિત્ય અને નશ્વર છે. પાપની અનિવાર્ય લતાની પરંપરાને મેઘની સમાન પોષનાર સ્ત્રીજન વળી અપવિત્ર પદાર્થોની ઘટિકા (ન્હાના ઘડા) ની જેમ સત્પુરૂષોએ નિન્દવા યોગ્ય છે. કોણ પહેલું જશે અને કોણ પાછળથી જશે એનું નિશ્ચિત જ્ઞાન કોને છે? માટે એવા હેય વિષયો વિષે રતિ શી? પુત્રનાં આવાં ચિત્તવેધક વચનો સાંભળીને પણ હારી ન જતાં માતાએ પોતાનો બોધ શરૂ રાખ્યો–હે વ્હાલા, શું તને આવા ઓજસ્વી સ્વર્ણ–રત્નાદિને વિષે તથા વિસ્તારયુક્ત એવા આ સામ્રાજ્યને વિષે વત્સલભાવ નથી

થતો? તારે તરૂણ સૂર્યનાં જેવા દેદિપ્યમાન રત્નો છે તથા હંસગર્ભ-ઈન્દ્રપુલક પ્રભૃતિ માણિકયો છે. હે પુત્ર, તું જેને વાસ્તે તપ કરવાની ઇચ્છા કરે છે તે સર્વ અહિં તારી સન્મુખજ છે માટે યથેચ્છરીતે પૂર્ણ ભોગ ભોગવી લે; પછી યતિ સન્મુખ વ્રત ગ્રહણ કરજે. આ સાભળીને, સસારથી સર્વાશે ખિન્ન થયેલા મેઘકુમારે માતાને સમજાવ્યા. હે માતા; પરમ અર્થ [મોક્ષ] પ્રાપ્ત કરવાના પ્રયાસને વિષે આસક્ત એવા જનોને ક્ષણભંગુર અર્થોનું શું પ્રયોજન છે? એવા તુચ્છ અર્થો ક્ષણમા ચોર-અગ્નિ-દાયાદ રાજા પ્રમુખને સ્વાધીન થાય છે. જે ઉપાર્જન કરવામા દુર્બુદ્ધિ લોકો મહા પાપ બાધે છે, તેનો ત્યાગ કર્યા વિના તેમના કર્મ નષ્ટ થતાં નથી અને તેથી તેમને સંસારમાં ભ્રમણજ કરવું પડે છે. જેમ સમુદ્ર ગમે એટલા જળથી, અને અગ્નિ ગમે એટલા પણ કાષ્ટથી તૃપ્ત થતો નથી તેમ મુગ્ધબુદ્ધિ પુરૂષ પણ લક્ષ્મીથી કયારે યે સંતોષ પામતો નથી. અથવા આ કમળપત્રપર રહેલા જળબિન્દુની જેવા ચંચળ અને તુચ્છ જીવિતને વિષે પણ તૃણની પેઠે કયા પ્રતિબંધ છે? એ અર્થ (દ્રવ્ય) કીર્તિ વિસ્તારનાર છે પણ દુર્ગતિનો હેતુભૂત હોઈ વૃથા છે, કારણ કે કાનને તોડી નાખે એવા સુવર્ણ કરીને શુ? વળી શાન્તાત્મા પ્રાણીઓને યૌવન વૃદ્ધાવસ્થા જેવુ છે અને વ્યાકુળ ચિત્તવાળાને તો વૃદ્ધાવસ્થા પણ યૌવન સમાન છે. આમ બુદ્ધિશાળી પુત્રના સત્વવત ઉત્તરોથી કઇક પાછી પડીને ધારિણીમાતા પોતાના છેલા ઉપાયપર આવી-અરે વ્હાલા કુમાર, એ તો સર્વ ખરૂં, પણ તું સુકોમળ છે અને ચારિત્ર દુષ્કર છે કારણ કે તારે મેરૂસમાન અતિ ગુરૂ કઠિન પચમહાવ્રતો વહન કરવાના છે તારે રાત્રીભોજનનો ત્યાગ કરવો પડશે મિત્ર-બંધુ-શરીરને વિષે મમત્વ મૂકવો પડશે; તે વિના છુટકો નથી. ઉદ્‌ગમશુદ્ધ, ઉત્પાદનાશુદ્ધ, ગ્રાસશુદ્ધ અને એષણાશુદ્ધ એવી ભિક્ષા ગ્રહણ કરીને નિભાવ કરવો પડશે; અને લોભમાત્ર ત્યજીદઇને પરિગ્રહ વિના રહેવું પડશે. ત્રણ ગુપ્તિ અને પચસમિતિ ધારવી પડશે અને માસાદિ પ્રતિમા

તથા દ્રવ્યક્ષેત્ર પ્રમુખ અભિગ્રહ લેવા પડશે. એટલું જ નહિ પણ જીવિતપર્યન્ત સ્નાન નહિં થાય; શયન ભૂમિપર કરવું પડશે; કેશ અને શ્મશ્રુનો લોચ કરવો પડશે, અને રહેવાનું નિરન્તર ગુરૂકુળને વિષે રાખવું પડશે. ક્ષુધા પ્રમુખ બાવીશ પરીષહો અને ક્ષુદ્ર તિર્યંચ–નર–દેવ પ્રમુખના ઉપસર્ગો સહન કરવા પડશે. નિરન્તર મહાપ્રયાસ લઇને અઢારસહસ્રશીલાંગ[1] વહન કરવા પડશે, અને જે મળ્યું તે ઉપર નિર્વાહ કરવો પડશે. હે પુત્ર! તારે દીક્ષા લઇને આ સર્વ લોહના ચણ્યા ચાવવાના છે, તથા વેળુના કોળીઆ ભરવાના છે! મહાન્ તરંગોને લીધે ભીષણ એવો મહાસાગર ભુજામાત્રથી તરવાનો છે, તથા જેમાં પૂર આવ્યું છે એવી સ્વર્ગગંગાને સામે પૂરે તરવાની છે! એટલું જ નહિં પણ તીક્ષ્ણ ખડ્ગધારાપર પગ મૂકીને ચાલવાનું છે, તથા પ્રજ્વલિત જ્વાળાવાળા અગ્નિને પગવતી શાંત કરવાના છે, મેરૂ પર્વતને તુલાથી તોળવાનો છે, અને રાગાદિ ભયંકર શત્રુઓનો એકલે હાથે જ પરાજય કરવાનો છે! ઉપસર્ગયુક્ત પરીષહોને સહન કરવા ઉપરાંત, વ્યાસ સહિત ફર્યાકરતા ચક્રવાળા સ્તંભ ઉપર રહેલી પુતળીને વિંધવાની છે! દુઃખેથી ઉખેડી શકાય એવા ગૃહમંડપના વાંસને છેદવા એ સહેલું છે, તેમ દીક્ષા લેવી એ પણ સહેલું છે, પણ તેમાં શીલનો જે ભાર છે તે દુર્વહ છે. માણુસો વિશ્રામ લેતા લેતા તો અનેક ભાર વહન કરે છે, પણ આ શીલરક્ષણરૂપ ભાર તો યાવજ્જીવ, વિશ્રાન્તિ વિના વહન કરવાનો છે! હે સુકુમાર વત્સ, તું દીક્ષા લઇશ એટલે તારે, તેં પૂર્વે નહિં ઉપાડેલી એવી જગત્‌ના જયની પતાકાને ગ્રહણ કરવાની છે. હે પુત્ર, વધારે શું કહું? આવી આવી અનેકવિધ ઉપમાથી પ્રવ્રજ્યા દુષ્કર છે.

જનનીનાં એવાં એવાં વત્સલતાયુક્ત વચનો સાંભળીને વળી મેઘકુમારે કહ્યું–હે માતા, તમે જે જે કહોછો તે નિઃસંશય સત્યવાત છે; નહિ તો સર્વ માણુસો દીક્ષા લીધા કરત. પણ શ્રી

---

[1] ચારિત્રના અઢારહજાર અંગ છે તેના ધારણ કરનારા મુનિ કહેવાય છે.

જિનેશ્વર ભગવંતે સંસારને વિષે જે દુખ ગણાવ્યું તેનો લેશ પણ પ્રવ્રજ્યાને વિષે નથી, કારણ કે લવણસમુદ્રમા જે ખારાશ છે તે મરૂદેશના જળને વિષે કદિ હોય છે શું ? હે માતા, જેમ કાયર પુરૂષને જ સંગ્રામને વિષે પ્રવેશ કરવો દુષ્કર છે, તેમ કામભોગને વિષે જેઓ લપટ હોય છે તેમને જ ચારિત્ર દુષ્કર છે. શૂરવીર સુભટોને જેવા પ્રહાર તેવા નિર્વેદ પામેલા મોક્ષાભિલાષી જનોને સાધુના આચાર સુખેથી સહન થાય એવા છે.

આ પ્રમાણે મેઘકુમારે સેંકડોગમ ઉત્તમ પ્રમાણ arguments વડે માતાને સમજાવીને તેની અનુમતિ મેળવી, કારણ કે વક્તા પુરૂષોની જીંવ્હા કામધેનુની પેઠે મનવાછિત આપનારી હોય છે. પછી ત્યાંથી તે પિતા-શ્રેણિકરાજા પાસે ગયો અને ત્યાયે નાના પ્રકારના ઉપાયોવડે તેની અનુજ્ઞા મેળવવાને પ્રયાસ કરવા લાગ્યો એટલે નરપતિએ કહ્યું-હે વત્સ, તું સંસારથી ઉદ્વેગ પામ્યો છે છતાં પણ આ વખતે મારૂં રાજ્ય ગ્રહણ કર. કૃતજ્ઞપુત્રે પણ એ વાતની હા કહી, કારણ કે માતપિતાના ઉપકારનો કોઇ રીતે બદલો વળી શકે તેમ નથી રાજાએ મેઘકુમારનો પરમોત્સવ પૂર્વક રાજ્યાભિષેક કર્યો; અથવા તો એના જેવાને શું શું યોગ્ય નથી ? પછી હર્ષના આવેશમા તેણે પુત્ર મેઘકુમારને પૂછ્યું-હે વત્સ, કહે હવે તારૂ શુ અભીષ્ટ કરૂં ? તે પરથી, દીક્ષા લેવાને ઉત્સુક એવા કુમારે કહ્યુ-હે તાત, મને બજારમાથી કયાઇથી રજોહરણ-પાત્ર પ્રમુખ આણી આપો, કારણ કે તપોરાજ્ય દુર્લભ છે તે પરથી રાજાએ ચૈત્યગૃહને વિષે અષ્ટાન્હિકા મહોત્સવ શરૂ કરાવ્યો, બન્દિજનને મુક્ત કર્યા તથા જંતુઓની અમારી ઘોષણા વજડાવી. પછી રાજપુત્ર મેઘકુમાર, રણરણાટ કરતી અનેક ઘટાઓના ટંકારરવથી દિશાઓના અન્તરને પૂરી નાખતી, ચારગવાક્ષ તથા સુંદર ઉંચા સ્તંભથી વિરાજતી, સ્થળે સ્થળે ઉલ્લાસ પામતી કાન્તિવાળા કળશોથી શોભી રહેલી, અને શીતળ વાયુથી હાલતી અનેક ધ્વજાઓથી દીપી રહેલી એક વિશાળ શિબિકામાં આરૂઢ થયો તે જાણે એમ સૂ

ચવતો હોયની કે નિશ્ચયે આ પ્રમાણે જ હું વિમાનને વિષે આરોહણ કરીશ ! પછી પૂર્વાચળના શિખરપર રવિ આરૂઢ થાય તેમ તે, તે શિબિકાને વિષે પ્રથમ મૂકેલા એવા ઉત્તમ સિંહાસનપર બેઠો, એટલે માણસો એ ઉપાડીને ચાલવા લાગ્યા; અને કુમાર નિશ્ચળ ચિત્તે સમવસરણ ભણી ચાલ્યો. તેણે ઉત્તમ વેષ પહેર્યો હતો; કંઠે પુષ્પનીમાળા રહી ગઈ હતીઃ શરીરે ચંદનાદિથી વિલેપન કર્યું હતું અને નાના પ્રકારના આભૂષણો પણ ધારણ કર્યાં હતાં. વળી કોઈની નજર ન પડે તેટલા વાસ્તે મહત્તરા કુળસ્ત્રી હર્ષ સહિત કુમારનાં લૂણ ઉતારતી હતી. ચામરવાળી સ્ત્રીઓ ચામર વીંજતી હતી અને બન્દિજન ઉંચે સ્વરે વિવિધ જયમંગળના પાઠ કરતા હતા. વારાંગનાઓ અનેક સ્વરના ગાયન ગાતી હતી અને હાવભાવ સહિત મનહર નૃત્ય કરતી હતી. વાજિત્ર વગાડનારા બારે પ્રકારના વાજિત્રો વગાડતા હતા અને વિદ્યાર્થી બાળકો પણ ગાતા ગાતા આગળ ચાલતા હતા. આ પ્રમાણે મેઘકુમાર સુવર્ણ-રૂપું વગેરેનું દાન દઈને કલ્પવૃક્ષની પેઠે લોકોના દારિદ્રયને ભેદતો, જન સમૂહને સંસારપરથી વૈરાગ્ય-હર્ષનો ઉદય અને ચિત્તને વિષે વિચિત્ર ચમત્કાર ઉપજાવતો, અને સાથે શાસનની ઉન્નતિ કરતો, પિતા-શ્રેણિક રાજા અને અભયકુમાર પ્રમુખ સહોદરો સહિત સમવસરણની નજદીક આવી પહોચ્યો. ત્યાં સર્વેએ, હંસપક્ષીઓ માનસસરોવરને વિષે પ્રવેશ કરે તેમ, હર્ષસહિત લક્ષ્મીના ગૃહરૂપ સમવસરણને વિષે પ્રવેશ કર્યો; પ્રવેશ કરીને, મંદરાચળની આસપાસ જેમ તારાગણ તેમ પ્રભુની આસપાસ વીંટળાઈ વળ્યા, અને ફળભારથી વૃક્ષો નમે તેમ વિભુને ભક્તિ સહિત નમવા લાગ્યા. પછી મેઘકુમારના માતપિતાએ પોતાના સર્વ જનવર્ગની સંગાથે ત્રિજગદ્‌ગુરૂપ્રભુને વિજ્ઞપ્તિ કરી કે-હે સુપ્રભુ, આ અમારી સચિત્ત ભિક્ષાને ગ્રહણ કરો, આપને મુકીને બીજું કયું ઉત્તમ સંપ્રદાન અમને મળશે? એટલે શ્રી વીરપ્રભુ બોલ્યા-ગ્રહણ કરીએ કારણ કે વિવેકી પુરૂષો પણ અદત્ત ગ્રહણ કરતા નથી, તો

ગુરૂજન તો શેનાજ કરે? પછી મેઘકુમારે પ્રભુને કહ્યું-હે સ્વામી, મારો સત્વર આ સંસાર થકી નિસ્તાર કરો, કારણ કે જળનિધિને વિષે ડૂબતો એવો કયો માણસ પ્રવહણુને વિષે ચઢીજવાને ઉતાવળો ન થાય? પછી પ્રભુએ એને સામાયિક સૂત્ર ઉચ્ચરવા પૂર્વક વિધિ સહિત દીક્ષા દીધી; અને શિક્ષા આપી કે-હે મુનિ, તમારે યતનાપૂર્વક શયન કરવું, યતના સહિત આસન કરવુ, યતના સહિત ઉભા થવુ, અને ચાલવું પણ યતના સહિત. વળી આહાર કરવો તથા બોલવુ ચાલવુ તે પણ યતના પૂર્વક કરવુ પછી ચારિત્ર અંગીકાર કરી હવે સાધુ થયા એવા મેઘકુમારને દેવતાઓ તથા માનવજન વદન કરવા લાગ્યા, અથવા તો પ્રવ્રજ્યા ત્રણે જગત્‌ને પૂજ્ય છે માટે એમાં કંઈ અદ્‌ભૂત નથી દીક્ષા આપીને પ્રભુએ એ નવીન સાધુને ગણધરને સોપ્યા, કારણ કે રાજા તો આદેશ માત્ર કરે છે, શેષ શિક્ષા તો અધિકારી સેવક વર્ગજ આપે છે

હવે ગણધરને સોપાયા પછી મેઘકુમારે સાયંકાળે ગુરૂની સમક્ષ આવશ્યક-સ્વાધ્યાય-વાચના પ્રમુખ કર્યા, કારણ કે ક્રિયા સર્વે ગુરૂની સાક્ષિએ કરવી કહી છે. પછી રાત્રીનો દોઢ પ્રહર વીત્યા પછી પ્રવર્તકે (મુખ્ય સાધુએ) જાણે ઘર-બજાર આદિ બાધવાને અર્થે હોયની એમ દરેક સાધુને સસ્તાર (સથારા) ને અર્થે ભૂમિના વિભાગ કરી આપ્યા તેમા મેઘકુમારને ભાગે લાકડાના હાથાવાળા, અને અતિ લાબા પણ માપવાળા દડાસનથી જ ખબર પડે એવી દ્વાર આગળની ભૂમિને વિષે સથારો કરવાનું આવ્યુ. એટલે નિરતર ત્યાથી તે તે કાર્યને અર્થે જતા આવતા મુનિઓના ચરણથી એને કસુંબાની પેઠે મઘટ્ટ થવા લાગ્યો (ખુદાવુ પડયુ) તેથી કુમુદપુષ્પના સમૂહની પેઠે તેને આખી રાત્રી નિમેષમાત્ર નિદ્રા આવી નહિ, અને કર્મે ઉદય આવવાથી એના મનને વિષે સંકલેશ ઉત્પન્ન થયો અહો! સ્થાનાસ્થાનનો વિચાર નહિં કરનારા એવા કર્મને ધિક્કાર છે! જ્યારે સકળ કાર્ય નિષ્પન્ન કરવાને સમર્થ એવો હુ ગૃહવાસને વિષે હતો ત્યારે તો આ સર્વ મુનિઓ મને એમ કહેતા હતા કે-"ચાલ, મેઘકુમાર, જિનમ-

ધુઓની સંગાથે મેઘકુમાર પણ સમવસરણને વિષે ભગવંતને વંદન કરીને યથાસ્થાને બેઠો એટલે શ્રી જિનેશ્વરે તેને કહ્યું-હે મેઘકુમાર, તારા ચિત્તને વિષે જે સંકલેશ થયો છે તે આમ્ર-વૃક્ષમાથી કટુફળની ઉત્પત્તિ જેવું થયું છે. તારા જેવા વિવેકીના વ્રતનો ત્યાગ કરવાના પરિણામ યુક્ત નથી, કારણ કે ચંદ્રમા થકી અગ્નિનો વર્ષાદ કદિ સંભવે નહિ. ઉત્તમ સાધુઓના ચરણના સંઘટ્ટથી થયેલી વ્યથા કોણમાત્ર છે? તેં પૂર્વે હસ્તીના ભવને વિષે જે મહાવ્યથા સહન કરી હતી તેનું જ્યારે તને સ્મરણ થશે ત્યારે તો તું એથીએ અધિક સહન કરીશ. સાભળ—

(એમ કહીને પ્રભુ એને એનો પૂર્વભવ કહે છે) આજ ભારતવર્ષને વિષે વૈતાઢય પર્વતની સમીપની ભૂમિને વિષે ત્રીજા ભવ ઉપર તુ એક શ્રેષ્ઠ હસ્તી હતો. એક સહસ્ર હસ્તીનો અધિપતિ હોઇ રાજ્યના સાત અંગોને[1] વિષે પ્રતિષ્ઠિત એવો તું વનચરોએ આપેલા 'સુમેરૂપ્રભ' એવા નામને ધારણ કરતો હતો. ત્યા તું વળી અરણ્યો-કુંજ-નદીઓ-તળાવડી પ્રમુખને વિષે હાથણી અને બચ્ચાઓની સાથે નાના પ્રકારની ક્રીડા કરતો હતો. એમ, રાણીઓની સાથે જેમ રાજાને તેમ હાથણીઓની સંગાથે તને રતિવિલાસ ભોગવતા કેટલાક દિવસ વ્યતીત થયા એવામા એકદા યમની જેવો દારૂણ ગ્રીષ્મસમય આવ્યો. જળ ઉંડા જવા લાગ્યા અને દાહ ઉદય પામવા લાગ્યો. એ વખતે એ ગ્રીષ્મઋતુની સાથે મૈત્રીભાવ ધરાવતો તાપ પણ જાણે એને લીધેજ વૃદ્ધિ પામવા લાગ્યો. વળી તાપની સાથે મદોન્મત્ત વાયુ પણ પ્રચંડપણે ફુંકવા લાગ્યા. એ પ્રચંડવાયુએ ઉરાડેલી ધૂળને લીધે દશે દિશાઓ ખલપુરૂષની વૃત્તિની પેઠે ધૂમ્ર થવા લાગી વળી એ વખતે સૂર્યના અશ્વો પણ ધૂળથી નેત્રો ભરાઇ જવાને લીધે ત્વરિતપણે ચાલવાને અશક્ત હોવાથી જ જાણે એ કાળ (ઉષ્ણ કાળ) ના દિવસો વૃદ્ધિ પામવા લાગ્યા. અને તેથીજ કૃશતાને

---

૧ સ્વામી-અમાત્ય-સુહૃત્-કોશ-રાષ્ટ્ર-દુર્ગ અને સૈન્ય-એ સાત રાજ્યના અંગો કહેવાય છે

લીધે યામિની (રાત્રી) ત્રણ યામ (પ્રહર).ની થવા લાગી. (તે ત્યારથી આજસુધી પણ એજ પ્રમાણે ત્રિયામા કહેવાય છે) એ સમયે સરિતાઓ પણ કૃશ થવા લાગી તે યે જાણે પોતાના ઉત્પાદક ગિરિવરોના મસ્તક [શિખર] ને વિષે ધૂળ પડતી દેખીને જ હોયની શું? સૂર્યના ઉત્તાપને લીધે વળી તલાવડીઓને વિષે પણ જળ ઘટી જવા લાગ્યા; અથવા તો જે કાળને વિષે જેનો બહુ ખપ પડે તેનીજ અછત થાય છે. "અરે, પ્રચંડતાપને ઝરનાર ઉષ્ણકાળ, મારી સ્રીઓને તું આમ શુષ્ક કરી નાખે છે તો શુ તું દૃષ્ટિએ કંઈ નથી દેખતો? માટે ત્હારે માટે એક સારૂં સ્થાન શોધી કાઢ" એમ નદીપતિ [સમુદ્ર] પણ જાણે પોતાના મ્હોટા કલ્લોલરૂપી ગર્જનાના મિષથી (એ ઉષ્ણ કાળને) કહીને તેને ડુબાવી દેવાને જ હોયની એમ ઉંચા ઉંચા ઉછાળા મારવા લાગ્યો. આ ઉષ્ણ કાળે વળી લીલીછમ લતાઓને તથા ઘાસને પણ સૂકવી નાખ્યું; અથવા તો દુર્બળ પ્રતિ સૌ કોઇ પોતાની શક્તિ બતાવે છે પણ આવો બલિષ્ટ છતા યે એ (કાળ) વૃક્ષોની છાયાને ટાળવાને સમર્થ થયો નહિં, કારણ કે મૂળને વિષે છે જીવન જેનું એવાને યમ પણ કશું કરી શકતો નથી. વળી જવાસાને પણ તેણે લીલો ને લીલોજ રાખ્યો કારણ કે કૃતઘ્ન હોય એવાને પણ કોઇ કોઇ તો વલ્લભ હોય છે જ. આ વખતે વળી તાપથી પીડાતા મહિષો અને શુકરો, ગુફાને વિષે જેમ ઘુવડપક્ષીઓ તેમ જળના ખાબોચીઆમા પડી રહીને આખો દિવસ ગાળવા લાગ્યા. શ્વાનો પણ જાણે પ્રાણીઓના જીવિત આદિનું અસ્થૈર્ય બતાવતા હોયની એમ હાંફતા હાંફતા વારવાર જીવ્હાને હલાવવા લાગ્યા. આમ્રફળ પ્રમુખ તથા લીંબડા પ્રમુખના ફળ પણ સૌ સાથે પાક ઉપર આવવા લાગ્યા, કારણ કે ઉત્તમ તેમજ જઘન્ય સર્વનો સમય સરખો હોય છે વળી શિરીષ-પાટલ-કદંબ-મલ્લિકા-કેતકી પ્રમુખ વૃક્ષોને પુષ્પ આવવા લાગ્યા, કારણ કે પોતાનો દિનમાન ઉદય પામ્યે કોણ નથી ફળતું? ધનવાન લોકો પણ એ વખતે કર્પુર મિશ્રિત

ચંદનના રસના સેવનનું, પુષ્પની માળાઓનું અને સુંદર સ્ત્રી-ઓની સાથે વિહારનુ સુખ મેળવવા લાગ્યા. પણ સુગંધિ-શીતળ અને સ્વાદિષ્ટ જળથી ભરેલી પરબો તો મહત પુરૂષોની સંપત્તિની પેઠે સર્વ કોઇના ઉપયોગમાં આવવા લાગી.

આવા ગ્રીષ્મ સમયને વિષે એકદા વનમાં વાસના પરસ્પર સંઘટ્ટથી. કુટુંબને વિષે જેમ કલહ તેમ મહાન્ દાવાગ્નિ પ્રકટ થયો તે દાવના ધગ્ ધગ્ શબ્દથી, સિંહનાદથી જેમ હરિણો કંપે તેમ, વનના સમસ્ત પ્રાણીઓ કંપવા લાગ્યા. ઝાડ ઝાડ ફાટે એવા વાસ ધાણીની પેઠે ફાટવાથી એના ત્રટત્ ત્રટત્ શબ્દોએ મ્હોટા અવાજ કરી મૂકયાથી એનુ મન અનેક પ્રહારો વડે શાલવૃક્ષ ભાગી જાય એમ ભાગી ગયુ. જાણે યમરાજા પોતાની જીંહ્વાથી પક્ષીઓનો ભક્ષ કરવાને તૈયાર થઇ રહ્યા હોયની એમ ઉંચે પ્રસરતી જ્વલાઓથી અગ્નિ સળગવા લાગ્યો જાણે એક નવીન વિશ્વામિત્ર આવ્યો હોયની એમ એ અગ્નિએ ધુમાડાથી તારાઓને ઢાકી દઇને લાલચોળ તણખાઓવડે આકાશ ને કેવળ મંગળ બનાવી દીધું, અને સમસ્ત લીલા અને સુકા તૃણ-વૃક્ષ-લતાદિને બાળવા લાગ્યો, કારણ કે ખલપુરૂષ નિરન્તર સર્વકષ (સર્વની કસોટી કરનાર) હોય છે. જાણે યમનો સહાયક હોયની એમ એ પગ વગરના, ઘણા પગવાળા, બે પગા, ચોપગા, સૌનો સંહાર કરવા લાગ્યો. ધુમાડાથી ભરાઇ ગયેલા આકાશને વિષે સૂર્ય તો એક ત્રાંબાના આરીસા જેવો અને એનો તડકો કસુંબાના ફીટા જેવો દેખાવા લાગ્યો એ વખતે દાવને લીધે, તારા યૂથના પરિવાર સહિત તું તૃષાતુર થવાથી અસંતોષી જનની પેઠે સર્વ દિશાઓમા દોડવા લાગ્યો. એમાં નાની નાની ડાળીઓને નમાવી દેતો, વૃક્ષના સમૂહને ભાગી નાખતો અને મ્હોટી મ્હોટી શાખાઓને મરડી નાખતો તુ મહા કષ્ટે, બાલ-તપસ્વી દુર્ગતિના હેતુભૂત રાજ્યને જેમ પ્રાપ્ત કરે તેમ, એક પંકથી ભરેલા સરોવરને પામતો હવો. (શ્રી વીર પ્રભુ મેઘકુમારને કહે છે) હે મુનિ, તે જોઇને તુ જન્મથી જ દારિદ્રી એવો માણસ જેમ અલ્પ પણ ધન પામીને સંતોષ પામે તેમ, મનને વિષે અતિ

સંતોષ પામ્યો, અને તૃષાતુર હોવાથી પરિણામ વિચાર્યા વિના એ કાદવવાળા સરોવરને વિષે અવળે માર્ગે પેઠો, અથવા તો વ્યથાથી પીડાતા પ્રાણીઓ મતિશૂન્ય થઈ જાય છે અવળે માર્ગે પેસવાથી તું, મહા આરંભના કરનારા પ્રાણીઓ દુર્ગતિના સાગરને વિષે ખુંચી જાય છે તેમ, અગાધ કાદવમાં ખુંચી બેઠો. અને મહા મોહને વશ એવો જીવ ઘરરૂપી ન્યાસમાંથી નીકળી શકતો નથી તેમ, એ કાદવમાંથી તું લેશમાત્ર પણ નીકળી શક્યો નહીં ત્યાં અગાઉ વાસ કરી રહેલો એક પ્રતિસ્પર્દ્ધી હસ્તી પોતાના બે દન્તૂશળથી તને નદીના તટની જેમ પીઠપર પ્રહાર કરવા લાગ્યો. એ પ્રહારની વેદના તેં વર્ષ વર્ષ જેવડા સાત દિવસ સુધી સહન કરી અંતે તારૂં સર્વ એકસોનેવીશ વર્ષનું આયુષ્ય પૂર્ણ કરી તું આર્તધ્યાને મૃત્યુ પામ્યો, અને પુન પણ વિન્ધ્યાટવીના મૂળને વિષે હસ્તીપણે ઉત્પન્ન થયો, કારણ કે એ આર્તધ્યાન તિર્યંચની ગતિને આપનારૂં છે. હે મેઘકુમાર, તારા એ ભવમાં પૂર્વની જેવાજ ગુણવાળો અને ચાર દન્તૂશળવાળો તું સાતસોને પચાસ હસ્તીના યૂથનો સ્વામી થઈ મેરૂપ્રભ નામે વિચરવા લાગ્યો. એકવાર દાવાનળ સળગેલો જોઈને તને, વૃદ્ધાવસ્થાના માણસને યોવનને વિષે અનુભવેલું યાદ આવે છે તેમ તારી પૂર્વજાતિનું સ્મરણ થયું. એટલે તેં તારા યૂથ સહિત ગંગાને તીરે, ચતુરંગસેના યુક્ત ભૂપતિ શત્રુવર્ગને ઉન્મૂલ કરે તેમ, વૃક્ષાદિને ઉન્મૂલન કર્યા. અને ત્યા ચતુર્માસને વિષે મુનિ કરે છે તેમ તેં આત્માની રક્ષાને અર્થે ત્રણ અતિ વિસ્તારવાળા સ્થંડિલ[1] બનાવ્યા પછી ત્યા ઉગેલા દરેક તરણાને તે જિનકલ્પી મુનિ પજુસણ ઉપર પ્રત્યેક કેશને ટુંપી કાઢે છે તેમ, ઉખેડી નાંખ્યા. તે ત્રણે સ્થંડિલને તેં હથેળી જેવા, માણસના કેશ વિનાના મસ્તક જેવા અથવા કહો કે દર્પણભૂમિ જેવા સ્વચ્છ અને સાફ કર્યા. એવામાં એકવાર પુન દાવાનળ પ્રકટ્યો એટલે તું ભયભીત ભિલ્લ જેમ પર્વતપર

---

૧ મંડળ મુનિ પણ ચોમાસામાં લઘુનીતિ, વડીનીતિ અને આહારને માટે ત્રણે સ્થંડિલ રાખે છે

જતો રહે તેમ, તારા યૂથને લઇને તે સ્થંડિલો પ્રત્યે દોડી ગયો. ત્યા તો પહેલું સ્થંડિલ, વૈરભાવ ત્યજી દીધો છે જેમણે એવા મૃગાદિ પ્રાણિઓએ રોકી દીધું હતું, કારણ કે સમાન એવા દુઃખને વિષે શત્રુવટજતી રહે છે અને મિત્રતા થાય છે. પછી તું આગળ ચાલ્યો તો બીજું સ્થડિલ પણ એ જ પ્રમાણે રોકાયલું હતું, કારણ કે ખપ પડે છે ત્યારે આપણી પોતાની વસ્તુ પણ મળતી નથી. એ બન્ને સ્થડિલ એ પ્રમાણે રોકાઇ જવાથી તું તારા પરિવાર સહિત ત્રીજા સ્થડિલને વિષે જઇને રહ્યો, અથવા તો આપણી પાસે સારી રીતે દ્રવ્યાદિ હોય તો થોડો ઘણો ઉપકાર કરવોજ. ત્યાં તેં ખરજ આવવાથી તારો એક પગ ઉચો કર્યો તે જાણે ઉચી ઉચી ગતિ પ્રાપ્ત કરવાને તેં પ્રસ્થાન જ કર્યું હોયની! પણ એટલામાં બલવાન જાનવરોથી પ્રેરાયેલો એક ભયાતુર દીન સસલો ઓચિતો એ તે ઉચા કરેલા પગને સ્થાને આવીને ઉભો રહ્યો. એટલે હે મેઘ, તું એ સસલાપર દયાળુ હોઇને, ત્રેતાયુગને વિષે જેમ ધર્મ તેમ, ત્રણ પગેજ નિશ્ચળ ઉભો રહ્યો અહો! જેને વિષે આવી ઉત્કૃષ્ટ દયા દૃષ્ટિગોચર થાય છે એવા તિર્યગ્ભવને પણ ધન્ય છે! એ (દયા) ની ઓળખાણ પણ જેમાં નથી એવા મનુષ્યભવે કરીને શુ (લાભ છે)? દયાની સગાથે પરિચય છે જેને વિષે એવો પશુજન્મ પણ ભલે પ્રાપ્ત થાઓ, પણ જેને વિષે એ દયા માણસને લેશપણ રૂચિકર થતી નથી એવો મનુષ્યભવ તો જોઇએજ નહિ. તત્વનું લક્ષણ તો કરૂણાજ છે એમ તિર્યંચો સુદ્ધા સમજે છે, પણ કુતીર્થિઓ તો નાનાપ્રકારના શાસ્ત્રના પારંગત છતા પણ એ વાત જાણતા જ નથી. અથવા તો જેમના નેત્રો મિથ્યાત્વથી છવાયલાં છે એવાઓ તો એક બાજુએ રહ્યા, પણ જેઓ જિનભગવાન્ના અનુયાયી છે એમના ચિત્તને વિષેરે કરૂણા નથી એજ અમને દુઃખ થાય છે. 'સર્વ પ્રાણીની રક્ષા' ને પ્રતિપાદન કરનારૂ એવું જિનેશ્વરનું વચન જેઓ નિરન્તર શ્રવણ કરે છે, ચરચે છે તથા સભાને વિષે સમજાવે છે એવા જૈનો પણ જ્યારે દયા પાળવાને વિષે શિથિળ

થાય છે ત્યારે અમારે બીજાને કોને કહેવું, અથવા અમારે કરવું પણ શું? અમે તો એ સસલાને વિષે દયાર્દ્ર ચિત્તાવાળા એ મેરૂપ્રભ હસ્તીની હર્ષ સહિત સ્તુતિ કરીએ છીએ, પુન પુનઃ સ્તવના કરીએછીએ. પછી, હે મેઘમુનિ, એ દાવાનળ અઢી દિવસ પર્યન્ત રહીને શાન્ત પડયો; અથવા તો કાળે કરીને ઘાસ પણ પાકી જાય છે. દવ શમ્યો એટલે સિંહ પ્રમુખ પ્રાણીઓ, શત્રુનું સૈન્ય જતું રહ્યા પછી લોકો દુર્ગે (કિલ્લા) થકી નીકળે તેમ, સ્થડિલ થકી બહાર નીકળ્યા. તે વખતે તું પણ તૃષાતુર હોઇને તેં અધર રાખેલો પગ, દુર્ગતિના મસ્તક ઉપરજ હોયની એમ ભૂમિપર મુકીને જળપાન કરવાને દોડી જવાનું કરવા લાગ્યો, ત્યાં તો ચિરકાળ પર્યન્ત પગ એ પ્રમાણે એકજ સ્થીતિમા રહેવાથી, દેહ ખિન્ન થવાને લીધે તું ગિરિવરનું શિખર પડે તેમ પૃથ્વી ઉપર તુટી પડયો. ત્યાં ગીધ અને કાક પ્રમુખ પક્ષીઓએ તારા જેવા તૃષાતુરની કદર્થના કરી તેથીજ, અહો! એઓ નરકને વિષે પણ પંચકુળ થયાં. અને તેં અહંપણાને લીધે એ પ્રમાણે સસલા ઉપર કરૂણા કરીને વ્યથા સહન કરી તેથી તું વણિગ્જન રત્નનો સમુચ્ચય પામે તેમ નરભવ પામ્યો. તારૂં સર્વ સો વર્ષનું આયુષ્ય પૂર્ણ કરી મૃત્યુ પામી શ્રેણિકરાજાના પુત્રપણે ઉત્પન્ન થયો, કારણ કે દયા ખરેખર કામધેનુજ છે. (શ્રી વીર પ્રભુ કહેછે) હે મેઘકુમાર, તેં પશુના અવતારને વિષે એક સસલા જેવાને વિષે દયાળુ થઇને એવી વેદના સહન કરી તો, હે વિવેકી, આ વખતે ફક્ત સાધુઓનો સંઘટ્ટ થયો તેમાં કેમ મુંઝાયો? આવા શીલધારી મુનિના ચરણ તો નિત્ય કોઇ ભાગ્યશાળીનાજ શરીરપર પડે છે, કારણ કે અમૃતની વૃષ્ટિ કંઇ સર્વની ઉપર થતી નથી.

એ સર્વ સાંભળીને મેઘમુનિને તેનાં બેઉ પૂર્વભવનું સ્મરણ થયું; અથવા તો એ અનન્ત હોય તોપણ સ્વામિના પ્રસાદથી યાદ આવે જ છે. આમ પ્રભુએ તેનું દુર્ધ્યાન દૂર કરાવીને તેનામાં સંવેગ ઉત્પન્ન કર્યો; કારણ કે વૈદ્ય પણ શોષનો નિગ્રહ કરીને અમૃતમયકળા નથી ઉત્પન્ન કરતો શુ? (પછી) એણે ચિત્તને વિષે

આર્દ્રતા કરીને જાણે કાયાને વિષે પણ એ આર્દ્રતા કરવાની ઇચ્છા રાખતો હોય એમ, હર્ષાશ્રુ સહિત પ્રભુની પ્રદક્ષિણા કરી. વારવાર પ્રભુને નમસ્કાર કરીને તેણે 'મિથ્યાદુષ્કૃત' દીધું; કારણકે વિરૂપકાર્ય થઈ ગયે છતે મહાત્માપુરૂષોને અત્યંત પશ્ચાત્તાપ થાય છે. પછી એણે પ્રભુને વિજ્ઞાપના કરી કે "હે વિશ્વસ્વામિન હવેથી હું આ મારા બે નેત્રો શિવાય શેષ અગ મુનિઓને આપી દઉછુ. એ અંગનો, સેવકજનનો જેમ સ્વામી ઉપયોગ કરે છે તેમ, આ સર્વ મહાત્મા સાધુઓ યથારૂચિ ઉપયોગ કરો." પછી એણે પોતાનો આ અભિગ્રહ યાવજ્જીવ ખડ્ગની ધારાની પેઠે પાળ્યો.

ત્યાર પછી એ નિરતર ભગવતની સાથે પૃથ્વીતળપર વિહાર કરવા લાગ્યો, કારણ કે કલ્પવૃક્ષ સેવવાનું મળ્યે છતે કયો માણસ દૂર જાય છે? એણે એકાદશ અંગ સર્વ શ્રવણ કર્યા; અને ગુરૂ સમક્ષ તેનો પાઠ કરવા લાગ્યો, કારણ કે તેમના ઉપદેશ વિના મૂળાક્ષરનો પણ બોધ થતો નથી. જીવરક્ષાને વિષે તત્પર રહીને એણે નિરન્તર વિવિધ તપશ્ચર્યા કરી, કારણ કે એ (જીવરક્ષા) વિના કરેલો તપ અધપુરૂષને જેવુ રજ્જુ લાગે છે તેમ, થાય છે. એક સવત્સર ઉપરાત પર્યન્ત એણે સવિશેષ તપશ્ચર્યા કરી-ચદ્રમાની જેટલી કળાઓ છે તેટલા અર્થાત્ સોળ માસ પર્યન્ત. પહેલા માસને વિષે એણે અકેક દિવસને આતરે ઉપવાસ કર્યા, તથા દિવસે ઉત્કુટુક આસને અને રાત્રીએ વીરાસને રહેવા માડયુ બીજા માસને વિષે બેબે ઉપવાસ અને ત્રીજાને વિષે ત્રણ ત્રણ-એમ સોળમા માસને વિષે સોળ ઉપવાસ સુધી વધાર્યા, અને પ્રથમ માસને વિષે જે પ્રમાણે બેવડું આસન ધારણ કર્યું હતુ તેજ પ્રમાણે સર્વે માસને વિષે પણ નિરતર પ્રતિપાદન કર્યું. એમ ચાર્સોને એશી દિવસ પર્યન્ત એણે ઉગ્ર તપ કર્યો; કારણ કે સત્વવત પ્રાણીઓને કઈ દુષ્કર નથી. પછી એણે દ્રવ્યથી અને ભાવથી સલેખના કરી. કારણ કે જેમ વસ્તુના સબંધમા બને છે તેમ, અહિં પણ અન્તશુદ્ધિ વિના બાહ્ય શુદ્ધિ થતી નથી તેમાં શરીરની, અસ્થિ અને ચર્મને વિષે અવશેષતા-એ પહેલી દ્રવ્ય

સંલેખના; તથા વિષયાદિને ઓછા કરવા એ બીજી ભાવસંલેખના સમજવી. એ સર્વ કરી રહ્યા પછી એ મેઘમુનિએ અનશન ગ્રહણ કરવાને ઇચ્છાતુર થઇ હર્ષ સહિત શ્રી જિનપતિને નમસ્કાર કરી અંજલિજોડી એમની આજ્ઞા માગી કે 'હે સ્વામિ, આપની આજ્ઞા હોય તો મારી અનશન કરવાની ઇચ્છા વર્તે છે' ગુરૂઓની સર્વ કાર્યોને વિષે આજ્ઞા માગવી પડે છે તો આવા કાર્યને વિષે માગવી પડે તેમા તો શું કહેવુ? ભગવાને કહ્યું-હે મેઘમુનિ, તમારૂં ઇચ્છિત પૂર્ણ કરીને તમારા ધર્મરૂપી પ્રાસાદની ઉપર ધ્વજા ચઢાવો. પછી મેઘમુનિએ પણ પ્રભુને નમસ્કાર કરીને તથા ચતુર્વિધસંઘની આદર સહિત ક્ષમા માગીને રાજગૃહનગરની પાસે આવેલા વિપુલગિરિની ઉપર આરોહણ કર્યું, તે જાણે દેવગતિએ જવાને અર્થે પહેલું પ્રયાણ કર્યું હોયની! આરોહણ કરીને એઓ શિલાપટ્ટપર પ્રતિલેખના (શુદ્ધિ) કરી અનશન કરી રહ્યા; કારણ કે મહાત્માઓની આરંભની કે અંતની, સર્વ ક્રિયાઓ શુદ્ધ હોય છે જાતેજ ઉત્સાહવંત એવા એ મુનિએ પ્રભુના વચનને અનુસરીને સિંહની પેઠે-અને સાથે વળી કવચધારીની પેઠે અનશન પાળ્યું-અને આયુષ્ય પૂર્ણ કર્યું. પછી ત્યાંથી તે વિજય નામના વિમાનને વિષે દેવતાપણે ઉત્પન્ન થયા, કારણ કે એવા પુરૂષોની ગતિ શુભ જ હોય છે ત્યાના બાર વર્ષના વ્રતપર્યાય પછી ત્યાંથી ચ્યવીને વિદેહને વિષે આવી કર્મરહિત થઇ એ મુક્તિ પામશે.

હવે અહિં શ્રાવકશિરોમણિ અભયકુમાર નિત્ય બ્રાહ્મ્ય મુહૂર્તને વિષે પંચપરમેષ્ટીનું સ્મરણ કરતો જાગી ઉઠતો-"ત્રણ જગત્‌ના જ્ઞાનવાળા તથા સુર-અસુર અને મનુષ્યો એ પૂજ્ય એવા શ્રીમહાવીરપ્રભુ મારા દેવ અને ગુરૂ હો. સર્વ રત્નોને વિષે જેમ ચિંતારત્ન તેમ સર્વ કુળોને વિષે શ્રેષ્ઠ એવા શ્રાવકકુળને વિષે હું ઉત્પન્ન થયો છું. અને મેં સમ્યક્ત્વમૂળ બારવ્રત અંગીકાર કરેલા છે" એ પ્રમાણે તે નિત્ય જાગીને ધ્યાન કરતો હતો. પછી તે ગૃહચૈત્યને વિષે પ્રતિમાઓનું વંદન-પૂજન કરતો

હતો; અને તેમની જ સમક્ષ યથાવિધિ પ્રત્યાખ્યાન કરતો. પછી પ્રભાતે શ્વેત વસ્ત્રો પહેરીને પરિવાર સહિત ત્રણુવાર નિસ્સિહિ કહીને જિનમંદિરને વિષે જતો. ત્યાં ત્રણ પ્રદક્ષિણા દઈ ત્રણ વખત ભૂમિપર મસ્તકથી સ્પર્શ કરીને જિનેશ્વરની પ્રતિમાને વંદન કરતો, અને મુખકોશ બાંધી ગર્ભદ્વારને વિષે પ્રવેશ કરીને સુગંધી પુષ્પોવડે સર્વ બિંબોની ભક્તિસહિત પૂજા કરતો; અને તેની આગળ બહુ પ્રકારના નૈવેદ્ય ધરતો પછી નવ હાથ સુધી ભૂમિને તપાસી તથા ત્રણુવાર પ્રમાર્જિને, અન્ય ત્રણે દિશાઓ તરફથી દૃષ્ટિ સંહરી લઈ તેને જિનેશ્વરના મુખ ભણી જ રાખીને, પ્રમાર્જેલી ભૂમિને વિષે બેસીને તે દેવવંદન કરતો. ઈર્યાપથિકી પ્રતિક્રમી નમસ્કાર ઉચ્ચરીને તે ઉત્તમ યોગ્યમુદ્રાએ શક્રસ્તવ કહેતો. (બંને હાથની આગળીઓને એક બીજાની વચ્ચે નાખી કોશાકાર કરી બન્ને કોણીને કુક્ષિને વિષે રાખવાથી યોગ્યમુદ્રા થાય છે) પછી જિનમુદ્રાથી ઈઅરિહંતના સ્થાપના સ્તવનથી આરંભીને સિદ્ધસ્તવન પર્યન્ત સ્તુતિગર્ભ દંડકોને વિચારીને, તથા મુક્તાશુક્તિ મુદ્રાથી, "અસાધારણ ગુણોને લીધે ઉદાત્ત અને સંવેગસૂચક એવા સૂત્રોવડે તેમની સ્તવના કરી, મન–વચન–કાયાની ગુપ્તિથી ગુપ્ત એવો એ અભયકુમાર, વર્ણાર્થપ્રતિમાત્રિક તથા છદ્મસ્થ–સમવસરણસ્થ અને મુક્તિસ્થ એવી જિનેશ્વરની ત્રણ દશાઓને ભાવતો નિરન્તર વિધિસહિત દેવવંદન કરતો પછી પરિવાર સહિત ગુરૂને નમન કરવા જતો ત્યાં ગુરૂને એકસોને બાણું સ્થાનોએ શુદ્ધ એવુ દ્વાદશાવર્ત વંદન કરીને તે પુનઃ પ્રત્યાખ્યાન કરતો. પછી શેષ મુનિઓને પણ તે મોટા–નાનાને અનુક્રમે નમસ્કાર કરતો, અને પ્રત્યેકને શરીર તથા સંયમની નિરાબાધતા પુછતો; પછી અંજલિ જોડીને ગુરૂના મુખથકી વ્યાખ્યાન સાંભળતો, અને તે પૂરૂં થયે ઉભો થઇ ગુરૂને વાંદીને પોતાને સ્થાને જતો. ત્યાં જઈ રાજ્યકાર્યો કરીને માયારહિત ભક્તિવડે પૂજા કરતો. પછી પોતાના પરિવારની ખબરઅંતર પુછી વિશુદ્ધ અન્નપાનથી સુ-

નિઓને પ્રતિલાભી દુર્બળ શ્રાવકોને તથા દીન–અનાથાદિને જમાડતો. છેવટે મેઘની પેઠે લોકોને અર્થ આપીને સંતોષ પમાડી પોતાનું પ્રત્યાખ્યાન સંભારીને, પોતે સાત્મ્યભાવથી ભોજન ગ્રહણ કરતો. પુનઃ પણ સુનીતિસહિત રાજ્યકાર્યોનો વિચાર કરીને દિવસને આઠમે ભાગે (એક પ્રહર દિવસ છતે) તે સાંજનું ભોજન લેતો. પછી સંધ્યા સમયે જિનબિંબની બહુમાન સહિત અર્ચા કરીને, પ્રતિક્રમણ કરી સ્વાધ્યાય કરતો. શક્તિને અનુસાર અબ્રહ્મનો ત્યાગ કરતો. અને દેવ–ગુરૂ તથા પરમેષ્ટી નમસ્કારનું સ્મરણ કરીને નિત્યને સમયે નિદ્રા લેતો. જ્યારે નિદ્રામાથી જાગી જતો ત્યારે બ્રહ્મચારી મુનિઓને વિષે પરમ હર્ષ ધારણ કરતો આ પ્રમાણે ચિંતવન કરતો–સ્રીઓના કૃષ્ણ એવા કેશ–મજ્જા–ધાતુ અને મળને વિષે, મૂઢ લોકો કેવી રીતે વૈડૂર્યમણિના કિરણોની શોભાની કલ્પના કરતા હશે? હા! દિગ્મૂઢ જનો પશ્ચિમ દિશાને જેમ પૂર્વદિશા માને છે તેમ વિપર્યસ્ત બુદ્ધિના રાગાંધ મનુષ્યો પ્રીતિને લીધે, સ્રીના કર્ણ–ગંડસ્થળ–ઓષ્ટ–દૃષ્ટિ–નાસા–મુખ–દન્ત આદિને અનુક્રમે પ્રેંખા–આદર્શ–પ્રવાળા–કમળ–સુવર્ણયષ્ટી–ચંદ્રમા–કુન્દ પુષ્પની કળીઓ માને છે વળી હર્ષથી ગૌરાગી સ્રીયોનાં સ્તનયુગળ જોઇને મોહને લીધે તેમને સુવર્ણના કુંભ માને છે પણ માંસના લોચા નથી માનતા એજ પ્રમાણે એ વિવેકશુન્ય જનો સ્રીઓના શેષ અંગોને વિષે પણ પોતાને ગમે એવું આરોપણ કરે છે એ શું? વળી અસ્થિર પ્રેમને વિષે વિહ્વળ એવા એ મૂઢ લોકો સ્રીએ પોતાના મુખથકી આપેલું લાળયુક્ત ઉચ્છિષ્ટ તામ્બુલને પણ અમૃત સમાન ગણે છે! એટલુંજ નહિં પણ સ્રી જો નિર્દયપણે મસ્તકપર પ્રહાર કરે છે તો એ લોકો, કંકેલિવૃક્ષ જેમ પુષ્પોને ધારણ કરે તેમ હર્ષના રોમાંચને ધારણ કરે છે. માટે જેઓ બાળપણાથી આરંભીને યાવજ્જીવ બ્રહ્મચર્ય પાળે છે તેમને ધન્ય છે! કારણ કે પદ્મથી સુવાસિત એવી સ્વર્ગની વાપી (વાવ) ઉત્તમ નથી શું? ન્યાસથી (ભોગવ્યા વિનાજ આપી દઇને–પડતા મૂકીને) અથવા ભોગવ્યા પછી પણ જે સ-

જનો વિષયો ત્યજી દે છે તેમને ધન્ય છે! વધારે શું કહેવું? જે માણસ ગમે તે રીતે, ગમે તે અવસ્થાને વિષે, ગમે તે સ્થળે અને ગમે તે સમયે કામનો પરાજય કરે છે તે વિજયી થાઓ; તેની અમે સ્તુતિ કરીએછીએ; તેજ સકળ પૃથિવીના શૃગારભૂત થાઓ, તેને નમસ્કાર થાઓ, તેનાથકીજ કીર્તિ પ્રસરે છે, ગુણી જ તે છે અને સર્વ શુભ પણ તેને વિષે જ છે. એવું કયું ઉત્તમ વર્ષ થશે–એવો કયો માસ થશે એવો કયો પક્ષ થશે–એવી કઇ તિથિ થશે–અને એવુ કયું મુહૂર્ત કે ક્ષણ થશે–કે જેને વિષે હું મેઘકુમારની પેઠે સર્વસંગ પરિહરીને શ્રી મહાવીરપ્રભુના ચરણ સમીપે દીક્ષા અંગીકાર કરીશ? કયારે હું નિરન્તર ભગવાન્‌ના ચરણકમળની સેવા કરતો છતો, સૂર્યની સંગાથે બુધગ્રહની જેમ તેમની સંગાથે વિહાર.કરીશ?" એ પ્રમાણે ચિંતવન કરતો પુનઃ નિદ્રા લઇ વખત થયે તેનો ત્યાગ કરી, ઉઠીને પૂર્વ પ્રમાણે પ્રવૃત્તિ કરતો કારણ કે વિચક્ષણ પુરૂષ કદાપિ વૃથા ભમતો ફરે ખરો?

આ પ્રમાણે અભયકુમાર નિત્ય હર્ષસહિત અનુષ્ઠાન કરતો; કારણ કે દિવસપતિ સૂર્ય શુ કદિ પણ ઉદય પામ્યા વગર રહે છે? વળી તે, રોગીના દેહને ઉત્તમ ઔષધીથી વૈદ્ય શુદ્ધકરે છે તેમ, પોતાના આત્માને યથાયોગ્ય રીતે ધર્મકાર્ય કરીને શુદ્ધ કરતો; તથા પોતાને વખતે પોતાની પટ્ટરાણી–સુસેનાગંજા સાથે પ્રમોદ સહિત નાના પ્રકારના વિનોદ પણ કરતો. એમ ઉત્સાહ–મંત્ર–અને પ્રભુશક્તિની પેઠે પરસ્પર શત્રુભાવરહિત એવા ધર્મ–અર્થ–અને કામને યોગ્ય સમયે પ્રયોજીને બુદ્ધિશાળી અભયકુમાર અત્યંત વિરાજવા લાગો.

સર્ગ ૪ થો.

હવે પિતાના આદેશથી સદા લીલામાત્રવડે નીતિપૂર્વક રાજ્યલક્ષ્મીનું ચિંતવન કરતા ધીમંતશિરોમણિ નંદાપુત્ર-અભયકુમારની સેવા કરવાને જ હોયની એમ શિશિરઋતુ બેઠી. તે વખતે ઉત્તરદિશાના પવનને પ્રાપ્ત કરીને શીત સર્વતઃ વિસ્તાર પામવા લાગી-એમાં લેશમાત્ર આશ્ચર્ય નહોતું કારણ કે વિભુના વાતથી લોકને વિષે કોણ નથી પસાર પામતું? વળી અત્યંત જડતાવાળા એવા એ કાળને વિષે રાત્રી પણ વૃદ્ધિ પામવા લાગી; અથવા તો પરસ્પર મૈત્રિભાવ ધારણ કરનારા એવા એ બેમાથી એક વૃદ્ધિ પામ્યો એટલે અન્ય પણ વૃદ્ધિ પામે છે. તથા દિવસો જાણે "આપણો પતિ-સૂર્ય, સહસ્રકરવાળો છતાં પણ જડતાને લીધે શું નિસ્તેજ થઇ ગયો" એમ જાણીને નિશ્ચયે, અત્યંત વિષાદને આધીન થઇને જ હોયની એમ કૃશ (ટુંકા) થવા લાગ્યા. થંડી તો એટલી કડકડતી પડવા લાગી કે સર્વત્ર તળાવડીઓનાં જળ પણ ઠરી ગયાં, તો ભાજનને[1] વિષે રહેલા ઘૃતની તો વાત જ શી? હિમના સમૂહોએ લક્ષ્મીના નિવાસભૂત એવા કમળપુષ્પોનો ક્રીડામાત્રમાં સંહાર કરી નાખ્યો, અથવા તો ગુણોનો એકજ ભાજન એવો મનુષ્ય પણ જડની સાથે મળીને શું શું ઉપસર્ગ નથી કરતો? તે વખતે દક્ષિણ દિશાનો શીતવાયુ પણ સૂર્યોદયસમયે ધાન્યના સમૂહ-તૃણ અને વૃક્ષોની શાખાઓને બાળી નાખવા લાગ્યો અને પ્રાણીઓના અંગ પણ કંપાવવા લાગ્યો; અહો! દિવસ પામીને (ઉદય-ઉચ્ચ સ્થીતિ પ્રાપ્ત કરીને) કોઇ વિરલ જ માનવજનને હિતકર્તા થાય છે. (પણ) ધનવાન્ લોકો તો ચંપકપ્રમુખના તેલના અભ્યંગ કરી તથા કેસરઆદિના વિલેપન કરીને એ શિશિરઋતુનો ઉપહાસ કરતા છતા સુખમા કાળ નિર્ગમન કરવા લાગ્યા. અત્યંત શીતથી પીડાના

૧ પાત્ર, વાસણ

દરિદ્રી માણુસોનાં બાળકો નિરન્તર ભોજન કે વસ્ત્ર વિનાનાં હોઇને અંગોપાંગ સંકોચાઇ જવાને લીધે, જાણે ચતુર ગવૈયા જ હોયની એમ દંતવીણા વગાડવા લાગ્યા. માર્ગને વિષે શીતથી પીડાતા પાંથજનો પણ સ્ત્રીના પરિરંભથી થતા શીતાપનોદને સંભારીને જ જાણે, હૃદયને વિષે રહેલી એવી એ સ્ત્રીનો પરિરંભ કરવાને ઇચ્છતા હોયની એમ તે (હૃદય) ને ભુજાવડે દાબવા (ભીડવા) લાગ્યા. તાપનો ઉત્પાદક સૂર્ય છે, તથા જળનો ઉત્પાદક મેઘ છે—એમ ભુવનને વિષ સર્વ વસ્તુનું કંઇને કંઇ ઉત્પાદક કારણ હોય છે; પણ આ શીતનું તો કાંઇ જ કારણ જણાતું નથી, તો શું એને માતા કે પિતા કોઈ નહિં હોય? લોકો પણ પરસ્પર કહેવા લાગ્યા કે આ દુષ્ટ ઋતુથી કદર્થના પામતા એવા અમે અમારાં કામકાજ પણ કરી શકતા નથી, માટે હવે એ આપણું દુઃખ લઇને ક્યારે જશે? દિશાઓ પણ સર્વે "અહો! અમારા વૈભવ છતા પણ આ શીત કોઇ એવે પ્રકારે જનોને નિરન્તર દુઃખ દે છે કે અમે તેમનું રક્ષણ કરી શકતી નથી" એવા ખેદથી જ જાણે પ્રભાતે પ્રભાતે મ્લાનિ પામવા લાગી ચંદન—કર્પૂર—ચંદ્રજ્યોત્સના—મૃણાલ અને મુક્તાફળના હાર એ સર્વને વિષેથી સૌભાગ્ય (નીકળીને) કેસર—અગ્નિ અને સૂર્યની પ્રભાને વિષે આવ્યું, કારણકે પોતાનો સમય આવ્યે સૌ કિમતી લાગે છે. પ્રિયંગુલતાથી સમન્વિત એવા સિંદુવાર વૃક્ષોને તથા કુંદલતાએ સંયુક્ત એવા રોધ્ર તરૂવરોને, બરાબર પોતાને વખતે આવેલા બળવાન્ વાયુને લીધે પુષ્પો આવ્યાં, કારણકે વિભુ એવા વાયુથી કોનુ પોષણ નથી થતું? ઉષ્ણતાને તો સમયજ્ઞ એવા પ્રજાપતિએ ઉંડા કુવાને વિષે, મ્હોટા વડની છાયાને વિષે અને સ્ત્રીઓના સુંદર ગોળ સ્તનયુગળને વિષે રાખી—તે જાણે બીજના હેતુને અર્થે હોયની! (ઉષ્ણતા પુન ઉન્હાળામા જોઇએ ત્યારે ક્યાથી લાવવી માટે ધાન્યને માટે બીજ રાખી મુકે છે તેમ ત્યા બી તરીકે રાખી મુકી)

તે સમયે, જેમના ચિત્તનો પ્રતાપ હેમાચળને પણ આચ્છાદન કરવાને સમર્થ છે તથા પૃથ્વીપતિ રાજાઓ અને સ્વર્ગપતિ ઇંદ્ર

પ્રચ્છદપટમાંથી બહાર નીકળી ગયો "આપ્તજનની પેઠે મારે આ ચેટકરાજાની પુત્રીના સૌંદર્યવાન્ અંગોનો કોઈકાળે કયાઇએ સમાગમ થયો નથી, તો આ વખતે આ હાથ દેખાય છે તે કેવોક છે" એમ વિચારીને જ જાણે રાણીના એ બહાર રહેલા હાથને વિષે સર્વત્ર શીત વ્યાપી ગઈ. એટલે એ વેદનાને લીધે ચેલ્લણા જાગી ઉઠી, કારણ કે જડ સર્વ દશાને વિષે સુખકર્તા નથી. એટલે લતા પોતાના ફળનેજ જેમ તેમ, એણે સીત્કાર કરીને હાથને પ્રચ્છદપટને વિષે લઈ લીધો, અને દિવસે જોયેલા મુનિનુ સ્મરણ થઇ આવવાથી એ બોલી ઉઠી–હા! એનુ શુ થયું હશે?" પણ પુનઃ ક્ષણવારમા ધ્વજાની અગ્રયષ્ટીના સમાન સરલ આશયવાળી એ નિદ્રાવશ થઈ ગઇ. તેજ ક્ષણે રાજા જાગી ગયો; કારણ કે મહુંત પુરૂષોને નિદ્રા સદા સ્વલ્પ હોય છે જાગીજવાથી રાણીના શબ્દો એને કાને પડયા. અને તેથી એ ક્રોધે ભરાયો; કારણ કે પ્રિયાને વિષે અત્યંત આસક્ત હોય છે એઓ પણ ઇર્ષ્યાળુ ભાવથી રહિત હોતા નથી રાજાએ વિચાર કર્યો કે કમળિનીના કમળદડને વિષે ભ્રમર વાસ કરે છે તેમ એના હૃદયને વિષે કોઇ મલીમસ જને વાસ કર્યો છે, તેથી 'તેને શીતથી પીડા થતી હશે' એમ એ શોક કરે છે, કારણ કે ચેતન, હૃદયને વિષે હોય છે તેજ બોલી નાખે છે. માટે નિશ્ચયે સ્ત્રીઓ, દુર્જનની ચિત્તવૃત્તિની પેઠે, દ્રવ્ય આપવાથી, માન દેવાથી, સુંદર નયનવડે સમજાવવાથી, લાભ દેખાડવાથી, લોભમા નાખવાથી. બહુ ભય બતાવવાથી, કામથી, ભોગથી, અમૃતમય વાણીથી, વિશાળ કળાચાતુરીથી કે સૌંદર્ય–ગાંભીર્ય–સુરૂપ–સૂરતા–સૌભાગ્ય–દાક્ષિણ્ય–સુધૈર્ય–યૌવન આદિથી પણ નિરન્તર અગ્રાહ્ય છે શાકિની–વૃશ્ચિક સર્પ–યોગિની–વેતાલ–ભૂત–ગૃહ્યક્ષ અને રાક્ષસ પ્રમુખને વશ કરવાને ઔષધી–મંત્ર આદિ તન્ત્રયન્ત્ર વિદ્યમાન છે. પણ નારીજનને વશ કરવાનો તો કોઈ ઉપાયજ નથી

આમ એ સતી સ્ત્રીના સતીત્વને ઉદ્દેશ પ્રકટ નૃપતિએ જે તેણી કલુષિત હોવાની શંકા કરી તે ... પેટ ... [illegible]

શંકા ઉત્પન્ન કર્યા જેવું ક્યાંથી થયું ! ? કુત્સિત વાદીનીપેઠે દુષ્ટ વિકલ્પો કરી કરીને અને સત્કવિની પેઠે જાગતા પડી રહીને એણે આખી રાત્રી દુઃખમાંજ નિર્ગમન કરી; કારણકે ક્રોધથી દોષિત ચિત્તવાળાઓને નિદ્રા ક્યાંથી હોય ? પછી પ્રભાત થયે પ્રચંડ પ્રતાપવાળા મહીપતિએ નંદાપુત્ર અભયકુમારને આદેશ કર્યો કે-અંતઃપુર કલંકિત છે માટે એને ભસ્મ કરી નાખો, વેદના વચનની પેઠે મારા વચનને વિષે લેશમાત્ર શંકા ન લાવવી. એમ કહીને એ નદીના વેગ કરતાંજ ઉતરતી ત્વરાથી શ્રીજિનપતિને વંદન કરવા ગયો, તે જાણે આચાર અને વિચારને વિષે દુરાગ્રહી એવો એ પાછળ શું થાય છે એ કંઇ જાણે નહિં એટલાજ માટે હોયની! જેને કોઇનો ભય નથી એવો અભય પણ પિતાથી ભય પામ્યો, અને એક સુહૃદના હૃદયથી વિચારવા લાગ્યો-આ કાર્ય વિચારવા યોગ્ય છે છતાં પૂજ્યપિતાએ મને વગર વિચાર્યે કેમ આદેશ કર્યો ? કારણ કે દુધમાં પણ કદાપિ પૂરા હોય, શંખને વિષે પણ કદાપિ કૃષ્ણ લાંછન હોય, અમૃતને વિષે પણ કદાપિ વિષ હોય, પણ જનનીને વિષે કદિપણ કલંક હોય નહિં, માટે મારે જનનીનું રક્ષણ કરવું યુક્તજ છે. પણ વળી પૂજ્યપિતાની આજ્ઞા જુદી છે. આહા ! મારે "એક બાજુએ સિંહ અને બીજી બાજુએ નદી" જેવુ થયું છે; માટે હવે શું કરવું ? એમને સમુદ્રના કલ્લોલ જેવો આરંભમાં અતિ દુર્ધર એવો ક્રોધ ઉત્પન્ન થયો છે માટે આવે વખતે કંઇ બ્હાનું બતાવી એવું કરૂં કે એમનો એ ક્રોધ સ્વચ્છંદિ માણસના હાથમાંથી દાસીજન નાસી જાય તેમ ભ્રંશ પામે છુટો પડે, નાશ પામે, શાન્ત થાય.) એમ વિચાર કરીને એ વિચક્ષણ મંત્રીશ્વરે અન્તઃપુરના સમીપ ભાગે રહેલી પુરાતન ઝુંપડીઓને સળગાવી દીધી, અને વાત એમ ફેલાવી કે અન્તઃપુરને વિષે આગ લાગી છે; (ખરે) સત્પુરૂષોના કાર્ય સુંદર પરિણામવાળા હોય છે

હવે અહિં સમવસરણને વિષે જઇને શ્રેણિકરાજાએ પ્રભુ-

ને પૂછ્યું-હે જિનેશ્વર, ચેલ્લણા પતિવ્રતા છે કે અપતિવ્રતા ?" પણ, અહો ! આ એનો પ્રશ્ન મુંડન કરાવ્યા પછી નક્ષત્ર પૂછવા જેવો હતો. પ્રભુએ કહ્યું-એ પ્રતિવ્રતા સ્ત્રી છે, એના વિષે વિરુદ્ધ શંકા ન લાવ. એ તો સીતા અને સુંદરીની પેઠે સર્વ સતીને વિષે શિરોમણિ છે. એ સાભળીને તો એને એના અવિચારીપણે કરેલા કાર્યનો અતિશય પશ્ચાતાપ થયો તેથી ઉભો થઇ પ્રભુના ચરણ કમળને નમસ્કાર કરી, ધનુષ્યથી છુટેલા બાણની જેમ, અતિ વેગથી દોડતો આવ્યો, અને સામા આવતા અભયકુમારને પુછવા લાગ્યો-હા ! મારા આદેશ પ્રમાણે તું બધું કરી ચૂકયો કે? એણે પણ ઉત્તર આપ્યો કે રામનો આદેશ લક્ષ્મણની શોભા રૂપ હતો તેમ આપનો આદેશ મારી શોભા રૂપ છે હે પિતા, મેં તેજ વખતે તે બજાવ્યો છે; આ સેવકે કદિ પણ એ (આદેશ) અન્યથા કર્યો છે ?" તે સાભળીને, તનને વિષે કફયુક્ત વાયુ વ્યાપે તેમ રાજાના શરીરને વિષે શોક અને કોપ બન્ને વ્યાપી ગયા, અને એ કહેવા લાગ્યો-હે દુષ્ટ, તેં શુદ્ધ શીલવ્રત પાળનારી તારી પતિવ્રતા માતાઓને બાળી નાખી! તે એમ ધાર્યું હશે જે હું લંકાને વિષે વિભીષણ એકલો રાજ્ય કરતો હતો તેમ, આ નગરને વિષે એકલો રાજ્ય કરીશ ! તુજ જીવતો રહ્યા કરતા એ અગ્નિને વિષે કેમ ન પડયો, તને શું મંદિરને વિષે બેસાડીને પૂજવો છે ?" આ પ્રમાણે નરેશ્વર અભયકુમારને ક્રોધયુક્ત વચનો કહેવા લાગ્યો. અથવા તો રાજાઓ રસનેન્દ્રિય-જીવ્હાને યથા રૂચિ હલાવે છે.

પિતાના એવા કોપના શબ્દો સાભળીને અભયકુમાર હાથ જોડીને બોલ્યો-હે તાત, અરિહંત પ્રભુના વચન જેણે સાંભળ્યા છે એવા મારા જેવાને બાળની પેઠે બાળમૃત્યુ યોગ્ય છે શું ? હું તો સમયે (વખત આવ્યે) જિન ભગવન્ત પાસે દીક્ષા લેવાનો છું જો પુજ્ય પિતાએ પ્રથમ એવી આજ્ઞા કરી હોત તો હું બળતી એવી અગ્નિને વિષે પડ્યો હોત પણ પોતાની ... પડીને બળી મરવાથી તો ધર્મ કે કીર્તિ ... પ્રમાણ ...

પ્રાપ્ત થતું નથી. ત્યારે નૃપતિએ પુનઃ કહ્યુ–અહો ! મેં ભૂલ કરી ત્યારે તેં પણ કેમ ભૂલ કરી ? અરે ! એક મૂર્ખ માણસ કુવામા પડે તો શું બીજાઓ પણ પડે છે કે ? ભારવાહક જેવો તું પણ હવે એમનુ મુખ કયા જોવાનો છે ! તું તારીજ માતાઓનો પ્રાણહારક કયાથી થયો? દિવ્યને વિષે જેમ લોકપાળ સાક્ષીભૂત રહે છે તેમ તું આવા કાર્યોને વિષે સાક્ષિ માત્ર કયાથી રહ્યો ? શું તને પણ મતિ ન સૂઝી ?" આમ બોલતા બોલતાં મૂર્છા આવવાથી નરેશ્વર ક્ષણવારમાં, પ્રતિસ્પર્દ્ધી હસ્તીથી ભેદાતા અંગવાળા ગજરાજની પેઠે ધરણી ઉપર ઢળી પડયો.

તે વખતે "આહા ! જાણે એ સર્વ મેં પરમાર્થતઃ (સત્યપણે) કર્યું હોયની એમ તેમને યથાસ્થિત વાત ન કહી " એમ અતિ ખેદ ધારણ કરતા અભયકુમારે શીતોપચારવડે પિતાને ક્ષણમાં સચેતન કર્યા. પછી નમન કરીને તે બોલ્યો–હે સ્વામિ, આપના પ્રસાદથી, નિત્ય ઉલ્લાસ પામતા એવા નિર્મળ શીલ–અલંકારથી શોભતા અન્તઃપુરને વિષે અત્યન્ત ક્ષેમકુશળ વર્તે છે; અથવા તો ધર્મ હોય ત્યાસુધી પાપ કેવી રીતે પ્રવેશ કરી શકે ? મહાસાગર સમાન ગંભીર ચિત્તવાળા આપના જેવાની, આજ માગ માતૃજન પર અકૃપા થઇ એ એમના ભાગ્યને લીધે જ. એમાં આપ કંઇ કારણભૂત નથી; કારણકે અરણ્યને વિષે જે વાયુકંપ થાય છે તે અરિષ્ટને લીધે જ છે. હે પ્રતાપે કરીને લંકેશ્વર જેવા પૂજ્યપિતા હે ભાગ્યભાજન, મેં ક્ષણવાર વિચાર કરીને અન્તઃપુરની પાસે આવેલી હસ્તીની જીર્ણઝુંપડીઓ બાળી નાખી છે; અને એ પ્રમાણે આપની આજ્ઞા પણ પાળી છે એ સાભળી હર્ષાશ્રુ વર્ષાવતા રાજાએ પુત્રને કહ્યું–હે વત્સ, ભુવનને વિષે તુંજ માત્ર લોચનવાળો છે, કારણકે તે આજે હૃદયરૂપી ચક્ષુથી જોયુ છે, અને ધન અને કીર્તિરૂપી ઉત્તમ સદ્‌ગુણ ઉપાર્જન કર્યા છે તુંજ પુત્રોને વિષે શિરોમણિ છે. તુંજ ગોત્રરૂપી કમળોને વિષે સૂર્ય સમાન છે, તુંજ ગમે તેવી બુદ્ધિથી અજીત છે, અથવા તુંજ સર્વ ગુણોથી અરહિત છે, કારણકે તેં

જ આ કલંકથી મને ઉગાર્યો છે. અન્યથા, હું મુખ કેવી રીતે બતાવત ?" અહો ! રાજાની આ વાણી અમૃતમય હતી, અથવા તો જીત થયા પછી સૌ પોતપોતાને અદ્વિતીય માને છે. તે વખતે નરપતિએ અભયને મહા કૃપા બતાવીને ઇનામ આપ્યું પણ માતૃજનની રક્ષા કરવાથી તેણે જે ઉપાર્જના કરી તેની પાસે એ તુચ્છ ધનની ઉપાર્જના કશામાત્રમાં નહોતી

હવે રાજગ્રહેશ્વર શ્રેણિક નરપતિ ચેટકરાજપુત્રી-ચેલ્લણાને જાણે પુનઃ નવો અવતાર આવ્યો હોય એમ માનીને, તેના દર્શન કરવાને અત્યન્ત ઉત્સુક બની તેના ઉંચા વાસગૃહ પ્રત્યે ગયો. ત્યાં તે તેણીની સગાથે નવનવીન પ્રેમને વહન કરતો વિવિધ પ્રકારના વિનોદ સહિત ક્રીડા કરવા લાગ્યે; કારણકે, શિશિરઋતુને વિષે મેઘથી આચ્છાદિત થઇને પુન. બહાર નીકળેલા સૂર્યની જેમ વિપત્તિ ઓળંગી આવેલો સ્વજન અત્યન્ત વધારે પ્રિય લાગે છે.

એકદા તે રાજાને કહેવા લાગી-હે પ્રિય સ્વામિ, મને એક સ્તંભનો એક સુંદર મહેલ કરાવી આપો, કે જેથી હું. શિખાને લીધે એક મયૂરી બીજીઓથી ચઢે છે તેમ, આપની અન્ય રાણીઓથી વિશેષ થાઉં. હું આપના પ્રસાદથી અતિ સુખને લીધે ઉદય કે અસ્ત કઈ જાણતી નથી; તેથી, હે પ્રાણપતિ, મહા વિમાનને વિષે સુરાગનાઓ ક્રીડા કરે છે તેમ, હું ત્યા રહીને ક્રીડા કરવાને ઇચ્છું છુ." મહીપતિએ એ વાતની હા કહી, કારણકે પ્રિયાને અર્થે પુરૂષ શું શુ નથી કરતો ? પછી એણે "ચેલ્લણાને રહેવા માટે આકાશ સાથે વાતો કરતો એક સુંદર એક સ્તંભનો મહેલ તૈયાર કરાવ " એમ અભયમંત્રીશ્વરને આદેશ કર્યો કારણકે જેનાથી પોતાનું પ્રયોજન નિષ્પન્ન થાય એવાનેજ સ્વામીએ પોતાનું કાર્ય સોંપવુ આ અભયકુમારે પણ વાસ્તુ વિદ્યાને વિષે પ્રવીણ એવા સુથારને એ કામનો આદેશ કર્યો કારણ કે જે ઉદાર ચિત્તવાળા પુરૂષોને અન્ય માણસો કાર્ય કરનારા હોય છે તેઓ પોતે શું કદિ કાર્ય કરે છે ? ના

પછી એ સુથારે અભયમંત્રીશ્વરના આદેશથી સ્તંભને અર્થે અરણ્યને વિષે જઇ, ખરીદી કરનારો બજારને વિષે કરિયાણાની પરીક્ષા કરે છે તેમ, સર્વત્ર વૃક્ષેવૃક્ષની પરીક્ષા કરવા માંડી. એમ કરતાં, પ્રસન્ન અને રસયુક્ત કાવ્યને વિષે કવિજનનું મન વિશ્રમે છે તેમ, એકાદ વૃક્ષને વિષે એનું મન વિશ્રામ પામ્યું. યોગ્ય લક્ષણથી ઉપલક્ષિત એવા એ તરૂવરને નિહાળીને એણે હૃદયને વિષે વિચાર કર્યો કે–ગાઢ છાયાવાળું આ વૃક્ષ બે ભાગમાં વ્હેંચાયલું છે; વૃષભની પેઠે એ પુષ્ટ સ્કંધ[1] યુક્ત છે, રાજાની પેઠે છત્રવાળું છે; વેદની પેઠે શાખા અને પ્રશાખાનું ધામ છે, અને સમુદ્રની પેઠે ઉલ્લાસ પામતા પ્રવાળાનું સ્થાન છે. વળી એ પવિત્ર નરેશ્વરની પેઠે પુષ્પ યુક્ત છે, પુણ્યના અધિક આરંભની પેઠે ફળોએ કરીને સહિત છે, મગધેશ્વરના રાજ્યની પેઠે ઉંડા મૂળવાળું છે અને સાધુપુરૂષના મનની જેમ પૃથુ અને ઉન્નત છે. અહિં જેવાં તેવાં વૃક્ષો પણ પ્રાય: અધિષ્ઠાયક દેવતા વિનાનાં હોતાં નથી; અને આતો વળી આવી લક્ષ્મીએ યુક્ત હોવાથી દેવતાથી અધિષ્ઠિતજ છે એમ સ્પષ્ટ જણાય છે. તેથી એને છેદવું ન જોઇએ કારણકે કદાચિત્ વિઘ્ન કરે. માટે હું નિશ્ચયે ઉપવાસ પૂર્વક વિધાન કરૂં કે જેથી આ મારૂં કાર્ય ત્રણમંગળે કરીને સહિત થાય." એ બુદ્ધિશાલી સુથારે એવો નિશ્ચય કરી ઉપવાસ કરી પ્રતિષ્ઠાને આગલે દિવસે બિંબને કરે છે તેમ સુગંધિ ધૂપ–ગંધ–કુસુમ આદિથી એ વૃક્ષને સુવાસિત કર્યું. એ વખતે એ તરૂવરના અધિષ્ઠાયક દેવતાએ શ્રેણિકરાજાના પુત્ર અભયકુમારને જઇને કહ્યું કે–હું સર્વ ઋતુના પુષ્પો અને ફળના સમૂહથી યુક્ત એવા વૃક્ષોની વાટિકાએ કરીને સહિત એવો તારા મન ધાર્યો મહેલ તને કરી આપીશ માટે મારૂં આશ્રયભૂત જે વૃક્ષ છે તે તારે છેદાવવું નહિં; માટે સત્વર તારા સુથારને પાછો બોલાવી લે; કારણ કે અર્કને[2] વિષે મધ મળે ત્યારે પર્વતપર કોણ જાય?" એ પરથી રાજકુમારે એ સુથારને 'આપણું કાર્ય સિદ્ધ થઇ

૧ (૧) થડ (૨) ખભા ૨ આકડાનું વૃક્ષ

ચૂક્યું છે' એમ હર્ષ સહિત કહેવરાવીને પાછો બોલાવી લીધો. એટલે દેવતાએ ક્ષણવારમા એ પ્રાસાદ બનાવી દીધો, અથવા તો સ્વર્ગ-નાવાસી એવા એઓને ચિંતવ્યા માત્રથીજ સર્વ વસ્તુ સિદ્ધ થાય છે.

પછી ન્હાના-મ્હોટા સર્વ અમાત્યોના શિરોમણિ એવા એ અભયમંત્રીશ્વરે રાજાને ત્યા આગળ લઈ આવીને કહ્યુ કે-હે પ્રભુ, આપના યશના સમૂહ જેવો આ સુધાથી ધોળેલો એક સ્તંભનો મહેલ આપ દૃષ્ટિએ કરીને આદર સહિત નિરખો. વળી સર્વદા ફુલી રહેલાં તથા ફળી રહેલાં આમ્રવૃક્ષ, રાયણના વૃક્ષ, બીજોરાના વૃક્ષ, નારંગી તથા ખજૂરના વૃક્ષ, અશોક વૃક્ષ, દાડિમ તથા સતરાના વૃક્ષ અને કદલી તથા મલ્લિકાના વૃક્ષોથી ભરાઈ ગયેલો, અને બધુજીવ-બાણ-આસન-જાતિ-સપ્તલા-પાટલ-ચપક-રાજચપક-દ્રાક્ષ-નાગવલ્લી પ્રમુખ લતાઓના મંડપોથી ઉભરાઇ જતો એવો આ બાગ આપ નિહાળો. એટલે રાજાએ કહ્યુ-અહો! તને ફક્ત મહેલ કરવાનું કહ્યું હતુ ત્યા તેં તો સાથે બાગ સુદ્ધા બનાવી દીધો, અથવા તો સુખે કરીને વિવક્ષિત અર્થનો વિન્યાસ કરતા એવા ઉત્તમ કવિજનની કૃતિમાંથી વ્યગ્યાર્થ સુદ્ધા નિકળેજ છે" પછી સ્થિર લગ્ને અને ઉત્તમ દિવસે ભૂપતિએ પ્રમોદ સહિત મહેલની અધિદેવતાજ હોયની એવી પોતાની હર્ષ પામેલી પ્રિય પટ્ટરાણીને તેને વિષે વાસ કરાવ્યો ત્યા તરૂવરોની કુંજને વિષે નિરન્તર પોતાના સખીજન સાથે ઉચ્ચ પ્રકારની ક્રીડાને વિષે લીન એવી એ ચેલ્લણા વનદેવતા સંગાથે આનન્દ કેલિ કરતી કામ-પ્રિયા-રતી હોયની એમ વિરાજવા લાગી, અને વળી તેની સાથે ઉપવનના પુષ્પોવડે જિનબિંબની પૂજા કરવાથી તથા પતિના કેશપાશ પૂરવાથી એ ધર્મ અને કામ બન્ને ઉપાર્જન કરવા લાગી કારણકે વિવેકીજનોની લક્ષ્મી બંન્ને લોકને સધાવવાવાળી છે આ પ્રમાણે એ પ્રાસાદને વિષે, ધર્માર્થને કોઇપણ પ્રકારે વિઘ્ન આવે એવી રીતે ભોગ ભોગવતા દંપતી વિમાનને વિષે સુરપતિ અને સુરાંગના [illegible] તેમ સુખમા [illegible] નિર્ગમન કરવા લાગ્યા.

એવામાં એકદા એજ નગરમાં એક માતંગપતિની પત્નીને આમ્રભક્ષણ કરવાનો તીવ્ર દોહદ ઉત્પન્ન થયો તેથી એણે પોતાના સ્વામી પાસે એ ફળ માગ્યાં; અથવા તો પતિજ સ્ત્રીઓને યાચના કરવાનું સ્થાન છે. એ પરથી માતંગપતિએ કહ્યું-તું ઘેલી થઇ જણાય છે કે આવી સમય વગરની યાચના કરે છે. સ્ત્રીએ કહ્યું--હે નાથ, એ ફળ ચેલ્લણાના ઉપવનને વિષે છે, બજારમા કોઇ જગ્યાએ નથી. એ પરથી માતંગપતિ દિવસેજ તે બાગને વિષે ગયો, અને પરિપકવ એવાં ઉત્તમ આમ્રફળ જોઇ આવ્યો; કારણ કે ચોરલોકોને દિવસે જોયેલી વસ્તુ રાત્રીએ ચોરી જવી સુહેલી પડે છે. પછી રાત્રીસમયે ત્યાં જઇને અવનામિની વિદ્યાએ કરીને, ઉંચી શાખાઓને હર્ષસહિત નીચી નમાવીને પોતેજ એનો વાવનાર હોઇને એ ગ્રહણ કરતો હોય એમ, એણે સ્વેચ્છાપૂર્વક આમ્રફળો ગ્રહણ કર્યાં. પછી એણે ઉન્નામિની વિદ્યાનું સ્મરણ કર્યું એટલે શાખાઓ સદ્ભાગ્યે બંદિખાનામાંથી છુટી અત્યંત હર્ષ થયાથીજ હોયની એમ ક્ષણમાં ઉંચી જતી રહી. હવે પ્રભાતે, કમળો તોડી લીધાથી શોભા રહિત થઇ જતી કમલિનીની જેમ, આમ્રફળો તોડી લીધેલા હોવાથી નિર્માલ્ય દેખાતા આમ્રવૃક્ષને એકાએક જોઇને ચેલ્લણા ચિત્તમા બહુ વિષાદ પામી. અને એ વાત એણે જઇને રાજાને કહી કે-હે આર્યપુત્ર કોઇએ આમ્રવૃક્ષની વાટિકાના ફળ તોડી લીધા છે તેથી એ સુવસ્ત્રાલંકાર વિનાની વિધવા સ્ત્રી જેવી થઇ ગઇ છે." પૃથ્વીપતિએ એ સાંભળીને તત્ક્ષણ અભયકુમારને આદેશ કર્યો કે-હે અદ્દભૂતબુદ્ધિના નિધાન, સત્વર આનો ચોર પકડી લાવ; કારણ કે જેને વિષે આવું લોકોત્તર સામર્થ્ય છે તેનાથી અન્તઃપુરને વિષે પણ હાનિ થવાનો સંભવ છે અભયકુમારે કહ્યુ-હે પૂજ્યતાત, ખાલી મ્હોટી મ્હોટી વાતો કરવી એમાં કાંઇ પ્રભુતા આવી જતી નથી, આ આમ્રફળના ચોરને શોધી લાવી ન્યાસ દાખલ મૂકેલી વસ્તુને તેના મૂળસ્વામીને પાછી સોંપવી એમાજ ખરી પ્રભુતા છે.

હવે અભયકુમાર તો ચોરને પકડવાને માટે માણસોના વેષ ભાષણ અને ચેષ્ટિતને નિહાળતો નિહાળતો, કૌતુકવાન્ વિદેશીય યુવાનની પેઠે, માર્ગને વિષે ત્રિક-ચતુષ્ક-ચત્વર પ્રમુખ સ્થળોએ ભમવા લાગ્યો. એ રાજપુત્ર બહુબહુ ઉપાયોવડે આમ્રફળના ચોરની ગવેષણા કરવા લાગ્યો, તોપણ, જ્વરને રોગીજનની નાડીનો ધગધગાટ જણાતો નથી તેમ એ એને કયાંઇ જણાયો નહીં. એવામાં એકવાર કોઇ સ્થળે નાગરિકજનો સંગીતક કરાવતા હતા ત્યાં સુદ્ધાં રાજપુત્ર ચોરને મેળવવાની આશાએ ગયો, અથવા તો પોતાના કાર્ય સિદ્ધ કરવાની ઇચ્છાવાળા જનો ચિત્તને વિષે કદાપિ ઉદ્વેગ રાખતા નથી. ત્યાં કુમારને આસન આપીને એક જણ બોલ્યો—"હે સ્વામી, કૃપા કરીને ક્ષણવાર આ આસનપર બિરાજો." કારણ કે સ્વામીજન પ્રતિ કયો માણસ સત્કાર નથી કરતો? નાગરિકનો એવો વિવેક જોઇ મંત્રીશ્વરે આસન ગ્રહણ કર્યું; અને કહ્યું કે—જ્યાં સુધી હજુ નાટયકારો નથી આવ્યા ત્યાં સુધી હું એક કથા કહું છું તે સાંભળો કારણ કે રસિકજનોને ક્ષણમાત્ર વિનોદ વિના બેસી રહેવું ગમતું નથી." એ સાંભળી અંજલિ જોડીને પૌરજનો બોલ્યા—હે બૃહસ્પતિની જેવી બુદ્ધિવાળા કુમાર આપની મ્હોટી મહેરબાની. આપની વાણી તો જેણે સુકૃત્ય કર્યાં હશે તેનેજ શ્રવણ પડશે, કારણ કે નિર્ભાગીજનના ગૃહને વિષે કદિ રત્નવૃષ્ટિ હોય નહિ પછી એણે કથાનો પ્રારંભ કર્યો કે—

વસંતપુર નામનું એક નગર છે તેને વિષે અનેક ઉપવન-વાવ-તળાવ-સરોવર-જળાશય-પ્રાસાદ-ગૃહ-બજાર આદિ આવી રહ્યા છે ત્યાંના લોકો કૃતજ્ઞ-દયાળુ-પરોપકારી-વિનયી-વિચક્ષણ-ઉદાર-ગંભીર-ધૈર્યવાન્-દક્ષ-દાક્ષિણ્યવાન્ અને સરલ સ્વભાવવાળા છે ત્યાં એક જીર્ણશેઠ નામનો [illegible] હતો. એ પોતાના એવા [illegible] ને લીધે સમસ્ત [illegible] હતો. જે દિવસે એને ભોજન મળતું તે દિવસ એને [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]

મનને વિષે કામવિકાર ઉત્પન્ન કરતી હતી. દરિદ્ર અવસ્થા હોવાથી, એ વયે પહોચ્યા છતા પણ હજુ કુમારિકા હતી એનો પિતા એને દરિદ્રના પુત્રવેરે આપવાની ના જ કહેતો હતો, અને કોઇ ધનવાન્ તો એને લેવાની હા પાડતો નહી; કારણકે માણસ (વર) હમેશા વધુના માબાપ પાસેથી મ્હોટી પ્હેરામણી પ્હેરવાની ઇચ્છા રાખે છે. હવે એ કુમારિકા યોગ્ય વર પ્રાપ્ત કરવાને કામદેવની મૂર્તિની પૂજા કરતી તેથી ક્યાંઈ ઉપવનને વિષે જઇને રોજ પુષ્પો ચોરી લાવતી, કારણ કે એની પાસે પુષ્પો લેવા જેટલુ મૂલ્ય પણ નહોતું. પુષ્પો નિરન્તર ચોરાતા જાણી એકદા એ ઉપવનનો સ્વામી–માળી "આજ ઘણા દિવસોના ભક્ષ એવા ચોરને પકડી પાડીને સત્વર પાછો વાળીશ" એવા વિચારથી યોગિની પેઠે શ્વાસ રોકીને વૃક્ષોવચ્ચે સંતાયો. એવામાં એ કુમારિકા આવી; અને આવતાની સાથેજ, રાગયુક્ત દૃષ્ટિથી જોતા એવા એ માળીના અન્તઃકરણને એણે હરણ કર્યું, કારણ કે જેનામાં સુમન (પુષ્પ) હરણ કરવાની શક્તિ છે તેની પાસે મન તે કોણમાત્ર છે? એને જોઈને એનાં અંગેઅંગ કંપવા લાગ્યા અને એનો મત્સર હતો તે તો તત્ક્ષણ શમી ગયો; અથવા તો શરીરને વિષે દાહજ્વરથી થતો જે દાહ તે અત્યંત શીતજ્વરની આગળ રહેતોજ નથી. પછી એણે તેને આગ્રહથી હાથવતી પકડી રાખીને કહ્યું–હે સુંદર સ્રી, તું મને સત્વર તારી સાથે વિલાસ કરવા દે, કારણ કે મેં તને તેં બહુ દિવસ પર્યન્ત ચોરેલાં પુષ્પોવડે હવે ખરીદી છે." એ સાભળી એ કુમારિકા બોલી–અરે ભલામાણસ, આ તુ ઠીક નથી બોલતો. હું હજુ કુમારિકા છું અને પુરૂષના સ્પર્શને યોગ્ય નથી, અથવા તો વેશ્યાજનજ આ સર્વને લાયક છે. હે માળી, તું મારી પાસે શા માટે બોલાવે છે? જો કોઇ માણસ તારી પુત્રી, બ્હેન, કે બ્હેનની પુત્રીને આવો અન્યાય કરે તો તું ગમે તે પ્રકારે એનું રક્ષણ કરે ખરો કે નહિં?" માળી બોલ્યો–હે કુંભસ્તની, તું મહા પંડિતા જણાય છે. પણ હવે અહિં ઝાઝો લવારો કરવો રહેવા દે હું તારી કોઇ ભારે પ્રતિજ્ઞા કરાવ્યા પછી જ તને

છોડવાનો છું, તે પહેલાં નહિં." કુમારિકાએ વિચાર્યું–આટલી મ્હોટી વય થયા છતા કુમારાવસ્થા ભોગવવી (અવિવાહિત રહેવુ) એ અયુક્ત છે. વળી કૌમારાવસ્થા પણ જો અક્ષત નહિ હોય તો મને કોઈ પરણુશે પણ નહિં; કારણુ કે ભેદાયલો મણિ કોણ ગ્રહણ કરે?" એમ વિચારીને માળીને તેણીએ કહ્યુ–હે દુરાગ્રહ, તું મારી પાસે કેવી પ્રતિજ્ઞા કરાવવા માગે છે?" એ સાભળીને માળીએ પુષ્કળ સંકલ્પવિકલ્પથી ચિત્તને વિહ્હળ કરી નાખીને કહ્યુ–હે વિશાળ નેત્રવાળી, તારે પરણીને આ તારા સુવર્ણના પદ્મની પેઠે ચળકાટ મારતા તથા નવનીત સમાન કોમળ એવા અંગનો પ્રથમ મને ઉપભોગ લેવા દેવો, અથવા તો પહેલા બળિદાન દેવોને જ દેવુ પડે છે પછી કુમારિકાએ પણ "જમવા બેઠેલા માણસે ભોજનનો પહેલો કોળીઓ કાકપક્ષીઓને નાખવો પડે છે એમા કંઇ અસત્ય નથી" એમ નિશ્ચય કરીને તેનું વચન માન્ય કર્યું અને સિંહ પાસેથી નાસીને હરિણી પોતાના યૂથને વિષે જતી રહે તેમ, તેની પાસેથી આમ અખંડશીલે છુટીને હર્ષસહિત પોતાને સ્થાને ગઇ

પછી એકદા કોઇ મ્હોટા ધનવાન વરે એની સાથે આદરસહિત લગ્ન કર્યા, અથવા તો કરિયાણુ સારૂં હોય તો કાળાંતરે પણ લોકોને વિષે તેની કિમત થાય છે એમાં સંશય નથી. એ દંપતીને એકત્ર થયેલા જોઇને સૂર્ય પણ પશ્ચિમદિશાની સાથે સંગમોત્સુક હોયની એમ અસ્ત પામ્યો અથવા તો 'વારૂણીનુ નિરન્તર સેવન કરવાથી કોનો ક્ષય નથી થતો? દિવસપતિ–સૂર્ય અસ્ત પામ્યે છતે જેને વિષે જેનું સભાગ્યપણું હતુ તેને વિષે તે રહ્યુ નહી, કારણ કે મહાન એવા પણ આશ્રયને રાગ ગયો, અને જડ (જળ) પરી ઉત્પન્ન થએલા [illegible] કમળો ઉલટા સંકોચ પામ્યા [illegible]

એવા અંધકારને ધિક્કાર છે! મિત્રને જોવાની અપેક્ષાથી નેત્રોને પ્રસારતું હોયની એમ ગગન પણ તે વખતે ચકચક થતા તારાઓથી શોભવા લાગ્યું. વળી સમસ્ત તાપસજીવો (ખળ પુરૂષો-ઘુવડપક્ષીઓ) ઉલ્લાસ પામવા લાગ્યા કારણ કે ભુવનને વિષે પોતાનું રાજ્ય થાય ત્યારે કોણ વિકસ્વર નથી થતુ? એવામા તો "હા! મિત્ર (સુહૃત્-સૂર્ય) ના જવાથી અન્ધકારે વિશ્વને દુઃખ દેવા માડયું છે" એવા રોષથીજ હોયની એમ ક્ષણવાર મુખપર સેહેજ રક્તવર્ણ ધારણ કરતો ચંદ્રમા એ અન્ધકારનો વિનાશ કરવાને ઉદયાચળપર આવ્યો. અમૃતરશ્મિ-(ચંદ્ર) મંડળ હજુતો આકાશને વિષે એક કોસ પ્રમાણ ઉચે નહોતું આવ્યું ત્યાં તો એ શરદ્‌ના મેઘ સમાન કોમળ (શીતળ) થઈ ગયું; અથવા તો અમૃત (જળ) સ્વભાવથકીજ શીતળ છે. અહો! આ કલાવાન્ ચંદ્રમાની કોઇ લોકોત્તરજ કળા છે કે શીતળ એવા પણ એણે આ વખતે અન્ધકારનો વિનાશ કર્યો; ચક્રવાકનાં યુગલને પરસ્પર વિયોગ પમાડયા અને કમળબંધનથી મધુકરને મુક્ત કર્યો. આ ચંદ્રમા જેવો ગોળાકાર છે, શીતળ છે, કળાવાન્ છે તેવોજ જો નિષ્કલંક હોત તો જગત્‌ને વિષે એનો કોઇ પ્રતિસ્પર્દ્ધિ રહેત નહિ, અથવા તો આ વિશ્વને વિષે કયો માણુસ સર્વગુણ સંપન્ન છે? એ વખતે કર્ણપાશને વિષે ચંચળ કુંડળ પહેરી, કંઠરૂપી કંદલને ગ્રૈવેયકથી અલંકૃતકરી, સ્તનમંડળનો મનહર હારથી અવરોધ કરી, બાહુયુગને શ્રેષ્ઠ કેયુરવડે શોભાવી, હસ્તકમળને કંકણોથી તથા અંગુલિકાને વજ્રાંકિત મુદ્રાથી વિભૂષિત કરી, વળી કટિપ્રદેશને વિષે સુંદર ઘુઘરીઓને લીધે શબ્દ કરતી મેખલા, ચરણુને વિષે રણઝણાટ કરતા નૂપુરો, અંગે સુવાસિત વિલેપન તથા નિર્મળ કસુંબાના વસ્ત્ર ધારણ કરી, એ નવોઢા શ્રેષ્ઠિપુત્રી કલહંસીની સુંદર ગતિને પણ તુચ્છકારી કાઢે એવી રીતે પદન્યાસ કરતી (પગલાં મૂકતી) શયનગૃહને વિષે ગઈ.

ત્યાં આમ્રવૃક્ષના અંકુરો ખાવાથી મત્ત થયેલી કોકિલાના જેવા મધુરસ્વરવડે એણે પોતાના પ્રિય પતિને કહ્યું-હે પ્રાણનાથ, પૂર્વે એકદા હું એક મ્હોટા સંકટને વિષે આવી પડી હતી તે વખતે મેં બાગવાનના

આગળ, પહેલા તેની પાસે જવાની પ્રતિજ્ઞા કરી છે માટે હે આર્ય પુત્ર, કૃપા કરીને મને સત્વર આજ્ઞા આપો. કે જેથી આપના પ્રસાદથી તેની આગળ મારી પ્રતિજ્ઞા સત્ય ઠરે, કારણ કે માણસની પ્રતિજ્ઞા છે તેજ જીવતી રહે છે જો કે હું તેની પાસે એકવાર જઈ આવવાની છું તો પણ નિશ્ચયે હું આપની જ છું એમ સમજજો. કારણ કે અલંકારો મહાન્ ઉત્સવોને વિષે બીજાઓ માગી લઈ જાય છે તોપણ એ એના ધણીનાજ કહેવાય છે” એ સાંભળીને એનો પતિ અતિ હર્ષ પામી વિચારવા લાગ્યો કે-અહો! યુધિષ્ઠિરની પેઠે પોતાની પ્રતિજ્ઞા પૂર્ણ કરવા તત્પર થયેલી આ સ્વર્ગગંગાના સમાન નિર્મળ આશયવાળી સ્ત્રીને ધન્ય છે!’ એવો નિશ્ચય કરીને એણે સ્ત્રીને કહ્યું-હે પદ્મલોચના. જા તારી પ્રતિજ્ઞા પૂર્ણ કરી આવ.” પ્રાય લોકો પોતાનું બોલેલું ક્ષણવારમાં વૃથા કરનારા હોય છે, પણ સત્યને વિષે નિરત તો પાંચ છ જ હોય છે.

પછી ક્ષીરસમુદ્રથી લક્ષ્મી નીકળી તેમ એ નવોઢા વાસમંદિરથકી નીકળીને જવા લાગી ત્યાં તો ક્ષણવારમાં એને દડકાને વિષે કાઢી મૂકેલા ચરરૂપો જ હોયની એવા ચોરલોકો મળ્યા. “આપણે ઉત્તમ શકુન જોઈને નીકળ્યા છીએ કારણ કે આવો સાક્ષાત્ નિધાન પોતાની મેળે આવી મળ્યો, માટે એને ઓઢણ ઉપાડો-ઓઢણ ઉપાડો’ એમ કહીને એને [illegible] જવા લાગ્યા એટલે એણે એમને કહ્યું-હે ભાઈઓ, હું આવા કાર્યને અર્થે જાઉં છું. માટે ત્યાંથી પાછી આવું ત્યારે મારાં આભૂષણો તમે ભલે લઈ લેજો. એ સાંભળીને ચોરોએ એને જવા દીધી એટલે આગળ ચાલતાં, ઉજ્જડીને [illegible] તેમ, એને ક્ષુધાથી [illegible] ઘણો [illegible] ઉદરવાળો તથા [illegible] ઉંડા જતા રહેલા નેત્રોવાળો રાક્ષસ મળ્યો ‘ [illegible] વિષે [illegible] ઉદરથી પોતાની મેળે એના [illegible] પાડીને [illegible] [illegible] પડે તેમ [illegible] ઉદરને [illegible] [illegible]

તેમ એણે એને ખાઇ જવાની ઇચ્છાથી પકડી રાખી· પણ એની પાસેથી એ પૂર્વની પેઠે પોતાના પ્રતિજ્ઞાની વાત કહીને છુટી અથવા તો કાર્યસિદ્ધિ અનેક વિઘ્નોએ કરીને સહિત છે. એમ ત્યાથી છુટીને એ પુષ્પ ચોરીજનારી નવોઢા બાગવાન પાસે ગઇ અને તેને કહ્યું–મારી બુદ્ધિને જે ઠીક લાગ્યું એ મેં તો આ કર્યું, હવે તારા કુળને જે યોગ્ય લાગે તે તું કર.” એ સાંભળી એ બાગવાન “અહો! આણે તો પ્રતિજ્ઞા પાળી; માટે એ મહા સતી સ્ત્રી છે; અને તેથી કુળદેવતાની પેઠે મારે વાંદવા યોગ્ય છે,” એમ કહીને એ એને ચરણે પડયો, અથવા તો આ લોકને વિષે એક સદ્‌ભાવજ નથી ફળતો શું? ચરણે પડીને એણે કહ્યું, હે સતી સ્ત્રી, તું આજથી મ્હારી બ્હેન છે, ફુઇ છે–માસી છે અથવા માતા છે; માટે હે પતિવ્રતા, તું ઉત્તમ પતિવાળી થા, અને ઘેર પાછી જા. એમ કહીને એણે એને વિદાય કરી.

હવે અહિં પેલો રાક્ષસ તો “એ મારૂં ભક્ષ પુનઃ કયારે મારી પાસે આવશે,” એમ સ્મરણ કરતો હતો એવામાં તો બ્રાહ્મણને શ્રાદ્ધ-તિથિ તેમ, શીલવતી શ્રેષ્ઠિવધુ એની પાસે આવી. ત્યા આવીને એણે એને કહ્યું–હે પુણ્યાત્મા, એ બાગવાને મને પુણ્યાર્થે આમ આમ (કહીને) રજા આપી” યુદ્ધને વિષે એક સુભટનું ઉદ્‌ભટ વાકય સાંભળીને અન્ય સુભટને શુરાતન ચઢે છે તેમ, એ નવોઢાની એ વાત સાભળીને રાક્ષસને અતુલ પૌરૂષ ચડયું કે શું હું રાક્ષસ થઇને એ માળીમાથી પણ જઇશ? **स्तोका प्रवर्यन्त इहांग मे किमु?** એમ વિચારી તેને નમન કરીને “તારે ઘેર જા અને ચિરકાળ આયુષ્ય ભોગવ” એમ કહી તેને જવાની રજા આપી. એટલે ત્યાંથી એ, પાંડુપુત્રો પાસે તેમની રાજ્યલક્ષ્મી આવી હતી તેમ, જે દિશાએ તે પ્રથમ ગઇ હતી તે દિશાતરફ ચક્ષુ દઇને જોઇ રહેલા ચોરલોકોની પાસે આવી, અને એમની આગળ, માળી તથા રાક્ષસ સંબંધી હકીકત કહી બતાવી, કારણકે પોતે પૂર્વે જોયા હોય એવા ઉપાયવડે કયો બુદ્ધિમાન્ પોતાની રક્ષા નથી કરતો? એ નવોઢાએ કહી બતાવેલી વાત સાભળીને જેમને

ચંદ્રો ચઢ્યો હતો એવા એ ચોરલોકો બોલ્યા—ત્યારે જીવિતને
બરાબર તૃણસમાનજ ગણનારા એવા અમે શું એ બાળી અને
રાક્ષસ કરતા કાંઇ ઓછા છીએ? એમ કહી એને નમન કરીને
કહેવા લાગ્યા—હે બહેન, તારે ઘેર જા અને તારા સ્વામિનાથને
પ્રિયકર્તા થા, અને તારાગણવડે શરદ્કાળની રાત્રી વિરાજે છે તેમ
ઉત્તમ આભૂષણોવડે નિત્ય વિરાજી રહે. આમ તેમની પાસેથી
છૂટીને તે ઘેર ગઇ અને પ્રિયપતિ આગળ બાળી, ચોર તથા
રાક્ષસ સંબંધી સર્વ હકીકત કહી સંભળાવી, અથવા તો બીજા
પાસે પણ જેણે પોતાનો સુંદર સ્વભાવ જણાવ્યો હતો તે પતિથી
તો એ શેનીજ ગોપવે? પ્રિયાની આ બધી વાત સંભળીને પતિ
તો અત્યંત વિસ્મય પામ્યો. અને એની સાથે સુખે કરીને ભોગવિ-
લાસ ભોગવતા આખી રાત્રી ક્ષણની જેમ નિર્ગમન કરી. અથવા
તો સુખને વિષે નિમગ્ન એવા પ્રાણીઓને નિરન્તર એમજ થાય છે.

પ્રભાત સમય થયો એટલે અત્યંત ઉગ્ર એવા ઉદયાચ-
ળના શિખરની-ગેરૂથી ભરપૂર એવી ભૂમિને વિષે સ્નાન ક-
રવાથી જ રંગાયેલી એમ સ્હેજ લાલ દેખાતી છે મૂર્તિ જેની
એવો સૂર્ય અખિલ વિશ્વને પોતાની પ્રતિમા [illegible]
[illegible] (પર્વતો) નીચ [illegible] વિષે [illegible]
ઉદય પામ્યો. આ [illegible] પર્વતોના શિખ-
રો [illegible] નિરન્તર [illegible] પોતાના પાદપ્રહારવડે [illegible]
એમ [illegible] હે પ્રિય, [illegible]
રોને તાડન કરવા લાગ્યો [illegible]
એવા આ અન્ધકારને તો નિર્વિકલ્પે બાંધીને [illegible]
એમ પદ્મિની સૂર્યને પોતાના [illegible]
[illegible]
નિદ્રાવશી [illegible]

તેમ એણે એને ખાઇ જવાની ઇચ્છાથી પકડી રાખી. પણ એની પાસેથી એ પૂર્વનીપેઠે પોતાની પ્રતિજ્ઞાની વાત કહીને છુટી. અથવા તો કાર્યસિદ્ધિ અનેક વિઘ્નોએ કરીને સહિત છે. એમ ત્યાંથી છુટીને એ પુષ્પ ચોરીજનારી નવોઢા બાગવાન પાસે ગઈ અને તેને કહ્યું-મારી બુદ્ધિને જે ઠીક લાગ્યું એ મેં તો આ કર્યું, હવે તારા કુળને જે યોગ્ય લાગે તે તું કર." એ સાંભળી એ બાગવાન "અહો! આણે તો પ્રતિજ્ઞા પાળી; માટે એ મહા સતી સ્ત્રી છે; અને તેથી કુળદેવતાની પેઠે મારે વાંદવા યોગ્ય છે," એમ કહીને એ એને ચરણે પડયો; અથવા તો આ લોકને વિષે એક સદ્‌ભાવજ નથી ફળતો શું? ચરણે પડીને એણે કહ્યું, હે સતી સ્ત્રી, તું આજથી મ્હારી બ્હેન છે, ફુઇ છે-માસી છે અથવા માતા છે, માટે હે પતિવ્રતા, તું ઉત્તમ પતિવાળી થા, અને ઘેર પાછી જા. એમ કહીને એણે એને વિદાય કરી.

હવે અહિં પેલો રાક્ષસ તો "એ મારૂં ભક્ષ પુનઃ કયારે મારી પાસે આવશે," એમ સ્મરણ કરતો હતો એવામાં તો બ્રાહ્મણને શ્રાદ્ધતિથિ તેમ, શીલવતી શ્રેષ્ઠિવધુ એની પાસે આવી. ત્યાં આવીને એણે એને કહ્યું-હે પુણ્યાત્મા, એ બાગવાને મને પુણ્યાર્થે આમ આમ (કહીને) રજા આપી" યુદ્ધને વિષે એક સુભટનું ઉદ્‌ભટ વાકય સાંભળીને અન્ય સુભટને શુરાતન ચઢે છે તેમ, એ નવોઢાની એ વાત સાંભળીને રાક્ષસને અતુલ પૌરૂષ ચડયું કે શું હું રાક્ષસ થઇને એ માળીમાંથી પણ જઇશ? **स्तोका प्रवर्धयन्त इद्दांग मे क्रिमु?** એમ વિચારી તેને નમન કરીને "તારે ઘેર જા અને ચિરકાળ આયુષ્ય ભોગવ" એમ કહી તેને જવાની રજા આપી. એટલે ત્યાંથી એ, પાંડુપુત્રો પાસે તેમની રાજ્યલક્ષ્મી આવી હતી તેમ, જે દિશાએ તે પ્રથમ ગઈ હતી તે દિશાતરફ ચક્ષુ દઇને જોઇ રહેલા ચોરલોકોની પાસે આવી, અને એમની આગળ, માળી તથા રાક્ષસ સંબંધી હકીકત કહી બતાવી, કારણકે પોતે પૂર્વે જોયા હોય એવા ઉપાયવડે કયો બુદ્ધિમાન્ પોતાની રક્ષા નથી કરતો? એ નવોઢાએ કહી બતાવેલી વાત સાંભળીને જેમને

કાંટો ચઢયો હતો એવા એ ચોરલોકો બોલ્યા-ત્યારે જીવિતને બરાબર તૃણસમાનજ ગણનારા એવા અમે શું એ માળી અને રાક્ષસ કરતાં કાંઇ ઓછા છીએ? એમ કહી એને નમન કરીને કહેવા લાગ્યા-હે બ્હેન, તારે ઘેર જા અને તારા સ્વામિનાથને પ્રિયકર્તા થા; અને તારાગણવડે શરદ્કાળની રાત્રી વિરાજે છે તેમ ઉત્તમ આભૂષણોવડે નિત્ય વિરાજી રહે. આમ તેમની પાસેથી છુટીને તે ઘેર ગઇ અને પ્રિયપતિ આગળ માળી, ચોર તથા રાક્ષસ સંબંધી સર્વ હકીકત કહી સંભળાવી, અથવા તો બીજા પાસે પણ જેણે પોતાનો સુંદર સ્વભાવ જણાવ્યો હતો તે પતિથી તો એ શેનીજ ગોપવે? પ્રિયાની આ બધી વાત સાભળીને પતિ તો અત્યંત વિસ્મય પામ્યો, અને એની સાથે સુખે કરીને ભોગવિ- લાસ ભોગવતાં આખી રાત્રી ક્ષણની જેમ નિર્ગમન કરી. અથવા તો સુખને વિષે નિમગ્ન એવા પ્રાણીઓને નિરન્તર એમજ થાય છે.

પ્રભાત સમય થયો એટલે અત્યંત ઉંચા એવા ઉદયાચ- ળના શિખરની-ગેરૂથી ભરપૂર એવી ભૂમિને વિષે આગમન ક- રવાથી જ હોયની એમ સહેજ લાલ દેખાતી છે મૂર્તિ જેની એવો સૂર્ય અખિલ વિશ્વને પોતાની કાંતિના સમૂહથી રક્ત કરતો ઉદય પામ્યો "આ (પર્વતો) નીજ ગુહાને વિષે આ મારો શત્રુ દુષ્ટ-અન્ધકાર નિરન્તર વસે છે" એવા રોષથી જ જાણે હોય ને એમ ઉષ્ણદીધિતિ-સૂર્ય પોતાના પાદપ્રહારવડે પર્વતોના શિખ- રોને તાડન કરવા લાગ્યો. "હે પ્રિય, સ્વભાવથકીજ આપના શત્રુ એવા આ અન્ધકારને મેં નિવિડપણે બાંધીને પકડી રાખ્યો હતો" એમ પદ્મિની સૂર્યને પોતાનામાથી બહાર નીકળતા ભમરોના મિ- ષથી અન્ધકારના સમૂહને બતાવવા લાગી. ચક્રવાકપક્ષી જાણે વિયોગથી થયેલા જ્વરના દાહની શાન્તિને અર્થેજ હોયની એમ પોતાની પત્ની-ચક્રવાકીને પોતે બિસતંતુ આપવા લાગ્યો; અને ઘુવડ પ્રમુખ પક્ષીઓ અન્ધકારને વિષે જઇ રહેવા લાગ્યા. અ- થવા તો સૌને પોતપોતાના જેવાઓનીજ સાથે સંગતિ હોય છે. અહો! આ વાયુ પણ ભાગ્યશાળી! કારણ કે અશરીરી છતાં

પણ એ કમળિનીઓના સમૂહને, સર્વાંગે ગાઢ આલિંગન દઇને એમની સુગંધીરૂપી લક્ષ્મીને હરણ કરી લઇ આવ્યો છે, અથવા તો એમ થયા શિવાય શુરવીર પુરૂષથકી છુટકો થતોજ નથી. તે ક્ષણે દંપતી પોતાના સર્વ પ્રભાતના કાર્યો યથાપ્રકારે કરવા લાગ્યા; કારણ કે સજ્જનો જે જે સમયે જે જે કરવાનું હોય છે તેને વિષે કદાપિ પ્રમાદ કરતા નથી. પ્રભાતે ઉઠીને જે પુરૂષ પોતાનાં આધીન-ભક્તિયુક્ત-સુકોમળ-વિવેકી તથા સુખદુઃખને વિષે સમાન એવા મિત્ર-કલત્ર અને તનયને જુએ છે તેને બહુ ધન્ય છે.

હવે શ્રેષ્ઠીકુમારે પણ " આ સ્ત્રી એવા ઉત્તમ ગુણોવાળી છે" એમ ચિત્તને વિષે વિચાર કરીને એને બન્ધુસમક્ષ કુટુંબને પાળવાનું કામ સોપ્યું. કારણ કે એવા અનેક કુટુમ્બિઓ હોય છે કે જેમને સ્ત્રીજ પ્રમાણરૂપ છે (આટલી વાત કહી અભયકુમારે લોકોને પૂછયું) "આ ભર્તા-બાગવાન-ચોરલોકો અને રાક્ષસ એ ચારમાથી કોણે સૌથી દુષ્કર કાર્ય કર્યું"? એ કહો. એ સાંભળી ઇર્ષ્યાળુ લોકો કહેવા લાગ્યા કે-અનન્તબુદ્ધિના નિધાન એવા ભર્તારે સૌથી દુષ્કર કાર્ય કર્યું; કારણ કે એણે એ સુંદર રૂપથી શોભતી પોતાની નવોઢા પ્રિયાને પોતે ભોગવ્યા પૂર્વે બીજાની પાસે મોકલી; કારણ કે એના કરતા પ્રાણ આપવા એ સહેલા છે, અમારા જેવાને જો એમ થયું હોત તો અમે તો એ કહુભાષિણી પ્રિયાને પકડીને ખદિરની લાકડીના પ્રહારથી એવી જર્જરિત કરત કે છ માસ પર્યન્ત ખાટલે રહેત." વળી એ ઉત્તર નહિ સહન કરનારા ક્ષુધાતુર પ્રતિવાદીઓ એમ કહેવા લાગ્યા કે-ક્ષુધાએ પીડિત છતા પણ રાક્ષસે એને એમ જવા દીધી, માટે એ રાક્ષસ જ ખરો સત્વવંત ઠર્યો, કેમકે કુષ્ટ-જ્વર-અર્શ-ભગંદર-ઉદર-શ્રવણ-પૃષ્ઠ-અક્ષિ-દંત-મુખ અને શીર્ષ પ્રમુખની વેદના છતા પણ માસ અને વર્ષ પર્યન્ત જીવિત ટકે છે, પણ ક્ષુધા તો એક ક્ષણવાર પણ સહન થઇ શકતી નથી. વળી ત્રણત્રણ લાઘવ કરી અટવી ઉતરેલા જન્મથી જ દરિદ્રી ક્ષુધાનિવિષ્ટ આ ક્ષત્રુને દ્રાપુરના ભોજનાદિ જેમ એ ગતાસક્તિને ગાણુમનું

માંસ બહુ સ્વાદિષ્ટ લાગે છે. પણ પરસ્ત્રીલંપટ પુરૂષો તો કહેવા
લાગ્યા-તમે સર્વ મૂર્ખ છો, પહેલો જરા વિચાર તો કરો, પછી
નિર્ણયપર આવો અસાધારણ રૂપથી વિરાજતી, કામપ્રિયા-રતિનો
પણ પરાજય કરનારી અને દુષ્ટવર્તનવાળા પુરૂષરૂપી હસ્તીઓને
બાંધવાને આલાનસ્તંભ જેવી એ સ્ત્રીને જેણે લીલામાત્રમાં સુ-
નિની પેઠે સત્વર ત્યજી દીધી, એ માળીગોજ પરમ દુષ્કર કાર્ય
કર્યું છે, કારણ કે મહાકવિને કાવ્યકૃતિને વિષે, અને લકૈરૂપી
ચક્ર ફેરવવાવાળાને વિવાદને વિષે જેવો રસ આવે છે તેવો તરૂણ
પુરુષોને તરૂણ સ્ત્રીને વિષે રસ આવે છે" (છેલ્લે) એટલામાં તો
માતંગપતિ બોલ્યો-અરે, તમે લોકો બદરીફળને વૃન્ત કયા હોય
તે જાણતા જ નથી. માટે રાજકુમાર પાસે ઉત્તર આપવાને ત-
મારામા કોઇને વિષે યોગ્યતા નથી. હે સ્વામી, જેમણે સર્વ
સુવર્ણના આભૂષણોથી યુક્ત એવી પણ એ સ્ત્રીને એ પ્રમાણે રા
ત્રીએ છોડી દીધી, એ ચોરલોકોજ એકલા મહા દુષ્કૃત કાર્ય ક-
રનારા ઠરે છે. કારણ કે જેને અર્થે લોકો સમુદ્ર તરે છે, હજારો
શસ્ત્રાવડે ઘોર યુદ્ધ કરે છે, નિરન્તર વિવિધ પ્રકારની ધાતુઓને
ધમે છે, ભયંકર રસકુપિકાને વિષે પ્રવેશ કરે છે, નિત્ય કોદા-
ળીવડે રોહણાચળને ખોદે છે અને અંગચ્છેદપૂર્વક દેવ પૂજન કરે
છે, એવી પોતાની મેળે આવી મળેલી લક્ષ્મીને કહો કોઇ કયારે
પણ જવા દે ખરી?

આ પ્રમાણે એ માતંગપતિને બોલતો જોઇને અભયકુમારે
નિશ્ચય કર્યો કે આમ્રફળનો ચોર એજ છે. વિચક્ષણ પુરૂષો
એટલા માટેજ કહે છે કે મૌન ધારણ કરવું એજ સ્વાર્થને સા-
ધનારૂં છે. (કારણ કે માતંગપતિ બોલ્યો ન હોત તો પકડાત
નહિં) પછી રાજપુત્રે એને પુછયુ-અરે માતંગપતિ, તેં અમારા
આમ્રફળ કેવી રીતે ચોર્યાં તે કહે. એણે કહ્યુ-હે સ્વામી, મારી
વિદ્યાથી સ્પર્શ કરીને. કારણ કે મારા જેવાને એ વિદ્યાનું ફળ
ચોરીજ છે" પછી આ વૃત્તાન્ત મંત્રીશ્વરે જઈને મગધરાજને
નિવેદન કર્યું અને એ આમ્રફળના ચોરને પણ એમને સોંપ્યો.

કારણ કે તસ્કરનો મોક્ષ કે નિગ્રહ રાજાની આજ્ઞાથીજ થાય છે. પછી રાજાએ પુત્ર–અભયને આદેશ કર્યો કે "હે વત્સ, આપણે બીજા તસ્કરની પણ ઉપેક્ષા કરતા નથી; ત્યારે આ તો વિદ્યાના બળવાળો છતાં દુર્જન છે અને વળી રાજાનાજ ઘરમાં ચોરી કરનારો છે. એ સાભળી મંત્રિશિરોમણિ અભયે નરેશ્વરને કહ્યુ–ત્યારે, પહેલાં એની પાસેથી એ વિદ્યા ગ્રહણ કરવાનુ તો કરો; કારણ કે આપણે છોડી દીધા વિના એ કડીઆમાના સર્પની જેમ કયા જવાનો છે? એવું પુત્રનું વચન સાભળી તે પ્રમાણ કરી પેલા માતંગપતિને ભૂમિપર બેસારી રાજાએ પોતે આસન પર બેસી તેની પાસે વિદ્યાનો પાઠ લેવો શરૂ કર્યો. કારણ કે રાજાઓને કહ્યા વિના 'નીતિ શું છે' એની ખબર પડતી નથી. પછી મગધેશ્વરે મ્હોટે સ્વરે એનો પાઠ કરવા માડયો પણ કુલટા સ્ત્રી ગૃહને વિષે રહે નહિં તેમ એ એના ચિત્તવિષે રહી નહિં. એટલે એણે માતંગપતિને કહ્યું–તું બરાબર પાઠ કરાવતો નથી, અને કંઇ મ્હોટું કપટ કરતો જણાય છે. એ સાંભળી બુદ્ધિશાળી અભયે કહ્યું–હે પુજ્યપિતા, આપ બહુ વિનયવડે વિદ્યા ગ્રહણ કરો. કારણ કે વિદ્યાને ત્રણ રીતે ગ્રહણ કરી શકાય છે, વિદ્યાથી–વિનયથી અને દ્રવ્યથી. એને ગ્રહણ કરવાનો બીજો કોઇ માર્ગ નથી. એમાં પણ વિચારવંત પુરૂષો વિનયનેજ શ્રેષ્ટ ગણે છે. કારણ કે એના વિના બીજા બે 'કાર્યસિદ્ધિને' આપતા નથી, જેમ સંયમ વિનાના સમકિત અને વિરતિ કાર્યસિદ્ધિ આપતા નથી તેમ. માટે હે તાત, આપ એને આસનપર બેસારો અને તમે પોતે ભૂમિપર બેસો; એમ કરવાથીજ એ (વિદ્યા) આપને વિષે સંક્રમણ કરશે; કારણ કે જળ પણ ઉચ્ચ ભૂમિથી નીચી ભૂમિ તરફ જાય છે." એ પરથી મહીપતિએ વિદ્યાને અર્થે ક્ષણવાર એમ કર્યું, કારણ કે પોતાના કાર્યને અર્થે લોકો પ્રણત નથી થતા શું? પછી "હવે તો એ આપનો વિદ્યાગુરૂ થયો માટે એને છોડી દ્યો" એમ કહીને અભયકુમારે એ માતંગપતિને મગધેશ્વર પાસેથી

મુક્ત કરાવ્યો, અથવા તો કળાવડે એકવાર તો મ્હોટી આપત્તિમાં-થી પણ છુટી જવાય છે. હવે અહિં માતંગપત્ની પણ, "મારો દોહદ નહોતો પૂરવો" એમ નિરન્તર ચિંતવન કરતી હતી એવામા તો એનો પતિ પારધીના હાથમાથી છુટી આવેલા ભુંડની જેમ અક્ષતઅંગે પાછો આવ્યો.

હવે મગધનાથ શ્રેણિકનરેશ્વર અભયકુમારની બુદ્ધિથી નિ-ષ્કંટક થયેલી એવી રાજ્યલક્ષ્મીનું પાલન કરવા લાગ્યા. એવામાં સૂર અને અસુરોને પણ જેમના ચરણકમળ પૂજવા લાયક છે એવા શ્રીમાન્ વીરતીર્થંકર પુનઃ ત્યાં આવીને સમવસર્યા એટલે ઉદ્યાનપાળકે આવીને રાજાને જિનભગવાન્ આવ્યાની વધામણી દીધી. રાજાએ પણ એને દારિદ્રયરૂપી કંદના અંકુરને ઉન્મૂલન કરનાર એવુ દ્રવ્યનું ઇનામ આપ્યુ. પછી તેજસ્વી, વાંકી ડોક-વાળા, ઉન્નત સ્કંધવાળા અને સ્નિગ્ધ કેશવાળવાળા, જિનેશ્વર ભગવાનના આગમનની વાત સાભળીને જાણે હર્ષસહિત નૃત્ય કરતા એવા, વિસ્તારયુક્ત પૃષ્ઠપ્રદેશવાળા, માસરહિત મુખવાળા, સીધા કાનવાળા, તથા વાયુ અને અંતઃકરણની જેવા વેગવાળા એક ઉત્તમ અશ્વપર આરૂઢ થઇને મગધપતિ-શ્રેણિક મહીપાળ પ્રભુને વંદન કરવા ચાલ્યો, અથવા તો એના ભાગ્યની તો હવે સીમાજ રહી નહિં. જેમના હાથને વિષે સુંદર ખડ્ગો નાચી રહી હતી તથા વિશાળ વક્ષઃ પણ શોભી રહ્યાં હતા એવા આ-ગળ-પાછળ તથા બન્ને બાજુએ ચાલતા ઉંચા શ્રેષ્ઠ પદાતિ (પાળા)થી, સિંદૂરના સમૂહને લીધે રક્ત છે કુંભમંડળ જેમના એવા, પવનથી હાલતા મેઘ જેવા હસ્તીઓથી, સૂર્યના અશ્વોનો પણ જાણે હેષારવથી ઉપહાસ કરનારા એવા તુરંગોથી, તથા જંગમ પ્રાસાદ હોય એવા ધ્વજ-પતાકા અને કળશવાળા રથોથીવિરાજમાન એવો નરેશ્વર જાણે પૃથ્વીપર ઉતરેલો સ્વર્ગપતિ ઇંદ્રજ હોયની એમ ચા-લવા લાગ્યો તે વખતે સામંતોના મસ્તકપર રહેલા કલગીઓથી રચાયલા છત્રોની અંતરાળે નરપતિના શીર્ષપર રહેલું શ્વેત છત્ર નીલકમળોની વચ્ચે આવેલા શ્વેત કમળની પેઠે શોભવા લાગ્યું.

આગળ ચાલ્યા ત્યાં માર્ગને વિષે કોઇએ જન્મતાવેંતજ ત્યજી દીધેલી, સુંદર આકૃતિની, માર્જાર-ઉંદર-સર્પ તથા શ્વાનના શવ કરતાં પણ અત્યન્ત દુર્ગન્ધ મારતી એક બાલિકા પડેલી હતી. રણક્ષેત્રને વિષે પણ કદાપિ પાછી પાની ન કરતા એવા સૈનિકો એની દુર્ગન્ધથી નાસિકા બંધ કરીને, ગંધહસ્તીના ગંધથી બીજા હસ્તીઓ નાસી જાય તેમ, ક્ષણમાં ભાગી જવા લાગ્યા. રાજાએ પૂછયું અરે આ શું થયું ? એટલે એક જણે કહ્યું-હે રાજન્, અહીં એક સાક્ષાત્ પાપની માળા હોયની એવી અત્યંત દુર્ગન્ધ મારતી બાળા પડેલી છે. પછી ભૂપતિએ પડે એને જોઇ પણ એને તો લેશમાત્ર પણ જુગુપ્સા થઇ નહિં. પછી 'મારે એનું ચરિત પૂછવું પડશે' એમ વિચારતો આગળ ચાલ્યો. સમવસરણને વિષે પહોચી જિનભગવાન્‌ને વંદન કરી રાજાએ પૂછયું-હે સ્વામિ, આજે મેં માર્ગને વિષે જે બાળિકા જોઇ એણે શું કર્મ કર્યું હશે કે જેથી એ લસણની જેમ દુર્ગન્ધભાવને પામી છે ? એ પરથી શ્રી વીરજિનેન્દ્ર જનસમૂહને બોધ થાય એવા હેતુથી કહેવા લાગ્યાઃ—

પર્યન્તદેશનો[1] વિષે શાલિગ્રામ નામના ગામમાં ધનમિત્ર નામનો ધનાઢય વણિક રહેતો હતો, અથવા તો સ્થળને વિષે શું કમળો નથી હોતા ? એ ધનમિત્રને જંગમ વનલક્ષ્મી હોયની એવી ધનશ્રી નામની પુત્રી હતી. અન્યદા એના પિતાએ ગ્રીષ્મકાળને વિષે એનાં લગ્ન આરભ્યાં; તે વખતે યુગપ્રમાણ ભૂમિને વિષે દૃષ્ટિ દઇ ચાલતા એવા, એક અતિશાંત અને દાંત મુનિએ તે શ્રેષ્ઠીના ગૃહને વિષે ભિક્ષાર્થે પ્રવેશ કર્યો. એમના દક્ષિણ હસ્તને વિષે એક જાડી યષ્ટિકા હતી, અને એમના ચરણની આંગળીઓના વધી ગયેલા નખ જાણે મદોન્મત્ત કામદેવરૂપી હસ્તીને ભેદવાને અંકુશો હોયની એવા જણાતા હતા સત્યને વિષે અનુરક્ત છતા એ જનાર્દન[2] નહોતા, અને મળ (કર્મમળ) થી મુક્ત છતા પણ મળયુક્ત (મલીન શરીરવાળા) હતા. શેઠે એના

૧ સિમાડે આવેલા દેશ ૨ કૃષ્ણ, વિષ્ણુ

બન્ધુઓ સહિત મુનિને નમસ્કાર કર્યો, અને પુત્રીને કહ્યું-હે પુત્રિ, ત્હારા વિવાહમંગળને વિષે આજે મુનિરાજ પધાર્યા એ આળસુને ઘેર ગંગા આવી છે, માતંગના ગૃહને વિષે સ્વર્ગથકી એરાવણ ઉતર્યો છે, વૈતાઢ્યપર્વતની ગુફાને વિષે મણિના દીપકનો ઉદ્યોત થયો છે, દરિદ્રીને ઘેર રત્નનો વર્ષાદ વરસ્યો છે અને મરૂભૂમિને વિષે કલ્પતરૂ ઉગ્યો છે એક તો પર્યન્તદેશને વિષે અને વળી ત્હારા વિવાહ જેવા મંગળિક સમયે આમ ઓચિંતા મુનિરાજ પધાર્યા છે માટે એમને વિવિધ અને મનહર એષણીય અન્નપાનથી પ્રતિલાભ એટલે જેણે શરીરપર ઉત્તમ સુવર્ણાલંકાર ધારણ કર્યા છે, શ્રીખંડ-કર્પૂર આદિથી વિલેપન કર્યું છે તથા શ્રેષ્ટ વસ્ત્ર પહેર્યા છે એવી એ હર્ષસહિત મુનિને ભિક્ષા આપવાને આગળ આવી એવામાં એમના પ્રસ્વેદવાળા અંગવસ્ત્રના મળના ગંધે જાણે આગળ જતા પણ એને વિષે રહેવાનું છે માટે એવા પોતાના (ભવિષ્યના) વાસસ્થળને જોવાને ઉત્સુક હોયની એમ, એને વિષે પ્રવેશ કર્યો. એટલે શૃંગારને વિષે મૂઢ એવી એ બાળાએ નાક મરડયું અને વિચાર્યું કે-જિનેશ્વર ભગવાને સકળ જગતના સંદેહને નિવારવાવાળો એવો સર્વ રીતે સુંદર ધર્મ પ્રરૂપ્યો છે, પણ અચિત્તજળથી યે સ્નાન કરવાનું કહ્યું હોત તો તેથી શું દૂષણ થાત? આવા ચાક્રિકની જેવા કલેશ પામતા અને ચોટતા આવતા શરીરે શામાટે ભરયા કરવું જોઇએ? (વીરભગવાન્ કહે છે-હે શ્રેણિકરાજા) આ પ્રમાણે પોતાની બુદ્ધિએ કલ્પિત એવા સંકલ્પ-વિકલ્પ કરતી એ બાળિકાએ એ વખતે ધ્યાનાનુસારે દુર્ગન્ધરૂપી કુકર્મને દુઃસહ એવું કર્મ ઉપાર્જન કર્યું. અનુક્રમે એની આલોચના લીધા વિના કાળધર્મ પામીને આજ નગરમા ગણિકાના ઉદરને વિષે ઉત્પન્ન થઇ એ ગર્ભમા આવી ત્યારે એની માતાને વેરેની લક્ષ્મી જોવાથીજ હોયની એમ દુઃખ ઉત્પન્ન થયું એણે ગર્ભપાત કરવાને તીવ્ર ઔષધીઓ ખાધી પરન્તુ સર્વ નિષ્ફળ ગઇ, અથવા તો નિકાચિત આયુષ્યને તોડવાને કોઇ સમર્થ નથી. આજેજ એ વેશ્યાએ પૂર્વભવના કર્મને

લીધે દુર્ગન્ધથી ભરેલી એવી આ પુત્રીને જન્મ આપીને એને, પાકી ગયેલા વ્રણના પરૂનીજ જેમ તત્ક્ષણ માર્ગને વિષે ત્યજી દીધી છે. 'એ સાંભળીને પુનઃ મહીપાળે ભગવાનને પૂછયું-હે પ્રભુ, એ વેશ્યાની પુત્રી છે એજ ઓછું દુઃખ નથી; એને એથી વધારે દુઃખ શા વાસ્તે ભોગવવું પડે છે ? કારણ કે નારકીના જીવ શિવાય અન્ય કોઇ જીવ એકાન્ત દુખી નથી. સ્પષ્ટ છે વિકાસ જેનો એવા કેવળજ્ઞાનથી સકળલોકના વિસ્તારને નીરખતા એવા પ્રભુએ કહ્યું-એણે પૂર્વે કરેલું સર્વ પાપ ભોગવી લીધું છે; અને હવે એ સુખ ભોગવશે, તે કેવી રીતે તે તું સાંભળ-આઠ વર્ષ પર્યન્ત એ તારી અતિપ્રિય પટ્ટરાણી થઇને રહેશે. કારણ કે સાળવીએ વણેલું એવું પણ સુકોમળ વસ્ત્ર રાજાઓને ભોગવવા લાયક નથી શું ? ત્યારે મહીપતિએ કૌતુકને લીધે પૂછયું-પણ હે જિનેશ્વર, મને એની શી રીતે ખબર પડે ? અતીત-અનાગત અને વર્તમાનના જાણનારા એવા ભગવાને ઉત્તર આપ્યો-હે પૃથ્વીપતિ, તું હર્ષસહિત તારી રાણીઓ સાથે ક્રીડા કરતો હોઇશ તે વખતે જે તારી પીઠપર લીલાએ કરીને પર્યાણ માંડીને ચઢી જાય તેનેજ તું આ ધારજે. " પ્રભુનું આવું કહેવું સાંભળીને કુતૂહલથી આકર્ષાતું છે મન જેનું એવો શ્રેણિકરાજા-અહો માનસસરોવરની હંસીની જેમ, એ કેવી રીતે મારી પ્રિયવલ્લભા થશે?-એવા વિચારમાં તીર્થંકર મહારાજાને વંદન કરીને પોતાને આવાસે ગયો.

હવે અહિં માર્ગને વિષે જતી કોઈ મહીયારીએ એ બાળિકાને જોઇને વિચાર્યું-અહો ! આ તે દેવાંગનાએ પડતી મૂકેલી કોઇ દેવકન્યા છે કે પૃથ્વીમાંથી નીકળેલી એની (પૃથ્વીની) પુત્રી છે ? મારે કંઇ સંતતિ નથી તેથી હું એને લઇ લઉં, તો એ મારી પુત્રી થશે; કારણ કે જેને પોતાનું આભૂષણ નથી હોતું તે શું પારકું લાવીને નથી પહેરતો ? અહો ! મૃત્યુથી રક્ષણ કરવાને સમર્થ એવા વિધાતાએ નિશ્ચયે મારેજ માટે આ માર્ગને વિષે માર્જાર-ઉંદર-ગીધ-વાયસ-ક્રોડ આદિ માંસાહારી પ્રાણીઓ-

થી એનું રક્ષણ કર્યું છે " એમ નિશ્ચય કરીને એણે એક નિધાનની પેઠે એને ઉચકી લીધી અને હર્ષપૂર્વક ઘેર લઇ ગઇ. ત્યાં તેને પોતાનાજ ફરજંદની જેમ એનું પાલણપોષણ કરવા લાગી; અથવા તો માણસને અહીં કયાંઇથી પણ લાભ મળીજ રહે છે. એમ ઉછરતી એ કન્યા અનુક્રમે બાલ્યાવસ્થા અને પછી કૌમારાવસ્થા અનુભવીને યૌવનવયને પામી, કારણ કે પ્રથમ સાહિત્ય તથા વ્યાકરણને વિષે બોધ થયા પછી ઉજ્વળ એવા પ્રમાણશાસ્ત્રનું અવગાહન થઈ શકે છે. નિરન્તર ઘૃત-ક્ષીર-દહીં-શેરડી આદિના ભોજનથી તેનુ શરીર અતિ પુષ્ટ થયું, અથવા તો ઉત્તમ ગોચરને વિષે સુખે કરીને ચર્યા કરતી ગાયો પણ પુષ્ટ થાય છે.

પછી એકદા એ પોતાની માતાની સાથે શૃંગાર લીલાના રસના રંગમંદિર સમાન એવા કૌમુદી મહોત્સવને જોવાને અર્થે નગરમાં આવી આચ્છાદન વસ્ત્રથી ઢાંકી દીધું છે સર્વ અંગ જેમણે એવા શ્રેણિકરાજા અને અભયકુમાર પણ ગુપ્ત રીતે એ રાત્રીના લોકમેળાને વિષે આવ્યા, કારણ કે એમ કરવાથી સર્વ કૌતુક યથેચ્છ પ્રકારે જોઇ શકાય છે. ત્યાં જનો સર્વે પોતે પોતાનાં, પારકે પારકાના, મ્હોટે મ્હોટાના, બાળકે બાળકોનાં, યુવાને યુવાનોનાં અને સ્ત્રીએ સ્ત્રીઓનાં, એમ સર્વત્ર પોતપોતાનાં વિભાગમાં વ્હેચાઇ જઈ અહમિંદ્રોની જેમ રહ્યા હતા. આ મહોત્સવને વિષે રાસડા લેતી સ્ત્રીઓને જોવાની ઉત્કંઠાવાળા માણસોની, તીર્થને વિષે યાત્રાના ઉત્સવને દિવસે થાય તેવી મહા ઠઠ જામી હતી. તે વખતે પેલી ભરવાડપુત્રી રાજાના ખભાપરં પોતાનો હાથ નાંખીને કૌતુક જોવામાં પડી. રાજા પણ પોતાની ચર્ચા કોઇ ન જાણે એમ એ કુમારિકાના ભારને સહન કરતો ઉભો રહ્યો. પણ એના અંગના સ્પર્શથી, નિરંતર નિરંકુશ એવો કામદેવ જાગૃત થયો; કારણ કે સૂર્યની મુર્તિના કિરણના યોગથી સૂર્યમણિ થકી અગ્નિ નથી ઉત્પન્ન થતો શું? એ પરથી કામદેવને લીધે વિહ્હલ થયુ છે ચિત્ત જેનું એવા મહીપતિએ વિચાર કર્યો કે-આ કુમારિકાનું સુંદર શરીર સહકારતરૂના પલ્લવ

અને શિરીષના પુષ્પ કરતાં પણ અધિક કોમળ છે. તેથી એને શોધી કાઢીને પણ જો હું એને પરણીશ તો સર્વ લોક એમ જાણશે કે: લોલુપ ઇંદ્રિયોવાળો રાજા જે જે રૂપવતી સ્ત્રીને જુએ છે તે સર્વની વાંચ્છના કરે છે. માટે કોઇ બીજે પ્રકારે એને ગ્રહણ કરૂં" એમ વિચારીને ભૂપતિએ પોતાની મુદ્રિકાને, જાણે પોતાનું સાક્ષાત્ ઉત્સુક હૃદય હોયની એમ, તેને વસ્ત્રે બાંધી દીધી પછી મહીપાળે અભયકુમારને કહ્યું-હે વત્સ, આપણે બેઠા એવા જ ઠગાયા છીએ-કોઇ મારી મુદ્રિકા ચોરી ગયું છે અને કૌતુક તો બીજે દ્વારે થઇ જતું રહ્યુ છે આ અંગુઠી ગઇ તેથી મારા આત્માને કાંઈ દુઃખ થતું નથી પણ સુવર્ણની હાનિ થઇ એજ દુઃખકર છે કારણ કે સોનું જાય તે સારૂં નથી. માટે વિના વિલંબે અકેક માણસને તપાસ કારણ કે અગાધ એવા જળને વિષે પડતાની સાથે જ જો રત્નને ગ્રહણ ન કરીલઇએ તો તે સદાને માટે ગયું જ સમજવું. એ પરથી રાજપુત્રે, શેત્રંજને વિષે એક હુશિયાર રમનાર પોતાની સોગઠીઓથી સામાવાળાની સોગઠીઓની ચાલ બંધ કરી દે છે તેમ, પોતાના માણસોથી લોકોના જવા આવવાના દ્વાર બંધ કરાવ્યા, અને પૂર્વે દ્વારિકાનગરીની પેઠે ટોળામાંથી ઉત્કૃષ્ટ, સામાન્ય કે જઘન્ય લક્ષણના અકેક માનવીને બહાર કાઢવા લાગ્યો. અને એ લોકોનાં અનુક્રમે મસ્તક પ્રમુખ સર્વ સ્થાનોને એ વિચક્ષણ મંત્રીશ્વર, હસ્તલિખિત લેખને શોધનાર એવા પુરૂષ અક્ષરોના સ્થાનોને તપાસે તેમ, બરાબર તપાસવા લાગ્યો. એ પ્રમાણે દરેક માણસને બારીક રીતે તપાસતાં ભરવાડની પુત્રીના વસ્ત્રમા રાજાની અંગુઠી દીઠામાં આવી, કારણ કે મન દઇને કામ કરનારની નિશ્ચયે સિદ્ધિ થાય છે પછી રાજકુમારે એ કુમારિકાને કહ્યુ-અરે ! તેં રાજાની મુદ્રિકા કેવી રીતે ચોરી લીધી ? તું દેખાય છે તો ન્હાની, પણ તારાં પરાક્રમ મ્હોટાં છે એ એક આશ્ચર્ય છે ? એ બાળ કન્યા એતો કાનપર હાથ મૂકીને કહ્યુ-હે સ્વામિ, હું એમાંનું કશું જાણુની નથી. મેં એ ચોરી હોય, કે ચોરાવી હોય અથવા એ

કાર્યમાં મારી દૃષ્ટિની સંજ્ઞા પણ હોય તો સર્વ લોકપાળો અને દશે દિગ્પાળો એ મારૂં ચેષ્ટિત જાણતા હશે તેથી હું કહો તો વિષમ એવું પણ દિવ્ય કરૂં અથવા વિશ્વાસયુક્ત એવા દેવતાનો સ્પર્શ કરૂ" એ સાભળી કુમારે તો જાણ્યું જે આના શરીરની ગૌરતા-તેજ-લાવણ્ય અને સુંદર આકૃતિથી અનુરાગી થઈને પિતાએ જ આ કાર્ય કર્યું હશે, નહિ તો આની આવી દૃઢતા કયાથી હોય? પણ એણે એને તો એમ કહ્યું જે-બ્હેન, તું સત્ય કહેતી હોઇશ તથાપિ આ ચોરીની વસ્તુ ત્હારી પાસે જોવા છતા હું તને કેવી રીતે છોડી શકું? માટે હમણાં રાજા પાસે ચાલ ત્યા એમને આ વાત જણાવ્યા પછી સર્વ સારૂં થશે" એમ એને સમાશ્વાસન આપીને રાજા પાસે લઇ ગયો.

પુત્ર ત્યા જઇ પિતાને પ્રણામ કરી ઉભો રહ્યો એટલે રાજાએ કહ્યુ-હે બુદ્ધિરૂપી કમળિનીને સૂર્ય સમાન એવા પુત્ર, તેં ખરેખર આ તસ્કરરાજને પકડી કાઢયો જણાય છે, નહિ તો મુખપર આવી રક્તતા કયાથી હોય?" હાજરજવાબી પુત્ર-મંત્રીશ્વરે કહ્યુ-હા પિતાજી, જેણે આપના મનની સાથે આ મુદ્રા પણ ગ્રહણ કરી છે તે આજ ચોર". નરપતિએ જરા હસીને કહ્યુ-હે સુપુત્ર, સત્ય છે, નિશ્ચયે એમજ છે. ગમે તેમ કરીને પણ હુ એ સ્ત્રીને પરણવાને ઇચ્છુ છુ, કારણ કે હલકા કુળમાથી પણ સ્ત્રીરત્નને ગ્રહણ કરવુ એમ કહ્યુ છે. પછી રાજપુત્રે એ કુમારિકાના ભયાતુર માતપિતાને બોલાવીને કહ્યુ-તમારી પુત્રીએ રાજાની વીટી ચોરી છે, કારણ કે લોભને લીધે માણસ શુ નથી કરતો? માટે જો તમે તમારી પુત્રી રાજાને આપો તો તમારો છુટકો થાય, અન્યથા નહિ. માટે જલ્દી વિચાર કરીને યોગ્ય લાગે તેમ કરો, કારણ કે બાળક અપરાધ કરે છે તો તેની શિક્ષા તેના માબાપને થાય છે" એ પરથી એ કન્યાના માતપિતાએ વિચાર્યું-શક્તિથી કે ભક્તિથી પણ રાજા આપણી પુત્રીને જરૂર લઇ લેવાનો છે. માટે આપણે પોતે જ એને એ

હેવી કારણ કે હસતાં છતાં કે રડતા છતાં પણ પરોણો જ્યારે આવવાનો જ છે ત્યારે હસતાં છતા આવે એજ સારો." એમ વિચાર કરીને અંજળી જોડી એઓ બોલ્યાં—આ વસ્તુ નિશ્ચયે રાજનીજ છે; કાગડાના માળામા કોયલ ઉછરે છે તેમ અમારા ઘરમાં તો માત્ર એ ઉછરી છે વળી, અમારી પુત્રીને એક રાજા જેવો વર મળે તો પછી અમારે ત્રણભુવનને વિષેથી કઇ વસ્તુ અલભ્ય રહી? કારણ કે હવે તો અમને નવેનિધાન અને ચૌદે રત્ન પ્રાપ્ત થયાં ! અમારી પુત્રીને એક ભૂપતિ વર મળશે એવું અમે સ્વપ્નને વિષે યે ધાર્યું નહોતું. કારણ કે કવચિત કદાપણ સ્રીને ઈંદ્ર પતિ પ્રાપ્ત થાય એવી કોઇ સંભાવના કરે ખરૂ? માટે આ ઉત્તમ આચરણવાળી કન્યાને આપ એવી રીતે ગ્રહણ કરો કે એની બ્હેન રાજ્યલક્ષ્મીની સાથે રહે; અને અમે પણ કાશ્યપ મુનિની પેઠે આપના સ્વશૂરપણાને પામીએ." પછી મહીપાળે એ કન્યાનું અતિ હર્ષ સહિત પાણિગ્રહણ કર્યું અથવા તો આ પૃથ્વીને વિષે ગમે તેવી ઇચ્છા થાય તે રાજાને જ શોભે છે. પછી મગધરાજે કુલવાન્ એવી ચેલ્લણા પ્રમુખ રાણીઓને વિષે પણ એને, અનુરાગને લીધે, પટ્ટરાણીનું પદ આપ્યું; કારણ કે પ્રેમવિહ્વલ માણસ કુલ-અકુલ જોતો નથી.

હવે એ નવોઢા રાણીની સાથે સ્નેહને લીધે મનોહર એવા પાંચ પ્રકારના વિષય ભોગવતાં રાજાને શિયાળાના દિવસની જેમ આઠ વર્ષ ઝટ વહ્યાં ગયાં. એકદા એ હાર-જીત કરાવનારા પાસાઓ વતી સર્વ રાણીઓની સાથે, ઇંદ્ર રંભા પ્રમુખ દેવીઓની સાથે ક્રીડા કરે તેમ, હર્ષસહિત ક્રીડા કરવા લાગ્યો ક્રીડાને વિષે સર્વેએ એવુ પણ કર્યું કે જે જીતે તે હારનારની પીઠપર બેસે, કારણ કે દ્યુતને વિષે રાજા અને રંક બન્ને સરખા છે. પછી જ્યારે અન્ય સર્વ રાણીઓ જીતતી ત્યારે પોતાનો જય થયો એમ સૂચવવાને પોતાના વસ્રનો પ્રાંતભાગ રાજાના શરીરપર નાખતી; કારણ કે સર્વ ચેષ્ટા કુલને અનુસરીને હોય છે. પણ જ્યારે પેલી વેશ્યાપુત્રી જીતી ત્યારે, ધિક્કાર છે તેને કે ! અન્ય રાણીઓની ઉત્તમ

ચેષ્ટા જે ? હુતી છતાં પણ તત્ક્ષણ મહીપતિની પીઠપર ચઢી બેઠી; કારણ કે પોતાનો જે મૂળ સ્વભાવ હોય છે તેજ આગળ થાય છે. ભૂપાળની પૃષ્ટપર રહેલી એ "હે નાથ, નીચ એવી છતા પણ હું આપની કૃપાથી ઉચ્ચપદને પામી છુ; તો હવે આપ મને એથી પણ અધિક પદ અપાવો" એમ જાણે સૂચવતી હોયની. આ વખતે તીર્થંકર મહારાજનુ વચન યાદ આવવાથી મગધનાથ શ્રેણિક નરેશ્વરને હસવુ આવ્યું. એટલે પેલી રાણીએ પીઠપરથી ઉતરીને પતિને ઉપહાસનું કારણ પૂછ્યુ, કારણ કે મહંતપુરૂષો અકારણ હાસ્ય કરતા નથી. રાજાએ કહ્યુ-પૂર્ણિમાના ચંદ્રમાના વ્યાધિને વૃદ્ધિ પમાડનાર મુખકમળવાળી સ્ત્રી, એ તો સહેજ લીલાએ કરીને હસ્યો હતો, કારણ કે આપણી પોતાની ગોષ્ટીને વિષે જેમ કરવું હોય તેમ થાય છે. પણ મધુર શબ્દો બોલતી એ રાણીએ પુનઃ રાજાને કહ્યુ-હે પ્રાણનાથ, હું આપને સત્યભાવથી પૂછુછું; અને આપ તો માત્ર એ વચનને હસવામાં કાઢી નાંખોછો. માટે કૃપા કરીને મને ખરૂં કહો.' આમ આગ્રહ લઇને બેઠી. ખરૂં છે કે સ્ત્રીઓનો આગ્રહ કીડીના ગ્રહ કરતાં પણ વધે છે.

પછી રાજાએ તેને, જિનેશ્વર ભગવાને કહેલું તેનું પૂર્વજન્મથી આરભીને પૃષ્ટરોહણ પર્યન્ત યથાસ્થિત ચરિત અથેતિ કહી સંભળાવ્યું અહો ધન્ય છે તેણીને ! કે પતિના મુખથકી એવું પોતાનું ચરિત સાભળીને તેણીને સંસાર પર વૈરાગ્ય થયો. મ્હોટો એવો પણ વૈરાગ્યનો હેતુ દેખાય છે, અને તે પણ કોઇ વિરલાનેજ પ્રાપ્ત થાય છે. "અહો ! જિનધર્મની હીલના દુઃખદાયક છે. કારણ કે પૂર્વભવને વિષે આવા શ્રાવકના કુળને વિષે જન્મ પામેલી હતી, છતા પણ ધિક્કાર છે મને કે આ વખતે સમસ્ત કુળોને વિષે અધમ એવા વેશ્યાના કુળને વિષે ઉત્પન્ન થઇ. કસ્તુરી-ચદન અને કપુરના વિલેપનથી સુગંધમય થયા છતાં પણ હા ! હું અપવિત્ર-પરૂ આદિ પદાર્થોથી વિષમ એવા દુર્ગન્ધભાવને પણ પામી માટે જેઓ અજ્ઞાનભાવથી પણ મુનિને દુહવે છે, નિન્દે છે કે હીલના કરે છે તેઓ નરક-તિર્યંચની યા-

તનાને ભોગવીને માતંગ-ડોંબ આદિ જાતિને વિષે ઉત્પન્ન થાય છે, તો મુનિની હીલનાનું ફળ જાણવા છતાં પણ જેઓ એમને એ પ્રમાણે સ્ખલના કરે છે તેમના જેવા બિચારા અબ્રહ્મ-હિંસા આદિને વિષે મગ્ન પ્રાણીઓનું તો શું જ થતું હશે? માટે હવે તો હું દુઃખરૂપી વનને બાળીને ભસ્મ કરનારૂં એવુ ચારિત્રજ ગ્રહણ કરૂ" એમ હર્ષ સહિત વિચાર કરીને રાણીએ રાજા પાસે દીક્ષાને વાસ્તે રજા માગી, અથવા તો મહંતજનોનું ચિંતવન સદ્ય ફળીભુત થાય છે. મારૂં ઐહિક જીવન આપના પ્રસાદથીજ હતું; હવે મને વૈરાગ્ય ઉત્પન્ન થયો છે માટે હે પ્રાણનાથ, હું હવે આવતા ભવને સાધીશ, કારણ કે સત્સંગ છે તે ઉભય લોકને સાધનારો છે. કૃપા કરીને મને રજા આપો કે જેથી હું સત્વર શ્રી વીર-ભગવાન પાસે જઈને મોક્ષસુખ પ્રાપ્ત કરાવનારી એવી દીક્ષા ગ્રહણ કરૂં; કારણ કે શક્તિ હોય છતા કયો માણુસ પોતાના બંધનને નથી ત્રોડતો ? રાજાએ કહ્યું-"જેનાં બુદ્ધિરૂપ નેત્ર ઉઘડયા છે એવી હે સ્ત્રી, તને ધન્ય છે ! તું પૃથ્વિને વિષે પુણ્યનું ભાજન છે, કારણ કે તું શ્રી વીરપ્રભુની શિષ્યા થઈશઃ અથવા તો કલ્પદ્રુમની ચાકરી પણ કોને મળે છે?. અમે 'સત્ય શું છે' એ જાણીએ છીએ છતા પણ પાપાચરણ ત્યજતા નથી. કાળભોગના નશ્વરપણાને લીધે અમારી પ્રભુતા પણ ક્ષણિક છે. અમે, વાડા થકી વૃદ્ધ આખલો જ જેમ તેમ, પાપ થકી આત્માને ઉદ્ધરી શકતા નથી. હે સુંદરી, તારા વિઘ્ન દૂર થાઓ અને તું તારૂં મનવાંછિત સારી રીતે સાધ એમ કહીને ભૂપતિએ તેણીને રજા આપી. કારણ કે એ વિષ્ણુની પેઠે, દિક્ષા લેવાને ઉત્સુક એવા જનને નિષેધ કરતો નહિં. પછી રાજાએ સુંદર મહોત્સવ આદરાવ્યો અને રાણીએ પ્રણયિજનને પ્રમોદ આપનારૂં એવું દાન દેવા માંડયું ત્યાર પછી નિવૃત્ત થયું છે મન જેનું એવી એ રાણીએ દીક્ષા ગ્રહણ કરી

હવે વૈભારગિરિની ગુફાને વિષે ન્યાય માર્ગને ઉલ્લંઘીને આચરણ કરનારો કલિકાળનો બન્ધુ લોહખુર નામનો ચોર વસતો

હતો. અથવા તો એવા ધિક્કારવા લાયક પાપાત્મા પુરૂષોને નિર્જનસ્થળને વિષે પ્રીતિ હોય છે. ભાગ્ય અને બળ—એ બન્નેનો પણ એકજ સ્વામી એવો એ એ બન્નેની સંધિ કરાવતો છતાં પણ નગરને વિષે સંધિનો ભેદ કરી (ઘરોમા ખાતર દઈ) દ્રવ્યવાન્ લોકોનાં ઘર ભાંગીને નિત્ય ચોરી કરવા લાગ્યો. એણે લોભને વશ થઈને એકદમ અર્થનો સંચય કરવાને વૈભારપર્વતની ભૂમિને ગુફામય બનાવી દીધી હતી. અસ્થિ (હાડકા) ની છે ખુર (ખરી) જેને એવાઓ પણ પૃથ્વીને ખોદવાને ઇચ્છે છે તો આતો લોહખુર એટલે લોઢાની ખરીવાળો કહેવાયો માટે એ એને કેમ ન ખોદે? એને અન્ય અનેક વૃત્તિ હતી, પણ ચોરીની વૃત્તિપર તે અત્યંત પ્રીતિ ધરાવતો હતો, અથવા તો ભુંડ તો ઉત્તમ એવા પણ ભોજનનો ત્યાગ કરીને પુરીષને વિષેજ અનુરક્ત રહે છે. એ લોહખુરને, શુક્રવારની સાથે (પત્ની તરીકે) જોડાયલી રોહિણી જ જેમ, તથા ચંદ્રમાને પણ રોહિણી જ જેમ, તેમ મનુષ્ય માત્રનો વૈરિભૂત—એવો જે—ક્રોધ—તેનું અવરોહણ કરનારી (તેને ઉતારનારી) રોહિણી નામે અતિ માન્ય સ્ત્રી હતી. લોહખુરને આ રોહિણીની કુક્ષિએ રોહિણેય નામનો પુત્ર થયો. એ સંચાર કરતો (જતા આવતા) કદી એના શત્રુઓની દૃષ્ટિએ પડતો નહિં માટે ચંદ્રમા કરતા પણ અધિક હતો પિતાના જેવુ જ રૂપ, અને પિતાના જેવા જ સમસ્ત ગુણોને લીધે એ જાણે બીજો લોહખુર હોયની એવો દેખાતો હતો, અથવા તો પુત્રો પ્રાયઃપિતાના જેવા જ હોય છે.

એકદા એ લોહખુર ચોરે પોતાનો કાળ નજીક આવ્યો જાણી પુત્રને પોતાની પાસે બોલાવ્યો અને આ પ્રમાણે કહ્યું (કારણ કે પોતપોતાના રહસ્ય એક બીજાની સમક્ષ કહેવાનો એ સમય છે) "હે પુત્ર, નિરન્તર તારા સુખનુ એકજ કારણભૂત એવુ મારૂ વચન જો તુ અવશ્ય માન એમ હોતો હું તે તને કહું; કારણ કે પોતાનુ વચન કોણ નિરર્થક ગુમાવે ? આજ્ઞાંકિત પુત્રે ઉત્તર આપ્યો. હે પિતા, ઉત્તમ પુત્ર હોય તે કદાપિ કવચિત

પણ પિતાનું વચન ઉલ્લંઘન કરે ખરો? માટે આપ જે આજ્ઞા હોય તે ફરમાવો." એક વિનયથી જ પૂર્ણ એવું પુત્રનું બોલવું સાંભળીને હર્ષ પામી દુષ્ટ આશયવાળા લોહખુરે, મ્હોટા પેટ-વાળો માણસ પોતાની ફાંદ ઉપરજ જેમ, તેમ પુત્રના અંગોપર પોતાનો હાથ ફેરવી કહ્યું-હે વત્સ, તું આપણા કુળનું એક આ-ભુષણરૂપ છો; અને રઘુપતિ રામચંદ્રની પેઠે પિતાના વિષે આવી ઉત્તમ ભક્તિ પ્રદર્શિત કરે છે માટે સર્વ લોકને વિષે તું જ એક કલાનિધાન છો. માટે હે પુત્ર, આ વીર તીર્થંકર મણ્યા દિના ત્રણ ગઢને વિષે વિરાજતા છતા પોતાના ધર્મની દેશના આપે છે તો તું જાણે બ્હેરો હો તેમ તેમનું વચન કદિ પણ કાને સાંભળીશ નહિં. હે પ્રિયવત્સ, એમ છતા પણ જો કદાપિ તું એ સાંભળ તો એ પ્રમાણે કદી અનુવર્તન કરીશ નહિં. આ પૃથ્વિને વિષે લોકો વિદ્યાથી જ જેમ, તેમ, એમની પાસે કોઇ લોકોત્તર કળા છે એનાથી ઠગાય છે. તું ડને તેમજ મુંડને સર્વતઃ મુંડનારૂં એવું એમનું વચન જે કોઇ શ્રવણ કરે છે તેને પગ-બાંધેલા રાસભની પેઠે બ્રહ્મચર્ય પાળવુ પડે છે અને રોગીજનની પેઠે લાંઘણો કરવી પડે છે, એટલુંજ નહિં પણ એના દ્રવ્યનો વિનાશ થાય છે અને એને ભિક્ષા માગી માગીને ખાવાનો વખત આવે છે. અથવા તો આ વિષે વધારે શું કહું? એવો માણસ દેહથી-વંશથી અને સંપત્તિથી ટળી જાય છે. તેટલા માટે હે પુત્ર, એ વીરના વાક્યશ્રવણ શિવાય બીજું તને જે ગમે તે સ-ર્વદા કરજે. જો તું આ પ્રમાણે પ્રવર્તીશ તો તને સર્વ પ્રકારે સકળ વૃદ્ધિ અને સમૃદ્ધિ પ્રાપ્ત થશે. મ્હારે ત્હારા જેવો કાર્યદક્ષ-કુળભુષણ અને બુદ્ધિશાળી પુત્ર હોવાથી, ધનાઢય અને ગૌરવ-વાળાને માણસોની જેમ, પાછળ કંઇપણ બીજી ચિંતા નથી." પુત્રે પિતાનાં વચન 'તથાસ્તુ' કહીને સ્વીકાર્યાં એટલે પોતાની બુદ્ધિ પ્રમાણે સમાધિ લઇને એ લોહખુર મૃત્યુ પામ્યો; અને એનાં પાપકર્મો એને નીચગતિને વિષે લઇ ગયા કારણ કે કર્મોને પણ શું ચોરનો ભય હોય ખરો?

પછી પિતાના દેહનો સંસ્કાર કરી તથા મહા વિસ્તારસહિત એનું ઔર્ધ્વદૈહિક પણ સમાપ્ત કરી, વ્યવસાય રહિત એવો એ પુત્ર-રૌહિણેય ચોર શોકને વિષે રહેવા લાગ્યો, કારણ કે અ ધકારનો નાશ થયે ઘુવડને પણ દુઃખ થાય છે.

અનુક્રમે કાળ જતો ગયો તેમ તસ્કરશિરોમણિ રોહિણેય શોક ત્યજી દઇને પિતાની જેમ નગરને વિષે ચોરી કરવા લાગ્યો; કારણ કે શોક ફક્ત પાચ દિવસનો જ હોય છે." એવામા નાના પ્રકારના ગામ-નગર આદિથી યુક્ત એવી પૃથ્વીપર વિહાર કરી ભવિકજનને પ્રબોધ પમાડતા શ્રીમન્ મહાવીરજિનેશ્વર એ નગરને વિષે આવી સમવસર્યા. તત્ક્ષણ વૈમાનિક આદિ દેવતાઓએ ત્રણગઢની રચના પ્રમુખ કાર્યો કર્યે છતે ભગવાને, એમનાથી (દેવોથી) નિરન્તર સંચાર કરાતા સુવર્ણપદ્મોપર ચરણકમળ મૂકી પૂર્વદિશાને મુખેથી સમવસરણને વિષે પ્રવેશ કરી સિંહાસનપર બેસી મનુષ્ય અને દેવતાઓની પર્ષદાને યોજન પર્યન્ત સંભળાતી વાણીવડે ધર્મદેશના આપી. તે વખતે નગર તરફ આવવા નીકળેલો રૌહિણેયચોર, ભવ્યપુરૂષ વીર્યબળવડે મોહનીયકર્મની ઉત્કૃષ્ટ સ્થીતિને ઓળંગીને ગ્રંથીપ્રદેશ[1] પ્રાપ્ત કરે છે તેવી રીતે પ્રભુના વ્યાખ્યાનપ્રદેશને પ્રાપ્ત કરતો હવો (ની નજદીક આવ્યો) એટલે પિતાએ ભોળવેલો એવો એ વિચાર કરવા લાગ્યો--જો હું પાસે જઇશ તો એની વાણી સાભળીશ, પણ ત્યારે જવાનો બીજો એકે માર્ગ નથી. તેથી હા! હુ, ઘન એવી જાળને વિષે મત્સ્ય આવી પડે તેમ, મ્હોટા કષ્ટને વિષે આવી પડયો છું. વળી જો હું નગરમા ન જતા ઘેર પાછો જાઉ તો મારા સર્વ કાર્યો દરિદ્રીની પેઠે રખડી પડે એમ છે, માટે કાન બંધ કરીને બહેરો થાઉં, કારણ કે કાર્યને વશે શું ઘેલાપણુ પણ નથી અગીકાર કરવુ પડતુ? એમ વિચાર કરીને તત્ક્ષણ કાનને ઘૃતના કુડલાની જેમ

[1] મોહનીય કર્મની શીતેર કોડાકોડી સાગરોપમની સ્થિતિ હોય છે, તેને ઓળગીને-ઓછી કરીને, એક કોડાકોડી સાગરોપમથી કઇ ઓછીએ આવે ત્યારે જીવ ગ્રથીપ્રદેશે પહોચ્યો કહેવાય છે

પોતાની આંગળીવડે સજ્જડ રીતે બંધ કરીને, પાછળ જાણે ધાડ આવતી હોય એમ ઉતાવળે પગલે ગામમાં ગયો. એમ માર્ગને વિષે નિરન્તર આ પ્રકારે ગમનાગમન કરતાં તેણે કેટલાક દિવસ નિર્ગમન કર્યા. અહો! ધિક્કાર છે વિપર્યસ્તમતિવાળાઓની આવી ચેષ્ટાને! એકદા હમેશની પેઠે એ પ્રકારે ઉતાવળે પગલે જતા એ રૌહિણેયને "તું એમ મોહનિદ્રામાં કેમ સૂઇ રહ્યો છે? અરે! જાગૃત થા," એમ પ્રતિબોધ આપવાને માટે જ હોયની એમ પગને વિષે કાંટો વાગ્યો. કાંટો ઘણો ઉંડો પેસી જવાથી અત્યંત પીડા પામતો એ એક પગલું પણ આગળ ચાલી શકયો નહિં; અથવા તો જે વેદનાનું ફળ ઉત્તરકાળને વિષે અતિ સુંદર થવાનું હોય છે તે વેદના પણ પ્રશંસાપાત્ર છે. એટલે એ કાંટાને ખેંચી કાઢવાને તેણે કાનમાંથી થોડો વખત આંગળી કાઢી લીધી, તે જાણે એણે અત્યારસુધી સુગતિને વિષે જવાનાં દ્વાર બંધ કર્યા હતાં તે જાણે હવે ઉઘાડયાં હોયની! કાનમાંથી આંગળી લઇલઇને એનાવડે એ કાંટો કાઢતો હતો તેજ ક્ષણે "દેવતાઓની માળા કદિ કરમાતી નથી; એમનાં લોચન નિમેષરહિત હોય છે, અને એમને શરીરે રજ–મળ કે પ્રસ્વેદ એમાંનું કંઇ હોતું નથી." એવી શ્રી વીરભગવાન્‌ની અમૃતમય વાણી, જાણે તે (ચોર) ના શરીરની રક્ષા કરવાને સમર્થ એવા મંત્રાક્ષરો જ હોયની એમ તેના કર્ણરૂપી કોટરને વિષે ઓચિંતી પ્રાપ્ત થઇ. એટલે એ ચોર "અહો ધિક્કાર છે મને કે મેં બહુ સાંભળ્યું; અથવા તો એણે (વીરતીર્થંકરે) ચોરી ન કરવા વિષે કંઇ કહ્યુ નથી" એમ બોલતાં બોલતાં પોતાના કાન બંધ કરી દીધા, તે જાણે અંદર પેસવા પામેલી સત્યવાત રખે બહાર નીકળી જશે એવા ભયથીજ હોયની! પછી એ ચોર શિરોમણિ દેવતાની પેઠે પવનવેગે નગરમાં ગયો અને ત્યાં ચોરી કરીને, ધાન્યના ક્ષેત્રને તીડનો સમૂહ ઉપદ્રવ કરે તેમ અતિશય ઉપદ્રવ કર્યો.

આ પ્રમાણે નગરને વિષે નિરન્તર ચોરી થવા લાગી. એટલે એકદા ત્યાંના સર્વ શેઠીઆઓ મળીને મગધરાજ–શ્રેણિકભૂપાળ પાસે

પોતાની આંગળીવડે સજ્જડ રીતે બંધ કરીને, પાછળ જાણે ધાડ આવતી હોય એમ ઉતાવળે પગલે ગામમાં ગયો. એમ માર્ગને વિષે નિરન્તર આ પ્રકારે ગમનાગમન કરતાં તેણે કેટલાક દિવસ નિર્ગમન કર્યા. અહો! ધિક્કાર છે વિપર્યસ્તમતિવાળાઓની આવી ચેષ્ટાને! એકદા હમેશની પેઠે એ પ્રકારે ઉતાવળે પગલે જતા એ રૌહિણેયને "તું એમ મોહનિદ્રામાં કેમ સૂઇ રહ્યો છે? અરે! જાગૃત થા," એમ પ્રતિબોધ આપવાને માટે જ હોયની એમ પગને વિષે કાંટો વાગ્યો. કાંટો ઘણો ઉંડો પેસી જવાથી અત્યંત પીડા પામતો એ એક પગલું પણ આગળ ચાલી શકયો નહિ; અથવા તો જે વેદનાનું ફળ ઉત્તરકાળને વિષે અતિ સુંદર થવાનું હોય છે તે વેદના પણ પ્રશંસાપાત્ર છે. એટલે એ કાંટાને ખેંચી કાઢવાને તેણે કાનમાંથી થોડા વખત આંગળી કાઢી લીધી, તે જાણે એણે અત્યારસુધી સુગતિને વિષે જવાનાં દ્વાર બંધ કર્યા હતા તે જાણે હવે ઉઘાડયાં હોયની! કાનમાંથી આંગળી લઇલઇને એનાવડે એ કાંટો કાઢતો હતો તેજ ક્ષણે "દેવતાઓની માળા કદિ કરમાતી નથી; એમનાં લોચન નિમેષરહિત હોય છે, અને એમને શરીરે રજ-મળ કે પ્રસ્વેદ એમાંનું કંઇ હોતું નથી." એવી શ્રી વીરભગવાન્‌ની અમૃતમય વાણી, જાણે તે (ચોર) ના શરીરની રક્ષા કરવાને સમર્થ એવા મંત્રાક્ષરો જ હોયની એમ તેના કર્ણરૂપી કોટરને વિષે ઓચિંતી પ્રાપ્ત થઇ. એટલે એ ચોર "અહો ધિક્કાર છે મને કે મેં બહુ સાંભળ્યું; અથવા તો એણે (વીરતીર્થંકરે) ચોરી ન કરવા વિષે કંઇ કહ્યું નથી" એમ બોલતા બોલતા પોતાના કાન બંધ કરી દીધા, તે જાણે અંદર પેસવા પામેલી સત્યવાન રખે બહાર નીકળી જશે એવા ભયથીજ હોયની! પછી એ ચોર શિરોમણિ દેવતાની પેઠે પવનવેગે નગરમા ગયો અને ત્યાં ચોરી કરીને, ધાન્યના ક્ષેત્રને તીડનો સમૂહ ઉપદ્રવ કરે તેમ અતિશય ઉપદ્રવ કર્યો.

આ પ્રમાણે નગરને વિષે નિરન્તર ચોરી થવા લાગી. એટલે એકદા ત્યાંના સર્વ શેઠીઆઓ મળીને મગધરાજ-શ્રેણિકભૂપાળ પાસે

ગયા; અને તેને નમીને હર્ષસહિત તેની પાસે બેઠા; કારણ કે રાજા પ્રજાને પિતાતુલ્ય ગણાય છે. પછી એમણે વિજ્ઞાપના કરી કે "હે મહીપતિ, તમારી કૃપાથી અમારે કોઇ વાતની ન્યૂનતા નથી, અમારા હાટ અને ઘર કરિઆણાથી ભરેલા છે અને ઉત્તમ સમૃદ્ધિના ભાજન છે. પણ હે રાજા, હમેશા રાત્રીને વિષે ચોરલોકો આવીને ચોરી કરી જાય છે. એથી "વાવે કોક અને લણે કોક" એ જે લોકોને વિષે કહેવત છે તે ખરી પડી છે." એ સાંભળતાંજ, મ્હોટા સંગ્રામને વિષે તીક્ષણ એવાં શસ્ત્રોના પ્રહારથી પણ કદિ પીડા ન પામતો એવો શ્રેણિકરાજા પણ ચિત્તને વિષે અતિ ખેદ પામ્યો લાલચોળ નેત્ર કરી લલાટને વિષે ભ્રકુટી ચઢાવી, હોઠ ફફડાવતો એ કોપ કરીને કોટવાળને કહેવા લાગ્યો (કારણ કે શીતળતાજ કેવળ સિદ્ધિ આપનારી નથી). રાજાએ કહ્યું-અરે, તું કંઈ તારૂં અહિં લેણું મૂકી ગયો છે, અથવા કોઇને અન્તરાળે તેં તે કંઇ મને તારો જામીન કર્યો છે, અથવા તું કંઇ મારો પિત્રાઈ થઈને આવ્યો છે, અથવા કંઈ ભાણેજ કે જમાઈ છો જેથી આ પ્રમાણે વૃથા મારો પગાર ખાય છે? કારણ કે તારી ઉપેક્ષાને લીધે રાજાના માણસો નિપુત્રનું (વાંઝીઆનું) ઘર લુટે તેમ, ચોરલોકો નગરને લુટે છે. તેં તે અમને શુ નિસત્વ ધાર્યા કે તું અમારો કઇ ભયજ રાખતો નથી? અપરાધ માલમ પડશે તો કોપને લીધે અમે તને શિક્ષા કરશુ." એ સાભળીને કોટવાળે નમીને રાજાને કહ્યું-હે નરપતિ, સર્વ ચોરોને વિષે અગ્રેસર એવો પેલો રૈહિણેય ચોર છે એ નજરે પડે છે છતા પણ, આ પૃથ્વીપરના ઈન્દ્ર-કેસરિસિંહની પેઠે એ પકડાતો નથી વીજળીના ઝળકારાની જેમ કુદકા મારીને તે શાળા-ઘર કે બજારને ઉલ્લંઘીને જતો રહે છે અને તેથીજ તે આપણી પોતાની બપોર પછીની છાયાની પેઠે પકડી શકાતો નથી. માટે કૃપા કરી આ મારૂં કોટવાળપણુ આપ પાછુ લ્યો, મારે એ જોઇતુ નથી જેનાથી એ સચવાય તેને એ આપો"

પછી રાજાએ ભ્રકુટીના ઉલ્લાસથી સંજ્ઞા કરેલા અભય-

મંત્રીશ્વરે કોટવાળને કહ્યું-તમે ખેદ ન કરો; હમણા જઇને હસ્તિ-અશ્વ આદિ સૈન્યને સજ્જ કરીને નગર બહાર લાવો. પછી જ્યારે એ ચોરને નગરને વિષે પ્રવેશ કરતાં તમે જુઓ ત્યારે, અજાને વાસ્તે લોભને લીધે હાથી અંદર ગયા પછી ચત્રમંદિરને ઘેરી લીધામા આવે છે તેમ તમે આદરથકી નગરની આસપાસ ફરી વળજો. તેથી કટકને જોઇને ત્રાસ પામેલો એવો એ, જળના મોઝાંએ વેગથકી ઉછાળેલો મત્સ્ય ક્ષણમાત્રમા સમુદ્રના તટપર જ પડે છેતેમ તરતજ નગરની બહાર પડશે. એટલે તમે પછી જાળને વિષે મૃગને પકડવામા આવે છે તેમ એને પકડી લેજો.” એ સાભળી “બહુ સારૂ” એમ કહી એમનું વચન અંગીકાર કરી કોટવાળ ચોરને પકડવાને વાસ્તે સર્વ તૈયારી કરવા ગયો. પછી રાજાએ પણ નગરજનોને “હવે તમે આકુળતા ત્યજી દઇને ઘેર જાઓ, ચિંતા ન કરશો” એમ કહીને આશ્વાસન આપ્યું, કારણ કે નીતિશાળી પુરૂષોનું એજ તાન હોય છે.

હવે અહિં કોટવાળ પોતાની સકળસેનાને લઇને નગરની બહાર આવ્યો છે તે દિવસે પેલો રૈહિણેય ચોર તો કોઈ ગ્રામાન્તરે ગયો હતો. પણ રાત્રીએ ત્યાંથી પાછો આવ્યો ત્યારે મુગ્ધભાવથકી એણે નગરને વિષે પ્રવેશ કર્યો; કારણ કે મોહ (ભૂલ) થકી કૂપને વિષે પણ પડાય છે. પછી ઉપર કહ્યા એ પ્રકારવડે તેજ વખતે ચોરને પકડી લઇ બાંધીને રાજા પાસે લઇ જવામાં આવ્યો; કારણ કે બુદ્ધિના યોગથી શું શું પરાક્રમ નથી થતું? ત્યા રાજાએ અભયકુમારને કહ્યું-શિષ્ટજનને પાળવા અને દુષ્ટલોકોને શિક્ષા કરવી એજ આપણો ધર્મ છે. તો જ્યારે હવે ચોરનો પત્તો લાગ્યો છે ત્યારે એને સત્વર શિક્ષા કરો. કારણકે કદાપિ વ્યાધિની ક્ષણવાર પણ ઉપેક્ષા કરવી યોગ્ય નથી.” પણ અભયમંત્રીશ્વરે નમન કરીને પિતાને કહ્યું-હે તાત, આપણે એને પકડ્યો છે ખરો, પણ એની પાસે કંઇ ચોરીનો મુદ્દાનો માલ નથી. માટે વિચાર કર્યા વિના એને શિક્ષા કરવી એ અયોગ્ય છે; કારણ કે વિચાર એ જ આ દુનીઆને વિષે સર્વોત્તમ છે.

એપરથી રાજાએ ચોરને પૂછયું-તું ક્યાં રહે છે? અહિં શામાટે આવ્યો હતો? તુંજ રોહિણેય કે?" પોતાનું નામ સાભળીને ચકિત થયો છતો પણ એ બોલ્યો—મારૂં નામ દુર્ગચંડ છે, હું શાલિગ્રામને વિષે હમેશાં રહું છું, અને કૃષિકારની વૃત્તિથી આજીવિકા ચલાવું છું, કંઇ કાર્ય પ્રસંગે અહિં આવ્યો હતો તેમાં શ્રમિત થવાથી દેવમંદિરને વિષે સૂઇ ગયો હતો. કારણ કે સદાચારવંત એવા પણ મને કોણ વિશ્વાસ લાવીને અહિં પોતાના ઘરમાં રાખે? પછી હે પૃથ્વીપતિ, રાત્રીનો કેટલોક ભાગ વ્યતીત થયો એટલે હું નિદ્રામાંથી જાગીને વિચાર કર્યા વિના ઘેર જવાને પ્રવૃત્ત થયો, અથવા તો બુદ્ધિ હમેશા પોતાની ઇચ્છા પ્રમાણે કામ કરે છે. પછી મને પહેરેગિરોએ પકડવા માંડયો એટલે અસ્થિ ભાગી જશે એની પણ દરકાર નહિં કરીને મેં કિલ્લાને ઉલ્લંઘી જવા માટે કુદકો માર્યો; કારણ કે કુવામા પડતો માણસ વિહ્વળ થઇને કુશને પણ પકડવા જાય છે. હું કુદકો મારીને અંગને કંઇ પણ ઇજા થયા વિના નગરની બહાર પડયો, તો ત્યાંએ આ આરક્ષકલોકોએ મને મત્સ્યની પેઠે પકડી લીધો. કારણ કે અપુણ્યરાશિ જીવ આદરથકી પણ જે જે વ્યવસાય કરે છે તે સર્વે અફળ થાય છે. હે દયાનિધિ, દૂષણરહિત એવા પણ મને આ પ્રમાણે શા માટે ચોરની પેઠે નિર્દયપણે બાધીને અહિં આણ્યો છે? અથવા તો એમા મારા અશુભ કર્મોનો જ વાક છે.

પણ રાજાએ તો એને એ વખતે બંદિખાને મોકલાવ્યો. અને તેના કહેલા ગામને વિષે તેનો વૃત્તાન્ત મેળવવાને માટે પોતાના માણસને મોકલ્યો; કારણ કે નિશ્ચય કર્યા પછી જ એને છોડાય કે શિક્ષા કરાય એમ હતું. હવે એ શાલિગ્રામને વિષે રૌહિણેય ચોરે પોતે પ્રકલ્પેલો સંકેત ગામના લોકોને પૂર્વે પ્રથમથીજ કહી રાખેલો હતો, કારણ કે જેઓ દુષ્ટ આશયવાળા હોય છે તેઓ સુખને માટે દ્વારો બાંધી જ રાખે છે પેલા રાજસેવકે આખા શાલિગ્રામમા ઘેર ઘેર પૂછયું તો સૌએ કહ્યું કે દુર્ગચંડ અહિ જ રહે છે પણ આજે કઇ બહાર ગયો છે કારણ કે એક

જ સ્થળે બેશી રહેનારાનું પેટ ભરાતું નથી. પછી એ ગામવાળાઓએ કહ્યું એ સર્વ યથાસ્થિત આ રાજપુરૂષે રાજાને નિવેદન કર્યું. એટલે અભયકુમારે પણ તે સાભળીને વિચાર્યું કે અહો! ચોરનો સંકેત પણ અત્યંત ગૂઢ છે.

પછી રાજપુત્રે એક આકાશ સાથે વાતો કરતો સાતભૂમિનો પ્રાસાદ તૈયાર કરાવ્યો; તેમાં નાના પ્રકારના મણિ જડિત સુવર્ણની ભીંતો રચાવી; સેંકડો દેદિપ્યમાન ઉલ્લેચ બંધાવ્યા; અને સુરાંગના સમાન વારાગનાઓ તથા સુંદર કંઠવાળા ગંધર્વોને પણ તેમાં રાખ્યા, કારણ કે પૃથ્વીપતિ-રાજાઓને પોતાનું ઇચ્છિત સિદ્ધ નથી થતું શું? એ પછી મંત્રીશ્વરે પેલા ચોરનું સત્ય વૃત્તાન્ત જાણવાને માટે એને મદ્યપાનથી બેભાન કરી ઉત્તમ વસ્ત્રો પહેરાવી ક્ષણવારમાં તે મહેલને વિષે એક સુંદર શય્યાને વિષે સૂવરાવ્યો. કારણ કે ક્રોધી-વ્યસની-રોગી-પ્રિયાને વિષે રક્ત-મદ્યપાન કરનારો અને વિપત્તિમાં આવી પડેલો-એટલા માણસોના ચિત્તને વિષે રહેલું રહસ્ય સત્વર પ્રગટ થાય છે. ત્યાં અલ્પ સમયમાં મદ્ય પરિણુતિ પામ્યો (ઉતરી ગયો) એટલે રૌહિણેય બેઠો થયો; અને અરણ્યવાસીજન નગરની શોભાને જોઇને વિસ્મય પામે છે તેમ, એ આ સઘળું જોઇને વિસ્મય પામ્યો. "આતે શું ઇન્દ્રજાળ છે, કે કંઇ મારી મતિનો વિભ્રમ થયો છે? આતે કંઇ સ્વપ્ન છે કે કંઇ બીજું છે?" આમ તે મનને વિષે ચિન્તવન કરે છે એવામાં તો ત્યાં રહેલા માણસો બોલવા લાગ્યા-હે પ્રભો, આપ આ મહા વિર્માનને વિષે ઉત્પન્ન થયા છો, તમે ચંદ્રસૂર્ય તપે ત્યાં સુધી જયવંતા વર્તો અને આનન્દ પામો. અમે આ આપના સેવકો છીએ. અમે સ્વામીને ઇચ્છતા હતા તેવામાં જ આપ અમારા સ્વામી ઉત્પન્ન થયા છો. હે નાથ, માનવલોકને દુર્લભ એવી સુરાંગનાઓ પોતે તમારી પાસે આવી છે માટે ચંદ્રમા તારાઓની સાથે કરે તેમ, આપ આમની સાથે આદરસહિત ભોગવિલાસ કરો." ઇત્યાદિ બહુ બહુ ખુશામતના શબ્દો કહીને, તેમણે તેની પાસે નૃત્ય-ગીત પ્રમુખ કરવાને અર્થે, એકદમ હાથ એકઠા કર્યા તે

જાણે "તને પણ થોડા વખત પછી એમજ થશે" (હાથ બંધાશે) એમ સૂચવન કરતા હોયની! એટલામા તો કાચનનો દંડ ધારણ કરીને કોઇ એક પુરૂષ ત્યાં આવ્યો અને ક્રોધથીજ જાણે હોયની એમ ભ્રકુટી ચઢાવીને બોલ્યો-અરે! તમે આ એકદમ શુ કરવા માંડયું?" પેલાઓએ કહ્યું-હે પ્રતિહાર, અમે તો અમારા સ્વામીને લોકાલોકને વિષે તેને જે પ્રચુરતર ફળ પ્રાપ્ત થયું છે તે યથેચ્છપણે બતાવવામાં પડયા છીએ." એ સાભળીને પ્રતિહાર બોલ્યો-ભલે તમે તમારૂં કૌશલ (કુશળતા) બતાવો, પણ આમની પાસે દેવસ્થીતિનું વિધાન કરાવો. માનવજન પણ પોતાની સ્થીતિનું ઉલ્લંઘન કરતા નથી તો તમે તો દેવતા છતા પણ કેમ ભૂલોછો?". "એ સ્થીતિ કયા પ્રકારની છે" એમ પૂછવાપરથી એ પ્રતિહારે આક્ષેપસહિત કહ્યું-તમે નિશ્ચયે **ગર્ભેશ્વર** મનુષ્યો જ હશો કારણ કે જે મૂળ કરવાનું છે તે પણ તમે વિસ્મૃત થઇ ગયા છો. જે દેવતા આ વિમાનને વિષે ઉત્પન્ન થાય છે તેને પ્રથમજ, શ્વસુરના ગૃહને વિષે પ્રવેશ કરતા પહેલાં વરને શ્લોકાદિ ઉત્તમ કાવ્યો પૂછવામાં આવે છે તેમ, તેનાં દુષ્કૃત્ય અને સુકૃત્ય વિષે પુછવામા આવે છે." પોતાને સ્વામી પ્રાપ્ત થયા તેથી હર્ષ પામીને એઓ પણ બોલ્યા-આપે કહ્યુ તે ખરૂં છે, એ સુપ્રસિદ્ધ છતા પણ અમે આજ ભૂલી ગયા કારણ કે હર્ષને લીધે કોણ ઉતાવળું થઇને ભૂલ નથી કરતું? માટે, હે નીતિજ્ઞ પ્રતિહાર, આપજ એમને એ વિષે પૂછો." એ સાભળીને પ્રતિહારેજ પૂછવા માડયું-કે હે દેવ આપ આપના પૂર્વભવના પુણ્યકર્મ અને પાપકર્મ નિવેદન કરો." આ સાભળીને રોહિણેય "શું એ સત્ય છે કે હું સ્વર્ગને વિષે દેવતા ઉત્પન્ન થયો છુ? અથવા આ તો સર્વ અભયકુમારની બુદ્ધિનો ઉઠાવ છે?" એમ વિતર્ક કરવા લાગ્યો. અથવા તો આવું હોય ત્યારે કોને સંદેહ ન થાય? "આ વાતનો નિશ્ચય કેવી રીતે કરવો"? એમ કરતા તો તે મનમાં બોલ્યો-હું હું, યાદ આવ્યું, કાટો કાઢતી વખતે મે જે મહાવીર પ્રભુની સુર સ્વરૂપ પ્રતિપાદન કરનારી વાણી પરાણે સાભળી હતી;

તેની સાથે જો આ સર્વ મળતુ આવશે તો તો હું નિશ્ચે સ્ફુટપણે ખરી વાત કહીશ, અન્યથા મને ગમશે તેવા ઉત્તર આપીશ; કારણ કે 'વાંકે લાકડે વાંકોજ વેહ' હોય છે." પછી તે પુનઃ બરાબર રીતે પરીક્ષા કરવા લાગ્યો તો જિનેશ્વરે કહેલું નેત્રનું અનિમેષપણું પ્રમુખ અહિં કયાંઇ દેખાયું નહિં, કારણ કે સુવર્ણનો વેધ લઇને રહેલું તામ્ર કદિ સુવર્ણની પરીક્ષામાં પસાર થાય ખરૂ? 'ત્યારે આ તે શું સર્વ કપટ રચાયું હશે' એમ વિચાર કરવા લાગ્યો એટલામા પ્રતિહારે તેને કહ્યું-હે સ્વામિન્, આ સર્વ દેવ-દેવીઓ આપનું ચરિત્ર સાભળવાને ઉત્સુક થઇ રહ્યાં છે." તે સાભળી ચોરે કહ્યું-અગર જો કે મ્હોટા લોકોએ પોતાની મેળે પોતાનો વૃત્તાન્ત કહેવો એ અયોગ્ય છે તોપણ ભક્તિને લીધે અનુરક્ત એવા આ મારા અપ્સરા પ્રમુખ પ્રત્યે હું તે કહીશ. મેં રમ્ય સુરાલયો કરાવ્યા હતા તથા બિંબની પ્રતિષ્ઠા અને વિવિધ પૂજાઓ કરી હતી, વળી સમ્મેતશિખરે-શત્રુંજય-રૈવતાચળ આદિ તીર્થોએ અનેકવાર યાત્રા કરી હતી તથા અનુપમ એવું સંઘવાત્સલ્ય કર્યું હતું; પંગુ-અંધ-દીન આદિને નિરન્તર દાન આપ્યા હતાં; ઉત્તમ છે આદર જેનો એવાં જીર્ણોદ્ધાર કરાવ્યા હતા તથા નિષ્કલંક શીલ પાળ્યું હતું. નિરન્તર ઉપવાસ-છઠ્ઠ આદિ દુસ્તપ તપશ્ચર્યા કરી હતી, તથા બારે ભાવનાઓ પણ આદરી હતી. હું નિત્ય આ પ્રમાણે કૃત્યો કરતો હતો" એમ રૌહિણેયે પ્રતિહારને પોતે પોતાના પૂર્વના ભવના કાર્યો ગણાવ્યાં. કારણ કે કૂડું કહેવું હોય ત્યારે શામાટે ઓછું કહેવું? પછી પ્રતિહારે પુનઃ કહ્યું-હે પ્રભો, હવે આપ આપના પૂર્વભવના દુશ્ચરિત-પાપાચરણ હોય તે કહો. કારણ કે જ્યોતિષીઓ શું ઉચ્ચફળવાળા ગ્રહોને નિરૂપણ કરીને પછી શું ઇતરગ્રહોને નથી નિરૂપણ કરતા? એ છેલ્લા પ્રશ્નના ઉત્તરમા લોહખુરના પુત્રે કહ્યું-નિરન્તર ઉત્તમ સાધુઓનો સંસર્ગ હોવાથી મેં કદિ પાપાચરણ કર્યુંજ નથી, પણ લોકને વિષે મેં તે બીજાઓના સંબંધમાં સાભળ્યું છે. હે પ્રતિહાર, આપની કોઇ મ્હોટી

કૃપાને લીધેજ હું નિરન્તર એવી રીતે સુકૃત્યોનો વિચાર કર્યા કરતો કે પાપ તો મારાથી દૂરને દૂર નાસી જતું. અથવા તો સૂર્યની પાસે અધકાર કેમ ટકી શકે? પણ દંડધારી પ્રતિહારે વળી પૂછયું-એ અવતાર કદિપણ એકજ ભાવવડે નિર્ગમન થતો નથી, મ્હોટા સાધુને પણ અન્તર્મુહૂર્તને વિષે મહામહા પ્રમાદા ચરણ થઈ જાય છે. માટે તમારાથી પરસ્ત્રીગમન-ચૌરી આદિ દોષયુક્ત આચરણ થઇ ગયા હશે, કારણ કે નિરન્તર અતિ ઉત્તમ એવા ક્ષીર ભોજન પ્રાપ્ત થતા હોય તેનાપર પણ શું અરૂચિ નથી થતી? તે સાભળી ચોરશિરોમણિ રૌહિણેય બોલ્યો-હે ચતુર પ્રતિહાર, મેં સ્વપ્નને વિષે પણ ચોરી-પરદારાગમન કે અન્ય કિંચિત્ પાપાચરણ નથી કર્યું. જો કર્યું હોય તો પછી સુસાધુની સેવા કેવી સમજવી? વળી તમેજ કહો કે જો એવા કોઈ પાપ કર્યા હોય તો આવી સ્વર્ગસંપત્તિ મને કેવી રીતે પ્રાપ્ત થાય? કારણ કે યવના બીજમાથી કદિ શાળની ઉત્પત્તિ સંભવે ખરી?"

પછી આ સર્વ વાત તેણે જઇને અભયકુમારને નિવેદન કરી અને કહ્યું કે-હે સ્વામિન્, એ ચોર પણ મહાધૂતારો છે, કારણ કે એણે એ પ્રકારે આપણને પણ ઠગવાની બાજી આદરી છે." હવે પાછળ ચોર પણ ચિરકાળપર્યન્ત ચમત્કાર પામી પોતાના ચિત્તને વિષે વિચાર કરવા લાગ્યો-જો તે વખતે જિનેશ્વરે કહેલાં અમૃત વચન મને કર્ણગોચર ન થયાં હોત તો હું અનેક પ્રકારની સેંકડો [1]યાતનાવડે નરકસમાન દુઃખ ભોગવીને કયારનો યમ પાસે પહોચી ગયો હોત, કારણકે મારા જેવાઓનું આવુ જ અવસાન હોય છે. હા! મેં તીર્થંકર મહારાજાનુ વચનામૃત ત્યજી દઇને ચોરી કરનારાનું મહાવિષ સમાન ભાષણ સાભળ્યું, અથવા તો ઉંટ તો અત્યન્ત સુરભિ એવા આમ્રવૃક્ષને ત્યજીને કડવા લીબડાને જ ખાય છે. હા! મારા પિતાએ મને છેતરીને જિન ભગવાનના વાકયામૃતનું પાન કરવા થકી દૂરજ રાખ્યો, અને તેથી જ મારી આ અવસ્થા થઇ

---

૧ પાપી પ્રાણીઓને પરમાધાર્મીક (પરમાધામી) તરફથી કરવામાં આવતી નાના પ્રકારની પીડા

છે; અથવા તો જેને શાકિની જેવી માતા હોય તેનું કયા સુધી સારૂં થયા કરે? માટે હવે જો હું આ વિપત્તિમાંથી જીવતો છૂટીશ તો હું એ મહાવીર પ્રભુનો શિષ્ય થઇશ. અહો! તેઓને જ ધન્ય છે કે જેઓ બાળપણથી જ એ પ્રભુને આશ્રયીને રહે છે."

અહીં અભયકુમાર પણ વિચાર કરવા લાગ્યો કે આવા આવા સજજડ ઉપાયો કરતાં છતાં પણ એ પકડાઇ આવતો નથી તો હવે ચાલ જઇને શ્રી મહાવીર પ્રભુને પૂછું; કારણ કે હાથે કંકણુ ત્યા આરસીનું શું પ્રયોજન છે? પછી તેણે જઇને પ્રભુને નમી અંજલિ જોડી પૂછયું–હે પ્રભુ, હે સર્વ સંદેહરૂપી અંધકારને દૂરકરનાર સૂર્ય, આજ (અમે પકડયો છે તેજ) ચોર છે કે નહિ" કેવળજ્ઞાનના પ્રકાશથી સર્વ વસ્તુસમૂહ જેમને પ્રગટ જણાય છે એવા પ્રભુએ ઉત્તર આપ્યો–એ ચોર હતો (ખરો); (પણ) હમણાં મારો શિષ્ય (થયો) છે. ચોર થકી ઇતર એવા પુરૂષોની કોઇ ખાણ હોતી નથી." એ સાંભળી અભયકુમાર ભગવાનને નમન કરી ઘેર આવ્યો અને પેલા રૌહિણેયને સત્વર રાજાને કહીને બન્દિખાનેથી મુક્ત કરાવ્યો; અથવા તો એ હવે સંસારરૂપી બન્દિખાના થકી પણ મુક્ત થશે.

હવે બન્દિગૃહથી મુક્ત થયેલો રૌહિણેય પણ શ્રી જિનેશ્વર પાસે જઈ તેમને નમસ્કાર કરી વિનય સહિત વિજ્ઞાપના કરવા લાગ્યો–હે વિભો, આપની યોજન પર્યન્ત વિસ્તાર પામતી વાણી જગત્રયને વિષે જયવન્તી વર્તો. અભયકુમારની બુદ્ધિએ રચેલી જે મ્હોટી કપટમય પાશને વિષે રાજાઓ અને હસ્તી પ્રમુખ બન્ધાઇ જાય છે તેને વિષે મારા જેવો એક દીન મૃગ પડયો હતો–તે આપની વાણીરૂપી કાતર ન હોત તો તેમાંથી કયારેએ છૂટી શકત નહીં. મેં શ્રદ્ધા વિના પણ આપની વાણીરૂપી અમૃતનું પાન કર્યું તો આ મૃત્યુથી છૂટયો; માટે હે નાથ, આપ હવે એવું બતાવો કે જેથી હું જન્મ-જરા-મૃત્યુથી સંકુલ એવા આ સંસારથી મુક્ત થાઉં. એ પરથી શ્રી જિનભગવાને તેનાપર કરૂણા લાવી સમ્યકત્વમૂલ યતિધર્મનો આદેશ કર્યો. કાર-

ણુ કે અખિલ વિશ્વને વિષે પોતાના કિરણના સમૂહવડે ઉદ્યોત કરતો એવો સૂર્ય કદિ પણ માતગના ઘરને ત્યજી દે ખરો ?" જ્યારે હું વિરતિને યોગ્ય થાઉં ત્યારે, હે પ્રભો, આપ મને એ આપજો" એમ રૌહિણેયે વિજ્ઞાપના કર્યાથી શ્રી ભગવાને કહ્યું-હે ભદ્ર, તું નિશ્ચયે એને યોગ્ય જ છે. પછી એણે કહ્યુ-ત્યારે હું આપની પાસે દિક્ષા ગ્રહણ કરીશ, પણ મારે લગાર રાજાને વાત કહેવાની છે. એટલે રાજાએ પણ કહ્યુ-હે પુજ્યતાના નિધાન, તારે કહેવું હોય તે નિઃશક થઇ કહે. પેલો કહે-હે રાજન્, આપે જેના વિષે સાભળ્યું છે તે રૌહિણેય નિશ્ચયે હું પોતે જ છું. વિષયેષુ કામદેવ ચારિત્રરત્નને લુંટે છે તેમ મેં આપના આખા નગરને લૂંટયું છે. હે મહીપતિ, વિપત્તિને ઢળી નાખનારી એવી શ્રી વીરપરમાત્માની વાણીને ફક્ત એક જ વાર સાંભળવાથી મેં, મહા ગારૂડવિદ્યા સર્પનો પરાભવ કરેછે તેમ અભયકુમારની બુદ્ધિનો પણ પરાભવ કર્યો છે. માટે આપના કોઇ વિચક્ષણ પુરૂષને મારી સાથે મોકલો કે જેથી હું તેને મારી સર્વ લુટ બતાવી દઉં. પછી હું પ્રભુ પાસે વ્રત ગ્રહણ કરીશ કારણ કે અન્યથા મારા જેવાઓની શુદ્ધિ થાય નહિં. એ સાંભળી રાજાએ આદર સહિત તેની પ્રશંસા કરી કે-પુણ્યવાન્ જીવના જેવા લક્ષણવાળા એવા તને ધન્યવાદ ઘટે છે કારણ કે એક જ વારના વ્યસનથી[1] તને ક્ષણ માત્રમાં કસુંબાના વસ્ત્રની પેઠે વિરાગિતા[2] ઉત્પન્ન થઇ છે.

પછી રાજાના આદેશથી અભયકુમાર તસ્કરની સાથે ચાલ્યો તેને એ પોતાના આશ્રમે લઇ ગયો. લોકો પણ કૌતુકને લીધે તેમની પાછળ ગયા, કારણ કે જનસમૂહનો સ્વભાવ એવો હોય છે કે તેઓ વગર બોલાવ્યે પણ નૃત્ય કરવા મંડી જાય છે. ત્યાં એ ચોરે ખાડાને વિષે, પર્વતોને વિષે અને સરોવરના તટને વિષે, તથા કુંજ-ગુહા અને વનને વિષે દાટેલું સર્વ ધન ન્યાસની[3] પેઠે રાજપુત્રને અર્પણ કર્યું.

---

૧. વ્યસન (૧) દઢપણે લગાવવુ અથવા પાસ દેવો, (૨) દુઃખનો અનુભવ ૨ વિરાગિતા (૧) વિશેષ રંગ (લાલચોળ રંગ) (૨) વૈરાગ્ય. ૩ થાપણ

સુનીતિમાન્ કુમારે પણ જે જેનું હતું તે તેને આપી દીધું, પણ પોતે તો એક શેષપૂર પણ ઘેર લઇ ગયો નહીં. કારણ કે અન્યથા શું સકળ વિશ્વને વિષે ન્યાયઘંટા વાગે ખરી? પછી રૌહિણેયે પોતાના બાંધવોને સમગ્ર વૃત્તાન્ત યથાસ્થિત કહીને પોતાનો અભિપ્રાય જણાવી એમને પ્રતિબોધ આપ્યો, કારણ કે ભગવાનના પ્રસાદથી એને પણ કંઇક કૃપા ઉત્પન્ન થઇ હતી. પછી અત્યન્ત હર્ષને લીધે મગધેશ્વરે પોતે એ રૌહિણેયનો ઉત્તમ નિષ્ક્રમણોત્સવ કર્યો; કારણ કે જે પોતાનો કટુસ્વભાવ ત્યજી દઇને ક્ષણવારમાં આમ્રવૃક્ષના સ્વભાવને પામ્યો એ કેમ ન પૂજાય? પછી જગતના એક નાયક એવા શ્રી વર્દ્ધમાન સ્વામીએ એ લોહખુરના પુત્ર રૌહિણેયને દીક્ષા આપી. અહો! આ ચોર જેવાનું પણ ભવિતવ્યતાના યોગે કેવું કેવું કલ્યાણ થયું! એ મહા મુનિએ દીક્ષા ગ્રહણ કરી વૈરાગ્યને લીધે એક દિવસના ઉપવાસથી આરંભીને છ માસ પર્યન્તના ઉપવાસ કરવે કરીને અતિ દુષ્કર એવી તપશ્ચર્યા કરી, કારણ કે ધર્મી જીવ મોક્ષને પ્રાપ્ત કરવાને વાસ્તે શું શું નથી કરતો? પ્રાંતે દ્રવ્યથી અને ભાવથી અતિકૃશ એવા આ રૌહિણેય મુનિ, જીવોને અત્યન્ત અભયદાન આપી, તીર્થંકર મહારાજનો આદેશ લઇ પર્વતના શિખરપર જઇ દેહની ઉચ્ચ પ્રકારની સંલેખના પૂર્વક, નિર્દોષ એવું પાદપાટયોપગમન[1] કરી, સર્વ તીર્થંકર, સિદ્ધ, આચાર્યો, ઉપાધ્યાય તથા ઉત્તમ મુનિઓનું પણ સ્મરણ કરતા કરતા સ્વર્ગે ગયા.

---

૧. પાદપાટયોપગમન.

સર્ગ ૫ મો.

લક્ષ્મીનો ક્રીડાપ્રદેશજ હોયની એવો એક મધ્યસ્થલોકોથી વસાયલો આર્દ્રકદેશ નામે દ્વિપ છે એ દ્વિપને વિષે સુગંધી પદાર્થોની બજાર જેવું એલચી–લવિંગ–કક્કોલી–જાઇફળ આદિના વૃક્ષોથી મઘમઘી રહેલું વન હતું. જાતિવંત મુક્તાફળની જેમ એની ભૂમિ જળયુક્ત[1] હતી; તથા મેંઢા નિમાળાથીયુક્ત હોય છે તેમ, લીલાઘાસના સમૂહથી ભરપૂર હતી. છીપોને વિષે મુક્તાફળના સમૂહ નીપજે છે તેમ, એને વિષે સર્વઋતુઓના ધાન્ય અને કણ પુષ્કળ ઢગલાબંધ નીપજતા હતા. ત્યા આર્દ્ર આર્દ્રક(આદુ)ની પેઠે ચિત્તને ચમત્કાર પમાડનાર આર્દ્રક નામે એક પ્રખ્યાત નગર હતું. એ નગરની હાથીદાંત–પરવાળા–મુક્તાફળ–માણિક્ય આદિથી ભરેલી બજારો, જાણે સાક્ષાત્ એમની ખાણોજ હોયની એમ શોભી રહી હતી. ઉંડી જળેભરેલી અને કમળ પુષ્પોએ કરીને યુક્ત એવી એની વાવો જાણે એને જોવા આવેલા નેત્ર પ્રસારી રહેલા પાતાળભુવનોજ હોયની (એવી જણાતી હતી). ત્યાં છેદ ઇંધનને વિષેજ હતો, બંધન પુષ્પોને વિષેજ હતું, નિન્દા મૂર્ખ જનોનીજ થતી હતી, અને નિપીડન[2] વસ્ત્રોને વિષેજ હતું.

આ નગરમા અર્થીજનોને દાન દેવામા કલ્પવૃક્ષ જેવો એક આર્દ્રક નામે રાજા થયો. જયલક્ષ્મીરૂપી ઉત્તમ સ્ત્રીને પ્રાપ્ત કરવાને ઉત્સુક એવા એ મહીપતિને એનું સર્વત્ર અસ્ખલિતપણે પ્રસરતું ખડ્ગજ નિરન્તર દૂતનું કાર્ય કરતું. એના એ ખડ્ગરૂપી વાયુથી ચોરરૂપી વૃક્ષો નાશ પામ્યા હતાં એમા કંઇ આશ્ચર્ય નહોતું, વિચિત્ર જ એ હતું કે એનાથી મ્હોટા મ્હોટા મહીપતિઓ પણ નાસી જતા હતા. વળી એ પણ એક ચમત્કાર[3] જેવુંજ[4] હતું કે એ મહી-

---

૧ જળ (૧) તેજ મોતી તેજસ્વી કે પાણીદાર, (૨) પાણી–નીર ત્યા જળાશયો બહુ હતા ૨ નીચોવવું તે ૩ મહીભૃત્ થકી ઉત્પન્ન થઇને પાછી મહીભૃત્ના જ મસ્તકને વિષે આરૂઢ થાય એ આશ્ચર્ય–વિરોધ શમાવતાં મહીભૃત્ના બેઉ જગ્યાએ જુદાજુદા અર્થ લેવા (૧) રાજા (૨) પર્વત ૪ રાજાથકી ઉત્પન્ન થયેલી એટલે રાજાની કીર્તિ પર્વત પર પણ પહોચી હતી–અર્થાત્ બહુ વિસ્તરી હતી

ભૂતથકી ઉત્પન્ન થયેલી કીર્તિરૂપી નદી સકળ પૃથ્વીપર ફેલાઇ જઇને પછીમહીભૂતના મસ્તકપર પણ આરૂઢ થઇ હતી. કામદેવને જેમ રતિ તેમ એ રાજાને લાવણ્ય-રૂપ આદિથી સકળ લોકને વ્યામોહ પમાડનારી આર્દ્રકા નામે પત્ની હતી. કુલટા સ્ત્રીઓએ નિરન્તર નિર્દયપણે કદર્થના પમાડેલું એવું જે-શીલ-તે પોતાના રક્ષણને માટે એ-ક્ષત્રિયાણીને શરણે ગયું હતું. 'શાલીનતારૂપી સ્ત્રી પોતાનો સર્વ વૈભવ વારાંગનાઓએ હરી લીધાને લીધે જાણે એની ફરિયાદ કરવાને માટેજ હોયની એમ એ આર્દ્રકાની પાસે ગઈ હતી. એ દંપતીને પવિત્ર ગુણોએ ભરેલો અને ઉત્તમ દશાવાળા વસ્ત્ર-ની પેઠે પરગુહ્યનો ગોપક-આર્દ્રક નામે પુત્ર થયો. બાળક છતાં પણ મ્હોટા માણસ જેવી બુદ્ધિ ધરાવનારો, સર્વ માંગલિક ચિન્હોથી ભરપૂર શરીરવાળો અને વળી કાર્તિકેયની જેમ અપ્રતિહત શક્તિવાળો એ કુમાર સૌ કોઇને અત્યંત આનન્દ ઉપજાવે એવો હતો. એ શુરવીર હતો છતાં એની વાણી ઉપતાપ આપનારી નહોતી, એની મૂર્તિ દુર્દર્શ ન્હોતી; એ કોઇને પીડા કરતો નહિં; અને સર્વ કોઇનો નાથ (રક્ષક) હતો. આ આર્દ્રકરાજાને અને શ્રેણિકભૂપતિને, રાવણને અને શિવને હતી તેવી, પરસ્પર મૈત્રી હતી.

એકદા શ્રેણિકમહીપાળે જાણે પોતાનો મૂર્તિમાન્ સ્નેહ જ હોયની એવું ભેટણું લઇને એક મંત્રીને આર્દ્રકરાજા પાસે મોકલ્યો. એ મંત્રીએ પણ ત્યાં જઇ સભાને વિષે વિરાજેલા રાજાને બહુ આદર સહિત પ્રણામ કરીને કૃષ્ણ લવણ-નિમ્બપત્ર અને કંબળ પ્રમુખ વસ્તુઓ ભેટ કરી એ ચીજો જોઇને આર્દ્રકરાજા ચિત્તને વિષે અતિ હર્ષ પામ્યો, કારણ કે જે દેશમા જે વસ્તુ મળતી નથી તે દેશમા તે વસ્તુ નિશ્ચયે મૂલ્યવાન્ ગણાય છે. પછી નરપતિએ એ સચિવને પૂછ્યું-મારો બાન્ધવ શ્રેણિકનરેશ્વર અને તેનો સર્વ પરિવાર કુશળ તો છે? સચિવે કહ્યું-હે સ્વામિન્ કમલ[3] (લા) ને ઉલ્લાસ કરાવવાવાળા, પ્રતાપરૂપી નિ-

---

૧ ગરમાળપાણું ૨ દશા (૧) વસ્ત્રના છેડા (૨) સ્થીતિ.

૩ (૧) કમળ પુષ્પ (૨) કમળા-લક્ષ્મી

ધાનવાળા, સચ્ચક્રને[1] આનન્દ આપવાવાળા તથા વૃતના વિધ્વંસને વિષે દક્ષ એવા દિનપતિ-સૂર્યની પેઠે અત્યંત ભાગ્યવાન્ એવા મારા સ્વામી સર્વ પ્રકારે કુશળ છે. પછી આર્દ્રકકુમારે પોતાના પિતાને પૂછ્યું—હે તાત, આપને જેની સાથે દિવસ ને રવિની જેવી પ્રીતિ છે એ આ શ્રેણિકરાજા કોણ છે? આર્દ્રકરાજાએ કહ્યું હે વત્સ, એ શ્રેણિકરાજા મગધદેશનો અધિપતિ છે તેના પૂર્વજોની સાથે આપણા પૂર્વજોને સદા મિત્રાચારી હતી. તે સાંભળી વસન્તમાસની શરૂઆતમાં આમ્રવૃક્ષ પુષ્પોથી પૂરાઇ જાય તેમ, આર્દ્રકકુમાર ઉભરાઇ જતા હર્ષના રોમાચથી પૂરાઇ જઇ આ પ્રમાણે કહેવા લાગ્યો- હે સચિવ, ચન્દ્રમાને જેમ બુધ તેમ શ્રેણિકરાજાને સર્વગુણસંપન્ન એવો કોઇ પુત્ર છે કે નહિ? હું તેની સાથે સત્યને અને પતિવ્રતાને તથા ન્યાયને અને ગૌરવને છે તેવી શાશ્વતી મૈત્રી કરવા ઇચ્છું છું.

સચિવે ઉત્તર આપ્યો—હે સ્વામિન્, અમારા શ્રેણિકમહારાજાને પાચસોએ મંત્રીઓમા મ્હોટો અભયકુમાર નામે પુત્ર છે. એ ઉત્પત્તિકી બુદ્ધિનું તો જાણે ધામ છે, કરૂણામૃતનો સાગર છે, અને પરોપકાર કરવાને વિષે નિરન્તર તત્પર છે. વળી એ કલાવાન્, ધર્મવેત્તા તથા પરાક્રમી છે, એટલુંજ નહિં પણ યાચકોના મનોવાછિત પૂર્ણ કરવાને વિષે કલ્પવૃક્ષ સમાન છે, ગુણ અને અગુણના ભેદ જાણનારો છે, કૃતજ્ઞ છે તથા લોકપ્રિય છે. તમે એને દૃષ્ટિએ તો વખતે નહિં જોયો હોય, પણ શું તમે એના વિષે કાને સાભળ્યુ પણ નથી? શું સહસ્રકિરણ-સૂર્યને કોઇ ન જાણતું હોય એમ બને ખરૂં? સકળ પૃથ્વીને વિષે એવા કોઈ પણ ગુણો નથી કે જેઓએ આકાશને વિષે તારાગણની જેમ એનામા વાસ નહિ કર્યો હોય. પછી આર્દ્રકરાજાએ કહ્યુ—હે પુત્ર, તું શ્રેણિકરાજાના પુત્રની સાથે મિત્રાચારી કરવા ધારે છે એ બહુ યુક્ત છે, કારણ કે કુલક્રમાગત રીત-રિવાજને કોણ નથી અનુસરતુ?" આવો પિતાનો આ-

---

[1] (૧) ઉત્તમ પ્રાનીનો સમુહ (૨) ચક્રવાકપક્ષી

દેશ સાંભળીને તો આર્દ્રકકુમાર બમણો ઉત્સાહમાં આવ્યો, કારણ કે પોતાને ઉત્કંઠા તો હતીજ ત્યાં વળી મયૂરે પણ સંલાપ (ટૌકાર) કર્યો. તેથી તેણે સંભ્રમ સહિત શ્રેણિકરાજાના સચિવને કાનમાં કહ્યું–હે મંત્રીશ્વર, તમે મને કહ્યા શિવાય જશો નહી. શ્રેણિકરાજાના મંત્રીએ આર્દ્રકકુમારનું કહેવું કબુલ રાખ્યું; કારણ કે સુંદર કાર્યમાં કોણ સહાય ન આપે? પછી રાજાની સારી રીતે આગતાસ્વાગતા પામેલો એ સચિવ પ્રતિહારે બતાવેલા આવાસને વિષે જઈ રહ્યો; કારણ કે જેમના સ્વામી સામર્થ્યવાન્ હોય છે એવા સ્વામીના સેવકો પણ સારો સત્કાર પામે જ છે.

એકદા (થોડા દિવસો ગયા પછી) આર્દ્રકરાજાએ એને મુક્તાફલાદિક આપીને પોતાના માણસ સાથે એને દેશ મોકલ્યો. એ વખતે આર્દ્રકકુમારે પણ શ્રેણિકરાજાના મંત્રીને કહ્યું–અરે ભાઈ, તમે મારીવતી અભયકુમારને એટલું કહેજો જે–હે બુદ્ધિધન, દશરથ જેવી રીતે ઇંદ્રની સાથે, તેવી રીતે આર્દ્રકકુમાર દૂર રહેલા એવા પણ તમોની સાથે મૈત્રી કરવા ઇચ્છે છે." એ પ્રમાણે સંદેશો કહીને જાણે ભવિષ્યમાં ગુરૂ થનારા અભયકુમારનો પહેલાંથી જ સતકાર કરવાને હોયની એમ એને મુક્તાફળ પ્રમુખ આપીને એણે વિસર્જન કર્યો. પછી એ બન્નેએ રાજગૃહનગરે જઇને આર્દ્રકરાજાએ આપેલી સર્વ વસ્તુ શ્રેણિક મહીપતિને અર્પણ કરી. પેલા સચિવે પણ આર્દ્રકકુમારે આપેલી શ્રેષ્ટભેટની વસ્તુઓ અભયકુમારને આપીને તેનો સંદેશો કહ્યો. એ સાંભળી જિનશાસનનો જાણ એવો અભયકુમાર વિચારવા લાગ્યો. આ આર્દ્રકપુત્રે નિશ્ચયે પૂર્વ જન્મને વિષે સયમ પાળ્યો હશે; પણ પોતાનું સાધુપણું વિરાધ્યાથી એ, માસક્ષપક[1]ચંડકૌમિક જ્યોતિષ્કોને વિષે ઉત્પન્ન થયો હતો તેમ કેવળ અનાર્યોને વિષે ઉત્પન્ન થયો છે. આ ભાગ્યભાજન આર્દ્રકને હવે સિદ્ધિ નિશ્ચયે હાથને વિષે જ છે; કારણ કે અભવિ કે દુર-

---

૧ મહિનાના ઉપવાસ કરનાર

ભવિ જન કદિપણ મારી મિત્રાચારી ઇચ્છતો નથી. વળી નિશ્ચયે સમાન શીલ-ધર્મ-ચેષ્ટિત અને-વયવાળા પ્રાણીઓને જ સદા ગાઢ મૈત્રી થાય છે. કારણ કે નિઃસંશય અર્ધ ભાગ અર્ધ ભાગોની સાથે, અને ચતુર્થ ભાગ ચતુર્થ ભાગોની સાથે જ મળી જાય છે. માટે કોઈપણ ઉપાયથી એ આર્દ્રકકુમારને એવી રીતે પ્રબોધ પમાડું કે જેથી એ પોતાના ચિત્તને ધર્મને વિષે યોજે. માટે એક ભેટ તરીકે હું એને જિનેશ્વરની પ્રતિમા મોકલું કે જેથી એ જોઈને કદાચિત્ એને પોતાનો પૂર્વ જન્મ સ્મરણમાં આવશે." એમ વિચારીને મૂર્તિમાન્ ચિન્તારત્ન હોયની એવી જાતિવંત રત્નોની બનાવેલી શ્રી આદિદેવની એક અપ્રતિમ પ્રતિમાને ઘટિકા-ધૂપદહન[૧] પ્રમુખ ઉપકરણો સહિત, ભવસાગર તરી જવાને માટે એક હોડી હોયની એવી મંજુષાને વિષે મૂકી એને દ્વારે તાળું દઈ પોતાની મુદ્રાથી મુદ્રાપિત કરી. અભયકુમારના આવા બુદ્ધિવૈભવે દેવતાઓના ગુરૂ બૃહસ્પતિના ચિત્તને વિષે પણ નિશ્ચયે આશ્ચર્ય ઉત્પન્ન કર્યું; કારણ કે એણે અભવ્ય અથવા દુરભવ્ય ઇત્યાદિનો પોતાની મેળે નિશ્ચય કરી એ આર્દ્રકકુમારને પ્રતિબોધ પમાડવાને આવો ઉપાય યોજ્યો. પછી જ્યારે શ્રેણિકરાજા આર્દ્રકરાજાના માણસને મ્હોટી મ્હોટી ભેટો આપીને વિદાય કર્યો (કારણકે સત્પુરૂષો સ્નેહની વૃદ્ધિ થાય એવા કાર્યો કરે છે) ત્યારે અભયકુમારે પણ તેનો સારી રીતે સત્કાર કરીને પેલી પેટી તેને સોંપી અને કહ્યુ કે-" તું મારા બાન્ધવ આર્દ્રકકુમારને આ પેટી આપજે અને મારીવતી કહેજે કે-તારે એકલાએ એ પેટી એકાન્તમા ઉઘાડવી અને તેમાં રહેલી વસ્તુને આદર સહિત જોવી; પણ બીજા કોઈને એ બતાવવી નહિં."

પેલા માણસે અભયકુમારનું કહેવું હર્ષ સહિત સાભળી લીધું; અને પોતાને નગરે જઈ પોતાના સ્વામી આર્દ્રકરાજાને આપવાની હતી એ ભેટો આપીને પછી આર્દ્રકકુમારને પણ પેલી મંજુષા સોંપી, અને અભયકુમારનો સંદેશો સ્ફુટપણે કહ્યો.

---

૧ જેમા ધૂપ બાળવામા આવે છે તે. [ધૂપધાણુ]

ત્યાર પછી આર્દ્રકકુમારે પણ એકાન્તમાં જઇ પેલી પેટી ઉઘાડી; તો પરમાત્માની કળા જેવી, યુગાદિ ભગવાન્‌ની–અંધકારનો નાશ કરવાને સમર્થ એવી–પ્રતિમા એની દૃષ્ટિએ પડી. એ જોઇ એણે વિચાર્યું–અહો ! આ કોઈ ઉત્તમ આભુષણ છે. હું તે શું એને મસ્તકને વિષે–કંઠને વિષે કે કર્ણને વિષે, કયાં ધારણ કરૂં ? એતે બાહુનું, કરનું, વક્ષઃસ્થળનું કે બીજા કોઇ અવયવનું આભરણ છે ? અથવા એતે કંઇ બીજી જ વસ્તુ છે ? આ વસ્તુ મેં પૂર્વે કોઇ સ્થળે દીઠેલી લાગે છે, પણ આત્માને જેમ ગર્ભવાસ તેમ મને બીજું કંઇ સ્મરણમાં આવતું નથી. એમ વિચાર કરતાં કરતાં એને જાતિનું સ્મરણ કરાવનારી મૂર્છા આવી; અથવા તો કષ્ટ વિના કંઇ ફળ નથી. મૂર્છા વળી એટલે એને સદ્ય જાતિસ્મરણજ્ઞાન ઉત્પન્ન થયું: અને ભૂલી ગયેલી વાત પ્રભાતે યાદ આવે એમ એને પોતાના પૂર્વ ભવનો વૃત્તાન્ત યાદ આવ્યો–

હું આથી ત્રીજે ભવે, મગધ દેશને વિષે વસંતપુર નગરમાં સામાયિક નામનો ગૃહસ્થ હતો; અનેમારે બન્ધુમતિ નામે પ્રિય સ્ત્રી હતી. ત્યાં એકદા જંગમ કલ્પવૃક્ષ જેવા સુસ્થિતઆચાર્ય પધાર્યા હતા. તેમને વંદના કરવાને હું મારી પત્નિને લઇ ગયો હતો (કારણ કે ભંડાર ઉઘડયો સાંભળીને લેવા જવાની કોણ નથી ઉતાવળ કરતું ?) પછી આદર થકી તેમને પ્રણામ કરી મેં અને મારી સ્ત્રીએ તેમના મુખ થકી ધર્મદેશના સાંભળી હતી; કારણ કે ચંદ્રમા થકી અમૃત જ ઉપલબ્ધ થાય છે. એ ગુરૂ મહારાજના વાકયથી, ઉત્તમ મંત્રના જોરથી શરીરમાથી જેમ સર્વ વિષ તેમ અમારા અંતઃકરણમાંથી સકળ ભોગની ઇચ્છા સત્વર નીકળી ગઇ. એટલે અમે સુસ્થિત આચાર્યની પાસે દીક્ષા ગ્રહણ કરી: કારણ કે સર્વ પ્રયત્નોનું ઉત્કૃષ્ટ ફળ હોય છે. પછી સંયમ પાળતો હું સાધુઓની સાથે અને મારી પત્ની સાધ્વીઓની સંગાથે રહેવા લાગી, કારણ કે ધર્મ નીતિવડે જ સિદ્ધ થાય છે. એકદા હુ ગુરૂ સંગાથે એક નગરમાં ગયો હતો, ત્યાં બન્ધુ

મતી પણ સાધ્વીઓની સાથે તે વખતે આવી હતી. મેં સ વેગથી[૧] દીક્ષા ગ્રહણ કરી હતી. તોપણ બન્ધુમતીને જોઇને મને પૂર્વના ભોગવિલાસ યાદ આવ્યા, કારણ કે કર્મની ગતિ વિચિત્ર છે! એટલે હું આત્માને ભૂલી જઇને એને વિષે અતિ અનુરકત થયો; કારણકે કામને વશ થએલો પ્રાણી પોતાની અવસ્થા ભૂલી જાય છે. પછી મેં મારો અભિપ્રાય એક બીજા સાધુને જણાવ્યો હતો, તેણે પણ તે પ્રવર્તિની–સાધ્વીને જણાવ્યો હતો; કારણ કે સજ્જનો નિરન્તર પાપભીરૂ હોય છે. પ્રવર્તિનીએ પણ એ મારો અભિપ્રાય બન્ધુમતીને નિવેદન કર્યો; કારણ કે સર્વે ધાર્મિકજનોની આવી જ મતિ હોય છે. તે જાણીને સાધ્વી બંધુમતી–સતી વિષાદ પામી, કારણ કે ધર્મકાર્યોને વિષે વિપરીતતા જોઇને કોને ખેદ ન થાય? પછી એણે પ્રવર્તિનીને કહ્યું-"જો ગાઢ અનુરાગને લીધે એ મદોન્મત્ત હસ્તીની પેઠે પોતાની હદનું ઉલ્લંઘન કરશે તો વૃદ્ધ થયેલી ગાયની પેઠે મારા જેવી અબળાની બેઉ પ્રકારમાંથી ક્યા પ્રકારની ગતિ થશે? હું દૂર દેશાન્તર જઇશ તોપણ ચંદ્રમા જેમ કુમુદ્દતીનો તેમ એ મારો રાગ મૂકશે નહિં આમ એ મ્હારે નિમિત્તે ભવસાગરને વિષે પડશે, પણ હે સ્વામિનિ, મારૂં કે તેનું શીલ ખંડિત ન થાય એટલા માટે હુંતો નિશ્ચયે સત્વર મૃત્યુ અંગીકાર કરીશ, કારણકે વિષમ કાર્ય આવી પડે ત્યારે પ્રાણ ત્યાગ કરવા એજ સારૂં છે." એમ કહી મહા સત્વનો ભંડાર એવી એ બન્ધુમતી સાધ્વીએ અનશન કરી દેહનો અને તેની સાથે વિપત્તિનો પણ અંત આણ્યો. એટલે ક્ષણમાં એ તો સ્વર્ગને વિષે ગઇ, કારણ કે એવી રીતે મૃત્યુ પામેલા શુદ્ધ આત્માવાળાઓની શુભ ગતિ હોય છે. પછી એનો વૃત્તાન્ત જાણી હું તો પશ્ચાત્તાપ કરવા લાગ્યો. "અહો! ધિક્કાર છે મને! કે મેં આવુ પાપકાર્ય કર્યું. કેમકે મેં એવી પ્રાર્થના કરીને બન્ધુમતી સાધ્વીનો ઘાત કર્યો; તેથી મને ઋષિહત્યાજ ફકત નહિં પણ સ્ત્રીહત્યા સુદ્ધા લાગી. તેથી મને નરકને વિષે પણ રહેવાનું નહિં મળે, અને આ લોકમા તો હું સદા નિન્દાપાત્ર થઇશ. પુરૂષ થઇને

---

૧ વૈરાગ્યથી–વિરાગ દશાથી જ

પણ હું મુંઝાઇ ગયો કે જેથી મેં વ્રતને કલંકિત કર્યું, મારે મુખે જે શ્મશ્રુ છે એક શ્વાનને મુખે કેમ ન ઉગી ? એક બન્ધુમતી સાધ્વીજ ફક્ત જગતૂને વિષે સત્યવતી છે કારણ કે એણે મારા તરફથી કલંકિત થવાની આશંકાથી પોતાના દેહનો અંત આણ્યો. એણે તો પોતાનું વ્રત લેશમાત્ર પણ ભાગ્યા શિવાય ફક્ત મારાજ દોષને લીધે મૃત્યુ અંગીકાર કર્યું; ત્યારે હૃદય થકી પણ શીલનો ભંગ કર્યો છે જેણે એવા મારા જેવાએ જીવવું યોગ્ય કહેવાય ખરૂં ? માટે હું પણ નિશ્ચયે પ્રાણ ત્યાગ કરીશ " એવો વિચાર કરીને તે વખતે મેં પણ અનશન ગ્રહણ કર્યું હતું. શુભ ધ્યાને મૃત્યુ પામીને હું પણ સ્વર્ગને વિષે દેવતા થયો હતો; કારણ કે અનુતાપના હેતુથી મને પણ શ્રેષ્ટ ગતિ પ્રાપ્ત થઇ હતી. પછી સ્વર્ગથકી ચ્યવીને હું આ ધર્મરહિત એવા દેશને વિષે ઉત્પન્ન થયો છું; અથવા તો શુભાશુભ કર્મ ચિરકાળે પણ ફળે જ છે.

" જો અભયકુમારે આ પ્રતિમાં ન મોકલી હોત તો અન્ધારા કુવામાં રહેલા અંધપુરૂષની જેમ, આ મોહસાગરમાંથી મારો કોણ ઉદ્ધાર કરત ? અનાર્યદેશરૂપી શય્યાને વિષે ભવ નિદ્રામાં સૂતેલા મારા જેવાને જેણે પ્રબોધ પમાડયો એવી જે એની આ બુદ્ધિ—તેને હું પોતે બલિરૂપ થઇશ. માટે અભયકુમાર હવે મારો પિતા, માતા, મિત્ર, સ્નિગ્ધબંધુ અને સહોદર થયો છે; અથવા તો એટલેથી શું ? એ હવે મારો ગુરૂ થયો છે. એવું કયું ભાગ્યશાળી વર્ષ—કયો માસ—કયો દિવસ કયો પ્રહર અને કયો ક્ષણ આવશે કે જેને વિષે મારે અભયકુમારનો મેળાપ થશે ? માટે તાત આજ્ઞા આપે તો લઇને, અને નહિં તો લીધા વિના પણ હું તેની પાસે જઇશ; કારણ કે કરવા યોગ્ય કાર્ય હોય તે ગમે તેમ પણ કરવું. પછી તેજ દિવસથી આરંભીને તે એ યુગાદીશ્વરની પ્રતિમાની પ્રતિદિન પૂજા કરવા લાગ્યો.

એકદા વખત જોઇને એણે એના પિતાને વિજ્ઞાપના કરી, કારણ કે રાજાઓને તક જોઇનેજ વિજ્ઞાપના કરવી જોઇએ; અન્યથા સિદ્ધિ થતી નથી. એણે કહ્યું—હે તાત, ચકોર જેમ ચં-

દ્રમાના દર્શન કરવાને તેમ હું શ્રેણિકપુત્ર–અભયકુમારના દર્શન કરવાને અતિ ઉત્કંઠિત થયો છું. આર્દ્રકરાજાએ કહ્યું–"હે વત્સ, વિયોગ સહન કરવો અશકય છે માટે વિદેશ જવું નહિં; કેમકે પરભૂમિ નિરન્તર વિઘ્નયુક્ત હોય છે. માટે હે પુત્ર, તું અહિં જ રહીને એની સાથે મિત્રાચારી બાંધ; કારણ કે એકબીજાથી દૂર રહેતા એવા પણ મેઘને અને મયૂરને મૈત્રી નથી શું? આપણા અને એના પૂર્વજો વચ્ચે જે પ્રીતિ હતી તે પણ એ પ્રમાણે જ હતી, માટે તું પણ એમજ કર; કારણકે કુળનો સંપ્રદાય હંમેશાં શ્રેયસ્કર છે." પિતાએ આમ કહ્યાથી, પત્નીને વિષે અનુરક્ત અને સાથે રણક્ષેત્રને વિષે ઉત્કંઠિત એવો સુભટ યુદ્ધને વિષે જઈ શકતો નથી તથા યુદ્ધથી દૂર પણ રહી શકતો નથી તેમ આર્દ્રકકુમાર પણ પિતાની આજ્ઞા છતાં અહિં રહી શકયો નહીં, તેમ અભયકુમારના દર્શનની ઉત્કંઠા છતાં તેની પાસે જઈ શકયો નહીં. એટલે ત્યારથી એ સર્વદા, હસ્તી જેમ મદના બિન્દુઓ વર્ષાવે તેમ, અશ્રુજળની ધારા વર્ષાવવા લાગ્યો. જે દિશાને વિષે અભયકુમાર રહેતો હતો તે દિશા તરફ નિરન્તર મુખ કરીને એ ભોજન–આસન–સ્નાન–શયન પ્રમુખ ક્રિયાઓ કરવા લાગ્યો. પક્ષીની પેઠે પાખ કરીને પણ ઉડીને એની પાસે એકદમ જવાને એ ઇચ્છવા લાગ્યો, એના વિના એને એકાન્તમા કે માણસોના સાથમાં પણ, જળ વિના મત્સ્યને જેમ સ્થળને વિષે તેમ, ચૈન પડતું નહિં. એથી એને મળવાની ઉત્કંઠાને લીધે પોતાના માણસો સુદ્ધાંને પૂછયું કે–મગધદેશ કઇ દિશાએ આવેલો છે તથા એમાં રાજગૃહ નગર પણ કયાં આવ્યું?

પુત્રની આવી ચેષ્ટા જોઇને ભૂપતિએ પણ વિચાર્યું કે "નિઃસંશય હવે આ મારો પુત્ર અભયકુમાર પાસે ગયા વિના નહિં રહે, હું જોઇ રહીશ ને એ હાથમાંથી જતો રહેશે, કારણ કે જેનું મન ઉછળી રહ્યું છે તે કોઈ દિવસ રહે ખરો? માટે હવે હું એને એવી સારી રીતે કબજામા રાખું કે જેથી એ ભાગી જઇ શકેજ નહીં, કારણ કે પાંખ છતા પણ પાજરામા પુરેલુ પક્ષી કયાં જઈ

શકે ? " એમ વિચાર કરી એણે પોતાના પાંચસો સુભટોને આ-દેશ કર્યો કે "તમારે આર્દ્રકકુમારને બહોળસ્તમાં રાખવો અને મગધદેશ તરફ જવા દેવો નહિં." રાજાનો આવો આદેશ થયો એટલે તો એઓ, કર્મપ્રકૃતિ જેમ સંસારી જીવની સાથેજ રહે છે તેમ આર્દ્રકકુમારની સાથેને સાથે રહેવા લાગ્યા; એને એકલો મુકતાજ નહિં. એટલે તો એ પોતાને જાણે બન્દિખાને નાખ્યો હોય એમ માનતો, અભયકુમારના ચરણનું સ્મરણ કરતો છતો નીકળી જ-વાનો આવો ઉપાય કરવા લાગ્યો:-એણે હમેશાં અશ્વોને ખેલા-વવાના મેદાનમાં પોતાનો અશ્વ ખેલવવો શરૂ કર્યો, કારણ કે આળસ ખાઇ ગયેલા માણસોની કદાપિ સિદ્ધિ થતી નથી. પાં-ચસોએ અશ્વવાર—સુભટો એની પાસે ઉભા રહેતા અને એ (આ-ર્દ્રકકુમાર) પોતાના અશ્વને ખેલાવતો ખેલાવતો દૂર જઈ અલ્પ સમયમાં પાછો આવતો. આ પ્રમાણે તેમને વિશ્વાસ પમાડી તે નિરન્તર વધારે વધારે દૂર જવા આવવા લાગ્યો, અથવા તો ધ-ર્મને વાસ્તે કપટ (કરવું એ) પણ સુંદર છે. એ આમ કરવા લાગ્યો; એટલે સામન્તોને વિશ્વાસ બેઠે., અથવા તો એમ કરવાથી આખી પૃથ્વીને પણ વિશ્વાસ બેસે એમાં કાઇ આશ્ચર્ય નથી

પછી એણે પોતાના વિશ્વાસુ માણસોને પોતાનો અભિપ્રાય જ-ણાવ્યો; કારણ કે આપણું ચિંતિત નહિં અગુઢ રાખવાથી તેમ વળી નહિં અતિગુઢ રાખવાથી સિદ્ધ થાય છે એણે એમની પાસે સમુદ્રને વિષે એક પ્રવહણ તૈયાર રખાવ્યું ને તેમાં, આ-ત્માને વિષે જ્ઞાન પ્રમુખ ભરે, તેમ રત્નો ભર્યાં વળી પહે લેથીજ, જંગમ પ્રાસાદજ હોયની એવા એ વહણને વિષે એણે શ્રી આદીશ્વરની પ્રતિમા પણ મૂકાવી પછી પૂર્વની પેઠે અશ્વને ફેરવતો ફેરવતો એ બહુ દૂર જઇ અદૃશ્ય થઈ ગયો અને ક્ષણ માત્રમાં, ઉન્નત એવા ગુણસ્થાનને પ્રાપ્ત થયો હોયની તેમ, એ પ્રવહણપર આરૂઢ થયો. આ પ્રમાણે એ આ ગુરૂસમાન નૌકાવડે મિથ્યાત્વ-રૂપ સાગરને ઉલ્લંઘીને, ભવ્ય પુરૂષ દર્શનને પ્રાપ્ત કરે તેમ આ-ર્યદેશ પ્રત્યે પામ્યો. ત્યાં વાહનથકી ઉતરીને એણે સત્વર, એ

પોતે અત્યારસુધી રાખેલી થાપણુ જ હોયની એવી શ્રી જિન પ્રતિ-
માને આ યકુમાર પાસે મોકલી દીધી, અને જિન મંદિર, જિનબિંબ,
પુસ્તક અને ચતુર્વિધ સંઘ–એ સાત ક્ષેત્રોને વિષે ધર્મબીજની
વૃદ્ધિને અર્થે ધનનો વ્યય કર્યો. પછી યતિનો વેષ ધારણ કરી
એણે ઉત્તમ મંત્ર જેવું સામાયિક સૂત્ર સુદ્ધાં પોતે ઉચ્ચર્યું, પણ
એવામાં તો દેવતાએ ગગનને વિષે રહીને વાણી કહી કે–"હે આ-
ર્દ્રકકુમાર, તું જ સિંહની પેઠે શુરવીર અને સત્યવાન્ છે, કારણ
કે તેં આ પ્રમાણે ક્ષણવારમા રાજ્ય ત્યજીને દીક્ષા લેવા માંડી છે;
પણ હજુ તારે ભોગાવવાની કર્મ બાકી છે તે પ્રતિબંધક છે, માટે
જ્યાં સુધી એ પૂરે પૂરાં ક્ષય પામે ત્યાં સુધી વિલંબ કર. કારણ
કે નિકાચિત કર્મ ભોગવ્યા વિના ક્ષય પામતું નથી. એ ભોગા
વળી કર્મ બાકી હોય ત્યાં સુધી જિનેશ્વર ભગવાન્ પણ દીક્ષા
આચરતા નથી, માટે એમના શેષ અનુયાયિઓએ પણ તેમજ
આચરણ કરવું, તેથી એ કર્મ ભોગવી લીધા પછીજ તું દીક્ષા
ગ્રહણ કરજે, હમણા આગ્રહ ત્યજી દે, કારણ કે જે પુનઃ પા-
છળથી ઉત્પન્ન થવાનું છે તેનો હમણા નાશ કરવાથી પણ શું ?"
એ પરથી એણે પોતાના પૌરૂષ[1] વિષે ખુબ મનન કર્યું, અને
દેવતાના વચનને નહિં ગણીને દીક્ષા લીધીજ કારણ કે અર્થી
જન દોષ જોતો નથી.

હવે આ આર્દ્રકકુમાર પ્રત્યેકબુદ્ધ[2] વિહાર કરતા કરતા
કોઈ ભવિતવ્યતાના યોગેજ વસંતપુર નામના નગરને
વિશે આવ્યા. કે જ્યાં આકાશ સાથે વાતો કરતી ચુનાથી
ધોળેલી હવેલીઓ જાણે દાતારજનોનાં યશના પિંડ જ હોયની
એમ વિરાજી રહી હતી, તથા અતિશય સુગંધ અને વિકાસને
લીધે લક્ષ્મીના નિવાસસ્થાન એવા પુષ્પોવડે વાટિકાઓ તરતની
ગુંથેલી માળાઓની જેમ, શોભી રહી હતી. એ નગરના કોઈ-
દેવમંદિરમા, એ જંગમ શમતા રસ હોયની એવા મુનિ ધર્મ
ધ્યાનપરાયણ થઈ કાયોત્સર્ગે રહ્યા.

આ નગરને વિષે નિર્મળ ગુણોએ કરીને શ્રેષ્ટ એવા એક

---

૧ [illegible]પત્વ–આત્મબળ, (૧) ૨

અત્યંત સમૃદ્ધિવાન્ દેવદત્ત નામનો શેઠ વસતો હતો. એને સમાન રૂપ-ગુણ વય આદિથી શોભતી ધનવતી નામે પત્ની હતી. (હવે) પેલો જે બન્ધુમતીનો જીવ હતો તે સ્વર્ગથકી ચ્યવીને આ દંપતીને ત્યાં પુત્રીપણે અવતર્યો હતો. જંગમ લક્ષ્મી જ હોયની એવી એ પુત્રીનું શ્રીમતી એવું નામ પાડ્યું હતું. ધાવમાતાઓથી ઉછેરાતી અને બન્ધુજનોથી લાડ લડાવાતી એવી એ બાળા અનુક્રમે હમણાં રમવા જવા જેટલી વયે પહોચી હતી. એટલે આ વખતે એ સમાનવયની બહેનપણીઓ સાથે રમતી રમતી જાણે એ જંગમતીર્થને વંદન કરવાને જ હોયની એમ એજ દેવમંદિરને વિષે આવી. અને ત્યાં સર્વે પતિ વરવાની રમત રમવા લાગી, અથવા તો બાળપણને વિષે તો પોતપોતાના સ્વભાવને ઉચિત એવીજ ચેષ્ટાઓ થાય છે. એમાં સૌ પરસ્પર કહેવા લાગી-"હે સખીઓ, સૌ પોતપોતાનો મનવાંછિત વર વરો," એટલે સૌએ એમ કર્યું; અહો ! જેને વિષે આવા પ્રકારની ક્રીડાઓ અત્યંત વિરાજી રહી છે એવી જે બાલ્યાવસ્થા તેની કયો માણસ સ્પૃહા નથી કરતો? એવામાં શ્રીમતી બોલી-હે સખીઓ, હું તો આ મુનિને વરી; એજ મારા વર છે. કારણ કે ક્ષુધાથકી પર એવું જે-ભોજન-તે કદિ કોઈને રૂચે છે ખરૂ? તે વખતે આકાશવાણી થઈ કે-હે વત્સે, તેં ઠીક વર પસંદ કર્યો, તેં ઠીક વર પસંદ કર્યો: કારણ કે અનેક જણ અસારગ્રાહી હોય છે, સારગ્રાહી તો બહુ વિરલાજ હોય છે." એમ પ્રશંસા કરી દેવતાએ મહા ગર્જનાપૂર્વક રત્નવૃષ્ટિ કરી; કારણ કે દાન વિનાની એકલી પ્રશંસા એના ઘરને વિષેજ રહો (અર્થાત્ કંઈ કામની નથી.) ગર્જનાથી ભય પામીને શ્રેષ્ઠીપુત્રી જાણે "ચિરકાળે મને પતિ મળ્યા છે, તે હવે જતા ન રહો" એવી બુદ્ધિથીજ હોયની એમ મુનિને ચરણે વળગી પડી. એટલે "અહો ! આ મારા વ્રતરૂપી મેઘને, પુત્રને જેમ અતિશય લાડ તેમ, વાયુરૂપી અનુકુળ ઉપસર્ગ થવા માંડ્યો" એમ વિચારી સાધુ સત્વર ત્યાંથી નીકળી ગયા, અથવા તો અગ્નિને પાસે આવતો જાણીને કોણ શીઘ્ર નથી

જતું રહેતું ? પછી, જેનો કોઇ સ્વામી ન હોય એવી લક્ષ્મી રાજાની છે એમ ગણી રાજા પોને ત્યા આવ્યો; કારણુ કે એની મેળે મુખને વિષે આવીને પડતો રસ કોને ગળ્યો નથી લાગતો? પણુ અહો! પોને અનેક દેશના સ્વામી છતાં અને વળી અનેક કરોથી સ્ફુરાયમાન થતા છતાં પણુ રાજાઓ, રાહુથી જેમ ચંદ્રમા તેમ, ફક્ત એક લોભને લીધે જ દુઃખી થાય છે. કારણુ કે એ રાજાના સેવકો જેવા પેલા રત્નોને ગ્રહણુ કરવાને પ્રવૃત્ત થયા તેવા તેમણે (રત્નોને સ્થાને) ફૂત્કાર કરતા સર્પો જોયા. રાજા લોભી હતો છતાં પણુ રત્નોને લીધા વિના પાછો ગયો; કારણુ કે જ્યા સુધી ભય બનાવવામાં આવતો નથી ત્યાં સુધીજ લજ્જા રહે છે એટલામા આકાશને વિષે દેવી બોલી—" આ ધન મેં શ્રીમતીને વર તરફથી વરણા તરીકે આપ્યુ છે." એ સાંભળી લક્ષ્યથી ભ્રષ્ટ થયેલ ધનુર્ધારીની પેઠે રાજા વિલક્ષ થઇ ગયો; (ઝંખવાણો પડયો.) પછી સમસ્ત રત્નો શ્રીમતીનો પિતા પોતાને ઘેર લઇ ગયો; કારણુ કે પોતાની મેળે ભેટ દાખલ આવી મળેલું ધન કોઇ મૂકી દે ખરો? લોકો પણુ આશ્ચર્ય પામતા પામતા ક્ષણુવારમાં પોતપોતાને સ્થાને જતા રહ્યા; કારણુ કે ગમે એટલાં કૌતુકો જોવાથી પણુ કંઇ પેટ ભરાતું નથી.

હવે કેટલેક વર્ષે શ્રીમતી નાનાપ્રકારના યુવાનોના મનરૂપી નેત્રોને વશ કરવાને કામણુરૂપ એવી યૌવનાવસ્થાને પામી; તેના સોનારૂપાના નૂપુરોવાળા ચરણુ જાણે કમળોનો પરાજય કરીને (તેમણે) પ્રાપ્ત કરેલો એવો જે યશ—તેનાથી યુક્ત હોયની એમ વિરાજવા લાગ્યા, હાથીની સૂંઢ જેવી એની બન્ને ઋજુલ અને કોમળ જંઘા એની કયાની અને ચિત્તની જાણે સરળતા સૂચવતી હોયની! (એવી હતી.) એના ગોળ, વિશાળ, કદળીસ્તંભ જેવા ઉરૂ જાણે શંભુના નેત્રના અગ્નિથી તપી ગયેલા કામદેવે આલિંગન કરેલા હોયની એવા શોભતા હતા. વળી કામદેવરૂપી ભિલ્લ અજીત થઇ પડયો છે; તે પણુ એના મરૂદેશના ભૂમિ જેવા ઉચ્ચ નિતમ્બપ્રદેશનોજ જાણે આશ્રય લઇને હોયની! ઉ-

પર રહેલી ત્રિવલિવાળી એની કુક્ષિ પણ કૃશ હતી. અથવા તો વ (બ) લિથી[1]: પરાજય પામેલો એવો કોણ કૃશ નથી થઇ જતો? એના વિસ્તારવંત અને પુષ્ટ વક્ષોજ જાણે યુવાનોના ચિત્તને મોહ પમાડવાને ઇંદ્રજાળિકના (ગે)ગોળાજ હોયની એવા શોભતા હતા. ભુજાના અગ્રભાગે રહેલા એના બન્ને કર જાણે, એના ચન્દ્રવદનની શોભાને નહિં જોઇ શકયાથી (પોતાના) નાળવા (રૂપી ચરણ) ને ઉંચા રાખી (પોતે) અધોમુખે (મુખ નીચું કરી) રહેલા બે કમળોજ હોયની એવા દીપતા હતા. ચંદ્રમાનું કલાવાન્‌પણું તોજ જણાય કે જો (ચંદ્ર) એના મુખની તદ્દન પાસે આવીને પોતાની કળા બતાવે; અન્યથા તો (શરમાઇને દૂર જતો રહ્યો છે એટલે) ત્યાં રહ્યો રહ્યો ભલે મુખવિકાસ કર્યા કરે[2]? એમ એનાં બીજાં પણ અવયવો લોકોના ચિત્તને પ્રીતિ ઉપજાવનારા હતા; અથવા તો મોદકનું તો સઘળું યે મિષ્ટ જ છે.

હવે આવી યૌવનમાં આવેલી શ્રીમતીને પરણવાને, પદ્મિનીની પાસે જેમ ભ્રમરો તેમ એની પાસે અનેક સુંદર વર આવતા. તે વખતે એનો પિતા કહેતો કે—હે પુત્રી, ઘણા ઘણા ઉત્તમ વરનાં માગાં આવે છે માટે તું એમાંના કોઈને કબુલ રાખ. ત્યારે શ્રીમતી પણ કહેતી જે—હે પિતા, હું તો સાક્ષાત્‌ નિધાન જેવા જે ભટ્ટારક (સાધુ) દેવમદિરને વિષે આવ્યા હતા તેનેજ વરી ચુકી છું. વળી એ વખતે એ મારાં કાર્યથી પ્રસન્ન થયેલી દેવીએ વરણામાં રત્નની વૃષ્ટિ કરી હતી તેથી તે (કાર્ય) દેવની પણ સાક્ષીએ થયેલું છે. વળી હે તાત, આપ પણ એ રત્નો લઈ આવ્યા તેથી આપની પણ એમાં ખરી સંમતિ થયેલી છે; એમાં જરાએ વાણીનો વ્યાપાર (મેઢાની વાતો) નથી.

---

૧ वलि ને બદલે बलि પણ કવચિત વપરાય છે. અને बलि નો બળવાન્‌ એવો પણ અર્થ થાય છે.

૨ બગાસાં ખાધા કરે ભાવાર્થ એવો છે કે ચંદ્રમા પણ તેનામુખ સૌંદર્યથી લજવાઇ જાઇ દુર જતો રહયો છે, અહીં આવી શકતો નથી, ત્યાં બેઠો બેઠો બગાસાં ખાય છે.

માટે સર્વ લોકની સાક્ષિએ મારો આ પ્રમાણે તેની સાથે પ્રકલ્પ કર્યા પછી મને બીજા સુરેન્દ્ર સમાન વરને પણ આપવી યોગ્ય નથી. કારણ કે આપે શું " સત્પુરૂષો વચનની પેઠે કન્યા પણ એકજવાર આપે છે " એવું જે સર્વ લોકો કહે છે તે નથી સાંભળ્યું ?" પુત્રીનાં આવાં બુદ્ધિવાળાં વચનો સાંભળીને દેવદત્તને કહેવું પડયું કે-હે બાળા, તું જાણે બૃહસ્પતિનીજ પુત્રી હોયની એમ મહા પંડિતા છો. પણ એ મુનિ કયાં હશે તે આપણે જાણતા નથી, કારણ કે જાણે ચરણે ભ્રમરા હોયની એમ એ મુનિજનો એક સ્થળે પ વાળીને બેસતા નથી. એ તારા અભિષ્ટ મુનિ આવશે કે નહિ તે પણ કહેવાય નહિ; છતાં વળી દૈવયોગે અહિં આવી ચડશે તો તે ઓળખાશે પણ કેવી રીતે? કારણ કે આ નગરમાં એવા સાધુઓ કંઇ થોડાઘણા આવતા નથી; અને વળી તેઓ સર્વે એકસરખાજ હોય છે. છાશ ઉજળી અને દુધ પણ ઉજળું-એનો ભેદ કોણ ઓળખાવી શકે ? વળી હે પુત્રી ! એ તને ચાહે છે કે નહિ એની પણ તને ખબર છે ? માટે જ્વરનો નિગ્રહ કરનાર એવા પણ તક્ષકસર્પના મસ્તકના મણિ જેવા (અગ્રાહ્ય) એ સાધુની વાત પડતી મૂક; અને આ જે આટલા બધા શ્રીમંત-કુળવાન-સુભગ અને રૂપવંત વર આવ્યા છે એમનામાંના એકને તું વર. એ સાંભળી પુત્રીએ કહ્યું, હે તાત, આપે જે આદેશ કર્યો તે નિઃસંશય તેમજ છે, આપ વડીલનાં વચન સત્ય છે, પણ હે પૂજ્યપિતાજી, તે વખતે જે ગર્જના થઇ હતી તેથી ચમકી જઇને હું એ મુનિના ચરણે વળગી પડી હતી તેથી, બુદ્ધિમાન્ પુરૂષો જેમ શ્લે.કાદિના લક્ષણને તેમ, મેં એમના ચરણે એક લક્ષણ જોયું હતું; આ ભવમા નિશ્ચયે એ સાધુ જ મારા સ્વામી છે; અન્યથા સુંદર એવા પણ ભોગો-તે જાણે રોગો હોયની એમ મારે કંઇ કામના નથી. એના શિવાય અન્ય ગમે તેવા ઉત્કૃષ્ટ વર, પંચધારાએ વહેતી એવી પણ મુખની વાણી તૃષિશાળી જનને જેમ અરૂચિકર છે તેમ મારા ચિત્તને બીલકુલ અરૂચિકર છે. પુત્રીનાં

આવાં ડહાપણ ભરેલાં વચનો સાંભળીને "તારાં પુણ્ય બળવત્તર હશે તો એ એને અહીં ખેંચી લાવશે" એમ શેઠે કહ્યું, કારણ કે મા બાપનો અપત્યપ્રત્યે આવોજ પ્રેમ હોય છે.

હવે પિતાના એવા-આદેશ-વચનથી શ્રીમતી ભિક્ષુક-સાધુઓને વર્ષાઋતુના મેઘના જેમ અવિશ્રાન્તપણે દાન દેવા લાગી. પાદચિન્હને જોવાની ઇચ્છાને લીધે એ નીચી નમી નમીને મુનિઓને વંદન કરવા લાગી; અહો! જેનો જેને અર્થ હોય છે તેનો તેને વિષેજ આદર હોય છે. આર્દ્રકમુનિ તો શકુન જોવા પણ એ નગર તરફ આવ્યા નહિં; કારણકે જે ગામ જવું ન હોય તેની વાટ કોણ પૂછે? પણ દિશા ભુલી જવાને લીધેજ એઓ બારમે વર્ષે ત્યાં આવી ચઢયા. માટેજ લોકો કહેછેકે માણસનું ધાર્યું કશુંયે થતું નથી. ત્યાં એ મુનિ માધુકરી વૃત્તિ કરતા કરતા ઘટ્ટકુટીપ્રભાતન્યાય[1] શ્રીમતીનેજ ઘેર આવી ચઢયા. એટલે નાનાપ્રકારના પણ ગો સમૂહને વિષે ગોવાળણી જેમ વૃષભને ઓળખી કાઢે તેમ શ્રીમતીએ પણ એમને ચિન્હ જોઇને ઓળખી કાઢયા. તે પરથી તેમને પ્રેમ પૂર્વક કહ્યું-હે પ્રાણનાથ, જેમને મેં બાળપણને વિષે દેવમંદિરમાં ક્રીડા કરતાં કરતાં સ્વેચ્છાએ વર્યા હતા, એવા-આપ હરિણી સમાન મારા જેવી મુગ્ધાને ત્યજી દઇને કોઇ દેશાન્તરે જતા રહ્યા હતા; કારણકે બાળકને છેતરવું બહુ સહેલું છે. પણ હવે તો હું મૂકીશ ત્યારેજ તમે જવા પામશો, કારણ કે એક વાર છેતરાયો એ પુનઃ સાવધાન રહે છે. હે ચન્દ્રબન્ધુ-સ્વામીનાથ, જ્યારથી આપને મેં જોયા નથી ત્યારથી કુમુદિનીની પેઠે હું દુઃખે કાળ નિર્ગમન કરૂં છું. માટે હે મહા કરૂણાસાગર, હવે આપ કૃપા કરીને મારી સાથે લગ્ન કરો; કારણ કે સત્પુરૂષો

---

૧ ઘટ્ટ=કર કુટી=સ્થાન ઘટ્ટકુટી=કર લેવાનું સ્ટેશન કર લેવાના સ્ટેશન આગળજ પ્રભાત થવું એ ન્યાયને ઘટ્ટકુટીપ્રભાત ન્યાય કહે છે કર ન આપવો પડે માટે કોઇ (દૃષ્ટાંત તરીકે ગાડીવાળો) રાત્રીને સમયે આડે અવળે રસ્તે ગાડું હાંકે પણ સવાર પડે તો જયા આવવુંજ નહેતુ એ સ્ટેશન આગળજ અજાણપણે આવી ચડયા જુએ છે અને કર આપવો પડે છે.

નિરન્તર દુઃખીજનો તરફ વાત્સલ્યભાવ રાખે છે, જો કદિ વ્રતને વિષે આગ્રહ કરીને, મને નહિ પરણો તો હું તમને નિશ્ચયે સ્ત્રીહત્યા દઈશ. શ્રીમતી આ પ્રમાણે બોલતી હતી એટલામાં તો ત્યાં બહુ માણસો એકઠા થઈ ગયા, તથા આલેખાઇ ગયું છે મન જેનું એવો રાજા પણ આવી પહોચ્યો. નૃપતિ પ્રમુખ સર્વ લોકો કહેવા લાગ્યા–હે સાધુ, આ બાળાની પ્રાર્થના સફળ કરો; કારણ કે સાધુ અને કલ્પતરૂ બન્નેને સમાન જ ગણ્યાં છે. સાધુએ ઉતર આપ્યો–હે અંગના, રોગી જેમ અપથ્યને વિષે તેમ તમે મારે વિષે પ્રેમ દર્શાવોછો એ ખોટું છે. કારણ કે,–

शल्यं कामा विषं कामाः कामा आशीविषोपमाः ॥
कामांश्च प्रार्थयमाना अकामा यान्तिदुर्गतिम् ॥

અર્થાત્ કામ શલ્ય જેવો છે, કામ વિષસમાન છે, અને કામ સર્પની ઉપમાને યોગ્ય છે, વળી કામની પ્રાર્થના કરનારાઓ પોતાનાં કામ (મનવાંછિત કાર્યો) પૂર્ણ કર્યા વિના દુર્ગતિમાં જાય છે એ શલ્યાદિ ત્રણ વાના તો આ જન્મને વિષેજ પીડા કરે છે પરન્તુ આ કામ તો પાપકર્મોની પેઠે ભવોભવ દુઃખદાયક થાય છે. પ્રવ્રજ્યા અંગીકાર કરીને, જે કામભોગને ઘરના કચરાની પેઠે ત્યજી દીધા છે, તેવા ભોગવિલાસને હું હવે કેવીરીતે ભોગવું? કારણ કે કોઈ માણસ વમન કરેલું પછું ખાતો નથી; માટે તમે મારી આગળ અશુભ સ્વપ્નની જેમ કામભોગની વાત પણ કરવી રહેવા દ્યો. એ સાંભળીને રાજા પ્રમુખ સૌ કહેવા લાગ્યા–હે મુનિવર, એ સર્વ સત્ય છે, પણ અમારે કંઇ કહેવાનું છે તે, હે મુનિ, તમે સાંભળો. બહુ બહુ વર્ષો થયા, આણે પરણવા લાયક વયે પહોચ્યા છતાં પણ સ્વપ્નને વિષે પે આપના શિવાય અન્યવરને ઇચ્છયો નથી. માટે હે વિચક્ષણ મુનિ એનો મનોરથ પૂર્ણ કરો, અન્યથા સ્ત્રીહઠને લીધે કદાચિત્ પ્રાણ ત્યાગ કરશે, એમ ન થવા દ્યો હે સાધુ, ભોગવિલાસ ભોગવી લઈ પુનઃ પણ દીક્ષા આચરજો, કારણ કે એમ કરવાથી પાછળથી પણ શુદ્ધ થવાય છે.” એ સાંભળી મુનિએ દેવતાનું દીક્ષા

પ્રતિષેધક વચન યાદ આવવાથી તથા શ્રીમતીના બન્ધુ અને રાજા આદિની પ્રાર્થનાથી, પોતાને અરૂચિકર એવું પણ એ લોકોનું કહેવું માન્ય કર્યું કારણ કે પાચ માણસો ભેગા થઈને એકલો હોય એને ગાડો કરી મૂકે છે. ચારિત્રનો ત્યાગ કરીને એણે શ્રેષ્ઠીપુત્રીનું પાણિગ્રહણ કર્યું; અથવા તો કર્મને અન્યથા કરવાને કોઈ સમર્થ નથી.

પછી આર્દ્રકકુમારે શ્રીમતીની સંગાથે રહીને ગૃહસ્થાશ્રમ પાળવા માંડયો; અહો! પ્રાણીને એકજ ભવને વિષે અનેક અવસ્થાઓ થાય છે. પ્રીતિપૂર્વક વિવિધપ્રકારના ભોગવિલાસ અનુભતા એ દંપતીને એક કુળદીપક સમાન પુત્ર થયો એણે વખત ગયે ધાવણ મૂકયું. અને એની જીભ પણ કોઈ વૃક્ષનાં એવાં મૂળીઆંથી અત્યંત મર્દન થઇ હોયની એમ અનુક્રમે સારી રીતે છુટી પડવા લાગી. પુત્ર એટલી વયે પહોચ્યો એટલે હવે સ્વામીએ શ્રીમતીને કહ્યુ–હે પતિવ્રતા રોહિણીને જેમ બુધ તેમ તને હવે આ પુત્ર સહાય્ય કર્ત્તા થયો છે, માટે મને રજા આપ કે જેથી હું પુનઃ વ્રત આદરૂં; કારણકે પાશથકી જેમ પક્ષી તેમ હું આ ગૃહસ્થાવાસ થકી નીકળી જવા ઇચ્છું છું. જો તું હા નહિ કહે તો હું દીક્ષા નહિ લઉં, કારણ કે વરવાર દીક્ષા ગ્રહણ કરવી અને મૂકી દેવી એ બાળકની રમત કહેવાય." શ્રીમતી તો આપરથી આ વૃત્તાંત પોતાના પુત્રને જણાવવાને રૂ કાંતવાનો રેંટીઓ અને પુણી લઈને બેઠી, કારણ કે સ્ત્રીઓને એકદમ બુદ્ધિ સૂઝી આવે છે. માતાને રૂ કાંતતી જોઇને પુત્ર બોલ્યો–હે માતા, તેં આ સામાન્ય માણસોની પેઠે શું કરવા માંડ્યું? માતાએ કહ્યુ, હે વત્સ, તારા પિતા દીક્ષા લેવાના છે તેથી મેં એ આદર્યું છે; કારણ કે પતિ વિનાની સ્ત્રીઓને પ્રાયઃ એજ આજીવિકા છે. એ પરથી પુત્ર લડવાળા વિશ્વાસજનક શબ્દોથી માતાને કહેવા લાગ્યો–હું મારા પિતાને બાંધી રાખીશ; પછી એ કેમ કરીને જશે? એમ કહીને એણે રેંટીઆપરથી સૂતરનો તાંતણો લઈલઈને, ચોથું મંગળ ફરતી વખતે સાળો

વરના ચરણ બાંધે છે તેમ, પિતાના ચરણ બાંધ્યા. પછી કહેવા લાગ્યો,–માતા, તું હવે ભય રાખીશ નહિ મેં મારા પિતાને સજ્જડ બાંધ્યા છે, એટલે એ કર્મથી બંધાયલા સંસારી જીવની પેઠે અહિંથી છુટી જઇ શકશે નહિ. એટલે આર્દ્રકકુમારે પણ વિચાર્યું–અહો આ બાળને પણ નારંગી આદિ ફળને વિષે હોય તેવો મારે વિષે કોઇ અવર્ણનીય સ્નેહ છે; માટે આ મારા પગપર પુત્રે સૂતરના જેટલા આંટા દીધા છેતેટલા વરસ પર્યન્ત હું ગૃહસ્થાશ્રમને વિષે રહીશ; કારણ કે એ આંટા અદૃષ્ટેજ દેવરાવ્યા છે. એમ કહી એણે એ આટા ગણી જોયા તો સ્વર્ગમાર્ગના બંધની જેટલા બરાબર બાર થયા. આમ એ આર્દ્રકકુમાર વ્રત લેતાં અટક્યે; માટેજ વિદ્વાન્ લોકો કહે છે કે મ્હોટા મણસોના પણ (श्रेयांसि बहु विघ्नानि) ઉતમ કાર્યો બહુ વિઘ્નયુક્ત હોય છે. આ પ્રમાણે શ્રીમતીએ પુત્રદ્વારા પતિને વ્રત ગ્રહણ કરતા અટકાવ્યા; કારણકે અન્ય ઉપાયથી સિદ્ધિ થતી હોય ત્યાં સુધી વૈર કોણ ઉત્પન્ન કરે? પણ આર્દ્રકકુમારને તો સમૃદ્ધિવાન એવો પણ ગૃહવાસ પ્રીતિદાયક થઇ પડયો નહિં; કારણ કે રાજહંસને સુવર્ણનું પાંજરૂ યે સુખકારક થતું નથી.

હવે આર્દ્રકકુમારે સુખે દુઃખે પણ સંસાર ચલવવા માંડયો; અને જેમ તેમ કરીને બારવર્ષ નિર્ગમન કર્યા. બારમા વર્ષને અન્તે એણે એકવાર રાત્રીને વિષે પોતાના મનમા સંવેગ રૂપી રસની નીક સમાન એવો વિચાર કરવા માંડયો–અહો! ગતભવને વિષે મેં નિશ્ચયે વ્રતભંગ કર્યું હશે, તેનાજ પ્રભાવથી (મને ખેદ થાય છે કે) હું અનાર્યદેશમાં ઉત્પન્ન થયો; અને તેમાં પણ વ્રતભંગનુ ફળ જાણુતા છતાયે મેં–પાપીએ કાયાએ કરીને હમણા વ્રતને ભાગીને તેના કડકેકડકા કરી નાંખ્યા. જ્યારે અજ્ઞાનપણે પાપ કર્યાથી પણ મહા દુ ખ ભોગવવું પડે છે; ત્યારે તો જાણુતા છતાં પણ એ (પાપકર્મ) કરનારની તો શી ગતિ થશે? આ પૃથ્વીપર જેઓ ધર્મને ઓળખતા જ નથી તેઓની અવસ્થા શોક કરવા લાયક છે, પણ જેઓ જાણુતાં છતાંયે એ

કરતાં નથી તેઓ એ કરતાં વધારે શોક કરવા લાયક છે, અને જેઓ ધર્મને ગ્રહણ કરીને એને અધવચ્ચે પડતો મૂકે છે, એ-ઓની અવસ્થા તો સૌથી વધારે શોક કરવા લાયક છે. મારે પણ આ છેલ્લા ગણાવેલા જનવર્ગ જેવું થયું છે. માટે હું હવે એ શુદ્ધિને અર્થે દીક્ષા ગ્રહણ કરૂં; કારણ કે બુડેલો એવો ડાહ્યો માણસ કદિ વધારે બુડવાનું કરે ખરો?" એમ વિચારીને એણે પ્રભાત થયો એટલે શ્રામનીને કહ્યુ-હવે હું દીક્ષા લઈશ; કારણકે હવે તારો પુત્ર, વૃષભની પેઠે, કામકાજના ધુરાને વહન કરી શકે એવો થયો છે. એ સાભળીને બુદ્ધિવાન એવી શ્રીમતી સતીએ પતિને જવા દીધા; કારણકે પંડિતજનો કોઈપણ કાર્યને વિષે એકાગ્રહી થતા નથી પછી આર્દ્રકકુમારે અનન્તાનન્ત દુષ્કર્મોને મૂળમાંથી ઉખેડી નાંખવાને સમર્થ એવી ભાગવતી-દીક્ષા પુનઃ ગ્રહણ કરી. પુનઃ દીક્ષા ગ્રહણ કરીને એ મહાત્મા મુનિએ ત્રણ જગતના ગુરૂ એવા શ્રી મહાવીર ભગવંતના ચરણને વંદન કરવા તથા પોતાના ગુરૂ અભયકુમારના દર્શન કરવા રાજગૃહનગર ભણી વિહાર કર્યો, કારણકે કયો વિદ્વાન્ પુરૂષ વિશિષ્ટ ગુણના લાભને અર્થે પ્રયત્ન નથી કરતો?

હવે પેલા પાચસો સામન્તો જેઓ પૂર્વે આર્દ્રકકુમારના રક્ષકો હતા એઓ હમણા ચોરવૃત્તિથી અરણ્યને વિષે રહેતા હતા; કારણકે રાજસેવાથી વિમુક્ત એવા પાયદળને બીજો શો માર્ગ રહ્યો? માર્ગને વિષે જતા આ આર્દ્રકમુનિને, કપિલમુનિને પાચસો ચોરો મળ્યા હતા તેમ પોતાના આ પાંચસો સામન્તો મળ્યા. એમણે મુનિને ઓળખી કાઢ્યા અને હર્ષસહિત વાંદ્યા; કારણ કે ચિરકાળે સ્વામીને જોવાથી કોને હર્ષ નથી થતો? મુનિએ પણ ધર્મલાભ પૂર્વક એમને કહ્યુ-અરે ભાઈઓ, તમે ખાટકીની જેમ આ શી કુજીવિકા લઈ બેઠા છો? પેલાઓએ કહ્યું-હે સ્વામી, તમે તે વખતે અમને છેતરીને કયાં જતા રહ્યા તેની અમને બીલકુલ ખબર પડી નહિં; અમે તો તમને બહુબહુ પ્રયાસવડે સર્વત્ર શોધ્યા; પરંતુ અમારા જેવા ભાગ્યહીનને આપ મળ્યાજ નહિ, એટલે

રણક્ષેત્રને વિષેથી પલાયન કરી ગયેલાઓની પેઠે અમે રાજાને મુખ બતાવવાને અસમર્થ હોઇને (ત્યારથીજ) અહિં રહ્યા છીએ. સ્વામીની સેવાથી ભ્રષ્ટ થયેલા એવા અમે અહિં ચૌરવૃત્તિથીજ આજીવિકા ચલાવીએ છીએ, કારણ કે સ્થાન થકી ભ્રષ્ટ એવા દંત-કેશ-નખ-અને માણસો શોભતા નથી. સાધુએ કહ્યુ-અરે, તમે અહિં આ પ્રમાણે દુઃખમાં રહો છે એ યુક્ત નથી, કારણકે આ નરજન્મ છે તે યુગશમિલાન્યાયે દુર્લભ છે પેલાઓએ પૂછ્યું-હે સ્વામી **યુગશમિલા** શું? ત્યારે ભવ્યજનને પ્રતિબોધ પમાડવાને વિષે ચતુર એવા મુનિએ કહ્યુ-કોઇ માણસ સમુદ્રના પૂર્વ ભાગમાં એક યુગને લઇને નાખે, અને એના છેક પશ્ચિમ ભાગમાં એ યુગની સળીને લઇને નાંખે, તો જેમ ઘણેકાળે પણ એ સળીનો યુગના છિદ્રને વિષે પ્રવેશ થવો દુર્લભ છે, તેમ મનુષ્યનો ભવ પણ એકવાર ગુમાવ્યો તો પુન મળવો દુર્લભ છે. વળી એ સળી તો કોઇવાર પણ પ્રચંડવાયુથી ઉછાળા મારતા મોજાઓથી પ્રેરાઇને એ યુગના છિદ્રને પામે પણ ખરી, પરન્તુ નિદ્રા-હાસ્ય કષાય આદિથી વૃથા ગુમાવેલો મનુષ્યજન્મ તો બીજીવાર મળતોજ નથી. માટે હે વિવેકી સામન્તો, સર્વ પુરૂષાર્થને સધાવવાવાળો એવો નરજન્મ પ્રાપ્ત કરીને ધર્મકાર્યને વિષે પ્રવૃત્ત થાઓ મન-વચન અને કાયાએ કરીને નિરન્તર ત્રસ અને સ્થાવર **પ્રાણીઓની** ઉત્તમ **રક્ષા** કરવી-કરાવવી અને કરવાની અનુજ્ઞા આપવી, તથા સર્વદા સર્વ પ્રાણીઓને વિષે અનુકમ્પાવાળું-લોકોને પ્રિય-અને પહેલેથી વિચારેલુ એવુ **સત્ય ભાષણ** કરવું, વળી સૂક્ષ્મ કે બાદર પણ **પારકી વસ્તુને** મહા સર્પના વિષની પેઠે **ત્યજી દેવી**, અને સર્વ દેવ—મનુષ્ય અને તિર્યંચની સ્ત્રીઓને યાવજ્જીવ મન-વચન-કાયાએ કરીને માતા અને બ્હેન સમાન નિરખવી, તથા અપથ્યને વિષે જેમ રોગી કરે તેમ, બાહ્ય-અભ્યંતર નવે પરિગ્રહને વિષે સદાકાળ મુર્છાનો ત્યાગ કરવો, એ **'ધર્મ'** કહેવાય છે. એ ધર્મ ઉત્કૃષ્ટ બન્ધુ સમાન છે. પરભવનો-સબળ મિત્ર જેવો છે, વળી દુ ખરૂપી સર્પને નષ્ટ કરવા મહામંત્રતુલ્ય

છે; અને પાપરૂપી વ્યાધિનુ ઉત્તમ ઔષધરૂપ છે. જો તમે સ્વામિભક્ત હો તો હુંયે એનો પુત્ર છું એટલે એક સારસને માર્ગે બીજા સારસો ચાલે છે તેમ તમે પણ મારે માર્ગે ચાલો. પોતાના સ્વામીના પુત્રનો આવો ઉપદેશ સાંભળીને તેઓ બોલ્યા—અમારા ગૃહવાસને વિષે આપ અમારા સ્વામી હતા તો હવે તમારો બોધ પામેલા અમારા જેવાના આપ ગુરૂ પણ થાઓ. માટે હે સ્વામી, હવે અમને દીક્ષા આપીને આ સંસારમાથી તારો; કારણ કે કુવામા પડતો એવો કોણ માણસ હસ્તનો ટેકો નથી ઇચ્છતો? પછી મુનિવરે એ સર્વ સામંતોને દીક્ષા આપી, કારણ કે મ્હોટા પુરૂષો સર્વદા હજારોના ઉદર ભરવાવાળા હોય છે.

પછી આગળ આર્દ્રકમુનિ અને પાછળ તત્કાળદીક્ષિત પાચસો યે સાધુઓ એમ વિહાર કરતા એઓ જાણે યૂથપતિ હસ્તી અને એનાં બચ્ચાંઓ ચાલ્યા જતાં હોયની એમ અત્યંત શોભવા લાગ્યા. એવામાં માર્ગને વિષે એ મુનિસિંહને, દુઃખે જોઈ શકાય એવો, દુર્મુખ અને કલહપ્રિય ક્ષુદ્રવાદ્ય જેવો ગોશાળ સામો મળ્યો. પોતાને વિશેષ જ્ઞાની માનતો એ ગોશાળ વગર બોલાવ્યે વાચાળ થતો આવ્યો અને આર્દ્રકમુનિની સાથે વિવાદ કરવા લાગ્યો. એટલે ત્યાં તો ભૂચરપ્રાણીઓ, અને ખેચર-વિદ્યાધરાદિ એકઠા થઈ ગયા અને નેત્ર પ્રસારીને જોવા લાગ્યા; કારણ કે પારકું વગરપૈસાનું કૌતુક કોણ નથી જોતું? ગોશાળે આર્દ્રકમુનિને કહ્યું—તમે આ કેશલોચાદિ ક્રિયા કરો છો તે સર્વ ઉપરભૂમિને વિષે બીજ વાવવાની જેમ વ્યર્થ છે; કારણ કે શુભાશુભ ફળ આપનારી એવી એકલી નિયતિજ, સર્વ ધાન્યે ને જેમ વૃષ્ટિ તેમ, સર્વ ભાવની હેતુરૂપ છે. અથવા તો અશ્વો સર્વે અશ્વસમાન છે. હસ્તીઓ હસ્તી જેવા છે, મનુષ્યો સર્વે મનુષ્ય જેવા છે, અને સ્ત્રીઓ પણ સર્વે સ્ત્રી તુલ્ય છે; વળી ટાઢ શિયાળામાં પડે છે, તડકો ઉન્હાળામા પડે છે, અને વર્ષાદ ચોમાસામાં આવે છે—એ સર્વ બનાવોમાં નિયતિ જ કારણરૂપ છે. હે મુનિ, જો એ ઠેકાણે નિયતિ કારણરૂપ ન હોય તો આ નિયતા

કારકો બહુ અલ્પ છે તે કેમ હોય ? સ્વર્ગાદિ પણ જો પ્રાપ્ત થવાનાં હશે તો તે અહિં (આ પૃથ્વીપર) પણ પ્રાપ્ત થશે માટે તમે તુષખંડની પેઠે વૃથા તપશ્ચર્યાનું દુઃખ સહન કરો છો.

ગોશાળાએ આ પ્રમાણે આક્ષેપ સહીત અને મ્હોટે સ્વરે મુનિને કહ્યું તે સાભળીને એ મુનિરાજથી પણ બોલ્યા વિના રહેવાયુ નહિં, કારણ કે મૃગરાજસિંહ શુ કોઈની પણ હાક સહન કરે ખરો ? એ સાધુ બોલ્યા--અરે ! તારો કપોલવાદ માત્ર પામરજનોની પર્ષદાને વિષે જ સારો છે; (કારણ કે) શિયાળીઆની કીકીયારી શિયાળીઆઓના ટોળાને વિષેજ દીપે છે. આ નિયતિ છતા પણ કર્મ તો સ્વભાવની સાથે લાગેલુંજ છે; કાળ અને ઉદ્યમ વિના કાર્યસિદ્ધિ થતી નથી. જો નિયતિજ સર્વ ભાવવસ્તુઓનું કારણ હોય તો કોઠારને વિષે રહેલાં બીજ પણ કાર્ય કેમ ન સાધે (કેમ ન ઉગે)? " નિયતાકાર કાળ ' એમ તેં પ્રતિપાદન કર્યું એટલે તેં સ્વયમેવ કાળને પણ પ્રમાણરૂપ માન્યો કહેવાય. પણ નિયતિ પ્રમુખ વિના એકલો કાળ પણ હેતુરૂપ નથી કારણ કે એમ હોય તો કોઈ વખત વર્ષાકાળને વિષે પણ વૃષ્ટિ થતી નથી એ કેમ બને ? પ્રતિમા બનાવવાને યોગ્ય અથવા અયોગ્ય એવા પાષાણ અથવા કાષ્ટના નિશ્ચિત દૃષ્ટાન્તોથી 'સ્વભાવ' ની હેતુતા પણ સિદ્ધજ છે, એટલે કે બીજાઓની સાથે 'સ્વભાવ' પણ એક હેતુ છે, એમ સિદ્ધ થાય છે વળી એ 'સ્વભાવ' એકલો હેતુભૂત છે એમ પણ ન માનવુ, કારણ કે જો એમ હોય તો પુરૂષના પ્રયત્ન વિના પણ યોગ્ય કાષ્ટની પ્રતિમા બનત. વ્યવહારનું સમપણુ છે તોપણ કોઈ સ્થળે લાભ થાય છે અને અન્ય સ્થળે નથી થતો માટે 'કર્મ ' પણ નિશ્ચયે ઉપર કહેલા હેતુઓની સાથે એક હેતુ છે એમ સમજવું વળી નિકાચિત એવુ જે કર્મ તે પણ કોઈ વખત ઉપર કહ્યા એ પુરૂષકાર આદિથી પરાજય પામે છે માટે કર્મ પણ એકલુંજ કારણભૂત નથી ઉદ્યમથી ભૂમિ ખોદવાથી જળનો પ્રવાહ નીકળે છે માટે એ ઉદ્યમને પણ તારે એક હેતુ માનવો પડશે વળી નિયતિ

પ્રમુખ વિના આ પુરૂષકાર (ઉદ્યમ) એકલોજ હેતુરૂપ નથી; કારણકે પ્રયત્ન કર્યે છતે પણ ભૂમિમાંથી જળ નિસરતું નથી એમ પણ ક્વચિત્ બને છે. માટે એ સર્વે ભેગાં મળીનેજ (કોઇ) કાર્યના હેતુભૂત થાય છે. એકજ વસ્તુમાંથી કદિ પણ બીજી વસ્તુ સંભવતી નથી; સર્વ વસ્તુઓ સામગ્રય (સઘળી–ઘણી-અનેક વસ્તુઓ) થકી ઉત્પન્ન થાય છે, માટે નિશ્ચયે આ વિવાદના વસ્તુ રૂપ કાર્યની ઉત્પત્તિ અન્વય-વ્યતિરેકના અનુવિધાયિત્વને લીધે નિયતિ પ્રમુખ સર્વના એકત્ર મળવા થકીજ થાય છે. જેના અન્વયવ્યતિરેકનું જે અનુવિધાન કરે છે તે તેમાંથી ઉત્પન્ન થાય છે. દૃષ્ટાંત તરીકે (જેમકે) અંકુર એ બીજાદિનો અનુવિધાયક છે. વળી વિવાદના વસ્તુરૂપ એવું એ કાર્ય કાળાદિ સામગ્રીનું અનુવિધાયક છે માટે એ એમાંથીજ ઉત્પન્ન થાય છે એવું અનુમાન પણ થાય છે. આ પ્રમાણે યુક્તિ પ્રમાણ આદિવડે આર્દ્રમુનિએ પરાજય પમાડ્યો એટલે એ ગોશાળ(ળો) મૌન રહ્યો, કહ્યુ છે કે સૂર્યના પ્રતાપ આગળ પતંગીયું કયા સુધી તેજસ્વી દેખાય? ખેચરાદિ પણ હર્ષ સહિત જયમંગળ શબ્દ કરતા, યુદ્ધને વિષે વિજય પામેલા સુભટની જેમ આર્દ્રકમુનિની સ્તુતિ કરવા લાગ્યા.

અહીંથી આગળ ચાલતા આર્દ્રકમુનિ **હસ્તિતાપસ** નામના એક આશ્રય પાસે આવી પહોચ્યા. તે આશ્રયની ઝુંપડીઓ સર્વે તાપસ અને તાપસીઓથી પુરાઇ ગઇ હતી વળી ત્યા તડકામાં હસ્તિનુ માંસ પડેલું હતુ, તથા સર્વત્ર હસ્તિના અસ્થિ-ચર્મ–દાંત આદિ વેરાયલા પડયાં હતાં તેથી એ એક ખાટકીના ઘર જેવો જણાતો હતો. એ તાપસો અહી નિરન્તર હસ્તિઓને જ હણી અર્વાચિન માંસાહારી લોકોની પેઠે માંસપર જ નિર્વાહ કરતા હતા. એમનો અભિપ્રાય એવો હતો કે એક હસ્તિનું માસ ઘણા કાળ સુધી ચાલે છે માટે અકેક હસ્તિને જ હણવો એ સારૂ છે. કોળ ભૂંડ–છાગ–હરણ–મત્સ્ય–મૃગ આદિ પ્રાણીઓ આવે છે તથા ધાન્ય પણ બહુ બહુ પ્રકારના થાય છે

પણ એમનો વિનાશ શા માટે કરવો જોઇએ ? સર્વ વસ્તુઓનો આહાર કરવામાં અધિક પાપનો લાભ થાય છે. પણ વિચક્ષણ હોય તેજ આવક તથા વ્યયનો પૂર્ણ વિચાર કરે છે. " પોતાની બુદ્ધિએ જીવદયાતત્પર એવા એ તાપસોએ આ પ્રમાણે 'ધર્મ' ને કલ્પી કાઢીને હમણાં એક હસ્તીને પોતાની એક મહાન્ત પુંજી હોયની એમ વધ કરવાને બન્ધનોવતી બાંધ્યો હતો. મ્હોટી શૃં-ખલાને વિષે રહેલો આ હસ્તિ જ્યા હતો તેજ માર્ગે જંગમ જીવન—ઔષધ જ હોયની એવા આર્દ્રકમુનિ ચાલવા લાગ્યા. અનેક લોકો જેને ભક્તિસહિત વંદન કરી રહ્યા છે એવા તથા પાંચસો સાધુઓના પરિવારવાળા આ મુનિને જોઇને લઘુકર્મા એટલે હળુ-કર્મી હોવાથી એ હસ્તિ વિચારવા લાગ્યો—આ મુનિને નમન કરનારાઓને ધન્ય છે, હું પણ એને હમણાં જઈને નમું—પણ મને તો તસ્કરની જેમ બાંધ્યો છે, માટે હું હીનપુણ્ય છું. એ ટલે શું કરૂ ? એટલામાંતો મુનિની દૃષ્ટિ પડવાથી એની સાંક-ળ જીર્ણ થઇ ગયેલા દોરડાની પેઠે ત્રુટી ગઈ, કારણ કે એના પ્રભાવથી તો કર્મના બન્ધ સુદ્ધા સત્વર નાશ પામે છે. (સાંક-ળનુ બન્ધન ગયુ એટલે) હસ્તિ પરમ ભક્તિ સહિત વંદન કરવાને મુનિ સન્મુખ દોડયો. એટલે લોકો એના ભયથી ચોતરફ નાસવા લાગ્યા. પણ મુનિ તો એમને એમ ઉભા રહ્યા તેથી માણસો એક મુખે બોલવા લાગ્યા—આ હસ્તી નિશ્ચયે મુનિને હણશે, કારણ કે પશુઓને કાર્યાકાર્યનો વિવેક હોતા નથી પણ એ હસ્તી તો જઈને સુંઢ નીચી નમાવીને મુનિને ચરણે પડયો–તે જાણે એમ જણાવતો હોયની કે આ ચરણના પ્રતાપે જ મારો મોક્ષ થયો છે. મુનિને વારવાર પુર્ણ હર્ષથી નિહાળતો હસ્તી તો ક્ષણમા મહા અટવીમા જતો રહ્યો (પણ) મુનિનો આવો પ્રભાવાતિશય જોઇને તાપસોને એના પર ક્રોધ થયો (કારણ કે) ક્યા અવિવેકીને ગુણવાન તરફ મત્સર નથી હોતો ? મુનિએ અતિશય કોમળ વાણીથી તાપસોને કહ્યુ–તમે આ ધર્મને નિજ અજ્ઞાનવડે પ્રકલ્પો છો. (ધર્મ શુ છે એનુ તમને જ્ઞાન નથી ।

આહાર વિના આ દેહ ટકી શકતો નથી એ વાત તો સત્ય છે પરન્તુ એ આહાર ધાન્યનો હોય તેજ સારો છે. સર્વ સાવદ્યનો જેમણે ત્યાગ કર્યો છે એવા યતિઓને, સચિત્ત આહાર અથવા તો ગૃહસ્થોએ એમને અર્થે પ્રાસુક કરેલો હોય એવો પણ, કલ્પતો નથી; તો આ કાચું માંસ પકાવો છો તેમા અને પકાવ્યા પછીનામાં પણ અનન્ત જીવ ઉત્પન્ન થાય છે એવા માંસની વાતજ શી કરવી? એક હસ્તી હણવો એ સારો—એવો જે તમારો અભિપ્રાય છે તે પણ યુક્ત નથી; કારણ કે પંચેન્દ્રિય જીવનું ચૈતન્ય ગુરૂ હોય છે અને એકેન્દ્રિયોનું ચૈતન્ય તો સ્વલ્પ હોય છે. આવી આવી યુક્તિવડે આર્દ્રકમુનિએ એ તાપસોને સદ્ય પ્રતિબોધ પમાડયો; અને એમને શ્રી મહાવીર ભગવંતના સમવસરણમાં મોકલ્યા. ત્યાં તેમને વૈરાગ્ય ઉત્પન્ન થવાથી તેમણે દીક્ષા ગ્રહણ કરી.

એવામાં હસ્તીના મોક્ષની અને તાપસોના પ્રતિબોધની વાત સાંભળી શ્રેણિકરાજા અભયકુમારને લઇને આર્દ્રકમુનિ પાસે આવ્યો; અને એમને સહુપરિવાર વંદન કર્યું. મુનિએ પણ કલ્પવૃક્ષ સમાન ઇચ્છિત આપનારો એવો ધર્મલાભ દીધો. રાજાએ પૂછ્યું—હે મુનિ, શૈલેશીકરણથી જેમ અયોગી એવા મુનીંદ્રનો તેમ, તમારા દર્શનથી આ હસ્તીનો મોક્ષ થયો એ ચિત્રથી, [1] ભીંતની પેઠે મારૂં મન પુરાઇ ગયું છે. એ સાભળી સરલ હૃદયવાળા મુનિએ કહ્યું—હે રાજન એ હસ્તિનો મોક્ષ થયો (છુટયો) એમાં કંઇ દુષ્કર નથી; તરાકથી કાંતેલા સૂતરના બંધનમાંથી છુટવું એજ દુષ્કર છે, એ સાંભળીને વિસ્મય પામેલા શ્રેણિકરાજાએ પ્રશ્ન કર્યો—હે ભગવન્, આ તરાકના સુતરની વળી શી વાત છે (એ તો કહો). મહર્ષિએ, એ પરથી ભવ્યજીવોને સ્વર્ગ અને મોક્ષ સુદ્ધાં પ્રાપ્ત કરવામાં (અપાવવામાં) જમાનરૂપ એવું પોતાનું ચરિત્ર કહી સંભળાવ્યું અનેક સત્વથી સંકીર્ણ એવું મુનિનું ચરિત્ર સાંભળીને રાજા, અભયકુમાર અને સર્વ માણસો વિસ્મય પામ્યા.

---

૧ ચિત્ર (૧) છબી (૨) વિચિત્રતા

આર્દ્રક મુનિનુ મોક્ષગમન.

પછી કૃતજ્ઞતાના ગુણથી શોભતા એવા મુનિએ અભયકુમારને કહ્યુ—તુંજ એક મારો પરમ મિત્ર અને ધર્મબન્ધુ છે. હે મહાબુદ્ધિ રાજપુત્ર, તેં જે પ્રતિમા મોકલી હતી તેને નિરખ્યા કર્યાથી મને જાતિસ્મરણ જ્ઞાન ઉત્પન્ન થયું હતું. હે બન્ધુ, તેં મને ધર્મ પમાડી સ્વર્ગના સુખ હસ્તગત કરાવ્યાં છે અને મને મોક્ષપદ આપ્યું છે. હું અનાર્યદેશરૂપી અન્ધારા કુવામા પડયો હતો તેમાથી તમારી બુદ્ધિરૂપી દોરડાવડે તમે મને ખેચી લઇને ધર્મદેશના કુશળ તટપર મૂકયો છે. તમે મને પ્રતિબોધ પમાડયો એટલેજ મેં દીક્ષા ગ્રહણ કરી છે, માટે તમે મારા ગુરૂ છો, કારણ કે ગૃહસ્થ હોય કે ત્યાગી હોય પણ ધર્મ પમાડે એ ગુરૂ કહેવાય હુ આ તમારો ઉપકાર કોઇ ભવમાં વાળી શકું એમ નથી, કેમકે સમ્યકત્વ પમાડનારને પ્રત્યુપકાર કરી શકાતા જ નથી. અરે અભયકુમાર, તું વિવિધ ભવ્યપ્રાણીઓને પ્રતિબોધ પમાડીને ઉત્તરોત્તર ધર્મકાર્યમા નિરન્તર વૃદ્ધિ પામતો જા એ સાંભળીને અભયકુમારે કહ્યુ—હે પ્રભુ, એમ ન કહો; શુભ કે અશુભ ફળ પ્રાપ્ત થાય છે તેમાં બીજા તો નિમિત્ત માત્ર છે. દ્રવ્ય-ક્ષેત્ર-કાળ-ભાવરૂપી સમગ્ર સામગ્રીની સહાયતા હોય તોજ પ્રાણીઓ પ્રાપ્ત કરવા યોગ્ય એવા પદાર્થોને સપાદન કરે છે એમાં કર્તાહર્તા કોઇ છે નહિં. પછી મહિપાળ, અભયકુમાર અને અન્ય સર્વ મુનિરાજને વંદન કરી સ્વસ્થાનકે ગયા, અને એ મુનિરાજ સહપરિવાર સમવસરણ પ્રત્યે પધાર્યા ત્યાં શ્રી વીરપરમાત્માને ત્રણ પ્રદક્ષિણા દઇ વંદન કરી યથાસ્થાને બેઠા અને એમના વાકયામૃતનુ પાન કર્યું. આ પ્રમાણે આ આર્દ્રકમુનિએ નિરંતર જિનેશ્વર ભગવાનની પર્યુપાસનાવડે પોતાના આત્માને નિર્મળ કર્યો, રાખવડે દર્પણને નિર્મળ કરે તેમ. અનુક્રમે ઘાતિ કર્મનો ક્ષય કરીને, કેવળજ્ઞાન પ્રાપ્ત કર્યું, અને ટેટલેક કાળે સર્વ કર્મનો ક્ષય કરી મોક્ષે ગયા

એકદા શ્રી વીરજિનેશ્વર કેવળજ્ઞાનરૂપી દીપકવડે સર્વ જગતને વિષે ઉદ્યોત કરતા પુન રાજગૃહનગરે આવી સમવસર્યા.

ત્યાં દેવતાઓએ સમવસરણ રચ્યું તેને વિષે રહીને દેવમનુષ્યની પર્ષદાને આ પ્રમાણે ધર્મનો ઉપદેશ આપવા માંડયો—'ચુલ્લા'નું વગેરે દશ દૃષ્ટાંન્તોએ કરીને દુર્લભ એવો મનુષ્યભવ પ્રાપ્ત કરીને વિદ્વજ્જનોએ ધર્મને વિષે ઉદ્યમ કરવો- શ્રેષ્ઠ ઔષધીવડે વ્યાધિ નાશ પામે છે તેમ, ધર્મથી વિપત્તિ નાશ પામે છે, અને ચિંતામણિથીજ જેમ, તેમ, સર્વ લક્ષ્મી પ્રાપ્ત થાય છે. કદિ ધર્મ કરતાં છતાયે ગ્રીષ્મઋતુમા સરોવરનાં નીરની જેમ,, લાભાન્તરાય (કર્મ) ને લીધે, વિભવ ક્ષીણ થાય, તો પણ એ (ધર્મ)ના મહાન પ્રભાવવડે, પ્રાણીને પ્રાયઃ આ લોકને વિષે જિનદત્તની પેઠે ઉચ્ચ સ્થિતિ પ્રાપ્ત થાય છે. એ જિનદત્તનું વૃત્તાન્ત આ પ્રમાણે છેઃ—

વિચિત્ર પ્રકારના ચિત્રોએ કરીને યુક્ત, ન્યાયવંતજનોથી વસાયેલું વસંતપુર નામનું એક સુંદર નગર હતું. ત્યા ચુનાથી ધોળેલા હજારો મહેલ હતા, તે જાણે નગરની શોભા નિરખવાને શેષ નાગના મસ્તકો બહાર આવ્યા હોયની ! આ નગરમાં શત્રુઓરૂપી કુમુદના સમુહને સંકોચાવવામાં સૂર્યસમાન જિતશત્રુ નામનો નામ પ્રમાણે ગુણવાળો રાજા રાજ્ય કરતો હતો. તેના વકતૃત્વ ગુણને લીધે બૃહસ્પતિએ (શરમાઇ જઇને) સ્વર્ગનો અને એના ઉદાર સ્વભાવને લીધે બળિરાજાએ પાતાળનો આશ્રય લીધો હોયની ! ત્યા સાધુઓની ઉપાસના કરનારાઓમાં અગ્રેસર અને ધાર્મિક પુરૂષોમાં મુખ્ય એવો જિનદત્ત નામનો એક શ્રેષ્ટી રહેતો હતો. એ પોતાના નામ પ્રમાણે જીવ, અજીવ, પુણ્ય, પાપ, આશ્રવ, સંવર, નિર્જરા, બંધ અને મોક્ષ એ નવે તત્વોનું જ્ઞાન ધરાવતો હતો. વળી એ મોક્ષસંપત્તિનું સબળ કારણ જે દાન એ હર્ષસહિત આપતો હતો, શીલવ્રત પાળતો હતો, યથાશક્તિ તપશ્ચર્યા કરતો હતો અને ભાવના પણ ભાવતો હતો. આ પ્રમાણે ધર્મના રહસ્યને જાણનારાઓમાં શ્રેષ્ઠ એવો એ શ્રેષ્ટી પોતાના મનુષ્યભવને સફળ કરતો હતો. એ ધનવાન્ હતો અને વળી દાન નિપુણ પણ હતો તેથી પોતાને ઘેર, ઘરબ્હાર, લોકમા, રાજદ્વારે અને અન્ય સર્વ સ્થળે એનું બહુ માન હતું.

જિનદત્ત શેઠ અને એનુ કુટુંબ.

એને જિનદાસી નામે ડહાપણ–વિનય–સૌન્દર્ય શીલ આદિ ગુણોએ યુક્ત સ્ત્રી હતી. જિનદત્ત શેઠને જિનદાસીની કુક્ષિથી, જાણે ઘરનો ભાર ધારણ કરવાને ચાર મૂળ સ્તંભો હોયની એવા નાગદેવ–જિનદેવ ધનદેવ અને સોમદેવ નામના પુત્રો થયા હતા. એમને અનુક્રમે નાગશ્રી, જિનશ્રી, ધનશ્રી અને સોમશ્રી નામની શીલરૂપી સુગંધે યુક્ત સ્ત્રીઓ હતી. ઘેર કામકાજ કરનારા દાસદાસીઓ હોવાથી શેઠના પુત્રો અને પુત્રવધુઓ, મણિ–સુવર્ણના આભૂષણો ધારણ કરી સુખમા રહેતા હતા. જિનદત્ત શેઠ તો સમેતશિખર--અષ્ટાપદ આદિ તીર્થોની, અનર્ગલ દ્રવ્ય ખરચી બહુબહુવાર યાત્રા કરવા જતો--શ્રીસંઘની ભક્તિ કરતો--પુસ્તકો લખાવતો અને જિનમંદિરોનો તથા સાથે દુઃર્બળ શ્રાવકોનો સુદ્ધાં ઉદ્ધાર કરતો. વળી એણે વસંતપુર નગરને વિષે જ જાણે દેવતાઓનું વિમાન હોયની એવું, કાન્તિ યુક્ત ફરસબંધીવાળું, અત્યન્ત સુંદર જિનમંદિર કરાવ્યું- તે ઉંચા શોભીતા સ્તંભોને લીધે મનહરણ કરતુ હતું, તેમા હાલની પુતળીઓ અને સુવર્ણના કુંભોએ કરીને યુક્ત મંડપ તથા ગજ-અશ્વ અને મનુષ્યોની બેઠકો કરેલી હતી. વળી એ એક પર્વતના શિખર જેવુ મહા પ્રમાણવાળું, સુવર્ણના દંડ અને કળશથી તથા ઘણા તોરણને લીધે રમ્ય જણાતુ હતું. એ જિનમંદિરમાં પછી એણે શ્રી આદીશ્વર ભગવાનની અદ્વિતીય પ્રતિમાનું અને (એમ કરીને) સુગતિને વિષે પોતાના આત્માનું સ્થાપન કર્યું. આ મંદિરને વિષે એ ત્રણે સંધ્યાએ ગીતવાદ્ય આદિથી મનોહર એવી દેવપૂજા કરવા લાગ્યો વળી અઠ્ઠાઇ,કલ્યાણક તથા ચતુર્માસાદિ પર્વોને વિષે તો એ દર્પાનુસારી વિશેષ મહિમા કરવા લાગ્યો.

ત્યાં શું સારૂં હોય ? ગામડામાં છાશ-દહીં-ઇંધન-પાણી આદિની છત હોય છે માટે જ દુર્બળ લોક ત્યાં રહેવાનું પસંદ કરે છે. પછી તૃણ-કાષ્ટ આદિ લાવી એની એક ઝુંપડી બનાવી શેઠ સહકુટુંબ એમાં રહેવા લાગ્યા, કમળ કાદવને વિષે રહે તેમ. શેઠના ચારે પુત્રો લોકોના ક્ષેત્રોને વિષે હળ ફેરવવા રહ્યા; અથવા તો આ સંસારમાં કોનો ઉદયાસ્ત નથી થતો ? શેઠની પુત્રવધુઓ પણ ઘરમાં પાણી ભરી લાવવુ વગેરે કાર્યો કરવા લાગી, અથવા તો જેમ વિધિ વગાડે તેમ નાચવું પડે છે. શેઠની સ્ત્રી જિનદાસી ઘરની અંદરનુ સર્વ કામકાજ કરવા લાગી; કારણ કે-ઘરમાં (બેમીને) કોણે પુણ્ય કર્યું છે ? શેઠ પોતે પોતાના પુત્રો-નાં બાળ બચ્ચાંને રમાડવાનુ કામ કરવા લાગ્યા. અહો ! આવા ધર્મિષ્ટ પ્રાણીઓની પણ દુર્દશા કરનાર વિધિને ધિક્કાર છે ! એમાં યે વળી આ પ્રમાણે નિરન્તર મહેનતમજુરીનું કામ કરતાં છતા પણ એમને ખાવાને વેંશ અને તેલ જ મળતાં. તથાપિ (આવું આવું દુઃખ છતાં પણ) સત્વનો ભંડાર એવો જિનદત્ત શેઠ કિંચિત્ પણ ખેદ પામ્યો નહીં, તેમ એણે ધર્મ-કાર્યને વિષે પણ ઉદ્યમ ત્યજ્યો નહીં.

આવી દુઃખી અવસ્થાને વિષે માડમાંડ કેટલોક સમય વ્યતીત થયો એવામાં એકદા શેઠે ચારે પુત્રોને બોલાવીને કહ્યું-હું જિનેશ્વર ભગવાનના દર્શન કરવા શહેરમા જાઉ છું. પુત્રોએ એકમુખે કહ્યુ-તાત, ગાંડા થઇ ગયા જણાઓ છે. ધર્મ ધર્મ એમ કરીકરીને તમે તો અમારો જીવ લીધો. દેહથી--વર્ણથી તથા લક્ષ્મીથી ભ્રષ્ટ થયા તોપણ ધર્મ ધર્મ કરતા રહેતા નથી ! હે ધર્મઘેલા તાત, તમે ધર્માર્થે દ્રવ્ય વાપરી વાપરીને ઘરને ચારે ખુણે ભુખ તો લાવીને મુકી છે ! માટે હવે મૌન ધારણ કરીને અહીં પડયા રહો. તમારે દેવને શું કરવા છે ? એ તો તમારા ચિત્તમા છે જ. એ સાભળીને શેઠે કહ્યુ, અરે બાળકો તમે કંઇજ સમજતા નથી તેથીજ આવું ન્હાના બાળકો જેવું

બોલો છો. યુક્ત દાનભોગથી લક્ષ્મી કવચિત્ નાશ પામતી નથી નિરંતર પાણી કાઢીએ તો પણ કુવો કદિ ખાલી થાય ખરો ? પરન્તુ લક્ષ્મીનો નાશ તો પાપકર્મના ઉદયથીજ થાય છે, ક્ષયરોગથી ઘેરાયેલા મનુષ્યના શરીરનો નાશ થાય છે તેમ. અથવા તો તમારા જેવા અવિવેકીઓની સાથે વાદ શો કરવો ? હું મારૂં ધાર્યું કરીશ કારણ કે, વિજ્ઞપુરૂષો સ્વાર્થ બગાડતા નથી એમ કહી પુત્રોની ઈચ્છા વિરૂદ્ધ પણ, આજે મારાં મહદ્‌ભાગ્ય કે હું ચૈત્યના દર્શન કરીશ, એવી ભાવના ભાવતો, શેઠ શહેર ભણી ચાલ્યો.

શેઠ શહેરમા પેઠા પણ શહેરીઓએ કૌતુકથી પણ એના સામું જોયું નહિં, તો સંભાષણ કે જુહાર તો કરે જ કોણ ? અહો ! દારિદ્રય ખરેખર એક પરમ અદૃશ્યીકરણ છે કારણકે એ જેની પાસે હોય છે એને સમીપ રહેલા ચક્ષુવાળાઓ પણ દેખતા નથી ! શ્રેષ્ઠીએ વિચાર કર્યો–તેજ હું છુ, ને તેજ આ માણસો પણ છે, એમને પણ હું જોઉં છું પણ એઓ મને [મારી તરફ] જોતા નથી. અહો દારિદ્રયનુ જાંભિત આશ્ચર્યકારી છે માટે જ કહ્યુ છે કે હે દારિદ્રય, તને નમસ્કાર છે તારી કૃપાથી હું સિદ્ધ થયો છું, કારણકે હું સર્વને દેખું છુ, એઓ મને દેખતા નથી. પછી જળસ્થાને જઇ પોતાના હાથે જળ ગળી સ્નાન કરી જિનેશ્વરના મંદિરના દ્વારમા પ્રવેશ કર્યો. ત્યાજ અહો ! આતો જિનદત્ત શેઠ છે એમ ચિંતવન કરતી એક પુષ્પવાળી પુષ્પની માળા હાથમા લઇને એમને કહેવા લાગી–અહો શેઠ, આ મારી માળા બહુ સારી છે તે તમે ગ્રહણ કરો. શેઠે કહ્યું–મારી પાસે એક બદામ પણ નથી તો હુ તે કેવી રીતે લઉ ? પુષ્પવાળીએ કહ્યુ–હે તાત, અમે અદ્યાપિ આપનું આપેલું જ ખાઇએ છીએ, આતો એની ફક્ત નિશાની દાખલની શેષ છે માટે હે તાત, આપની પુત્રીપર કૃપા કરીને એ ગ્રહણ કરો એમ કહીને એ પુષ્પવાળીએ શેઠના ચરણ પકડી નાખ્યા ત્યારે શ્રેષ્ઠીએ કહ્યુ–હે પુત્રી, હું તો અહીં ફક્ત દર્શન કરવાને આવ્યો છું પરન્તુ તારી માળા ભલે જાવ પછી એ પુષ્પવાળીના હાથમાંથી [illegible]

ત્રણ વખત નિસ્સિહિ કહી રોમાચિત થઇ શેઠે દેવમંદિરની અંદર પ્રવેશ કર્યો. ત્યાં સર્વને પહેરવાનાં હતા એવા વસ્ત્રમાંથી વસ્ત્ર પહેરી, મુખકોશ કરી, મંદિરના ગર્ભગેહ (ગભારા) માં પેઠો. તે વખતે એનાં આખા શરીરપર રોમાંચ પ્રકટ થયા અને એને હર્ષનાં આંસુ આવ્યાં. જિનેશ્વરનું પૂજન કરતાં કરતાં એણે વિજ્ઞાપના કરી કે-હે ભગવાન્, એક એવા દિવસ હતા કે જેને વિષે હું સુવર્ણના પુષ્પોથી અને આભૂષણોથી આપનાં પુજા કરતો, વળી ઉત્સવ હોય ત્યારે મ્હોટા ઠાઠમાઠથી, વિધિ પ્રમાણે, રથયાત્રા-સંગીતક (ગીત-વાદ-નૃત્ય) વગેરે સહિત હું આપની ભકિત કરતો. અને એક આવો દિવસ પણ આવ્યો છે કે જ્યારે હું દુઃખી છું અને પારકાં પુષ્પો લઇને આપની પૂજા કરૂં છું. નિશ્ચયે કોઇ ધર્મકાર્ય કરતા ધર્માત્મા પુરૂષને મેં અન્તરાય કર્યો હશે તે આજે આવીને ઉભો રહ્યો છે. આમ ભાવના ભાવતાં શેઠનું મન અત્યંત આર્દ્ર થયું. એણે જિનપ્રભુની પૂજા કરી બહાર આવી ચૈત્યવંદન કર્યું. પછી વસ્ત્ર બદલી, ધર્મઘોષ આચાર્ય વ્યાખ્યાન કરતા હતા ત્યાં ગયો, જઇને સૂરિશ્રીને વંદન કરીને સભાને છેડે બેઠો. સૂરિશ્રીએ એમને મહાન્ સંભ્રમસહિત ધર્મલાભ દીધો. "વ્યાખ્યાન કરતા હોય છે ત્યારે સૂરિજી કોઇ ધનવાનનો પણ આવો ગૌરવ કરતા નથી માટે શું રાજા તો નથી આવ્યા" એમ વિચારી શ્રોતાજનોએ પાછું વાળીને જોયું તો-હાથમા લાકડી છે, મલિન અને ફાટેલાં વસ્ત્રો પહેર્યા છે, કરચલીવાળી ચામડી લટકે છે, હાડપીંજર દેખાય છે, મસ્તકે શ્વેતવાળના ગુંચળા છે એવા જિનદત્ત શેઠને ભાળ્યો. એઓ વિચારવા લાગ્યા, અહો ! આ વૃદ્ધ રંકપ્રાય જિનદત્તનો સૂરિજીએ કોઇ કારણને લઇને મહા સત્કાર કર્યો છે. એટલામાં તો ગુણીજનનુ બહુમાન કરતા એવા સુરિશ્રીએ શેઠને, આગળ આવો, આગળ આવો એમ કહ્યુ. પણ શેઠ બોલ્યા—હે પ્રભુ, અહીંજ ઠીક છે. એમ કહે છે ત્યાં તો શ્રાવકોએ એમને લઇને સૂરિશ્રીની પાસે જ બેસાડયા. એ વખતે સૂરિશ્રીએ કહ્યું-અહો શ્રાવકો, એક ચિત્તે સાંભળો—આ જિનદત્ત

શેઠ ઉત્તમ શ્રમણોપાસક છે. એણે જ આ ચોવીશ જિનેશ્વરનું મંદિર કરાવ્યું છે. એણે વળી ઘણે સ્થળે જિનાલયો તથા ઉપાશ્રયો કરાવ્યા છે, સાધર્મી વાત્સલ્ય કર્યાં છે, અનેક તીર્થયાત્રા કરી છે, તથા વંદન–પ્રતિક્રમણ–તપશ્ચર્યાં આદિ પણ ઘણી કરી છે. ધન્ય છે એના પુણ્યકાર્યોને, એના ઉત્તમ જન્મને, એની શ્રેષ્ઠબુદ્ધિને, એના ધર્મિષ્ટપણાને અને એના ધૈર્ય તથા ગાંભીર્યને !

આ પ્રમાણે સૂરિશ્રીએ પોતે જિનદત્તની પ્રશંસા કરી, કારણ કે ગુણોની પ્રશંસા કરવી એને આગમને વિષે દર્શનાચાર કહ્યો છે. પછી સરલ સ્વભાવવાળા આવા સુરિજીને વંદન કરીને જિનદત્ત ઉભો થયો એટલે કોઇ યોગી જેવા જણાતા પુરૂષે એને એકાન્તમાં લઈ જઇને કહ્યું–હે શેઠ, તમને ગુરૂજીએ એક મ્હોટા માણસ કહ્યા છે, માટે તમે જો મારી પ્રાર્થનાનો ભંગ ન કરો તો હું તમારી પાસે કંઈ યાચના કરૂં. શેઠે “ મારી સ્થિતિ તો આવી છે એ પ્રત્યક્ષ છે, માટે એ શું માગે છે એ જોઉં તો ખરો ” એમ વિચારીને કહ્યુ–હે ભદ્ર, તારે ઇષ્ટ હોય તે કહી દે. એટલે પેલાએ કહ્યું–મારી પાસે દારિદ્ર્યને હાંકી કાઢનાર એવો એક ઉત્તમ મંત્ર છે તે તને આપું છુ તે લે, કારણ કે તારા જેવું બીજું કોઇ પાત્ર (ઉત્તમ પાત્ર) નથી જિનદત્તે કહ્યુ–હે ભદ્ર, એ મંત્ર તો તારી પાસે ભલે રહ્યો, મારે હવે ધર્મ કરવાનો સમય છે, ધન સંચયનો નથી. એ સાંભળી પેલાએ કહ્યું–મેં તારી પાસેથી પેહેલેથીજ માગી લીધુ છે માટે હવે કૃપા કરીને આ મંત્ર ગ્રહણ કર. અને આગ્રહ ત્યજી દે એ પરથી શ્રેષ્ઠીએ વિચાર્યું–સર્વ લોકો તથા મારા પુત્રો સુદ્ધા એકમતે કહે છે કે ધર્મમાં કાંઇ નથી. જો હોત તો, જે જિનદત્ત પૂર્વે આવો વૈભવવાળો હતો તે આજે આમ દારિદ્રય શિરોમણિ થાત નહીં, માટે આવો વિકલ્પ નાશ કરવાને તથા ધર્મની વ્યક્તિને અર્થે હું આ પુરૂષ આપે છે તે મંત્ર ગ્રહણ કરૂં એમ વિચારીને શેઠે પેલાને કહ્યુ–જો એમ જ હોય તો ભલે આપો [illegible] એને પ્રીતિપૂર્વક એ મંત્ર કે જેનો નવ અક્ષરનો [illegible]

હતો તે આપ્યો અને કહ્યું કે એનો એકસોને આઠવાર જપ કરવો. શેઠે તે પરથી કૃષ્ણા ચતુર્દશીને દિવસે શ્મશાનને વિશે જઈને વિધિ પ્રમાણે એનો જપ કર્યો એટલે તો સ્વર્ગ થકી એક વિમાન ત્યાં આવ્યું તેમાંથી આમ તેમ હાલતાં કુંડળવાળો એક દેવતા નીકળીને કહેવા લાગ્યો—હે શ્રેષ્ઠી, તેં મને કેમ યાદ કર્યો? જિનદત્તે કહ્યું-હે દેવ! કેમ, તે તું પોતે જાણે જ છે. દેવતાએ કહ્યું-જો એમ હોય તો તારે જોઇએ તે માગી લે. શેઠે કહ્યું-પુષ્પવાળીએ આપેલાં પુષ્પોવડે મેં જિનેશ્વરની પૂજા કરી એનું મેં જે પુણ્ય ઉપાર્જન થયું હોય તેનુ ફળ તું મને આપ. બાકી જિનેશ્વરના મંદિર-તીર્થયાત્રા આદિ કરવાથી મેં જે ઉપાર્જન કર્યું છે તે તો ભંડારમાં જ છે. એ સાંભળી દેવે કહ્યુ-હે શ્રેષ્ઠી, તેં પારકા પુષ્પોએ પૂજન કર્યાથી પણ સુગતિ ઉપાર્જન કરી છે એ હું તને આપી શકતો નથી; પરંતુ હું કંઇ તારે માટે કરૂં છું-તારા ઘરના ચારે ખુણામાં તને નિધાન પ્રાપ્ત થશે. એમ કહીને એ દેવતા સદ્ય પોતાને સ્થાનકે ગયો.

હવે જિનદત્ત શેઠ તો શહેરમાંથી પોતાના ગામડામાં જઇ પોતાના પુત્રોને કહેવા લાગ્યો-હે પુત્રો, ચાલો આપણે શહેરમાં જઈએ. પેલાઓએ ઉત્તર આપ્યો-હે પિતા, તમારૂં ગાંડપણ હજુ ગયું નહિં! વારંવાર આટલી બધી હેરવણીફેરવણી કોણ કરશે? અહિંઆં તેલ ને ઘેંશ મળે છે તેથી શું તમારૂં ચાલતું નથી? વળી અહીંઆંથી પણ છેક ભ્રષ્ટ થઇશું માટે અમે તો આવતા નથી; તમે એકલા જાઓ, કારણ કે ફર્યાફર કરવાથી શું દારિદ્રય છેદાવાનું છે? એ સાંભળી પિતાએ કહ્યુ-શુકનથી મેં ત્યાં લાભ જેવું જોયું છે; આપણે આપણા નગરમાં જઇએ એથી વખતે આપણી દશા વળવી હોય તો વળે. પુત્રોએ કહ્યું-જો તમારે ન જ રહેવું હોય તો ભલે એમ કરો-એમ કહીને એઓ પણ અનુમત થયા. (કારણ કે હવે એમને શુભ કર્મ ઉદય આવ્યા હતા) પછી શેઠ કુટુંબપરિવાર સહિત શહેરમાં આવ્યા. આવીને પોતાને ઘેર જઈ જુએ છે તો એ તદન નિર્માલ્ય થઇ ગયેલું માલમ પડયું,

એ પરથી શેઠ વિચારવા લાગ્યો–અહો, આ ઘરના દ્વારપર રહેલા પણ ભેગા થઈ ગયા છે–જાણે શેઠ કયારે આવશે એનો વિચાર કરવાને જ હોયની ! આ દ્વાર પણ મારા ગાલની પેઠે ઢીલા થઈ ગયા છે, અને ભીંતમાથી મારા દાતની જેમ, ઇટો પણ નીકળી ગઈ છે. વળી મારા વાળની જેમ આ ઘરના ઢાંકણરૂપ લાકડાં જતા રહ્યા છે; ચિત્રશાળાના ચિત્ર વનમાં મલની પેઠે ગળી ગયાં છે; ઉદરોએ ધાન્યની સ્પર્દ્ધાથીજ હોયની એમ ધુળના ઢગલા કર્યા છે, અને મયૂરના છત્રની જગ્યાએ લીંબડો ઉગ્યો છે. વળી અમે જંગમોએ જે ભાગ્ય ગુમાવ્યું છે તે ભાગ્ય આ તૃણવલ્લી આદિ સ્થાવરોને આવી મળ્યું છે. મારા ભાગ્યની પેઠે આ પાટીઆં પણ પોતાના સ્થાનથકી ચલિત થયા છે. વળી ચરણને વિષે જેમ વ્રણ તેમ આ ભીંતોમા પણ ફાટ પડેલી છે. એટલુંજ નહિ પણ જ્યા જ્યા ઓરડામા ઉત્તમ ઉલ્લેચ જડેલા હતા ત્યા પણ કરોળીઆઓએ જાળા બાધી દીધા છે. આમ પોતાની પૂર્વદશાને સંભારતાં અને વર્તમાનને અવલોકતાં શેઠે સૌને લઈને ઘરમા પ્રવેશ કર્યો, અને પુત્રવધુઓ પાસે ગોમયનો એક ગોમુખ કરાવી ત્યા બે જળના કુંભ મુકાવ્યા.

શેઠના નાગદેવ આદિ પુત્રો તો ગળીઆ બળદોની પેઠે ભુમિપર લાંબા પગ પસારીને પડયા. શેઠે એમને કહ્યુ–ઘણો નમય થયા તમે જિનમદિરનાં દર્શન કર્યા નથી માટે તમે સર્વ સ્થળે જઈને દર્શન કરી આવો. એ સાભળીને તો પુત્રો ક્રોધે ધમ ધમાયમાન થઈ કહેવા લાગ્યા–હે પિતાજી, તમે હજુ પણ ધર્મનો કેડો મૂકતા નથી ? અમારા જેવા માર્ગના શ્રમથી ખિન્ન થયેલાને તમે ચૈત્યપરિપાટી કરવા જવાનુ કહો છો તે નિશ્ચય નાળપરથી પડેલાને પ્રહાર કરવા જેવુ છે. પણ શેઠે તો કહ્યુ–હે પુત્રો, તમે ક્ષણવાર તો ઉઠો અને દેવને વદન કરો કે જેવી આપણને ઇષ્ટ ભોજન મળે. આ સાભળી પુત્રો–આ શ્વાનની પેઠે લલ્લતા [illegible] હવે નહીં- એમ કહીને તેની સાથે દેવદર્શન કરી આવ્યા ઘેર આવીને શેઠે કહ્યુ–ચાલો હવે હું તમને [illegible] [illegible] [illegible]-

જન કરાવું, કારણ કે દેવવંદન ઇચ્છિત આપવાવાળું છે. પણ પુત્રોએ કહ્યું-તમારા દાળભાતને દૂર રાખોને, અમને ફક્ત ઘેંશ જ ઇષ્ટ છે તેનાજ પારણા કરાવો. પણ દૃઢ શ્રદ્ધાવાળા પિતાએ કહ્યુ-હવે તમે ઘેંશનુ નામજ મુકો, તમને શાળ આદિ આપું તો કહો તમે શુ ધર્મકાર્ય કરશો? પુત્રોએ કહ્યુ-હે તાત, તમે દુષ્કર એવાં પણ ધર્મકાર્યો કરવાનું કહેશો તે અમે હર્ષસહિત કરીશું. શેઠે કહ્યું-જો એમ હોય તો તમારે નિરન્તર ત્રણકાળ દેવપૂજન, બે વખત પ્રતિક્રમણ, ચૈત્યવંદન, શક્તિને અનુસરીને પ્રત્યાખ્યાન ઇત્યાદિ ઉભયલોકને વિશે સુખકારી એવા ધર્મકાર્ય કરવાં એટલે "આપણે રાત્રિને વિષે શીત, દિવસે તાપ, વખત બેવખત કુભોજન, પગે કાંટાવાળા-ઇત્યાદિ અનેક દુઃખ સહન કર્યા છે, તો આવા વંદન, પ્રતિક્રમણ પ્રમુખ જે એના કરતા બહુ સહેલાં છે તે અમે જરૂર કરશું" એમ સર્વે પુત્રોએ સાથે કહ્યુ. શેઠની પુત્રવધુઓએ પણ કહ્યું કે-પારકાં ઘરના કામકાજ કરતા ધર્મનાં કામ સુખે કરી શકાય એવા છે માટે અમે પણ હવેથી તે અવશ્ય કરશું. છેવટે શેઠના પૌત્રોએ પણ એ પ્રમાણે કરવાનું કહ્યું. એટલે શેઠે પુત્ર-વધુ-અને પૌત્રો સર્વ પાસે એક કાગળપર એ એમના હસ્તાક્ષરે લખાવી લીધું.

પછી એમણે બલિદાન પૂર્વક ભૂમિનુ પૂજન કરીને પુત્રો પાસે એક ખુણે ખોદાવ્યું, તો એક મ્હોટો કળશ તેમના જોવામાં આવ્યો; એટલે એમણે વિચાર્યુ-અહો? આજે ચિરકાળે પૂજ્યપિતાશ્રીને કયાથી આ નિધાન યાદ આવ્યો? પછી એ ઉઘાડીને જોયું તો એમાં એમણે સુવર્ણ-પદ્મરાગાદિમણિ તથા માણિક્યનો સમુહ દીઠો. પિતાની આજ્ઞાથી, એ માંનું થોડું સુવર્ણ વેચીને પુત્રોએ, વસ્ત્ર, સ્થાળ-કચોળાં પ્રમુખ વાસણો, તથા શાળ આદિ આણ્યાં અને તત્ક્ષણ વધુઓએ ઉત્તમ રસોઇ બનાવી એટલે જિનદત્ત વગેરે સૌએ ભોજન કર્યુ. (અહો આ ભોજન જ એક વસ્તુ સર્વત્ર જય પામે છે.) ભોજન કરી રહ્યા પછી શ્રેષ્ઠી ભેટણું લઇ સહવર્તમાન, સારાં વસ્ત્રો પહેરી રાજમંદિરે ગયો. ત્યાં રાજાને ભેટ ધરી, નમન કરી શેઠ

અને એના પુત્રો અતિગૌરવસહિત આપવામા આવેલ આસનોપર બેઠા. એટલે રાજા મહીસેન પોતે ગૌરવ સહિત બોલ્યો-અહો શેઠ! આજે તો ઘણે દિવસે આવ્યા? જ્યારે જ્યારે મહાજન અમારી આગળ આવતુ ત્યારે ત્યારે મને વિચાર થતો કે આ મહાજનમા જિનદત્ત શેઠ કેમ ક્યાય પણ દેખાતા નથી? શેઠે કહ્યુ-અહીં અમારે કમાણી નહોતી એથી આપના ચરણકમળ થકી દૂર ગયા હતા. વળી પાછા ભાગ્યના ઉદયે કરીને મણ-માણમા આવ્યા એટલે આપ મહારાજનુ સ્મરણ કરતા અમે અહિં આવ્યા છીએ. એ સાભળી રાજાએ ખુશી થઈને પોતાને હાથે શેઠને અને એના પુત્રોને આભૂષણ અને સુવર્ણની આજીવી આપ્યા. ત્યાથી અર્થીજનોને દાન આપતા આપતા લોકો તરફથી પ્રશંસા મેળવતા શેઠ ઘેર આવ્યા એના સ્વજન નગરલોકો કહેવા લાગ્યા-અહો! શેઠે દૂર જતી રહેલી લક્ષ્મીને પણ ધર્મના પ્રભાવે પાછી વાળી! પછી થોડા વખતમા સુતારોને બોલાવીને શેઠે ઘર પણ સમરાવ્યું, એક તબોળી જેમ નાગરવેલના પાનને કરે તેમ.

હવે પછી નિરન્તર પુત્રો-પુત્રવધુઓ અને પૌત્રો, કઈંક ભયે અને કઈંક ભાવે, શેઠે કહેલા તે ધર્મકાર્યો કરતા હતા. એક દિવસ આળસ કરીને એ વંદનાદિ કર્યા વિના રહેલા તેથી શેઠે એમને પૂછ્યું કે આજે તમે પોતપોતાના અનુષ્ઠાન કેમ કર્યા? તેઓએ ઉત્તર આપ્યો કે-હે તાત, અમે [illegible] મોડા આવ્યા એટલે પચ્ચક્ખાણ [illegible] એ કારણથી અમે દેવવંદન આદિ [illegible] શેઠે કૃત્રિમ કોપ કરીને કહ્યુ કે-[illegible] સંસારમા જ [illegible] ગયા. થોડા વખત [illegible] હતુ તેથી પ્રેમ પડતો નહોતે. [illegible]

[illegible]

નથી. માટે હવે પેલો કાગળ લાવીને, તમારૂં પોતાનું લખેલું રદ્દ કરો કારણ કે પુત્રોને બીજો શો દંડ હોય? એ સાંભળીને પુત્રો પિતાને ચરણે પડ્યા અને કહેવા લાગ્યા–અમે એક વાર ભૂલ્યા, અમને કુબુદ્ધિ ઉપજી; હવેથીઅમે અમારૂં પ્રતિપાદન કરેલું નિરન્તર કરીશું, માટે અમારાપર કૃપા કરી આ અમારો અપરાધ ક્ષમા કરો. શેઠે એ સાંભળી એમને ક્ષમા કરી. એઓ પણ ત્યારપછી ધર્મકાર્યોને વિષે નિરન્તર પૂર્વવત્ પ્રવૃત્તિ કરવા લાગ્યા; અથવા તો કહેલું છે કે પોષણ કરવા લાયક એવી જે પ્રવૃતિઓ છે તે પોષણ કરનારાઓને જ આધીન છે. ચાલો આપણે પોતપોતાના અનુષ્ઠાન વહેલાં વહેલાં કરી લઇએ, નહિંતર પિતાશ્રી આવશે તો આપણને ઉપાલંભ દેશે–આમ વિચારીને પુત્રો, પુત્રવધુઓ અને પૌત્રો સર્વે વંદન પ્રતિક્રમણ આદિ એમના આવ્યા પહેલા કરી લેતા. આ પ્રમાણે એઓ પ્રતિદિન કરતા એથી એમનું મન ધર્મકાર્યને વિષે લીન થયું. કોઈ વખત માંદગીઆદિના કારણને લીધે પોતાના ધર્મકાર્ય ન કરી શકતાં ત્યારે તેમને બીલકુલ ચેન પડતું નહિં. એઓ પ્રીતિ પૂર્વક પરસ્પર કહેતાં કે–પૂજ્યતાતે આપણને સુખી કર્યા છે તથા આપણને તાર્યા છે. એજ આપણને ઉત્તમભોજન, વસ્ત્ર અને આભૂષણો આપે છે અને આપણ પાસે ધર્મકાર્ય કરાવે છે. કલ્પદ્રુમથી અધિક એવા પૂજ્યતાતની કૃપાથી આપણને તો અહિં સંસારને સ્વર્ગ બેઉ છે, પછી અનુક્રમે જિનદત્તને નિશ્ચય થયો કે મારૂં કુટુંબ હવે ધર્મને વિષે નિશ્ચળ છે ત્યારે એણે એમને શેષ વસુ નિધાન ઉઘાડીને બતાવ્યા પછી શેઠ પ્રમુખ સર્વે પોતાનું ધન સાતક્ષેત્રને વિષે વાવરીને પોતપોતાને સમયે ઉત્તમ દેવલોકની (સંપત્તિ)ને પામતા હવા. ત્યાંથી કેટલાએક ભવ કરીને કેવળજ્ઞાન પ્રાપ્ત કરી એકાન્તગુણે કરીને વ્યાપ્ત એવી શાશ્વતી સિદ્ધિને પામશે

[શ્રી વીરપ્રભુ કહે છે] આવું ધર્મનું માહાત્મ્ય છે તે સાંભળીને તમે એ કાર્યને વિષે આદરસહિત પ્રયત્ન કરતા રહો કે

જેથી તમને પણ અચળ એવી સુખસન્તતિનો લાભ થાય.

આ પ્રમાણે મધુરવાણીવડે ઉપદેશ આપતા હતા એવામાં એ પાંચવર્ણના મણિઓએ યુક્ત અને દેવતા તથા મનુષ્યોથી પૂર્ણ એવી સમવસરણની ભૂમિને વિષે, એક કોઢીઆએ પ્રવેશ કર્યો; દેવમંદિરને વિષે એક કાગડો પ્રવેશ કરે તેમ. એણે, ચિત્રા-નક્ષત્ર જેમ જળવડે ધાન્યોને સિંચે છે તેમ, નિશંકપણે પોતાના શરીરપરના પરૂઆદિનું પ્રભુના ચરણપર સિંચન કર્યું એ જોઇને મગધપતિ–શ્રેણિકરાજા એ કોઢીઆપર બહુ કોપાયમાન થયા, કારણ કે જિનેશ્વરઆદિની આશાતના કરનારાઓપર વિદ્વાન્ ગુરૂપ કોપ કરે છે એ યોગ્ય જ છે. 'આ પાપી છે, અમર્યાદા છે, નિર્લજ્જ છે અને એને કોઇનો ભય પણ નથી કારણ કે ઇન્દ્રાદિ જોઇ રહેતા છતા એ પ્રભુને એમ કરે છે. જો આ ઇન્દ્ર વગેરે કોઇ હેતુને લઇને આ પાપીને શિક્ષા ન કરે તો ભલે ન કરે, એ રહ્યા. હુ જ એને યોગ્ય સ્ફુટ ઔષધ આપીશ એના જે-વાને શરીરનિગ્રહ (માર) શિવાય બીજી અન્ય શિક્ષા ન જોઇએ પ્રભુનો આમ પરાભવ થાય છે તે જોઇને જેને કંઇપણ લાગતુ નથી એવા નીચશિરોમણિજનો જન્મતા ન હોય તો જ સારૂ" આ પ્રમાણે શ્રેણિક રાજા ચિંતવન કરતો હતો ત્યાં વીરપ્રભુને છીંક આવી એટલે પેલા કુષ્ટીએ એમને કહ્યુ–તમે મૃત્યુ પામો (મરો), એવામા રાજાને છીંક આવી ત્યારે એણે કહ્યુ–(ઘણુ) જીવો, વળી અભયકુમારને છીંક આવી ત્યારે એણે કહ્યુ–જીવો અથવા મરો, અને કાળશૌકરિકને છીંક આવી ત્યારે એણે કહ્યુ–તુ ન મર કે ન જીવ. એ કુષ્ઠિએ આવું આવુ કહ્યુ એટલે તો હોમ નાખવાથી અગ્નિ જાજવલ્યમાન થાય એમ રાજા અધિક કોપાયમાન થયો "એણે એક તો પ્રભુ તરફ એવુ (અસત્) આચરણ કર્યું અને વળી આવા દુર્વાકયો કહ્યા–એ બરાબર દાઝયા ઉપર ડામ જેવુ થયું. સમવસરણમાં છે તેથી એને હુ શુ કરૂ–મને લાગ આવે એટલે એને સ્વાદ ચખાડું" દેશના પૂર્ણ થઇ એટલે કુષ્ટી પ્રભુને નમીને ચાલવા લાગ્યો ત્યા તો રાજાએ પોતાના માણ-

કોને એને પકડી લેવાની સંજ્ઞા કરી. પણ જેવા એ સેવકો એને અટકાવવા ગયા તેવામાતો દીવ્યરૂપ ધારણ કરીને પક્ષીની પેઠે ઉંચે આકાશમાં જતો રહ્યો. એટલે એમણે આવીને એ વૃત્તાન્ત રાજાને નિવેદન કર્યું તે પરથી વિસ્મય પામીને રાજાએ ત્રણજગત્‌ના સ્વામી વીરપ્રભુને પૂછ્યું-હે ભગવન્, આ કોઢીઓ તમને ચરણે પડે ગોપડી ગયો અને વળી હમણા દિવ્યરૂપ લઇ આકાશમા જતો રહ્યો-એ કોણ હતો ?

(શ્રેણિકરાજાનો આ પ્રશ્ન સાભળીને) હસ્તતળને વિષે રહેલા આમળાની જેમ વિશ્વની સકળ વસ્તુને જાણનાર પ્રભુએ એનું વૃત્તાન્ત મૂળથી કહેવુ પ્રારભ કર્યું—

હે રાજા, ગાયો, વૃષભો અને વત્સો જ્યા ચર્યા કરે છે એવા વત્સદેશને વિષે, જઘન્ય તેમજ ઉત્તમ લોકોની માતા હોયની એવી કોશામ્બી નામે નગરી છે તે નગરીના દેવમદિરોના શિખરોપર હાલતી ધ્વજાના વસ્ત્ર લોકોને આચારને વિષે તત્પર જોઇને પ્રીતિવડે નૃત્ય કરતો ધર્મ જ હોયની શું (એવા દેખાય છે !) શ્રીમત અને ઉદાર નાગરિકોના ઉત્તમ ફરસબધીથી શોભી રહેલા ગૃહોને વિષે જે યક્ષકર્દમ હોય છે તે શિવાય નગરને વિષે અન્યત્ર કયાંય કર્દમ દેખાતો નથી. તેની, અનેક વસ્તુઓથી ભરેલી એક સરખી દુકાનોને વિષે, દ્રવ્ય આપતા સર્વ વસ્તુઓ મળે છે; 'નથી' એ જ નથી મળતુ. ત્યાં બંધ અને પાત ગુણશ્રેણિનો જ છે, અને માયા-લોભ-મદ-ભય-શોક અને જુગુપ્સા કેવળ કર્મગ્રથને વિષે જ છે વળી વિતંડાવાદ, નિગ્રહસ્થાન, અધ્યક્ષબાધિત પ્રતિજ્ઞા અને છલ ત્યા તર્કશાસ્ત્રમા છે, (પ્રજાને વિષે) ચાલતા નથી.

આવી આ નગરીને વિષે, કલ્પવૃક્ષની પેઠે અર્થીજનોનાં મનવાંછિત પુરનારો અને શત્રુઓના સેકડો સૈન્યપર વિજય મેળવનારો શતાનીક નામનો રાજા હતો. તે સમુદ્રના જેવો ગભિર, મેરૂપર્વત જેવો અચળ, વાયુના જેવો બળવાન્ અને સૂર્યના જેવો તેજસ્વી હતો. વળી તે અમૃતસમાન મધુર, ચંદ્રમા સદૃશ

શિશિર (થંડો) બૃહસ્પતિ તુલ્ય નીતિજ્ઞ, અને રામ જેવો નીતિમાન્ હતો પણ એનામાં એક દૂષણ હતું પરસ્ત્રીથી દૂર રહેતા છતા, પર(શત્રુની) રાજ્યલક્ષ્મીને નિ:શંક મને (એમની) ઇચ્છા વિરૂદ્ધ સંગ્રહ કરતો. ત્યાં સેડાગ્રામે અને દરિદ્રશિરોમણિ એવો એક સેડુબક નામનો બ્રાહ્મણ રહેતો હતો પોતાની સ્ત્રીની સાથે સ્થિતિને અનુસરતા ભોગ ભોગવતા એક પુલિન્દની પેઠે મહા કષ્ટે કરીને એણે કેટલાક દિવસ નિર્ગમન કર્યા, એવામા એની સ્ત્રીને ગર્ભ રહ્યો. ગર્ભવતી એવી તે એકદા કહેવા લાગી—ઘી વગેરે તમે લઇ આવો, સુવાવડના એ વસ્તુઓ જોઇશે. બ્રાહ્મણે કહ્યુ—હે પ્રિયે હું એ કયાંથી લાવુ? અમાસના ચન્દ્રમાની પેઠે મારામા પણ એક પણ કળા નથી કળાહીનપણાને લીધે મને કંઇપણ મળતું નથી, લોકોમા એ કળા જ મૂલ્યવતી ગણાય છે. જાતિ કે કુળ કાંઇપણ મૂલ્યવાળા ગણાતા નથી. એ વચને બ્રાહ્મણીને બુદ્ધિ ઉત્પન્ન થવાથી કહેવા લાગી—તમે જઇને રાજાને વળગો—એથી જ તમને લક્ષ્મી મળશે. અર્થીજનોના મનવાંછિતને પૂરવામા શક્તિમાન્ હોઇને રાજાઓ જ કામકુંભ છે, (બાકી જે) કામકુંભની વાર્તા છે તે તો અસત્ય છે. પણ આ રાજાઓ સામા માણસના ગુણ અવગુણની પરીક્ષા કરતા નથી; દેવોની પેઠે અત્યન્ત ભક્તિથી જ એમની મહેરબાની મેળવી શકાય છે બ્રાહ્મણીના આવાં વચન અંગીકાર કરીને બ્રાહ્મણ પુષ્પ ફળ-પત્ર આદિ લઇ જઇને મહા આદરસહિત શતાનીકરાજાની નિરન્તર સેવા કરવા લાગ્યો બુદ્ધિહીન જનો પારકી બુદ્ધિ પ્રમાણે વર્તન કરે તો તે યે સુંદર છે.

એવામા અન્યદા ચંપાનગરીના રાજા દધિવાહન નૃપાળે આવીને, પાળા-અશ્વ-હસ્તી આદિથી કૌશામ્બી નગરીને ચોતરફ ઘેરી, પરિધિ[1] ચન્દ્રમાને ઘેરે તેમ પણ શતાનીકરાજા કોઇ રીતે પ્રપંચ શોધતો અંદર જ રહ્યો કારણકે જે કાર્ય પરાક્રમથી

---

૧ [illegible]

અશક્ય હોય એ ઉપાય વડે કરવું (કહ્યુ છે). બહુ સમય વીતવાથી દધિવાહન રાજાના સુભટો વિષાદ પામ્યા અને એણે પણ જાણ્યું કે કૌશાંબીનો કિલ્લો લઇ શકાય એવો નથી. પછી એણે વર્ષાકાળને વિષે ઘણો કાળ થવાથી ઘેર જવાને ઉત્કંઠા થઇ હોયની એમ, પાછું ફરવા માંડયું. એ વખતે 'પુષ્પને કારણે પેલો સેડુબક વિપ્ર ઉપવને ગયો હતો તેણે પાકી ગયેલા પત્રો વાળા વૃક્ષની જેવું', ખિન્ન થઇ ગયેલું સૈન્ય જોયું. એટલે સત્વર આવીને એણે શતાનીક રાજાને કહ્યું–હે સ્વામી, તમારો શત્રુ થાકી પાછો જાય છે, માટે જો તમે પ્રયત્ન કરશો તો એનો પરાજય કરી શકશો, કારણકે પ્રયત્ન રહોપ્યા વૃક્ષની પેઠે સમય આવ્યે ફળે જ છે આવું બ્રાહ્મણનું યુક્ત વચન સાભળીને ચંપાના રાજાના સૈન્ય પાછળ પોતાનું સૈન્ય લઇને, શતાનીકરાજા એકદમ ચાલ્યો; અને મેઘ જેમ જળનો વર્ષાદ વરસાવે તેમ તેણે તીરનો વર્ષાદ વરસાવી મૂકયો. એનાથી દુ:ખી થઇને ચંપાધિપતિ-દધિવાહન રાજાના સુભટો વૃષભો નાસે તેમ નાસવા માડયા. તેથી સૈન્ય ત્યજી દઈ, બહુ અલ્પ સામગ્રી રહી હતી તે લઇને ચંપાનો રાજા પોતાને નગર પહોચી ગયો; કારણકે પોતે કુશળ (રહ્યા) હોય તો સર્વ કાર્ય સિદ્ધ થાય છે. એના કોશ–હસ્તી આદિ (પાછળ રહ્યા હતાં તે) શતાનીક રાજાએ પોતાને સ્વાધીન કર્યાં; અથવા તો સ્વામી નષ્ટ થયે છતે એના સેવકોએ પણ શું નષ્ટ થવું ?

હવે શતાનીક રાજાએ અત્યંત હર્ષ સહિત નગરીને વિષે પ્રવેશ કર્યો. પછી બ્રાહ્મણને કહ્યું–હે વિપ્ર, તું તને ગમે એ માગ. પણ નિર્ભાગ્યશિરોમણિ એવો એ બોલ્યો–"હે રાજન્, હું મારી સ્રીને પુછીને માગીશ ", કેમકે મૂર્ખજનો હમેશા બીજાના મુખ સામું જુએ છે. પછી શ્રાદ્ધમા જમી આવ્યો હોય એમ અત્યન્ત હર્ષ પામતો ઘેર જઇને એ બ્રાહ્મણ પોતાની સ્રીને પૂછવા લાગ્યો–હે ભદ્રિની, રાજા (આપણા પર) તુષ્ટમાન થયા છે માટે કહે એની પાસે હું શું માગુ ? બુદ્ધિની નિધાન એવી એ બ્રા-

હ્મણીએ વિચાર્યું-જો હું એને ગામ આદિ માગવાનું કહીશ તો એ ઉત્તમ લાવણ્યવાળી અન્ય સ્ત્રી પરણી લાવશે અને મને વાત પણ પૂછશે નહિ: કારણકે ધનવાન્ લોકોની આવી જ સ્થીતિ હોય છે. માટે એને કંઈ એવુ અલ્પ માગવાનું કહું કે જેથી એ મને ત્યજી દે નહિં, કારણકે કયો સમજુ માણુસ પોતાના જ અશ્વોથી પોતાની ઉપર ધાડ લાવશે. પછી એણે ભટ્ટને કહ્યું-તમારે રાજા પાસે જઈને આટલું માગવું-પ્રતિદિન એમની સાથે સભા વચ્ચે ગુપ્ત વાત કરવા દે, વળી સૌથી પહેલું આસન આપે, ભોજન આપે અને દક્ષિણામા એક સુવર્ણ મહોર આપે. આટલાં વાના તમારે એની પાસે માગવાં. એટલે બ્રાહ્મણે જઈ રાજા પાસે એ પ્રમાણેની યાચના કરી. રાજાએ કહ્યું-અરે, તેં આમા મારી પાસે શું માગ્યુ ? કલ્પદ્રુમ પાસે એક પાંદડાની યાચના શું કરી ? બ્રાહ્મણે ઉત્તર આપ્યો-હે રાજન્, બ્રાહ્મણીએ કહ્યા ઉપરાંત એક હલકામાં હલકી દીવેટ પણ હું વધારે માગતો નથી. હે મહીપતિ, પાણી પણ મારી બુદ્ધિમતી બ્રાહ્મણી કહે છે તેટલું જ હું પીઉં છું. એજ મારો પરમ મિત્ર છે, એજ પરમ દેવતા છે, એજ મારૂં સર્વસ્વ છે, અને એજ મારૂં જીવિત છે. રાજાએ પણ વિચાર્યું-એ મૂર્ખ આટલી જ કૃપાને લાયક છે. પાણીની ઝાલ છે તે સમુદ્ર પાસેથી પણ પોતામાં સમાઈ શકે એટલુંજ ગ્રહણ કરે છે. એવો વિચાર કરીને તથા એનો ઋજુ સ્વભાવ જોઈને, એણે જે યાચના કરી હતી તે સર્વે એને આપી. એ (બ્રાહ્મણ) પણ રાજા સાથે વાતચિત કરવાનુ મળવાથી તથા અગ્રાસને બેસીને ભોજન કરતો હોવાથી અને ઉપરાત એક સુવર્ણ મોહોરની દક્ષિણા મેળવતો હોવાથી એની સંભાવના થવા લાગી રાજાનો માનીતો હોવાથી લોકો પણ નિત્ય એને બોલાવવા લાગ્યા. જેનાપર રાજા સંતુષ્ટ થાય છે એને કલ્પવૃક્ષ પણ ફળે છે.

દક્ષિણાના લોભથી એ બ્રાહ્મણ તો જમેલું પુનઃ પુનઃ વમન કરવા લાગ્યો અને પાછું જમવા લાગ્યો, કારણ કે બ્રાહ્મણોને દક્ષિણા

પણ યોગ્ય લોભ નથી હોતો. દક્ષિણામા ઘણુ દ્રવ્ય મળ્યું એથી એને બહુ જ સારૂં થયું અને તરૂવરમાથી શાખા નીકળવા માડે એમ એનું કુટુમ્બ વિસ્તાર પામવા લાગ્યું. પણ અજીર્ણ આહાર અને વમનને લીધે કાયોત્સર્ગ ઉપર ને ઉપર રહેવાથી એને ત્વચામા વિકાર થયો. કારણ કે જેવી ક્રિયા હોય છે, તેવુ જ ફળ પ્રાપ્ત થાય છે. પ્રતિકાર નહિ કરવાથી એનો વ્યાધિ વધ્યો. વૈર, વ્યાધિ. ઋણ અને અગ્નિ—એ ચારે વાનાં સરખા છે. એની નાસિકા આગળથી બેસી ગઇ, એના હસ્ત અને ચરણ ફાટી ગયા અને એનો સ્વર તુટી ગયો, તો પણ અગાઉની પેઠે એ તૃપ્તિ ન પામતાં, રાજાની સાથે જમ જમ કરવા લાગ્યો કારણ કે એવા ભૂખાળ લોકો પોતાની પાચ પાચ ઇન્દ્રિયોથી પણ શરમાતા નથી. એ જોઇ મંત્રીઓએ તો રાજાને કહ્યુ—આ કુષ્ટરોગ છે તે ચેપી રોગ છે, માટે ભોજન વગેરેમાં એની સાથે સંબંધ રાખવો એ યુક્ત નથી, એવું હેત શા કામનું કે જેથી પોતાનો વિનાશ થાય? માટે હે સ્વામી, આના નિરોગી પુત્રો છે એમના માંના કોઇને એને સ્થાને રાખો, આદેશીને સ્થાને આદેશ રાખવામાં (મૂકવામા) આવે છે તેવી રીતે. મહિપતિએ એ વાતની હા કહી એટલે મંત્રીઓએ વિપ્રને કહેવરાવ્યુ કે—હવે તારે રાજમહેલમા પોતે ન આવતા તારા પુત્રોને મોકલવા તું ઘરમા જ સારો છે. એ સાંભળી અત્યન્ત ખિન્ન થયેલો એવો બ્રાહ્મણ પછી પોતાના પુત્રને રાજમંદિરમા મોકલવા લાગ્યો વ્યાધિએ તો અતિ ઉગ્રરૂપ ધારણ કર્યુ એટલે વળી પુત્રોએ પિતાને ઘરની બહાર એક કુટીર (ઝુંપડી) કરાવીને એમા રાખ્યો ત્યા એ એકલો કેવી રીતે રહી શકશે એમ વિચાર્યા [illegible]યની એમ એની આસપાસ પુષ્કળ માખીઓ બણબણવા લાગી એ જુના પુરાણા ખાટલામાં પડ્યો પડ્યો ને [illegible] તેને કોઇ ઉત્તર પણ આપતું નહી તો કહ્યુ કરવાની તો વાત જ શી? એના પુત્રો એની આજ્ઞા ન પાળતા એટલુજ નહિ પણ એની સામા ઉત્કટ વચન [illegible] [illegible] વળી પુત્રવધુઓ પણ [illegible]

તુચ્છ આહાર દઇને કુતરાને નાખે એમ અવજ્ઞાથી એને આપવા લાગી; અને ધિક્કાર છે એમને કે નાક મચકોડતી, મુખ બગાડતી, ખભા મરડતી અને ત્રાસી આંખે જોતી થુંકવા લાગી. એવા વધુઓનાં આચરિત જોઇ વિપ્રે વિચાર્યું–એઓ ભલે એવી ચેષ્ટાઓ કરે; મારે પારકી પુત્રીઓનો શો દોષ કાહાડવો? આ મારા પુત્રોનો જ એમા દોષ છે કે જેઓ મારી જ સંપત્તિ લઇને મારે જ મસ્તકે પગ મુકવા તૈયાર થયા છે! અથવા તો તળાવની કૃપાથી એમાં રહેલું જળ વૃદ્ધિ પામે છે ત્યારે એ તળાવનાજ કિનારાને તોડી નાખે છે? વળી સુવર્ણ સમાન તેજસ્વી એવો જે અગ્નિ–તે જે કાષ્ટમાંથી ઉત્પન્ન થાય છે તે કાષ્ટને જ પ્રથમ બાળી નાખે છે માટે આ કૃતઘ્ન પુત્રોને મારા અપમાનનું ફળ સત્વર દેખાડું જેથી મારૂં વેર વળે.

આ પ્રમાણે વિચાર કરીને સર્વ પુત્રોને બોલાવી એણે કહ્યું– આ કુષ્ટ રોગને લીધે દુ:ખી થવાથી મને વિરક્તભાવ ઉત્પન્ન થયો છે. માટે હવે આપણો કુળાચાર કરીને હું પ્રાણ ત્યાગ કરવા ઇચ્છુ છું. એ સાંભળીને પુત્રો તો જાણે અમૃતનું પાન કરતા હોયની એમ હર્ષ પામ્યા. "બહુ જ સારૂં થયું કે એ મરવાને તૈયાર થયા છે, વગર ઔષધે વ્યાધ જતો હોય તો ભલે જાય." એમ વિચારીને કહેવા લાગ્યા–હે તાત, અમને આજ્ઞા આપો; આપનું કહ્યું કરવાને અમે તૈયાર છીએ. પિતાએ કહ્યુ–એક પુષ્ટ અંગવાળા છાગ (બોકડા) ને તમે અહી લઇ આવો તેને વિવિધ મંત્રોથી પવિત્ર કરીને હુ તમને સોંપીશ. પછી તમે તેને સૌ સાથે મળીને ભક્ષણ કરજો કે જેથી આપણા કુળને વિષે શાન્તિ અને આરોગ્ય થશે

"હે પ્રિય, આજે બળદને પ્રસવ થયો છે." એમ લોકો કહેતા તો તે વાતને પણ સત્ય માનનારા એવા (ભોળા) સેહુબકે પશુ શાનું જાણે, કેમ આ વખતે પ્રપંચ રચ્યો અથવા તો લોકોને શિક્ષા વિના પોતાની પાપબુદ્ધિની ખબર પડતી નથી. પેલા પુત્રોએ તો પિતાનો પ્રપંચ નહિ સમજીને એના કહેવ પ્રમાણે

પશુ આણીને એને આપ્યો; અથવા તો યુવાનોને મતિ કયાંથી હોય? સેડુબકે પશુને અન્નની સાથે પોતાના અંગમાંથી નીકળતું મળ-પરૂ આદિ પણ આપવા માંડયું. એમ કરતા જ્યારે પશુ ની સાતે ધાતુઓ મહા કુષ્ટરોગે ભેદી નાખી ત્યારે એને મારી નાખીને વિપ્રે પોતાના પુત્રોને સોંપ્યો. એમણે પણ પિતાનો અભિપ્રાય નહિં સમજીને એ પશુનું ભક્ષણ કર્યું. એટલે પિતા જાણે કૃતાર્થ થયો હોયની એમ આનન્દ પામવા લાગ્યો. એણે પુત્રોને કહ્યું-હું હવે નિશ્ચિંત થયો છું એટલે કોઇ તીર્થસ્થળે જાઉં છું. આ જન્મનો તો આમ અંત આવ્યો માટે હવે અન્ય જન્મ કરવાની મારી ઇચ્છા છે.

પુત્રોને આ પ્રમાણે કહીને સેડુબક બ્રાહ્મણ સર્પના રાફડા થકી નીકળી આવતો હોયની એમ ઘર થકી ચાલી નીકળ્યો. ચાલતા ચાલતા અસંખ્ય ભયાનક જાનવરોવાળા એક અરણ્યમાં આવી પહોંચ્યો. માર્ગના શ્રમથી થાકેલા અને સૂર્યના તાપથી અકળાઈ ગયેલા સેડુબકને, એના કુષ્ટરોગની સાથે સ્પર્દ્ધા કરતી હોયની એવી તૃષાએ મુંઝવ્યો. પાણી પાણી કરતો આમ તેમ ભટકતો હતો એવામાં એના જીવિતવ્યની આશા સમાન એક પાણીનો ધરો એની દૃષ્ટિએ પડયો. તીરપર ઉગેલાં હરીતકી-ખદીર-આમળા-લીંબડા-બાવળ વગેરે વૃક્ષોના પુષ્પ અને ફળ એ ધરાના અત્યન્ત તપી ગયેલા જળમાં પડ્યા કરતાં હોવાથી એ જળ જાણે કવાથ [ઉકાળો] જેવું દેખાતું હતું. એવું જળ પણ સેડુબકે અમૃત સમાન માનીને પીધું; **પ્રસ્તાવ એટલે અમુક અવસર જ ખરેખર વસ્તુઓને અમુલ્યપણું બક્ષે છે.** જેમ જેમ એ જળ પુનઃ પુનઃ પીવા લાગ્યો તેમ તેમ એને વિરેચન થવા લાગ્યું. અને શરીરમાંથી કૃમિઓ બહાર નીકળવા લાગ્યા. તેણે આ પ્રમાણે નિરન્તર કરવું શરૂ રાખ્યુ તેથી અલ્પ સમયમા એની કાયા સુવર્ણની સમાન અત્યન્ત દેદિપ્યમાન થઇ. પોતાના શરીરની એ પ્રકારની કાન્તિ જોઇને તે અન્તઃકરણને વિષે અત્યન્ત હર્ષ પામવા લાગ્યો કે મેં સ્વપ્નને વિષે પણ આરોગ્યતા પ્રાપ્ત થશે એવુ ધાર્યું ન્હોતું મહા

બળવાન એવો વિધાતા અનુકુળ હોય છે ત્યારે ન ધાર્યું હોય એવુ બને છે; અને એ પ્રતિકુળ હોય છે ત્યારે ધાર્યાં કાર્ય પણ પડયાં રહે છે માટે હુવે મારા કૌશામ્બીના લોકોને મારી આ શરીરની કાન્તિ નજરે પાડું, કારણ કે જ્યા સુધી લોકો દેખે નહિં ત્યા સુધી ગમે એવી શ્રેષ્ટ શોભા હોય તેથી પણ શુ ? વળી મારા કુપાત્ર પુત્રોની શી દશા થઈ છે એ પણ હું જોઉ કારણ કે ભાગ્યશાળી પુરૂષો જ પોતાના ઉદાર પરાક્રમોને નજરે જુએ છે ! એમ વિચારીને પાછો વળી નગરી ભણી ચાલ્યો નગરમા પ્રવેશ કર્યો એટલે નગરવાસીઓ એને વિકસ્વર નેત્રોથી જોઈ રહ્યા, અને કહેવા લાગ્યા "અહો ! આ વિપ્ર કયાથી આવો તદ્દન નીરોગી થઇ આવ્યો ? તારી સ્થીતિ બદલાઇ ગયેલી જોઇને અમને અત્યન્ત આશ્ચર્ય થાય છે !" બ્રાહ્મણે એમને ઉત્તર આપ્યો–નિરન્તર એકાગ્ર ચિત્તે ઉત્તમ તીર્થની સેવા કર્યાથી મને દેવ પ્રસન્ન થયા અને એણે મારો વ્યાધિ દૂર કર્યો, અથવા તો–દેવતા પ્રસન્ન થાય છે તો આ દેહ જ સ્વર્ગ બનાવી દે છે. લોકો કહેવા લાગ્યા—અહો ધન્ય છે આ વિપ્રને કે દેવતાની કૃપા એણે પ્રાપ્ત કરી ! આમ પ્રશસા પામતા સેડુબકે પોતાના ઘરના પ્રવેશ કર્યો, તો અનેક કીડાઓથી ખવાઇ ગયેલા પત્રવાળા વૃક્ષોની જેમ મહા વ્યાધિથી પીડાતા એના પુત્રો એની નજરે પડ્યા અત્યન્ત હર્ષ સહિત પિતાએ પુત્રોને કહ્યુ—હે કુપુત્રો તમે મારી અવજ્ઞાનું પુરેપૂરૂ ફળ ભોગવો એ સાભળી પુત્રો કહેવા લાગ્યા–હે તાત, તમે આવુ નિર્દય આચરણ તમારા જ

જેના થકી આ ઉચ્ચ પદવીને પામ્યા છો એવા મને બહુ વિડં-
બના પમાડી છે ! અથવા તો લોકો પારકા અલ્પ દોષને બહુ
જુએ છે અને પોતાના પર્વત સમાન મહાન્ દોષો હોય છે તેને
ભાળતા જ નથી. વળી તમે બ્રાહ્મણનો કે વણિક્‌નો દંશ જાણુતા
નથી લાગતા તેથી જ તમે મારા ઉપર એટલી આફત ગુજારી
હતી. તો હવે જાણજો કે મારા જેવા રંકે તમારા જેવા ઉચ્ચ
પદવાળાની આ સ્થીતિ કરી છે ! અથવા તો એક કાંકરી પણ
ઘડો ફોડે છે.

પુત્રોની સાથે આ પ્રમાણે પિતાને કલહ કરતો જોઇને લો-
કો કહેવા લાગ્યા–આ તો મુગ્ધ–બાળક હતા એમણે તો ભૂલ
કરી, પણ તેં જાણતાં છતાં (જાણી જોઇને) કેમ ભૂલ કરી ?
એક જણ કુપને વિષે પડે તેથી બીજાએ પણ શું એમ કરવું ?
શું તેં નથી સાંભળ્યું કે પુત્ર કુપુત્ર થાય પણ પિતા કુપિતા ન
થાય. આ પ્રમાણે સર્વ લોકો એકમુખે એ સેડુબકની નિન્દા
કરવા લાગ્યા; અથવા તો લોકો તો ક્ષણમાં સ્તુતિ કરે છે અને
ક્ષણમાં નિન્દા પણ કરે છે. પછી લોકોના તિરસ્કારને લીધે સે-
ડુબકે કૌશામ્બી નગરી ત્યજી દીધી; કારણકે જનાપવાદના ભ-
યથી રામે પણ સીતાને ત્યજી દીધી હતી.

(શ્રી વીરપ્રભુ શ્રેણિક રાજાને કહે છે) હે શ્રેણિક રાજા,
કૌશામ્બી નગરી પડતી મુકીને એ સેડુબક વિપ્ર ચાલી નીકળ્યો
તે તારે નગર આવ્યો ને આજીવિકાને અર્થે તારા દ્વારપાળનો
આશ્રય લઇને રહ્યો; કારણકે વિદેશને વિષે ધનહીનની એવીજ
વૃત્તિ હોય છે. હે રાજા, જિનના વિહારથીજ લોકોપર ઉપકાર
થાય છે માટે વિચરતા વિચરતા અમે એકદા આ નગરમાં પણ
આવ્યા હતા. તે સમયે તારો દ્વારપાળ એ સેડુબકને "તારે હું
આવુ ત્યાસુધી આ સ્થાનેથી જવું નહી" એમ કહીને મને વં
દન કરવા આવ્યો. પણ પાછળ સેડુબક બ્રાહ્મણ જાણે કાળમાથી
આવેલો રાક ભિક્ષુક હોયની એમ દુર્ગાદેવીને શહેરીઓએ ચડા
વેલ બલિ ખાવા લાગ્યો અતિલોલુપ હતો તેથી તેણે કંડપર્યન્ત

ખાધું તેથી અને વળી ગ્રીષ્મ ઋતુનો ઉત્કટ તાપ હતો તેથી તેને બહુજ તરસ લાગી. એટલે એને વિચાર થયો કે આ જળચરો જે છે એમને પૂરાં ભાગ્યવાન સમજવા કે એઓ વિશ્વના જીવનભૂત એવા જળને વિષેજ પ્રથમ ઉત્પન્ન થાય છે. વળી રાત્રિદિવસ જળને વિષે જ રહ્યા છતાં એઓ યથારૂચિ જળ ઉપર તરી આવે છે, અંદર ડુબકી મારે છે અને આડાઅવળા પણ ફર્યાફર કરે છે. એટલું જ નહિં પણ આવું અમૃતસમાન થંડુ જળ નિરન્તર પીએ છે; અથવા તો "અમૃત" તો ફક્ત વાર્તામા જ છે, આ જળ છે તેજ અમૃત છે. આમ વિચારતો એ તૃષાતુર છતાં પણ દ્વારપાળના ભયથી કોઇ જળાશયે જળ પીવા ગયો નહીં. અહો ! સેવકનું જીવતર ખરે કષ્ટદાયક છે તૃષાથી પીડાતો ગરીબ બિચારો જળ, જળ એમ બૂમ પાડવા લાગ્યો, મંદબુદ્ધિ શિષ્ય શ્લોકાદિ ગોખવા મંડી જાય તેમ. તૃષાને દુઃખે મૃત્યુ પામીને એ નગરની બહારની વાવમાં એક દેડકો [ઉત્પન્ન] થયો; કારણ કે જે લેશ્યામાં જન્તુ મૃત્યુ પામે છે એજ લેશ્યામાં એ ઉત્પન્ન થાય છે.

"હે રાજન્, (વીરપ્રભુ શ્રેણિક મહિપતિને સંબોધીને કહે છે) અમે પાછા ફરતા ફરતા તારા જ નગરને વિષે આવ્યા, જાણે એ દેડકાના કોઇ મહદ્ભાગ્યથી આકર્ષાઇને જ હોયની એમ. તે વખતે સર્વ લોકો અમને વંદન કરવાને આવતા હતા ત્યારે વાવમાથી પાણી ભરવા આવેલી પનહારીઓમા આવા પ્રકારનો સંલાપ થયો—એક બોલી, અરે બ્હેન, આજે શું કોઇ મહાન્ ઉત્સવ છે કે જેને લીધે સર્વ લોકો એક સાથે હર્ષના જતા જણાય છે? ત્યારે બીજી આક્ષેપ સહિત કહેવા લાગી: અરે તું તો કોઇ ગર્ભ શ્રીમતની પુત્રી છો અથવા તો કેવળ મૂર્ખ છો કે એટલું જાણતી નથી? સુરેન્દ્રો સુદ્ધાં સેવક જનની પેઠ જેમના ચરણને વિષે સાષ્ટાંગ દંડવત્ પ્રણામ કરે છે એવા શ્રીમાન્ મહાવીર ઉદ્યાનને વિષે પધાર્યા છે. એવા એ મહાવીર જિનને તુ નથી જાણતી તો એમજ સમજ ને કે તુ [illegible] [illegible]

નથી જાણતી, કારણ કે મહા તેજસ્વી સૂર્યમંડળનો ઉદય થાય છે ત્યારે મંદ નેત્રવાળાને પણ એની ખબર પડે છે. પનહારીઓના આવા સલાપ સાંભળીને જેને કંઇ સંજ્ઞા થઇ એવો એ દેડકો વિચારવા લાગ્યો-મેં પૂર્વે કયાંય નિશ્ચયે 'મહાવીર' એવો શબ્દ સાંભળ્યો છે. ઉહાપોહ કરતા એને પોતાનો પૂર્વભવ સ્મરણમાં આવ્યો તે જાણે એને ભવિષ્યમાં થનારા પ્રતિબોધની વાતને નિવેદન કરવાને હોયની! દ્વારપાળ મને દરવાજો સોંપીને તે વખતે જેમને વંદન કરવા ગયો હતો તેજ આ મહાવીર પધાર્યા છે. માટે આ લોકો એ જિનેશ્વરને વંદન કરવાને જાય છે એમ હું પણ જાઊં, કારણ કે તીર્થ તો સૌનું છે. એમ વિચારીને એ દેડકો કુદતો કુદતો અમને વંદન કરવાને આવવા નીકળ્યો એવામાં માર્ગને વિષે, હે રાજન્, તારા અશ્વોની ખરી નીચે દબાઇ ગયો, અને મૃત્યુ પામ્યો. મરણસમયે શુભધ્યાન રહ્યુ એથી એ દેવયોનિને વિષે ઉત્પન્ન થયો છે અને દર્દુરાંક એવુ એનું સાર્થક નામાભિધાન છે. ભાવ થકી તો એ સૂર્ય સમાન છે, એની ક્રિયા જ એક ખદ્યોત (પતંગીઆ) જેવી છે. આ વખતે દેવતાઓની સભામાં, હે રાજન્, ઇંદ્રે તારી પ્રશંસા કરી; કારણ કે ગુણીજનોનો પરના ગુણોપર પક્ષપાત હોય છે. ઇંદ્રે એમ કહ્યું કે-આ વખતે ભરતક્ષેત્રને વિષે શ્રેણિકરાજા જેવો કોઈ શ્રાવક નથી; મણિ તો બહુ છે પરંતુ ચિન્તામણિ તુલ્ય કોઇ મણિ નથી. એ શ્રેણિકને સુર તેમજ સુરેન્દ્ર-કોઈ પણ જૈન ધર્મથી ચળાવવાને સમર્થ નથી. જેવી રીતે જિનેશ્વર ભગવાન્‌ના વચનને ગુરૂકર્મી પ્રાણી સત્યમાનતો નથી, તેવી રીતે એ દર્દુરાંકદેવે ઇંદ્રે કરેલી વાતને સત્ય માની નહિં તેથી એ (દર્દુરાકદેવ) આ તારી પરીક્ષા કરવાને આવ્યો હતો. એણે અમારા ચરણપર ગોશીર્ષચન્દનનું વિલેપન કર્યું છે પરન્તુ તારી દૃષ્ટિને મોહ પમાડીને અન્ય દેખાડયું છે. શ્રેણિકરાજાએ પુનઃ કહ્યુ-હે ભગવંત, એ વાત તો હું સમજ્યો, પણ ત્યારે એણે જે મંગલિક અને અમંગલિક શબ્દો કહ્યા એનો હેતુ શો સમજવો તે જણાવશો.

ભગવાને કહ્યું–એણે મને "મરો" એમ કહ્યુ તે એવા અભિપ્રાયથી કે આ ભવને વિષે રહેતાં તો કષ્ટ જ છે અને મૃત્યુ પછી મને મોક્ષ મળવાનો છે તો મોક્ષ પ્રાપ્ત થાય માટે "મરો" એમ કહ્યુ છે. વળી હે રાજન્, તને આ જન્મમા જ સુખ છે; મૃત્યુ પછી તો નરક મળવાનું છે; માટે જ તને એણે "જીવો" એમ કહ્યું છે અને અભયકુમારને બેઉવાના કહ્યા એ એવા અભિપ્રાયથી કે એ આ જન્મમાં ધર્મકાર્યો કરે છે અને મૃત્યુ પછી અન્યજન્મમાં પણ એ દેવગતિમાં જવાનો છે. માટે એ જીવો કે મરો એ બેઉ સરખું છે. કાળશોકરિકને એણે બેઉ વાનાનો નિષેધ બતાવ્યો એ એવા અભિપ્રાયથી કે આ જન્મમા એ પાપકાર્યો કરે છે અને મૃત્યુ પછી એ સાતમી નરકે જવાનો છે.

શ્રી વીરપરમાત્માએ દર્દુરાંક દેવના આચરિત વિષે ખુલાસો કરતા શ્રેણિક રાજાની નરકગતિ થવાની કહી એ સાંભળીને એને કંપારી છુટી અથવા તો નરકની વાત સાંભળતાજ ભય ઉત્પન્ન થાય છે, તો એ દુઃખ ભોગવવા પડવાનુ સાંભળીને થાય એમા શું આશ્ચર્ય? શ્રેણિકરાજાએ પૂછ્યુ—હે જગન્નાથ, આપ જેવા મારા સ્વામી છતા મારે નરકગતિ કેમ? કલ્પદ્રુમ છતા દારિદ્રય હોય નહીં. પ્રભુએ ઉત્તર આપ્યો—હે મહીપતિ, તેં નરકને વિષેજ આયુબંધ કર્યો છે, માટે તારે ત્યાં જ જવુ પડશે, એ વિષે અન્યથા સમજવુ જ નહિં હે રાજન્, નિકાચિત કર્મ જે છે તેને અન્યથા કરવાને દેવ, દાનવ, ચક્રવર્તી કે અમે પોતે પણ સમર્થ નથી. જેમ મુનિની પાસે મહાચંદ્ર રાજા કે રંકને વિષે જરાએ અંતર નથી તેમ એ કર્મની ફેર ગણ નથી હે નરપતિ, તુ ભવિષ્યમા થનારા ચોવીસ જિનેશ્વરોમા પ્રથમ પદ્મનાભ નામે જિનેશ્વર થવાને. હુ સાંભળી હર્ષિત રહેવા દે પણ શ્રેણિક ભૂપતિએ ફરી વિજ્ઞાપના કરી કે—

ઉપાય બતાવો. એ સાંભળીને તીર્થંકર મહારાજા પણ સમાધાનને માટે બોલ્યા—જો કપિલા બ્રાહ્મણી પાસે તુ સાધુઓને દાન દેવ-રાવ અને કાળશૌકરિકને (પ્રાણીઓનો) વધ કરતો અટકાવ તો તારો નરકવાસ મટે. પણ અમને તો નિશ્ચય છે કે "સોમનાથ **મરવાનો ચે નથી; અને આચાર્ય એને કાષ્ટની ચિતા પર બેસા-ડવાના ચે નથી.**"

જિનેશ્વર ભગવાને કહેલી આ વાકયાવલીને સંજીવિની સમાન સમજી એમને પ્રણામ કરીને મગધેશ્વર શ્રેણિકરાજા પોતાના નગર ભણી પાછો વળ્યો. એ વખતે એજ દર્દુરાક દેવે એની પરીક્ષા કરવાને એને માયાવડે, જાળ નાંખી મત્સ્ય પકડતો એક મુનિ દેખાડયો. એ મુનિને જોઈ એને બોલાવીને રાજાએ પૂછયું-આ શું આદર્યું ? મુનિએ ઉત્તર આપ્યો—આ મત્સ્યો વેચીને મારે એક ઉત્તમ કાબળી લેવી છે. એ કાંબળી હું શરીર પર ઓઢીને વર્ષાકાળને વિષે અપ્કાય જીવોની રક્ષા કરીશ. કારણકે દયા એજ ધર્મનું મૂળ છે. રાજાએ વિચાર્યું—આ મુનિ મુગ્ધ બુદ્ધિવાળા એટલે મૂર્ખ જણાય છે કે એકેન્દ્રિયની રક્ષાને અર્થે પંચેન્દ્રિયનો વિનાશ કરે છે. અલ્પ પાપનો ભય રાખે છે અને પડે છે તો તે બહુ બહુ પાપમાં; હવાડાથી બ્હીએ છે, ને પડે છે કુવામાં; પછી એ મુનિને રાજાએ કંબળ અપાવી: કારણકે શાસનની હીલણા થતી અટકાવવાને કુપાત્રને પણ (દાન) દેવું કહ્યું છે. આગળ ચાલતાં રાજાને દેવતાએ (માયાવડે) એક ગર્ભવતી સાધ્વી દેખાડી કે જે દુકાને દુકાને કઇ દ્રવ્ય માગતી હતી. આવી સ્થીતિમાં સાધ્વીને જોઇને રાજાને અત્યન્ત ખેદ થયો; કારણકે આવું અયોગ્ય જોઇને કયો શ્રાવક ન દુહવાય ? આ બીજી શાસનની હીલણા ઉત્પન્ન થઇ એ—ખેતીમા જળના દુષ્કાળને શમાવે (૦ નું શમન કરે) ત્યા તેમા તીડ આવવા જેવું થયું આવી સાધ્વીઓ ભાગવતી દીક્ષા ગ્રહણ કરીને પણ એને કેમ વૃથા ગુમાવે છે એમ ચિન્તવીને રાજાએ એ સાધ્વીને બોલાવીને કહ્યુ -ખેદ અકાર્ય કરીને પુન: પાછું એને શા માટે

ખુલ્લું બતાવવું પડે છે? માસ ખાઇને પાછા અસ્થિ કોઇ ગળે બાંધે ખરા? તારૂં સર્વ કાર્ય હું નીવેડી આપીશ એમ કહીને રાજાએ સાધ્વીને ગુપ્ત પ્રચ્છન્નપણે રાખી, કારણકે પોતાની જાંગ ઉઘાડતાં માણસ પોતે જ લજવાય છે પ્રસવકાળ નજીક આવ્યે સર્વ કળાના જાણ એવા નૃપતિએ પોતે એનું સૂતિકર્મ કર્યું કારણકે એ સમય એવો હતો. એની એવી દુર્ગન્ધ છુટી કે નાસિકા ફાટી જાય; તોપણ શાસનના રક્ષક એવા રાજાને એના તરફ અભાવ ન થયો. વળી પ્રસવ થતાં જ બાળકે દેવતાની માયાવડે એટલું ગાઢ રૂદન કરવા માંડયું કે ત્રણ ત્રણ શેરી સુધી તે સંભળાવા લાગ્યું. એ જોઇને શ્રાવકશિરોમણિ નરપતિ અત્યન્ત દુઃખી થયો. એ કહેવા લાગ્યો–ઉપાય ચાલ્યો ત્યાંસુધી તો અત્યારસુધીનું સર્વ મેં ગુપ્ત રાખ્યું, પણ હવે કાંઈ બુદ્ધિ સુઝતી નથી તો આ કેમ કરીને હવે ગુપ્ત રહેશે? અથવા તો **આકાશ ફાટયું તે કોનાથી સાંધી શકાય?**

(દેવતાએ પોતાની માયાવડે બહુ બહુ પ્રકારે પરીક્ષા કરી તે સર્વમાં) રાજાની પૂર્ણ દૃઢતા જાણીને પેલા દેવતાએ પોતાનું રૂપ પ્રકટ કર્યું અને એ હર્ષ સહિત બોલ્યો–હે રાજન્, દેવતાઓની સભામાં ઇન્દ્રે તને જેવો પ્રશંસ્યો છે તેવોજ તું છે, અથવા એથી પણ અધિક છો. પ્રકાશ કદિ અન્ધકાર થઇ જાય, મેરૂ પર્વત કદિ ચલાયમાન થાય, જળ કદિ અગ્નિરૂપ થાય, અમૃત વિષ થઇ જાય, અથવા સૂર્ય કદિ પશ્ચિમ દિશામાં ઉદય પામે, તોપણ, હે સત્વના ભંડાર, તું કદિ પણ [illegible] ચલિત થવાનો નથી સમુદ્રના મહિમાનો પાર પામી [illegible] પરંતુ [illegible] મહિમાનો પાર સર્વથા અશક્ય જ છે [illegible] તારૂં [illegible] સન્માન કરી શકે એમ છે? તોપણ હું કંઇક તારૂં સન્માન [illegible] ઇચ્છું છું. તેથી હું તને આ હાર અને [illegible] તું સ્વીકાર કર [illegible] આ હાર જે [illegible] તે [illegible] તો એને [illegible] સાંધશે તેવું [illegible] [illegible]

ઉપાય બતાવો. એ સાભળીને તીર્થંકર મહારાજા પણ સમાધાનને માટે બોલ્યા—જો કપિલા બ્રાહ્મણી પાસે તુ સાધુઓને દાન દેવ-રાવ અને કાળશૈકરિકને (પ્રાણીઓનો) વધ કરતો અટકાવ તો તારો નરકવાસ મટે. પણ અમને તો નિશ્ચય છે કે "સોમનાથ મરવાનો યે નથી; અને આચાર્ય એને કાષ્ટની ચિતા પર બેસા-ડવાના યે નથી."

જિનેશ્વર ભગવાને કહેલી આ વાક્યાવલીને સંજીવિની સમાન સમજી એમને પ્રણામ કરીને મગધેશ્વર શ્રેણિકરાજા પોતાના નગર ભણી પાછો વળ્યો. એ વખતે એજ દર્દુરાક દેવે એની પરીક્ષા કરવાને એને માયાવડે, જાળ નાખી મત્સ્ય પકડતો એક મુનિ દેખાડ્યો. એ મુનિને જોઈ એને બોલાવીને રાજાએ પૂછ્યું—આ શું આદર્યું? મુનિએ ઉત્તર આપ્યો—આ મત્સ્યો વેચીને મારે એક ઉત્તમ કાંબળી લેવી છે. એ કાંબળી હું શરીર પર ઓઢીને વર્ષાકાળને વિષે અપ્કાય જીવોની રક્ષા કરીશ. કારણ કે આ એજ ધર્મનું મૂળ છે. રાજાએ વિચાર્યું—આ મુનિ મુગ્ધ બુદ્ધિવાળા એટલે મૂર્ખ જણાય છે કે એકેન્દ્રિયની રક્ષાને [illegible] ઇન્દ્રિયનો વિનાશ કરે છે. અલ્પ પાપનો ભય રાખે છે અને [illegible] છે તો તે બહુ બહુ પાપમાં, હવાડાથી બહીએ છે, ને [illegible] કુવામાં, પછી એ મુનિને રાજાએ કંબળ અપાવી: કારણ કે શાસનની હીલણા થતી અટકાવવાને કુપાત્રને પણ (દાન) દેવું કહ્યું છે. આગળ ચાલતા રાજાને દેવતાએ (માયાવડે) એક [illegible] સાધ્વી દેખાડી કે જે દુકાને દુકાને કઈ દ્રવ્ય માગતી [illegible] [illegible] [illegible]માં નાખીને જોઈને રાજાને અત્યન્ત ખેદ [illegible] કારણ કે આવું અયોગ્ય જોઈને કોણ શ્રાવક ન દુભાય? [illegible] [illegible] શાસનની હીલણા [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] ([illegible]) ત્યાં તેમાં [illegible] આવતા [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] શાસનની હીલણા [illegible] કરીને [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] રાજાએ [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]

ખુલ્લું બતાવવું પડે છે? માસ ખાઇને પાછાં અસ્થિ કોઇ ગળે બાધે ખરાં? તારૂં સર્વ કાર્ય હું નીવેડી આપીશ એમ કહીને રાજાએ સાધ્વીને ગુપ્ત પ્રચ્છન્નપણે રાખી, કારણકે પોતાની જાંગ ઉઘાડતાં માણુસ પોતે જ લજવાય છે પ્રસવકાળ નજીક આવ્યે સર્વ કળાના જાણુ એવા નૃપતિએ પોતે એનું સૂતિકર્મ કર્યું કારણકે એ સમય એવો હતો. એની એવી દુર્ગન્ધ છુટી કે નાસિકા ફાટી જાય; તોપણ શાસનના રક્ષક એવા રાજાને એના તરફ અભાવ ન થયો. વળી પ્રસવ થતાં જ બાળકે દેવતાની માયાવડે એટલું ગાઢ રૂદન કરવા માંડયું કે ત્રણ ત્રણ શેરી સુધી તે સંભળાવા લાગ્યું. એ જોઇને શ્રાવકશિરોમણિ નરપતિ અત્યન્ત દુઃખી થયો. એ કહેવા લાગ્યો–ઉપાય ચાલ્યો ત્યાસુધી તો અત્યારસુધીનું સર્વ મેં ગુપ્ત રાખ્યુ, પણ હવે કાંઈ બુદ્ધિ સુઝતી નથી તો આ કેમ કરીને હવે ગુપ્ત રહેશે? અથવા તો **આકાશ ફાટયું તે કોનાથી સાંધી શકાય?**

(દેવતાએ પોતાની માયાવડે બહુ બહુ પ્રકારે પરીક્ષા કરી તે સર્વમાં) રાજાની પૂર્ણ દૃઢતા જાણીને પેલા દેવતાએ પોતાનું રૂપ પ્રકટ કર્યું અને એ હર્ષ સહિત બોલ્યો–હે રાજન્, દેવતાઓની સભામા ઇન્દ્રે તને જેવો પ્રશંસ્યો છે તેવોજ તું છે; અથવા એથી પણ અધિક છો. પ્રકાશ કદિ અન્ધકાર થઇ જાય; મેરૂ પર્વત કદિ ચલાયમાન થાય, જળ કદિ અગ્નિરૂપ થાય, અમૃત વિષ થઇ જાય, અથવા સૂર્ય કદિ પશ્ચિમ દિશામા ઉદય પામે; તોપણ, હે સત્વના ભંડાર, તું કદિ પણ સમ્યકત્વથી ચલિત થવાનો નથી. સમુદ્રના મહિમાનો પાર પામી શકાય પરંતુ તારા મહિમાનો પાર સર્વથા અલક્ષ્ય જ છે. મારા જેવા તારૂં કયા પ્રકારનું સન્માન કરી શકે એમ છે? તોપણ હું કઇંક તારૂં સન્માન કરવાને ઇચ્છું છું. તેથી હું તને આ હાર અને આ બે ગોળા આપું છું તેનો તું સ્વીકાર કર. એમાં આ હાર જે છે તે ત્રુટશે તો એને જે સાંધશે તેનું મૃત્યુ થશે. એમ કહીને એ બે ગોળાઓ અને

હાર રાજાને આપીને ક્ષણમા જતો રહ્યો. (એ ત્રણ વસ્તુઓમાં) એકલા એક હારનું જ મૂલ્ય મગધના રાજ્યના મુલ્ય જેટલું હતું.

પછી રાજાએ કપિલાને બોલાવીને ગૌરવ સહિત કહ્યું-હે શુદ્ધમતિ, તું મુનિઓને આદર સહિત ભિક્ષા આપ. તુ જેની શોધમા છે તે સર્વ હું તને આપીશ. કારણકે મુનિદાન જે છે તે ઉત્તમ છે. કપિલાએ કહ્યું-હે રાજા, તમે મને કદાપિ સર્વ સુવર્ણમય બનાવી દો તોપણ હું એ કરવાની નથી; કારણકે મેં આટલો બધો કાળ મારા આત્માને મુનિદાનથી કલંકિત કર્યો નથી તો હવે થોડા માટે કોણ એ દૂષણ વ્હોરી લે? રાજાએ એને પત્થર સમાન જાણીને પડતી મુકી. પછી એ કાળશૌકરિક કસાઇને કહ્યું-તું તારી પ્રાણીવધ કરવાની વૃત્તિ પડતી મુક. તું દ્રવ્યને અર્થે એવું પાપકાર્ય કરે છે તો ચાલ હું તને એટલું બધું દ્રવ્ય આપું કે તું કુબેરભંડારીની જેવો થઇ જા. પેલાએ કહ્યું-આ મારી વૃત્તિ કેવી રીતે પાપરૂપ કહેવાય? એનાથી તો નિરન્તર પુષ્કળ પ્રાણીઓ હયાતિ ભોગવે છે (જીવે છે). માટે એને હું કેવી રીતે ત્યજી શકું? મારી એવી ઇચ્છા છે કે એને એજ મારી વૃત્તિમા મારૂં મૃત્યુ થાય. રાજાએ "એ પાપી આ પાપ કર્યા કરતો કોઇ રીતે અટકવાનો નથી" એમ વિચારીને એને નરક સમાન કુવામાં નંખાવ્યો. હે પાપી, પ્રાણીઓનો વધ કરે છે એથી તુ નરકને વિષે જ જઇશ એમ કહેતા હોયની એમ એને આખો દિવસ અને રાત્રી ત્યાં રાખ્યો અને જઇને ભગવતને વાત કરી કે એ કાળશૌકરિક પાસે એની વૃતિ છેલ્લા આઠ પહોર સુધી તો પડતી મુકાવી છે. પણ જિનેશ્વર ભગવંતે કહ્યુ-હે રાજન્, એણે તો કુવામા રહ્યા છતા પણ માટીના પાચસો પાડા બનાવીને એમનો વધ કર્યો છે. એ મહીપતિ આ કાળશૌકરિક અને કપિલા બેઉ અભવિ છે, અપવિત્ર વસ્તુ ખાનારા શ્વાનોની પેઠે એ બેઉ પોતાનો મૂળ સ્વભાવ ત્યજવાના નથી. બનવાની વસ્તુ અવશ્ય બને જ છે; અન્યથા થતી નથી આ પ્રમાણે પ્રભુનો પ્રતિબોધ પામીને રાજા નમન કરીને રા

સ્થાનકે ગયો. ભગવાન્ વીરજિનેશ્વર પણ ભવ્યજનોને પ્રતિબોધ પમાડવા અન્યત્ર વિહાર કરી ગયા, અથવા તો સૂર્યને સર્વ જગતપર પ્રકાશ કરવાનો છે.

હવે કેટલેક કાળે પેલા કાળશૌકરિકને મૃત્યુ પાસે આવ્યુ; કારણ કે પ્રાણી માત્રની એ જ પ્રકૃતિ છે. હમેશા પાચસો પાચસો પાડાનો વધ કરવાથી એણે જે પાપ બાંધ્યું હતું તે હવે આવીને ઉભું રહ્યું. એના પ્રભાવથી એના શરીરમા મહાન્ વ્યાધિઓ ઉત્પન્ન થયા એની એને વ્યથા થવા લાગી; અથવા તો જેવુ આપ્યુ હોય તેવું જ મળે છે. હે માતા. હે પિતા, હે આજ્ઞાકિત સુલસ, હું વગર રક્ષાએ મૃત્યુ પામું છું–એમ એ વારવાર આક્રંદ કરવા લાગ્યો; અને એની પાસે બેઠેલા બીજાઓ પણ એના દુખે દુઃખી હોઇને આસુ લાવીને રૂદન કરવા લાગ્યા. એનો પુત્ર સુલસ તો પોતાના પિતાને સુખ વર્તાય એટલા માટે વેણુ–વીણા– મૃદંગ આદિ વાજીંત્રોવડે, અને અત્યન્ત સુંદર અને લાવણ્યવતી વેશ્યા સ્ત્રીઓના ગાયનવડે, સંગીત કરાવવા લાગ્યો. વળી કપુર, કસ્તુરી મિશ્રિત ચંદનના રસવડે પિતાના શરીરપર વિલેપન કરવા લાગ્યો અને એની નાસિકા આગળ ઉત્તમ ધૂપ બાળવા લાગ્યો, મધુર અને નાના પ્રકારના ભોજન જમાડવા લાગ્યો અને અત્યંત કોમળ શય્યાને વિષે સુવરાવવા લાગ્યો, પણ એવા એવા મનોજ્ઞ શબ્દાદિ સુદ્ધા અનેક પાપના ભારવાળાને પ્રતિકૂળ લાગ્યા; પિત્તના વ્યાધિવાળાને સાકર લાગે તેમ એને ન જાગવું ગોઠતું કે ન ઉંઘવું ગોઠતું; ન બેસવુ ગમતું કે ન ઉઠવું ગમતું; નહોતુ એને જમવાનું ગમતું કે ન્હોતું ભૂખ્યું ગમતું.

પોતાના પિતાની આવી આવી ચેષ્ટાઓ જોઇને પુત્ર સુલસને ભય લાગ્યો, અથવા તો શ્રેણિબધ ઉત્પાત જોઇને કયો માણસ ન ક્ષોભ પામે? સુલસે જઇને સર્વ હકીકત અભયકુમારને નિવેદન કરી, અથવા તો નન્દાના નન્દન (અભયકુમાર) વિના અન્ય કોણ ગુચ કાઢી શકે? ઉત્પત્તિકી આદિ બુદ્ધિઓએ સ-

પજ્ઞ એવા એ મંત્રીશ્વરે કહ્યું–અનેક પ્રાણીઓનો વધ કરતાં તારા પિતાએ જે ઘોરપાપ ઉપાર્જન કર્યું છે તે, ભરેલા કુંભમાં જળ સમાતું નથી તેમ, સાતમી નારકીમા પણ સમાયું નથી; અને આજ ભવમાં તારા પિતાનીપાસે આવીને ઉભું રહ્યું છે. કારણ કે **અત્યન્ત ઉગ્ર પુણ્ય કે પાપનું ફળ આજ ભવમા ત્રણ વર્ષમાં, ત્રણ માસમાં, ત્રણ પક્ષમાં, અથવા ત્રણ દિવસમાં મળે છે.** માટે એને હવે અતિ બિભત્સ વસ્તુઓનો અનુભવ કરાવો; કારણ કે સન્નિપાતવાળાને કટુ ઔષધ જ અપાય છે. એ પરથી એ સુલસે ઘેર જઈ અભયકુમારના વચનપર શ્રદ્ધા રાખી પિતાને અતિ તીક્ષ્ણકંટકની શય્યાને વિષે સુવાડ્યા, અત્યન્ત દુર્ગંધ મારતા પુરિષવડે એના અંગપર વિલેપન કર્યું, નીરસ, કુત્સિત અને તિખું ભોજન આપ્યું; અત્યન્ત ખારું, ઉષ્ણ અને તીખું જળ પીવાને આપ્યું, ઉંટ ખર પ્રમુખના કર્કશ શબ્દો શ્રવણ કરાવ્યા; કાણા–વામન–પંગુ–અન્ધ વગેરેના રૂપ દેખાડયાં. એ દુર્વને, એ કાલશૌકરિક કસાઇ, પાપના ઉદયને લીધે, સુખરૂપ અનુભવવા લાગ્યો. એણે કહ્યું–હે પુત્ર, આ શય્યા અતિ સુંદર અને માખણથી પણ કોમળ છે; આ સુગન્ધી વિલેપન નાસિકાએ પાન કરવા લાયક છે. આ ભોજન છે તે અતિ સ્વાદિષ્ટ અને દેવતાઓના ભોજનથી પણ ઉત્કૃષ્ટ છે. વળી આ જળ તો કેવળ થંડુ અને જાણે માનસરોવર થકી આણેલું હોય એમ મનપસંદ છે, આ શબ્દો પણ શ્રવણગોચર થાય છે તે અમૃત સમાન મધુર અને જાણે દેવતાઓના ગાયકો ગાતા હોયની એવા છે. આ રૂપ જે મારી દૃષ્ટિએ પડે છે તે પણ દેવતાઓના રૂપ જ હોયની એવા છે, એવાં પૂર્વે ન જોયેલાં રૂપનું મૂલ્ય પણ આકી શકાય એમ નથી. મારા જન્મમાં તો મેં આવું સુખ કદાપિ અનુભવ્યું નથી, જ્યારે ભાગ્યમાં હોય છે ત્યારેજ દશા વળે છે. હે પુત્ર, તારા જેવા સુપુત્રે મને પ્રથમથી જ વિના કારણે શા માટે આવાં સુખથી દૂર રાખ્યો ?

પિતાની આવી ચેષ્ટા તથા વચનો જોઇને સુલસને વૈરાગ્ય

પ્રાપ્ત થયો હોય એમ વિચારવા લાગ્યોઃ અહા ! મારા પિતાને આ જ ભવને વિષે હિંસાના મહા પાપનું કેવું ફળ મળ્યું ? વળી ભવાન્તરને વિષે પણ કાળ, મહાકાળ આદિ દુર્ગતિને વિષે દુઃખ સહન કરતાં એનું શું થશે ? સુલસ આમ ચિન્તવન કરતો હતો અને અન્ય સ્વજનો આક્રંદ કરતા હતા એવામાં તો કાલશૌકરિક એકપણ શરણ લીધા વિના પંચત્વ પામ્યો; અને અપ્રતિષ્ઠાન નામની સાતમી નારકીને વિષે તેત્રીશ સાગરોપમને આયુષ્યે ઉત્પન્ન થયો. પછી સર્વ બાન્ધવોએ મળીને સુલસને કહ્યુ-હે સુબુદ્ધિ, ક્રમે કરીને પ્રાપ્ત થયેલ તારા પિતાનું પદ તું હવે સ્વીકાર તારીજ કૃપાવડે સ્વજનો અને સેવકો આજીવિકા ચલાવે છે; તો પ્રભુત્વ અને લોકોને સંતોષ-એ ઉભય જાણતો છતાં તું શામાટે નિરૂદ્યમી રહે છે ? કાલશૌકરિકને સ્થાને તું હવે અમારો થા, કારણકે નીતિશાલિ પુરૂષો સ્વામીના પુત્રને સ્વામીની સમાન રાખવાને કહે છે. સુલસે કહ્યું-તમે આ કહ્યું તે મને ગોઠતું નથી; કારણકે હું આ પાપકર્મ કોઇ રીતે કરવાને ઉત્સુક નથી. જીવનો ઘાત કરીને પ્રભુત્વ અને બન્ધુઓનું પોષણ કરવું-એ ઉભયથી સર્યું (એ બેઉ મારે કામના નથી) કારણકે એ બેઉ દુર્ગતિના હેતુભૂત છે. એના બાન્ધવોએ સુલસને કહ્યું-શુ તારા પૂર્વજો મૂર્ખ હતા કે જેમણે સ્વજનોને અને ઇતર લોકોને આધારભૂત એવુ આ કાર્ય અત્યારસુધી કર્યું છે ? પણ તું પંડિત ઠર્યો, અથવા તો તારૂં પાંડિત્ય જાણ્યું ! તુંજ અમને ગળે પકડીને તારી પોતાની સાથે અમારો પણ વધ કરવા તૈયાર થયો છે ! યથાસ્થિત કુલાચારને પાળે તેજ પુત્ર કહેવાય છે, કુળાચાર નહિં પાળનારા મનુષ્યો અને તિર્યંચમાં કંઇ પણ અન્તર નથી. (કુળાચાર નહિ પાળનારા તિર્યંચ જેવા સમજવા).

એ લોકો આ પ્રમાણે કહેવા લાગ્યા એટલે સુલસે એમને કહ્યુ-શું આપણા પૂર્વજો પંગુ, વ્યાધિગ્રસ્ત, અન્ધ કે દરિદ્રી હોય તો એમના વંશજોએ પણ શુ એવા થવુ ? ગાડરીઓ પ્ર-

વાદ તો મૂર્ખોને જ શોભે. નરકની ગતિએ લઇ જાય એવો કુળાચાર શા કામનો? સદ્ય પાચન ન થાય એવું ભોજન, ઉત્તમ હોય તોપણ શા કામનું? વળી મારા પિતાનું આવું પાપકાર્યોથી ઉત્પન્ન થયેલું દુઃખ તમે જોયું છે છતાં પણ તમે આમ મૂર્ખતા ભર્યું કેમ બોલો છો? અથવા તો બહુ શું કહેવું! આવું અતિશય ઘોર અને અશુભ ફળ આપનારૂં કાર્ય હું કરવાનો જ નથી. મિથ્યા આગ્રહને વળગી રહીને પુનઃ પણ સુલસના બન્ધુઓએ એને કહ્યું–તું પાપકાર્યોથી ડરે છે માટે નિશ્ચયે તું બ્હીકણ છો. સર્વ પાપ અમે ભેગા મળીને વ્હેંચી લેઇશું. તારે તો આ બાબતમા ગંગાસ્નાન જ છે. (તારે માથે કઇ નથી.) જેવી રીતે શ્રીકૃષ્ણે રાહુનું શીષ છેદ્યું તેવી રીતે તારે ફક્ત એક પાડાનો શિરચ્છેદ કરવાનો છે, પછીનું તો સર્વ અમો કરી લેશું. આવું સાંભળીને તો એમને પ્રતિબોધ પમાડવાને મહાત્મા સુલસે સદ્ય પોતાના પગ પર એક કુહાડાવતી પ્રહાર કર્યો. (આવા ઉત્તમ પુરૂષોમાં શું સત્ત્વ નથી હોતું?) એટલે પ્રહારની વેદનાને લીધે તે પૃથ્વી પર પડી ગયો અને કરૂણસ્વરે રૂદન કરવા લાગ્યો–હે બન્ધુઓ, મને આ પગમાં બહુજ પીડા થાય છે, માટે ગોત્રજો વિભૂતિ–સુખમાં ભાગ પડાવે છે તેમ તમે એ મારી પીડા ભાગ પાડીને વ્હેંચી લ્યો; કે જેથી હું ક્ષણમાત્રમાં સાજો થાઉં. એ સાંભળી પેલાઓએ કહ્યું–પારકી પીડા કોણ લેવાને સમર્થ છે? ભરસમુદ્રમાં અગ્નિ લાગે તેને કોણ બુઝવી શકે? સુલસે કહ્યું–જ્યારે તમે એ મારૂં દુ ખ લેવાને શક્તિમાન નથી ત્યારે પ્રાણીના વધથી ઉત્પન્ન થનારૂં દુઃખ તમે કઇ યુક્તિથી લઇ લેવા સમર્થ થશો? નદીના જળમા ડુબતો છતાં જે પ્રાણી બહાર નીકળી જઇ શકતો નથી તે સમુદ્રના જળના પુરમાથી તો કયાંથી જ નીકળી શકશે? જે કાર્ય જે પ્રાણી કરે છે તે કાર્યનું ફળ એ પ્રાણીને જ ભોગવવાનું છે અગ્નિમા પ્રવેશ કરે છે તેજ બળી જાય છે, તટસ્થ (બાજુએ ઉભેલા) હોય છે એમને કઇ નથી. પ્રાણી એકલા જ આ સંસારમા આવે છે અને

જાય છે પણ એકલો જ વળી સમુદ્રને વિષે માછલું એકલું ફર્યા કરે છે તેમ એ આ સંસારમાં એકલો જ પરિભ્રમણ કર્યા કરે છે. એ પ્રાણીને દુર્ગતિમાં પડતા માતા, પિતા, ભ્રાતા, મિત્ર કે સ્વામી કોઈ પણ ધારી રાખી શકતું નથી. ફક્ત એક ધર્મ જ પ્રાણીને (દુર્ગતિમાંથી) ધારણ (રક્ષણ) કરી શકે છે, સમુદ્રમાં પડેલાને મહાન્ પ્રવહણ (વહાણ) રક્ષણ કરે છે તેમ. માટે એવો કસાઇનો વ્યાપાર ત્યજી દઇને ધર્મને વિષે પ્રયત્ન કરો; વિષનો પરિત્યાગ કરીને અમૃતને ગ્રહણ કરો.

આવા આવા મનોહર વાકયો સંભળાવીને સુલસે પોતાનાં બન્ધુઓને પ્રતિબોધ પમાડયા કારણકે અભયકુમાર જેવાથી જેને બોધ થયો તેનામાં અન્યને પ્રતિબોધ પમાડવાનુ સામર્થ્ય આવે એમા કાઇ આશ્ચર્ય નથી.

પછી સર્વ પાપાચરણને ત્યજી દઇને, ધર્મને જ સારભૂત માન્યો છે જેણે એવા અભયકુમારને પોતાના ગુરૂ માની, મેરૂપર્વત સમાન અચળ સમકિતવાળો સુલસ નિત્ય હર્ષથી વિધિ પ્રમાણે શ્રાદ્ધધર્મ પાળવા લાગ્યો.

અભયકુમાર મંત્રીશ્વરનું
જીવનચરિત્ર. ભાગ ૧ લો.
સમાપ્ત.

પરિશિષ્ટ—ટિપ્પણી.

(પુસ્તકમા અસ્ફુટ રહી ગયેલા શબ્દો—વાક્યો આદિની સમજુતિ)

પૃષ્ટ. લીં.

૧૦—૭. તીર્થંકરે કહેલા તત્ત્વોપર સ્વાભાવિક રીતે અથવા ગુરૂના ઉપદેશથી થયેલ શ્રદ્ધાને **સમ્યકત્વ** કહે છે **અણુવ્રત** આને માટે જુઓ પૃષ્ટ ૧૩૫-૨

૧૨—૭. **બળિ**=બળિદાન. **શરાવ**=માટીના પાત્ર શરાવળા એ શરાવનું ગુજરાતીમાં અપભ્રંશ રૂપ છે

૧૩—૩. **ચંદ્રમાના ઉદયથી.**—કારણકે ચદ્રમાના ઉદા ઉપર ભરતીનો આધાર છે.

૧૪—૬. **પટહ વજડાવવો**=ઢોલ પીટાવવો—ઢોલની દાંડી પીટાવવી. **અમારીઘોષણા**=જીવની બીલકુલ હિંસા ન કરવી એવી ઉદ્ઘોષણા—એવો સાદ—પડાવવો.

૧૭—૨૩. **વિષકન્યા**=જેની સાથે સંયોગ કર્યાથી વિષ વ્યાપીને મૃત્યુ ઉત્પન્ન થાય એવી કન્યા.

૧૯—૧. આ એક સસ્કૃત વ્યાકરણનો નિયમ છે

૧૯—૨૩. **પારજાત.** સ્વર્ગને વિષે એ નામનુ એક વૃક્ષ

૨૮—૧૧. **બન્ને લોક**=આ લોક અને પંરલોક. **બન્ને કુળ**=પિતાનુ કુળ અને શ્વશૂરનુ કુળ

૨૯—૧૫ **અપ્રમત્ત ગુણસ્થાન** જૈનશાસ્ત્રમા ગુણના ઉત્તરોત્તર ચૌદ સ્થાન કે (મોક્ષ મહેલે ચઢવા માટે) પગથીઆ કલ્પ્યા છે તેમા **અપ્રમત્ત** એ સાતમુ છે. અપ્રમત્ત=પ્રમાદ દોષ રહિત=નિર્મળ

૩૫—૨૦. **રિક્ત હસ્તે**=ખાલી હાથે

૩૭—૨૦. ગ્રહોના બાર સ્થાન કહ્યા છે તેમા પહેલું, ચોથુ,

છઠ્ઠું ને દશમું એ **કેન્દ્રસ્થાન** છે. **મુખ સ્થાનને** વિષે=લગ્નને વિષે. **ગુરૂ**=બૃહસ્પતિ.

૪૦—૪. **સમિતિ.** જુઓ પૃષ્ઠ ૭ની નોટ ૯

૪૦—૧૦. **કુન્દપુષ્પ** એની ઉજ્વળતા માટે પ્રસિદ્ધ છે. જેવી રીતે ગાયનુ દૂધ—દાડમ—ચંદ્રમાના કિરણો પોતાની નિર્મળતાને માટે પ્રસિદ્ધ છે તેમ (જુઓ પૃષ્ટ ૨૧—૧૫.)

૪૦—૨૦. **ઉત્પત્તિકી** (પ્રમુખ બુદ્ધિઓ)=Presence of mind=અમુક શંકા કે પ્રશ્ન વિગેરેનો ખુલાસો એકદમ સુઝી આવવો તે.

૪૦—૨૭. **પાદ**=(૧) કિરણ (૨) ચરણ, પગ

૪૧—૪. **પ્રજ્ઞાવિશાળા, ભવ્ય પુરૂષ, જિનાગમ.** આને માટે જુઓ ઉપમિતિભવ પ્રપચનુ ભાવનગર જૈન. ધ. પ્ર. સભાએ પ્રસિદ્ધ કરેલું ભાષાન્તર.

૪૨—૯ **શિવના પિતાની જેમ**—કારણકે શિવનો પિતા કોણ છે એ પણ કોઇ જાણતું નથી

૪૨—૧૦—**માતૃપુત્રક** આ એક મેણુ છે ફલાણા (ગૃહસ્થ) નો પુત્ર એમ કહેવાય, પણ ફલાણી (સ્રી) નો પુત્ર એમ કહેવું એ તોછડાઈ છે. વેશ્યાપુત્રનેજ એ ઉપનામ આપી શકાય

૪૫—૨૦-૨૧. **ગુણ.** (૧) સદ્‌ગુણ Qualification, Virtue (૨) તંતુ–દોરી. **પટ**=વસ્ત્ર

૪૫—છેલ્લી **શિવવાસ**=મોક્ષ, મુક્તિ કવિ જનો મોક્ષને મુક્તિનગરી, મુક્તિવધુ, શિવવધુ, એવા એવા અલંકારિક નામો આપે છે.

૪૯—૫ **માર્કંડ ઋષિ.**—આ એક અન્ય દર્શનનુ લીધેલુ દૃષ્ટાન્ત સમજવુ.

૪૬—૧૧. **શું અહીં ગોળ**—બાળકને ગોળ (કે એવી મિષ્ટ વસ્તુ) વહાલી હોય એટલે એને એનુજ સ્મરણ હોય

૪૭—૧૨-૧૩. ' **કળા** ' શબ્દના અહીં બે અર્થ છે. (૧) સામર્થ્ય. (૨) ચન્દ્રમાની કળા Digit ' કળા ' નો એક ત્રીજો અર્થ પણ થાય છે એને માટે જુઓ પૃષ્ઠ ૯ ની નોટ ૩

૪૯—૧૧. **ભદ્રહસ્તી**=એક ઉત્તમ જાતિનો હસ્તી. એ હસ્તી જે રાજ્યમા હોય છે એ રાજ્ય સર્વદા ક્ષેમકુશળ રહે છે એમ કહેવાતું

સર્ગ બીજો.

૫૧—૨૫. **ચાર વિદ્યાઓ** (૧) આન્વીક્ષિકી. (૨) ત્રયી (૩) વાર્તા અને (૪) દંડનીતિ અહિં ચાર વિદ્યા ગણાવી છે. પણ કોઈ આત્મવિદ્યાને એક પાંચમી વિદ્યા તરીકે ઓળખાવે છે પણ સાધારણ રીતે તો વિદ્યાઓ ચૌદ કહેવાય છે.

૫૨—૮ (કીર્ત્તિની) ષષ્ઠી=છઠ્ઠી

૫૨—૧૯ **વિમર્શ**=વિચાર **પ્રકર્ષ**=બુદ્ધિનો ઉત્કર્ષ બુદ્ધિ એટલે વિદ્યા કે સરસ્વતી તો કુમારિકા હોવાથી એને પુત્ર કે સંતતિ હોય નહીં—અને એ જે એના નિકટના—સંતતિ જેવાજ—કહેવાય છે—માટે એમને એના કલ્પિત—સાર્થના પુત્ર—કહ્યા છે.

૫૨—૨૪. **મન્ત્રશક્તિ** રાજાની ત્રણ શક્તિ કહી છે—(૧) પ્રભુશક્તિ (૨) મંત્રશક્તિ (૩) ઉત્સાહશક્તિ.

ધારેની સાથે કન્યા લેવાદેવાનો રિવાજ રાસગ્રંથો આદિ સ્થળોએ વર્ણવેલો પ્રસિદ્ધ છે.

૬૫—૨૩. **કીર્તિયુક્ત શાશ્વતધર્મ.**—આનો અર્થ એવો છે કે હસ્તમેળાપ છૂટ્યા વખતે પુષ્કળ દાન દેવું એવો રાજાનો નિરંતર ધર્મ છે ને એમાંજ એમની કીર્તિ છે.

૭૦—૨૫. **અપુણ્યરાશિવાળી**=ભાગ્યહીન. **કુષ્માંડવલ્લી**=તુંબડાની વેલી-વેલો. **કુષ્માંડ ફળ**=તુંબડું

૭૦—છેલ્લી લીટી ઇંદ્રનું મનહર રૂપ જોઇને એકદા ભરત ચક્રવર્તિએ એમને પુછ્યું હતું કે "તમે સ્વર્ગમાં કયે રૂપે રહો છો? આ પ્રત્યક્ષ છે એ રૂપે કે અન્ય રૂપે? (કારણકે દેવતાઓ કામરૂપી હોય છે)આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં ઇંદ્રે કહ્યું હતું કે અમારૂં સ્વર્ગમાં જે રૂપ હોય છે તે મનુષ્ય માત્રથી જોઇ શકાતું નથી-એટલું તીવ્રતેજ હોય છે. પણ ચક્રવર્ત્તીની પ્રાર્થના પરથી, ઇંદ્રે સ્વર્ગના તેજમાં ઝળહળી રહેલી પોતાની એક આંગળી એને બતાવી હતી

૭૧—૪. **દુરભવ્ય.** ઘણે કાળે મોક્ષ પ્રાપ્ત કરે એ જીવ દુરભવ્ય કે દુરભવિ કહેવાય છે. જુઓ સરખામણી માટે પૃષ્ટ ૨૬ માની ફુટનોટ.

૭૧—૨૨ **દેવીની પેઠે**—કારણકે દેવ-દેવીને [પણ] પુત્ર પુત્ર્યાદિક સંતતિ હોતી નથી.

૭૪—૬. બજાર પક્ષે, **રસ**=પ્રવાહી ચીજો; **સૂત્ર**=તંતુ-દોરી, **અર્થ**=દ્રવ્ય. અંતઃકરણ પક્ષે, **રસ**=લાગણી-ભાવ-Sentiments; **સૂત્ર**=નિયમો, ન્હાનાં શાસ્ત્રનાં વાકયો Precept, Aphorism, **અર્થ**=શબ્દ કે વાકયનો અર્થ—Meaning.

૭૫—૨૧ **પરમાર્થવેદી**=ઉત્કૃષ્ટ શાસ્ત્રજ્ઞાનવાળો.

૯૪—૨૦. ઉષ્ટ્રિકાભિગ્રહ આ કોઈ જાતિનો તાપસી અભિગ્રહ [નિયમ] હોવો જોઇએ. જૈનશાસ્ત્રમાં કોઇ એવો દેખાતો નથી.

૯૫—૫. **વીચિતરંગ ન્યાયે.** જળને વિષે એક મોજું બીજાને ધક્કો મારે છે–બીજું ત્રીજાને ધક્કેલે છે અને એ પ્રમાણે દૂરદૂર સુધી એ જળકલ્લોલ પહોંચી જાય છે તેમ.

૯૮—૬. **અલ્પર્દ્ધિક**=અલ્પ ઋદ્ધિવાળો.

૯૯—૨૬. ખરી કહેવત તો એ છે કે "સાપ મરે નહીં ને લાકડી ભાગે નહીં." [સાપ કરડવા આવતો હોય એને પૃથ્વીપર લાકડી ઠપકારી ઠપકારીને દૂર રાખવો. લાકડીને પૃથ્વીપર બહુ જોરથી ઠપકારવી નહીં કારણકે એમ કર્યાથી એ ભાગી જાય. અને વળી સર્પપર પણ મારવી નહીં કારણકે એમ કર્યાથી સર્પનું મૃત્યુ થાય. માટે આપણે ફક્ત આપણું કાર્ય સાધી લેવું

૧૦૦—૨૭. **અશોકવાટિકા**—એ નામનો રાજાનો બગીચો.

સર્ગ ત્રીજો.

૧૦૫—૨૨. **સુધર્મા**—એ ઈન્દ્રની સભાનું નામ છે.

૧૨૦—૨૦. **ઘાતિકર્મ**—આઠ પ્રકારના કર્મમા જ્ઞાનાવરણી, દર્શનાવરણી, મોહનીય અને અન્તરાય એ ચાર પ્રકારનાં કર્મ ઘાતિ કહેવાય છે, કારણકે એઓ આત્માના જ્ઞાન દર્શનાદિ ગુણોનો ઘાત કરનારા છે (કેવળજ્ઞાન થવા દેતા નથી)

૧૩૫—૨૨. **બબ્બેનું બન્ધન.**-(૧)**ધનનુંબન્ધન**-દશ કોથળી દ્રવ્યની છુટી રાખી હોય ને એના કરતા વધી જાય તો બે બેની એક કરી નાખવી—અથવા એમ કંઈ કરીને વાધો દૂર થયો સમજવો

(૨)**ધાન્યનું બન્ધન**—ચાર માપ અનાજની છુટી રાખી હોય ને તે વધતું જતું હોય ત્યારે આ બબ્બે માપનું એક કરી નાખવુ તે (મોટાં માપ બાધવા તે.)

બબ્બેનુ યોજન-(૧)**ક્ષેત્રનુ યોજન**=બે ક્ષેત્રનું એક કરી નાખવું. [વચ્ચે વાડ હોય તે કાઢી નાખીને.]

(૨)**વસ્તુનું યોજન**—બે ઘર વચ્ચેનો કરો કાઢી નાખીને એક કરી નાખવુ

બન્નેનું દાન-(૧)રૂપુ-(૨)કંચન; એમનું દાન દેવું—સ્ત્રી પુત્રાદિને નામે ચડાવી દેવું.

ગર્ભાધાન=ગર્ભ રહેવાથી ઢોર આદિની સંખ્યા વધારે થાય તે

કુપ્યની ભાવ થકી વૃદ્ધિ=નાનાં વાસણોને ભાગીને મોટાં કરાવી નાખવા તે.

૧૩૭—૧૮.—**સંયુકતાધિકરણતા**=અધિકરણો-ઉપકરણો સંયુકત રાખવાં જેમકે ઘંટીના બેઉ પડ તૈયાર ઉપરા ઉપર દળવાને માટે તૈયાર રાખવા, ગાડુ કે ગાડી તમામ અવયવોસહિત તૈયાર રાખવી. [કે જેથી હરકોઈ તૈયાર જોઈને લઈ જાય, એનો ઉપયોગ કરે [એ ખોટું થાય).

ભોગારિકતતા=ભોગોપભોગના પદાર્થો જોઈએ એ કરતા અધિક રાખવા (એ પણ ખોટું છે.)

૧૩૭—૨૩. **અનવસ્થાન**=અસ્થિરતા, અદૃઢપણું

૧૩૮—૧ ઉપસ્થાપના.

૧૩૮—૫. પિહિતક્ષેપ.

૧૩૯—૧૨. **આઢક** એક જાતનું માપ છે

૧૩૯—૧૧. **સિદ્ધ કરેલો**=રાંધેલો-પકાવેલો.

૧૪૦—૨૩ **દેવચ્છન્દ**—સમવસરણને વિષે એક બાજુએ તીર્થંકર મહારાજાને દેશનાને અન્તે વિશ્રામ લેવાને માટે દેવતાઓએ રચેલું સ્થાન વિશેષ—Chamber.

૧૪૦—૨૫. **પૌરૂષી**=પહોર.

૧૪૩—૨૭. આ અને બીજા પ્રકારે મળીને ૪૭ પ્રકારે સાધુને આહાર શુદ્ધ કરવો પડે છે. **ગુપ્તિ—સમિતિ** આને માટે જુઓ પૃષ્ઠ ૭ નોટ ૫-૬

૧૪૩—૩૦ **માસ આદિ પ્રતિમા**=એક માસ આદિ પર્યન્ત કરવી પડતી એક જાતિની તપસ્યા. શ્રાવક આવી ૧૧ પ્રતિમા(પડિમા) વહન કરે, જ્યારે સાધુને એવી ૧૨ વહન કરવાની છે.

૧૪૩—૧૯. **જીવિતને વિષે ક્યાં પ્રતિબંધ છે**—એટલે જીવિતની સાથે કયા આત્યન્તિક સંયોગ છે.

૧૪૪—૨. **દ્રવ્ય-ક્ષેત્ર પ્રમુખ અભિગ્રહ**—અમુકજ દ્રવ્ય-વસ્તુ વાપરવાનો તથા અમુકજ ક્ષેત્ર-અન્તર પર્યંત જવા આવવાનો નિયમ

૧૪૪—૫. **ગુરૂકુળ**=ગુરૂનો આશ્રમ-ઉપાશ્રય

૧૪૫—૨૩. **અષ્ટાન્હિક**=આઠ દિવસ પર્યન્ત

૧૪૬—૨૯. **સંપ્રદાન**=યોગ્ય પાત્ર. સંપ્રદાનનો બીજો અર્થ "યોગ્ય વસ્તુ" પણ થાય છે.

૧૪૭—૧૯. **આવશ્યક**=નિરન્તર અવશ્ય કરવાની વિધિ [પ્રતિક્રમણ], **સ્વાધ્યાય**=અભ્યાસ કરવો-ભણવું-ભણેલુ વિચારવુ આદિ, **વાચના**=ગુરૂ પાસેથી [નવો] પાઠ લેવો તે.

૧૪૮—૪. **જિનમુદ્રા**=એક જાતનું આસન [યોગના ચોરાશી આસન કહેવાય છે તેવુ આસન] જિનમુદ્રા પગને આશ્રયીને છે, જ્યારે બીજી 'યોગ મુદ્રા' હસ્તને આશ્રયીને છે જુઓ પૃષ્ઠ ૧૫૭ પંક્તિ ૧૨

૧૪૮—૫ **પંચશક્રસ્તવ**=જેમા પાચ શક્રસ્તવ (નમુથ્થુણ) કહેવામા આવે છે એવુ (દેવવંદન), મ્હોટા દેવ વાદવા તે આ ઉત્તમ ચૈત્યવંદન કહેવાય છે

૧૫૩—૧૯. **ત્રેતાયુગ**—(૧) કૃત અથવા સત્ય (૨) ત્રેતા. (૩) દ્વાપર અને (૪) કલિ—આમ ચાર યુગ ગણાવ્યા છે તે ચારેમા અનુક્રમે ધર્મ ઘટતો ઘટતો પળાતો આવ્યો છે. કૃત યુગમાં પૂર્ણપણે, મોએ સો ટકા, પળાતો ધર્મ ચાર પગે ઉભેલો કલ્પ્યો છે ત્રેતામાએથી ઓછો, પોણોસો ટકા પળાતો એટલે ત્રણ પગે ઉભેલો કલ્પ્યો છે એજ પ્રમાણે દ્વાપરને વિષે બે પગે અને આજના કલિયુગને વિષે એક પગે ઉભેલો કલ્પ્યો છે. કારણકે હમણા બહુજ ઓછો પાળવામા આવે છે.

૧૫૪—૧૬. **નરકને વિષે પંચકુળ થયા**=નરકે ગયા.

૧૫૫—૨૧. ઉત્કુટ્ટુક (આસન.) મૂળમાં 'ઉત્કુટ્ટુક' છે તેને બદલે 'ઉત્કટિક' શુદ્ધ શબ્દ લાગે છે. એનો અર્થ, અદ્ધર બેસવું. (વાંદણા લેતી વખતે બેસીએ છીએ તેમ.)

૧૫૫—૨૮. **સંલેખના**=પૂર્વના દોષાદિની આલોચના વિગેરે.

૧૫૬—૩. **અનશન**=જીવિત પર્યન્તઆહાર પાણીનો બીલકુલ ત્યાગ કરે છે એવી તીવ્ર તપશ્ચર્યા.

૧૫૭—૨. **પ્રત્યાખ્યાન.** (પચ્ચખ્ખાણ) એટલે કબુલાત-અમુક કાર્ય-વ્રત આદિ કરવાની કબુલાત.

૧૫૭—૧૫. **સ્થાપના સ્તવન.** " અરિહંત ચેઇયાણં " કહેવું એ સ્થાપના સ્તવન કે ચૈત્યસ્તવન કહેવાય છે. પાંચ સ્તવન કહ્યાં છે. (૧) 'નમુથ્થુણં' ' કે શકસ્તવ, (૨) 'અરિહંત ચેઇયાણં' ' કે ચૈત્યસ્તવ; (૩) 'ચઉવિસથ્થો' અથવા 'લોગસ્સ' કે નામસ્તવ; (૪) 'પુખ્ખરવટ્ઠિ' કે શ્રુતસ્તવ, અને (૫) 'સિદ્ધાણં બુદ્ધાણં' ' કે સિદ્ધસ્તવ. આ પાચ સ્તવન પાંચ **દંડકો** કહેવાય છે. **સ્તુતિગર્ભ**=જેને વિષે સ્તુતિ (ચાર સ્તુતિ 'થોઇ') આવે છે એ.

૧૫૭—૧૭. **મુક્તાશુકિત મુદ્રા**=મોતીની બે છીપ જોડાયલી હોય તેવી રીતે બેઉ હાથ પોલા રાખીને જોડવા તે

૧૫૭—૧૯. **વર્ણાર્થ પ્રતિમા ત્રિક. વર્ણ**=શુદ્ધ ઉચ્ચાર કરવો, **અર્થ**=બોલવું તે સમજતા જવું, અને **પ્રતિમા**=જિનેશ્વરની પ્રતિમા સમીપ દૃષ્ટિ રાખવી.-એ ત્રણ. આ ત્રિકને વર્ણાદિ ત્રિક અથવા આલંબન ત્રિક પણ કહે છે. આવાં દશ ત્રિક કહ્યાં છે. (૧) નિસ્સિહિ પ્રત્રિક--ત્રણ વખત નિસ્સિહી કરવી તે, (૨) પ્રદક્ષિણા ત્રિક—ત્રણ પ્રદક્ષિણા દેવી તે (૩] પ્રણામ ત્રિક--ત્રણ વખત નમીનમીને વંદન કરવુ [૪] પૂજાત્રિક—સવાર, મધ્યાન્હ ને સાંજે પૂજા કરવી. [૫] અવસ્થા ત્રિક—પદ્મસ્થ વગેરે ત્રણ દશા. [૬] દિશિત્રિક, ત્રણ દિશા વર્જવી. (૭) પ્રમાર્જનત્રિક, ત્રણ વખત ભુમિ પ્રમાર્જવી. (૮) આ-

લબન ત્રિક (૯) પ્રણિધાન ત્રિક (૧૦) મુદ્રા ત્રિક—ઉપર ત્રણ મુદ્રા જણાવેલી છે તે

૧૫૭—૨૩ **દ્વાદશાવર્ત વંદન**—જેમા બાર આવર્ત આવે છે એવું વંદન બે વાર 'વાદણા' બોલીને વંદન કરીએ છીએ તેમા એકેક વાદણામા ત્રણને ત્રણ છ આવર્ત આવે છે એટલે બે 'વાદણામા' બાર આવર્ત આવ્યા

વંદનના ત્રણ પ્રકાર કહ્યા છે—(૧) બે હાથ જોડીને (૨) બે 'ખમાસમણા' દેઇને (૩) બે 'વાદણા' બોલીને આ ત્રીજુ દ્વાદશાવર્ત વંદન કહ્યુ તે જુઓ 'ગુરૂવંદન ભાષ્ય'ની ગાથા પહેલી

૧૫૮—**મુનિઓને પ્રતિલાભી**—મુનિઓને આહારપાણી આદિ આપી

૧૫૯—૨૦. **સુસેનાગજા**=સુસેનાની પુત્રી. શ્રેણિક રાજાની બ્હેન સુસેના-તેની પુત્રીને અભયકુમાર પરણ્યો હતો ક્ષત્રિયોને વિષે ફઇની પુત્રીને પરણવાનો નિષેધ નથી

સર્ગ ચોથો.

૧૬૧—૮. **દંતવીણા વગાડવી**—થંડીને લીધે દાંત પણ ધ્રુજે અને હેઠલા ઉપલાની સાથે અથડાય તેથી વીણાની જેવો અવાજ થાય

૧૬૧—૫ **પરિરંભ**=આશ્લેષ **શીતાપનોદ**=શીત-થંડી-ને દૂર કરવી તે

૧૬૨—૧૭ 'જીવ કર્મપ્રકૃતિસહિત પરભવને વિષે પ્રવેશ કરે' એમ હોય તો અર્થ સ્ફુટપણે સમજાય

૧૬૩—૧૮ **મલીમસ**=દુષ્ટ

૧૬૬—૪ **ભારવાહક**=મજુર

૧૬૬—૬ **દિવ્ય**=ધીજ અમુક બીના સત્ય છે તે પુરવાર કરી બતાવવા કોઇ કઠણ કાર્ય પ્રતિજ્ઞાપૂર્વક કરવું તે એ પુરવાર કરની

વખતે પચમ લોકપાળ એટલે રાજાઓ હુમેશાં સાક્ષી રહે છે; એટલે કે એમની હાજરી તે વખતે હોય છે જ

સોમ, યમ, વરૂણ અને કુબેર એ ચાર લોકપાળ તો કહેવાય છેજ. રાજાને એક પાંચમો લોકપાળ (લોકોનું પાળન કરનાર) ગણાવ્યો

૧૬૭—૨૧. **અરિષ્ટ**=અશુભ

૧૬૮—૧૯. **ત્રણ મંગળ** (૧) દ્રવ્ય મગળ (૨) ભાવમગળ એ બે મંગળ તો ગણાવેલા છે. અહીં ત્રણ કહ્યા ત્યારે ત્રીજુ તપમંગળ સમજવું તપશ્ચર્યા એ પણ એક મગળજ છે સાધુના દીક્ષાદિ ને ગૃહસ્થોના લગ્નાદિ પ્રસંગોએ ઉપવાસ આદિ તપશ્ચર્યા કરવી કહી છે, અને એ પ્રમાણે અનુવર્તન પણ થતુ જોવામા આવે છે

૧૭૦—૨. **માતગ**=શુદ્રજાતિ-ઢેડ.

૧૭૦—૧૧. **અવનામિની** વિદ્યાના બળે ઉંચી વસ્તુ નીચી નમે છે ને **ઉન્નામિની** વિદ્યાના બળે, નીચી નમેલી હોય તે પાછી ઉંચી જાય છે.

૧૭૧—૪ ત્રણ રસ્તા ભેગા મળે તે સ્થાન **ત્રિક**; અને ચાર ભેગા મળે તે **ચતુષ્ક**, ચોક કહેવાય છે **ચત્વર**=ચૉગ, ઘણા રસ્તા ભેગા મળે તે સ્થાન

૧૮૦—૨૨. **કાર્યસિદ્ધિ** મોક્ષ પ્રાપ્તિરૂપ૦

૧૮૨—૨૮ **જનાર્દન**=કૃષ્ણ સત્યને વિષે અનુરક્ત છતા કૃષ્ણ નહીં એ વિરોધ. શમાવતાં 'જનાર્દન' નો અર્થ "લોકોને પીડા કરનાર" એમ લેવો. (વિરોધાભાસ અલંકાર.)

૧૮૩—૯. **એષણીય**=ઇષ્ટ

૧૮૩—૨૦. **ચાક્રિક**=કુભાર, તેલી. બેઉના શરીર એમના એવા ધંધાને લીધે ચીકણા હોય છે

૧૮૩—૨૯ **નિકાચિત**=નિશ્ચળ, અવશ્ય ભોગવવું પડે તે. નિકાચિત ન હોય તે તપશ્ચર્યાદિવડે ભોગવાઇ જાય છે

૧૮૭—૧. **સર્વ લોકપાળો.** જુઓ ઉપર નોટ ૧૬૮–૯

૧૮૭—૨. દશ દિશાના દશ **દિક્પાળ** કહેવાય છે એ પ્રસિદ્ધ છે

૧૮૭—૪ **દિવ્ય.** જુઓ ઉપર નોટ પૃષ્ઠ ૧૬૮–૬.

૧૮૭—૫. **દેવતા**=અગ્નિ

૧૮૯—૧૭ (કીડીનો) **ગ્રહ**=ચટકો

૧૮૯—૩૦ **યાતના**=અતિ ઘોર શિક્ષા. જુઓ પૃષ્ઠ ૨૦૧ ની ફુટનોટ

૧૯૫—૧૮ " પિત્રાઇ, ભાણેજ કે જમાઇ વૃથા પગાર ખાતો હોય તો એમને તો એમ કરવા દેવું પડે. પણ તું શેનો મફતનો પગાર ખાય છે ? તને શી બાબત મફત પગાર આપવો ?" એમ રાજાની કહેવાની મતલબ છે

૧૯૫—૨૮ બપોર પછીની આપણી છાયા લાંબી લાંબી થતી જાય છે અને આપણી આગળ ને આગળ ચાલે છે, એટલે કે પકડાતી નથી

૧૯૯—૧૮. હજુ પણ ગુજરાતમા આ રિવાજ પ્રચલિત છે

૧૯૯—૩૦ **સુરસ્વરૂપ પ્રતિપાદન કરનારી**=દેવતાને ઓળખાવનારી

૨૦૩—૪ **વિરતિને યોગ્ય**=વ્રત પાલન કરવાને સમર્થ

૨૦૪—૯ **નિષ્ક્રમણોત્સવ**=સંસારથી ઉદ્વિગ્ન થઇને નીકળી જનારાઓના સબંધમા કરવામા આવે છે એ દીક્ષામહોત્સવ–ફુલેકુ

૨૦૪—૧૭–૧૮ **દ્રવ્યથી કૃશ**=અત્યન્ત તપશ્ચર્યાને લીધે દુર્બળ **ભાવથી કૃશ**=સર્વ ઇચ્છાઓ નિર્મૂળ થઇ છે એવા સર્વ તૃષ્ણા રહિત, કર્મના ભારથી રહિત

૨૦૪—૨૦ **ઉગ્ર સલેખના**=અત્યન્ત ઉગ્ર આલોચના, બહુ ભારે ' આલોયણા '

૨૦૪—૨૧. **પાદપોપગમન.** પાદપ—વૃક્ષ આદિનુ પડવું (ની જેમ.) પડી ગયેલા વૃક્ષ આદિ જેમ જે સ્થિતિમા પડી ગયેલા હોય તે ને તે જ સ્થિતિમા પડ્યા રહે છે તેમ આ મુનિ પણ એમજ પડ્યા રહેતા.

સર્ગ પાંચમો.

૨૦૬—૨૨. **કૃષ્ણ લવણ, નિષ્પન્ન.** સ્ફુટ અર્થવાળી આ બે વસ્તુઓ સમજીએ તો તે કાંઈ દૂર દેશાન્તર નવાઈની વસ્તુ તરીકે અનુપમ ભેટ તરીકે મોકલાવાની હોય નહીં માટે એ બે કોઈ ઉત્તમ ગુણવાળી કિમ્મતી વસ્તુવિશેષ હોવી જોઇએ.

૨૦૭—૧. સૂર્યપક્ષે, **વૃતનો** વિધ્વંસ=અંધકારનો નાશ. રાજ-પક્ષે, **વૃતનો** વિધ્વંસ=ધાર્યો કે નજરમાં લીધો તેનો નાશ

૨૧૪—૧૯ **ઉન્નત ગુણસ્થાન.** અશુદ્ધિનો અપકર્ષ, ને વિશુદ્ધિનો અપકર્ષ.

૨૧૪—૨૯. **દર્શન.** જ્ઞાન, દર્શન. ચારિત્ર એ ત્રિકમાનુ એક.

૨૧૫—૨૧. ગુરૂ આદિના ઉપદેશ વિના, કોઈ વસ્તુના નિમિત્તે કરીને બોધ પામ્યા એવા **પ્રત્યેકબુદ્ધ** કહેવાય છે એમની સંખ્યા ૧૪૦૦૦ છે, એમાં વિશેષ પ્રસિદ્ધિ પામેલા ચાર છે (**સ્વયંબુદ્ધ**=પોતાની મેળેજ જાતિસ્મરણાદિના જ્ઞાનવડે બોધ પામે તેઓ)

૨૨૩—૧ **સાળો ચરણ બાંધે છે.** સરખાવો પૃષ્ઠ ૬૫ લીટી ૧૫

૨૨૫—૧૧. **યુગ**=ધોંસરૂ

૨૨૫—૨૮ **મૂર્છા**=લોભ—અસંતોષ

૨૨૬—૧૬. **ગોશાળ** વીર સ્વામીનો એક ક્ષુદ્ર શિષ્ય હતો, તે રફતે રફતે ગુરૂથી વિરૂદ્ધ પ્રરૂપણા કરતો ફરતો

૨૩૦—૧૯ **શૈલેશીકરણથી.** ચાૈદમે ગુણસ્થાને શૈલેશ (મેરૂપર્વત) ની પેઠે સર્વ આત્મપ્રદેશ સ્થિર કરી નાખીને.

૨૩૯—૨૫. **ચૈત્યપરિપાટી**=સર્વ જિનમંદિરે દર્શન કરવા જવું. **પરિપાટી**=ફરવા જવું.

૨૪૮—૧૭. **આદેશીને સ્થાને આદેશ.** સંસ્કૃતમા એક ધાતુને બદલે તેને સ્થાને બીજોજ આવે છે તેવી રીતે: જેમકે **गम्** ધાતુ છે તેના રૂપાખ્યાન (રૂપ) કરીએ છીએ ત્યારે **गम्**ને બદલે એનો આદેશ **गच्छ्** આવે છે, ને પછી એના રૂપાખ્યાન થાય છે.



शुद्धि पत्रक.

પૃષ્ટ.	પંક્તિ.	અશુદ્ધ.	શુદ્ધ.
૭	૧૨	પોપટનો ભય	પક્ષીઓનો ભય
૨૯	૧૫	વિમળ જેમ	પોતેજ નિર્મળ થઈને
૨૯	૧૬	ચડે તેમ તે	ચડતો હોય તેમ
૨૦	છેલ્લી	કુંડલી લગ્ન	લગ્નકુંડલી
૪૫	૧	વિદાય ગિરિ	વિદાયગિરિ
૫૬	૨૧	ભદ્રશ્રેષ્ઠીની પુત્રી	રાજપુત્રી
૫૬	૨૪	સૂર્ય અને ચંદ્રવંશ	આકાશગામી વિદ્યાધરોના વંશ
૫૮	૨	મારી સુસેનાની	મારી બ્હેન સુસેનાની
૬૫	૧૪	મંડળમા	અગ્નિની સાક્ષીવાળા (ચોથા)
૬૫	૧૫	સાળાઓ	મંડળમા રીવાજ પ્રમાણે સાળાઓ
૬૫	૧૫	વરરાજાપર સ્નેહને લીધે	(આટલુ નજ જોઇએ)
૧૦૦	૨૫	બાળકરૂપી	"વાળો" એ નામનો
૧૧૦	૨૩	હોયની માર્ગે	માર્ગે
૧૨૬	૨૨	સિદ્ધ શિલાએ	સિદ્ધ શિલાની નજદીક
૧૩૦	૧૯	થાય છે તેવી હેડકી	હેડકી થાય છે તેવી
૧૪૩	૧૯	સુવર્ણ.	સુવર્ણે
૧૪૪	૨૬	પ્રવ્રવ્રજ્યા	પ્રવ્રજ્યા
૧૪૫	૨૩	અષ્ટાન્હિકા	અષ્ટાન્હિક
૧૫૭	૧૨ ૧૫	યોગ્ય મુદ્રા	યોગમુદ્રા
૧૫૯	૨૦	સુસેનાગ જા	સુસેનાગજા
૧૬૯	૨૮	વિઘ્ન આવે	વિઘ્ન ન આવે

૧૭૧	૨૦	શ્રવણ	શ્રવણે
૧૭૬	૪	વિઘ્નો	વિઘ્નો
૧૮૦	૨૨	વિરતિ	જ્ઞાન
૧૮૧	૬	જેમતેમ	જેમ
૧૮૮	૧૪	સ્વશૂર	શ્વશુર
૧૯૨	૧૦	ગઢને	ગઢને વિષે
૧૯૮	૧૩	મદપાન	મદ્યપાન
૧૯૮	૧૭	મદ્ય	મદ્ય
૧૯૯	૧૬	શ્વસુર	શ્વશુર
૨૦૪	૨૧	પાદપાટયો ગમન	પાદપાદ્યોપગમન
૨૦૭	૧૩	પતિવ્રતા	પવિત્રતા
૨૧૦	૧૭	આર્ય	આચાર્ય
૨૨૦	૧૪	ન્યાય	ન્યાયે
૨૨૩	૧૦	સ્વર્ગ માર્ગના	સ્વર્ગ માર્ગની આડા
		બંધની જેટલા	બંધ હોયની એવા
૨૪૩	૧૧	અમર્યાદા	અમર્યાદ


આનંદ.